

Emlékezzünk 1956-ra!

Válogatás a Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat pályaműveiből

SZÖVEGVÁLOGATÁS

Tartalomjegyzék

Szakmai bevezető tanulmányok

Paál Zsuzsanna: Az emlékezés útjai. A *Tradíció* néprajzi gyűjtők '56-os témájú pályaművei (előszó, készülő)

Barna Gábor: 1956 néprajzi kutatásának módszerei, tapasztalatai és eredményei. Szakmai bevezető (készülő tanulmány)

Landgraf Ildikó: 1956 folklórja (műfajok, motívumok, toposzok) (készülő tanulmány)

Vasvári Zoltán: A *Tradíció* gyűjtőpályázatra beérkezett 1956-os pályaművek bemutatása (elkészült tanulmány)

Válogatás a Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat pályaműveiből

Visszaemlékezések

Koncz Árpád: Emlékeim 1956-ról és az azt megelőző időkből, valamint a forradalom utáni évekről

Gaál Károlyné: „Az emberi méltóság forradalma” – Egy polgárcsalád '56-os emlékei

G. Fabulya Éva: Egy kiskatona emlékei 1956-ról

Juga Péter, Péter Gábor, Robotka Adrián: Azok a boldog szép napok – '56 – nem feledünk. Interjú Juga Lajossal (21 perces film: *CD-melléklet*)

'56-os folklórgyűjtések

L. Badacsonyi Márta: A gyerekek csak játszanak, játszanak... Mende 1956-ban gyermekkori emlékeken keresztül

Szabó Ferencné: 1956-ra emlékeznek Bodroghalomban

Katona Katalin: 1956 tanyán

Zeleiné Várhalmi Edit: Lángvörös a zászló, lengeti a szellő

Válogatás a Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat pályaműveiből

Szakmai bevezető tanulmányok

Vasvári Zoltán

A 2017. évi Tradíció gyűjtőpályázat kiemelt kategóriájára beérkezett 1956-os tematikájú pályaművek bemutatása

Az amatőr néprajzi gyűjtőpályázatoknak nagy hagyománya van hazánkban. Az önkéntes néprajzi gyűjtők számára évtizedeken keresztül a Néprajzi Múzeum szervezte a pályázatokat. A munkát a múzeum Ethnológiai Adattára koordinálta, és a propagandában, a szervezésben, a pályázók szakmai segítségével komoly feladatot vállaltak a megyei múzeumigazgatóságok néprajzos szakemberei. Sajnos 2010 után ez a rendszer szinte teljesen ellehetetlenült, a vidéki múzeumok nagy része az önkormányzatokhoz került, súlyos anyagi nehézségekkel küzdött, és számos szakember vesztette el az állását. Ez is magyarázta, hogy a Néprajzi Múzeum 2010-ben hirdette meg az utolsó önkéntes gyűjtői pályázatot.

Három esztendei szünetelés után, 2012-ben a Néprajzi Társaság akkor még Önkéntes Gyűjtő Szakosztálya (ma Néprajzi Gyűjtő Szakosztály) vállalta fel a feladatot, hogy megújítva továbbvigye a nemes hagyományt. A munkában oroszlánszerepet játszott Paál Zsuzsanna etnográfus, a szakosztály frissen megválasztott új elnöke, aki hatalmas lelkesedéssel és innovatív szemlélettel látott hozzá a szervezéshez. Az ő nehézségeket nem ismerő tevékenysége, hatalmas hite kulcsfontosságú volt a megújított, ma már VI. kiírásánál tartó pályázat sikerében.¹

Az eddigi öt pályázat egyértelmű tapasztalata, hogy a legtöbb pályamunkát számláló kategória az *Emlékezzünk!*. Ebben a kategóriában a történeti emlékezetre, a személyes emlékekre vonatkozó visszaemlékezéseket, önéletírásokat, naplókat, levelezéseket, falukrónikákat, saját élmények vagy mások visszaemlékezéseinek lejegyzéseit (interjúk, önéletírások), és a gyűjtésen kívül elmélyültebb kutatómunkára vállalkozóktól ezek elemzését és elemző értelmezését várták a kiírók, különös tekintettel a katonaeletre: világháborús levelek, tábori levelezőlapok, hadifogoly naplók, katoná-, front- és hadifogoly visszaemlékezések; a magyar történelem közelmúltjának sorsfordító, tragikus eseményeire: I. és II. világháború, holokauszt, Gulag, Rákosi-korszak, 1956, Kádár-korszak.²

Korábban is meggyőződésünk volt, és többször el is mondhattuk különböző fórumokon, többek között a Gyűjtő Szakosztály ülésein is, hogy ez a folklór és oral history határán mozgó témakör nagyszerű lehetőséget nyújt az amatőr gyűjtők számára. A II. kiírás kiemelt kategóriájára – az I. világháború emlékezete 2014-ben –, és most, 2016-ban, az V. kiírás kiemelt kategóriájára – 1956 emlékezete – beérkezett számos, igen színvonalas dolgozat ismét és újra megerősítettek ebben, kiváló pályaművek születtek a témakörben.

Jelen tanulmányban a 60. évforduló tiszteletére 2016-ban meghirdetett, kiemelt kategóriánk témakörére – 1956 emlékezete – beérkezett pályaműveket mutatom be, azokat elemzem, és tanulságaikra szeretném ráirányítani a figyelmet.

V. kiírásunkra három kategóriában (kiemelt kategória: 1956 emlékezete, Emlékezzünk!, Szabadon választott néprajzi téma) összesen 48 pályázó jelentkezett, 43 pályamű érkezett be. Ebből 7

¹ Vasvári Z. 2013. 33.

² A Rákosi- és a Kádár-korszakról korábbi pályázatainkra már több, figyelemre méltó pályamű érkezett: Sávai Ágnes (2013), Tóth Erika (2014), Kovács László (2015) és Császár Orsolya (2016, 2017) a Rákosi- és a Kádár-korszak honvédségének mindennapi életéről, Varga Mihály (2013) a katonaság sajátos nyelvi világáról, Czupp Pál (2013) az önkéntes rendőrség működéséről készített pályamunkát. Osztermann Anna és társai (miskolci Földes Ferenc Gimnázium) Megélt évszázad című videóinterjúja (2017) végén az 1916-ban született emlékező, Sóczó József röviden beszél az '50-es évek mindennapjairól.

készült a Kiemelt kategóriában 1956 emlékezetéről. Még két jelentkező jelezte, hogy indulna ebben a kategóriában, végül nem készült el pályaművével.³

A beérkezett pályaművekben szemléletesen jelennek meg azok a különféle „hangok”, amelyek révén a visszaemlékezők elbeszélik saját szubjektív élményeiket, azaz ahogyan saját történetük megörökítőiként [self-historians] lépnek fel, és dokumentálják az életüket a számukra meghatározóan fontos, kritikus történelmi körülmények közepette.

Arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy ezeknek és más hasonló visszaemlékezéseknek, naplónak a rögzítésével és tanulmányozásával miképpen lehetséges az egyéni, töredékes történetek – férfiaké és nőké egyaránt – rekonstruálása, milyen volt a mindennapi élet a kritikus történelmi esemény idején a visszaemlékezők, szerzők mikrotörténeti perspektívájából nézve, akik nem tudhatták, hogy az őket körülvevő események hogyan végződnek majd; ahogy ezek a történetek segíthetnek abban is, hogy olyan megvilágításba helyezték a szerzők hétköznapi személyes élményeit, amire a hivatalos történeti dokumentumok nem lennének képesek.⁴

Elöljáróban érdemes röviden áttekintetni azokat a szakmai vitákat, amiket történészek arról folytattak, hogy az élettörténet-írás különféle formái mennyiben tekinthetők legitim történelmi forrásoknak, illetve a néprajzosok, folkloristák miképpen tudják hasznosítani ezeket és más, oral history-típusú visszaemlékezéseket. Részletekbe nem belemenve hivatkozom Jeremy D. Popkins véleményére,⁵ aki szerint ugyan a történetírás [history] és az élettörténetírás [life writing] egyaránt azzal az igénnyel lépnek fel, hogy ők igaz történeteket mesélnek a múltból – miközben a történészek hagyományosan visszautasítják az egyes szám első személyben írott elbeszéléseket, mondván, azok szubjektívek és ezért megbízhatatlanok –, mégis, érdemes a két diskurzust úgy tekinteni, mint amelyek két különböző, egymást kiegészítő módjai a múlt elbeszélésének és megőrzésének. Éppen azért, mivel miközben irtózatossá tett történeti dokumentáció készült arról, hogy mi történt, de viszonylag kevés arról, hogy 1956 áldozatai, átéltői, résztvevői mindkét oldalról, vagy csak az események tétlen szemlélői és/vagy elszenvedői mit tapasztaltak meg és érezték át, az élettörténet-írás igenis érdeklődésre tarthat számot. Ezek feltárásában, összegyűjtésében pedig komoly szerepet kaphatnak néprajzos, folklorista szakemberek és önkéntes gyűjtők egyaránt, akár már leírt visszaemlékezések közreadásával, vagy interjúk készítésével.

A beérkezett pályaművek bírálatakor, tanulmányozásakor bennünket elsősorban nem az érdeket az 1956-os visszaemlékezésekben, mert új tények felfedezését vártuk tőlük – bár egy-egy, eldugottabb, kis faluból vagy tanyáról gyűjtött anyagból elkerülhetetlenül előkerül(het)nek fontos új tények is –, hanem inkább a visszaemlékezők belső életének a dokumentálására, annak mikéntjére figyeltünk.⁶ Más szóval, az 1956-os visszaemlékezések egyes szám első személyű nézőpontja lehetővé teszi számunkra, hogy valamennyi betekintést kapjunk a visszaemlékezők tudatos, vagy a tudattalanba szorított és az interjúk során felszínre hozott élményeinek – a mentalitásuknak, attitűdjeiknek – a körébe, azaz az ítéleteik, észleléseik és érzelmeik körébe, és ez így hozzásegíthet minket ahhoz, hogy jobban megértsük az emberi tapasztalatokat és emberi indítékokat egy történelmi esemény egyéni, személyes sorstragédiáikat is indukáló, meghatározó idején.

A visszaemlékezéseket azért érdemes különös figyelemmel tanulmányoznunk, mert belőlük máshonnan, hivatalos írott, levéltári forrásokból szinte megismerhetetlen információkhoz juthatunk a visszaemlékezők mindennapi személyes életéről, kapcsolatrendszeréről, konfliktusairól, félelmeiről és örömeiről, a korról és a konkrét történelmi eseményről.

³ Benyhe Zsuzsanna tervezett, de el nem készült pályaművének címe: Orosz világ a vásárhelyi tanyákon, Német Erzsébeté: „Hogy mi is megértjük?” Dr. Kovács Ernő nyugalmazott főiskolai docens emlékei az Egerben zajlott 1956-os forradalmi eseményekről. Munkáját a VI. Tradíció Pályázatra nyújtotta be 2018-ban.

⁴ Vö.: Vasvári, L. O. 2017. 127. A Szerző tanulmányában holokauszt túlélők 1944–45-ös visszaemlékezéseit elemzi.

⁵ Popkins 2005.

⁶ Mint azt Berel Lang kimutatta (2005. 118.), a leghíresebb naplóírókra amiatt emlékezünk, amit és ahogyan írtak, és sokkal kevésbé az általuk is megírt, de tőlük függetlenül is fontos események miatt, hiszen a naplóíróknak az eseményekre adott reakciója az, ami csakis rájuk jellemző, és nem feltétlenül az, hogy milyen eseményeket írnak meg. Lang tanulmányát idézi: Vasvári, L. O. 2017. 127.

Más részről a visszaemlékezések megszületését – az interjúalanyok általi elmondását és a gyűjtők tevékenységét egyaránt – terapeutikus eszköznek is tekinthetjük, a lélek sebeinek gyógyító eszközének.⁷ A visszaemlékezések elmondása, papírra vetése vagy a naplóírás önmagában is szolgálhat, és gyakran szolgál is a készítője számára egyfajta megnyugvasként, túlélési mechanizmusként, mint azt jól példázzák a kötetünkben közreadott írások is.

Az itt közölt visszaemlékezések 1956 sorsfordító napjainak mindennapi életébe engednek bepillantást, eseményeinek legszemélyesebb és legközvetlenebb dokumentációját nyújtják. A visszaemlékezők még a legszörnyűbb eseményekre is teljesen egyedi szemszögből látnak rá, egyúttal egy zárt(abb) kisközösség többé-kevésbé kikristályosodott, általánosan elfogadott véleményét közvetítik úgy, hogy saját és kisközösségük hétköznapi életének kereteibe illesztik, feltárva a valóságról alkotott, gyakran idealisztikus és naiv elképzeléseiket, de ugyanígy nyújthatnak információkat az őket körbevevő társadalmi struktúrákról és társas viszonyokról is.⁸

Sokszor éppen az egyének személyes élettörténeteit átjáró erős hétköznapiság az – ahogyan a tragikus történelmi események lassan kibontakoznak körülöttük, és később, akár évek, évtizedek múltán visszaemlékeznek, reflektálnak azokra –, ami jelentésselivé teszi ezeket a visszaemlékezéseket, amelyeket néprajzosok és önkéntes gyűjtők tárnak fel és adnak közre, nem pedig egy a történészek által később feljegyzett, felülről lefelé tekintő [top-down] összefoglaló.⁹

Az 1956-os visszaemlékezéseket olvasva (néhányat pályázó gyűjtőink jóvoltából hang- és videofelvételről meg is hallgathatunk, nézhetünk, lásd CD-mellékletünket¹⁰), egy részüket maguk a visszaemlékezők vetették papírra,¹¹ más részük hosszabb írott vagy elbeszélte anyagból tudatos szerkesztői beavatkozás során vált rövid írásos elbeszéléssé,¹² fennmaradó részük pedig szóbeli elbeszélés szöveghű, lejegyzett változata,¹³ rögtön felvetődik a kérdés, mennyiben van dolgunk folklór realizmussal, oral history-típusú szöveggel, illetve a mondaképződés útján megindult anyaggal.

Az világosan látszik, hogy az elbeszélések lejegyzése, a gyűjtőnek való elmondása és a történelmi események közti időbeli távolság miatt sosem olvashatjuk ezeket az alkotásokat objektív történelmi híradásoknak. Bennük mindig tetten érhető az elbeszélő szubjektuma, egyénisége és természetesen sajátos világlátásából, életfilozófiájából, sorsából levezethető értékelése, véleménye az átélt eseményekkel kapcsolatban.¹⁴

Ugyanakkor azt is pregnánsan tapasztaljuk, hogy 1956 sorsfordító napjainak azonos kisközösségben megélt, elszenvedett történései közös témák hasonló formákban, toposzokban és poétikai- és stílusesszűkökkel való megformálását kényszerítik ki. Egyetemet végzett, nagy műveltségű értelmiségi, városi tisztviselő, munkásember és paraszti környezetben élő idősebb, fiatalabb visszaemlékező hasonló eseményekről, érzésekről, vágyakról és félelmekről számol be 1956 októberének, novemberének tragikus és katartikus napjaiból. A különbségek inkább a megfogalmazás nyelvi pontosságában jelentkeznek. Érdekes, de talán nem magyarázhatatlan módon sokszor a kevés iskolát végzett paraszti és munkás elbeszélők képesek érzelmileg megragadó módon előadni történetüket. Az iskolázott visszaemlékező adatokkal, tényekkel próbálják elbeszélésük hitelét, egyben meggyőző erejét megteremteni, erősíteni.

Saját magáról, szűkebb környezetéről, „kisvilágáról” senki sem képes teljesen objektívan beszélni, az eltelt évtizedek alatt a talán kevésbé lényeges emlékek közül több meghalványulhatott, az emlékezet rostájából sok minden kihullhatott. Mégis azt kell mondanunk, ezek a visszaemlékezések semmihez sem hasonlítható fénysugarat képesek vetni a XX. század közepe egyik letragikusabb,

⁷ Vö.: Vasvári, L. O. 2016.

⁸ Vö.: Vasvári, L. O. 2017. 128.

⁹ Vö.: Fulbrook és Rublack 2010. 25–27. Idézi: Vasvári, L. O. 2017. 129.

¹⁰ Juga Péter, Péter Gábor, Robotka Adrián CD-je.

¹¹ Gaál Károlyné, Koncz Árpád.

¹² Katona Katalin.

¹³ G. Fabulya Éva, illetve L. Badacsonyi Márta és Szabó Ferencné pályaművének interjúrészei.

¹⁴ Vö. amit az igaz történetek, élményelbeszélések, élettörténetek, népi önéletírások gyűjtéséről összefoglalóan írtam.

Vasvári Z. 2016.

egyben felemelő évére, 1956 sorsfordító napjaira. A néprajzos, a gyűjtő feladata éppen az, hogy az egyéni életsorsokban fel tudja ismerni és meg tudja ragadni a tipikust.

A visszaemlékezéseket elemezve tetten érhetjük a személyes élmények folklórrá formálódásának lépcsőfokait, folyamatát, az egyes kérdésekről a közösségi normává váló vélemények, állásfoglalások megszületését, a szorongató, tragikus élethelyzetekben a túlélési stratégiák kialakulását, az élmények elfojtásának és ébrentartásának egyidejű „korparancsként” létező alternatíváihoz való alkalmazkodást, tehát a sajátos egyéni és kisközösségi attitűdöket és mentalitásokat.

A kötetünkben közölt hét írásos pályamű és a CD-mellékleten rögzített interjú különböző irányból és mélységben közelít kitűzött témájához.

Koncz Árpád és Gaál Károlyné visszaemlékezése forrásközlésként olvasható, de különböző mélységű forráskritikával kezelendő.

Koncz Árpád visszaemlékezése áll legközelebb a klasszikus folklór élettörténeti visszaemlékezésekhez. Ennek oka, hogy maga is falusi, paraszti világból származik, élete első szakasza ahhoz kötődik, majd hivatásos katonaként, később ipari munkásként is szoros kapcsolatban volt a hagyományos narratív technikákat ismerő, használó társadalmi csoportokkal. Visszaemlékezését olvasva megragadó az életsors, a történelmi események mélyen átélt, szuggesztív interpretálása, az emlékezés néhol csapongó, talán nem mindig objektív, tárgyi tévedéseket is tartalmazó előadásmódja ellenére. Koncz Árpád visszaemlékezéséhez sokban hasonló a G. Fabulya Éva által lejegyzett interjú rokonával, a fiatalon szintén katonaként szolgált Czák Istvánnal.

Gaal Károlyné a magasan kvalifikált, művelt értelmiségi szemszögéből mondja el polgárcsaládjá kálváriáját a Rákosi-korszakban, élményeit 1956 napjaiból és a történetek utóéletét a konszolidáló Kádár-rendszer éveiben. Oral history-típusú visszaemlékezése mégis és éppen ezért folklorista szemszögből is elemezhető és értelmezhető, sok jellegzetes folklór motívumra és toposzra ismerhetünk benne.

A három miskolci gimnazista, a Földes Ferenc Gimnázium diákjai – Juga Péter, Péter Gábor és Robotka Adrián – videóinterjúja Juga Péter idős rokonával két okból is érdekes. Egyrészt egy kiváló elbeszélő visszaemlékezőt hallgathatunk, másrészt izgalmas felfedeznünk, hogy mi érdekelte a fiatal gyűjtőket.

Katona Katalin, L. Badacsonyi Márta és Szabó Ferencné – részben G. Fabulya Éva is – a forrásközlésen túl az elemzés igényével készítette el pályaművét.

A legnehezebb helyzetben Katona Katalin volt, mert gyűjtésének helyszínén a Jászberény körüli tanyákon komolyabb jelentőségű történelmi események nem voltak 1956 októberében, novemberében. A Szerző mégis kiválóan érzett rá, hogy mennyire fontosak lehetnek néprajzos, folklorista szemszögből azok a talán jelentéktelennek tűnő mindennapi történések, illetve a tanyasiak reflexiói a pesti és jászberényi városi eseményekre, amelyeket, ha csak szűkszavú elmondásokból, de rögzíteni tudott. A visszaemlékezéseket, reflexiókat az ő szerkesztésében olvashatjuk. Érdekes lett volna az eredeti, szó szerinti interjúk közzlése, ezek nagyon sokat elárulnak a folklorista számára, de megértjük a Szerző szempontját, hogy problémásnak gondolta a hézagos, néhol ellentmondásos, sovány közzléseket.

G. Fabulya Éva nagy gyakorlattal rendelkező újságíró, publicista és gyűjtő, aki kiválóan tud kapcsolatot teremteni interjúalányaival. Ez kitűnik itt közölt pályaművéből is. Talán még inkább könnyebbé tette, de lehet, hogy éppen megnehezítette a dolgát, hogy egy távoli rokonával készített interjút. Dolgozatának legnagyobb értéke az az áradó, az élőbeszéd közvetlenségével és meggyőző erejével ható szövegprezentáció, amit sikerült idős interjúalanyából elővarázsolnia. Bírálója viszont jogosan állapította meg, hogy nem volt szerencsés saját, szubjektív megjegyzéseivel, közbevetéseivel megszakítania az emlékezés folyamát. Amennyiben szövegelemzésre is szeretett volna vállalkozni, azt összefogottabb, jegyzetekkel, hivatkozásokkal ellátott formában, a szakirodalom legalább bizonyos szintű ismeretében kellett volna megtennie. Ez tanulságul szolgálhat mind a Szerző, mind a kötetet olvasó önkéntes gyűjtők számára a továbbiakban.

Szabó Ferencné pályaműve igen sokrétű, gazdag, gondos történeti dokumentációra épül. Értéke, hogy a Szerző ismerteti a gyűjtés körülményeit, módszertanát. Az interjúkat gondosan dokumentálja, szerepelteti a saját kérdéseit is. Részletesen bemutatja adatközlőit. A felgyűjtött anyag mélyre hatoló elemzésére, értelmezésére nem vállalkozott – ez nem is volt követelmény! –, de a dolgozat végén egy oldalnyi, tömör összefoglalást kapunk, néhány fontos, folklorisztikailag, társadalomnéprajzi szempontból releváns tanulság rögzítésével (a tsz szervezés, megalakítás hatása a helyi közösségre, a városban való munkakeresés következményei, az elvándorlás, az '56-os eseményekkel kapcsolatos állásfoglalások jellegzetességei a fiatal(abb), az eseményeket át nem élt korosztályoknál, a rendszerváltozás utáni megemlékezések jellemzői).

L. Badacsonyi Márta szintén a gyűjtött anyag elemzésének igényével készítette el pályaművét. A dolgozat egy Budapesthez közeli falu, Mende 1956-os forradalmi eseményeit idézi fel tízéves gyermekként megélt saját élmények és a gyermekkori pajtások visszaemlékezései alapján, a szerző személyes megközelítésében. A történeteket egy sajátos aspektusokból, a gyerekek emlékeiből rekonstruálja. A gyermekek világképe átszínezi a felnőttek forradalmát, és a saját nézőpontjukból ítélik meg a tapasztalt dolgokat. A dolgozat különleges értéke abban áll, hogy három szinten vizsgálja az adott történelmi időszakot. Feltárja a falu közösségének életét, annak jellegzetességeit, bemutatja a közösséget közvetve és közvetlenül érintő forradalmi eseményeket, és megjeleníti a gyermekvilág szemléletét. A szépirodalmi alkotásként is helytálló visszaemlékezés nemcsak élvezetes olvasmány, hanem formailag jól szerkesztett, pontos hivatkozásokkal, a szöveg értelmezését segítő lábjegyzetekkel ellátott tudományos igényű munka. Szemléletes módon, szinte filmszerűen tárja fel a nem feltétlenül kronológiai sorrendben megjelenő eseményeket. Az interjúrészletekből, a személyes visszaemlékezésekből, helytörténeti kutatásokból, a történelmi forrásokból, a téma szakirodalmának feldolgozásából jó arányban ötvözött pályamunka példaértékű.

Szabó Ferencné pályamunkája példaértékű lehet az önkéntes gyűjtők számára, hogyan lehet és érdemes hozzáfogni egy konkrét történelmi esemény néprajzi, folklorisztikai szemléletű vizsgálatához, miképpen hasznosíthatók a levéltári és egyéb írásos források, tárgyi és fényképanyagok a visszaemlékezőkkel készített interjúkkal együtt.

A kötet végén egy műfaj-központú gyűjtést olvashatunk az 1950-es évek első feléből, Zeleiné Várhalmi Edit pályamunkáját. A pályamű összesen 24 munkásmozgalmi dal szövegét rögzíti, amelyek két, egykor, az 1950-es években népnevelőként tevékenykedő egykei lakos – Bölkei Béláné és Major István – hagyatékában maradtak fenn. A Szerző megkísérelte a gépiratban, kéziratban, füzetlapokon, brosrák borítólapjain rögzített mozgalmi dalszövegek eredetijét megtalálni az internet segítségével és összevetni a szövegváltozatokat, igyekezett nyomon követni a szövegromlást és a szövegbővülést. A munkásfolklor, a munkásmozgalmi, forradalmi dalköltészet a szocializmus korai évtizedeiben politikailag fontos, hangsúlyos kutatási téma volt, később vizsgálata háttérbe szorult. Napjainkban a Rákosi-, valamint a Kádár-korszak kutatásának felélékülésével megnőtt az érdeklődés a korszak ideológiai viszonyait jól tükröző korabeli folklór iránt.

A korszak munkásmozgalmi dalai bekerültek a korszak kéziratos daloskönyveibe, variálódni kezdtek, beépültek a szájhagyományba.

A gyűjtött anyagot azért tartottuk érdemesnek közölni az 1956-os emlékezéseket közreadó kötetünkben, mert úgy gondoltuk, hogy ezek a szövegek – munkásmozgalmi dalok, nagy költőink forradalmi indulatú eredeti vagy rontott szövegű változatai – nagyban hozzájárulnak a Rákosi-korszak, az un. '50-es évek ideológiai közegének, sajátos „kultúrájának” megértéséhez, ahhoz a szellemi, politikai, propaganda légkörhöz, amely többek között elvezetett 1956 októberéhez.

A Szerző utal arra, hogy nagyon kevés információt sikerült megtudnia a dalszövegek lejegyzőiről az iratokat neki felkínáló örökös félelmei miatt. Természetesen az adatközlők aggályait okvetlenül tiszteletben kell tartani, de talán az örökös is meggyőzhető lett volna a politikai szerepvállalástól független adatok (születés, halálozás, iskolai végzettség, foglalkozás) közlésére, amelyek semmilyen veszélyt nem jelentenek a családra nézve, viszont segítenének kontextusba helyezni az anyagot. Jó lett volna elválasztani a két személy dalszöveg gyűjteményét. Érdemes volna kitérni arra is, hogy a gyűjtő milyen formában találta (gépelve, kéziratban) az egyes dalszövegeket, ezeket összefűzték-e, milyen egyéb szövegekkel őrizték együtt, előkerültek-e más típusú kéziratos

anyagok a hagyatékából. Ha a lejegyzőkről keveset is tudhatunk meg, szerencsés lett volna legalább a gyűjtemény kicsit részletesebb bemutatása. Mindezen kifogások mellett is forrásértékűnek tekinthetjük Zeleiné gyűjtését.

Az egyes pályaművek közlése előtt részletes elemző bevezetés olvasható a pályázati bírálók tollából.

Befejezésképpen néhány történelmi, néprajzi és folklorisztikai alapkérdés számbavételével tekintem át a kötetünkben közölt pályamunkákat.

Elsőként a történelem, történelmek és a narrativitás problémakörét vizsgálom.

Hayden White ismert álláspontja szerint: „A narratíva természetéről beszélni annyit jelent, mint vizsgálódásunk tárgyává tenni a kultúra egészét, sőt, mondhatnánk, az egész emberiség természetét.”¹⁵ Az alapkérdés tehát az: egy személy vagy egy közösség történelmi tapasztalatai, tudása miként formálható ELMONDÁSSÁ, NARRATÍVÁVÁ. Ebből a szempontból példaértékű L. Badacsonyi Márta pályamunkája, de igen tanulságosak, más és más megközelítésben a további pályaművek is.

Fontos azt is vizsgálnunk, hogy a közölt pályaművek miként használják a folklórban és a történelemben elbeszélte múlt rögzítésének lehetőségeit. Ezt a módszert legtudatosabban és eredményesen Szabó Ferencné alkalmazta, aki gazdag írott, levéltári és egyéb okmányanyaggal szembesítette az általa készített interjúkban megjelenő visszaemlékezéseket.

Koncz Árpád visszaemlékezése és G. Fabulya Éva interjúja viszont a tisztán a folklórban elbeszélte történelem folklorisztikai „igazságára” nyújt kiváló példát. Gyáni Gábor meggyőzően értekezik arról, hogy mi a viszony történelmi tudat és folklór (mítosz, monda, legenda, igaz történet) között. Azt vizsgálja, hogy kimerülhet-e a múlt iránti érdeklődés, az igazság birtokbavétele csupán a „megtörtént dolgok pontos, pártatlan, kritikai felkutatása”¹⁶ révén. Idézi White-ot: „...a szakszerű történetírás képtelen tiszteletre méltó módon kivenni a részét a fő politikai, etikai és ideológiai kérdések megvitatásából, melyek a vallástól és metafizikától egyaránt megfosztott társadalmat foglalkoztatják és amely nem támaszkodhat alapként többre a »történelemnél« a ma kérdéseinek a megismerés által alátámasztott megítélése során.”¹⁷ Gyáni leszögezi, hogy a múlt elbeszélésének négy módja lehetséges.¹⁸

- Az időtlen mítoszban;
- A történelmi időre utaló, de meghatározatlan idejű folklórban (népmesében);
- A diakronikus és megszakítatlan szekvencia szerint előrehaladó annalesben és
- A lineáris kronológiát epochálisan (korszakonként) tagoló történetírásban.

A közölt pályaművek arról tanúskodnak, hogy 1956 elbeszélése kapcsán elindult bizonyos fokú folklorizálódás, sőt, a mítoszeremtés motívumai is megjelennek, lásd Koncz Árpád visszaemlékezését és G. Fabulya Éva interjúját, de főképpen az anyaghoz intellektuálisan közelítő szerzők (Gaál Károlyné, L. Badacsonyi Márta, Szabó Ferencné) oral history-típusú munkái erősen támaszkodnak a diakronikus és megszakítatlan szekvencia szerint előrehaladó annalesben és a lineáris kronológiát epochálisan (korszakonként) tagoló történetírásban kialakított módszerekre.

Itt kell felvetnünk a „folklorista kérdése” problematikát egy konkrét történelmi esemény néprajzi, folklorisztikai vizsgálata kapcsán.

A történész feladata ugyanis objektív források, írásos, levéltári dokumentumok és az oral history-típusú elbeszélések alapján releváns leírást adni egy adott történelmi eseményről.

A folkloristát viszont az érdekli, hogy egy személy és/vagy közösség miként vélekedik, viszonyul egy adott történelmi eseményhez. A folklórként megjelenő történelmi tudat nem feltétlenül járul hozzá az objektív, releváns történelmi tudáshoz – de nem is feltétlen feladata. E szempontból összes, közölt pályaművünk igen tanulságos.

¹⁵ White, Hayden 1997. 103.

¹⁶ Gyáni Humboldt gondolatmenetét idézi: A történetíró feladatáról. In: Gyurgyák János–Kisantal Tamás (szerk.): Történetelmélet II. Osiris, Budapest, 10–21. Az idézet a 11. oldalról van.

¹⁷ Gyáni 2007. 9.

¹⁸ Gyáni 2007. 11.

Végül vegyük számba, hogy a közölt pályaművek mivel és milyen mélységben járultak hozzá 1956 folklórájának, társadalomnéprajzának pontosabb megismeréséhez.

Ma még kevés néprajzi gyűjtéssel, feldolgozással rendelkezünk 1956-ról.¹⁹ Így különös jelentőségű volt a Tradíció Pályázat kiírása a 60. évforduló alkalmából, és a beérkezett hét pályamű.

Néhány felmerülő alapkérdés, amelyre használható válaszokat kaptunk a pályaművekből.

Vizsgálható-e az 1956-os eseményekre vonatkozó elbeszélés folklór szempontból? Az egyértelmű válasz: igen.

Van-e jogunk az emlékmondást, az íratlan visszaemlékezést, élményelbeszélést folklór műfajként, memoratként tekinteni, vagyis az elmondótól, a történetstől függetlenül nézni? Súlyos dilemma! Valószínűleg még nem (miden esetben).

Mit tudunk, mit lehet gyűjteni? Jelenleg még (60. évforduló) első kézből, élő tanúktól, visszaemlékezőktől (75-90 életév között) gyűjthetünk. Írásos anyagok is léteznek (naplók, írásos visszaemlékezések, röplapok, személyi anyagok, káderlapok, igazolványok, felhívások stb.). Több pályázónk hasznosította ezeket. Korabeli fotóanyag is fellelhető. Ezek felhasználásával viszont csak kevesen éltek (Katona Katalin).

Gyűjthető az a viszonyulási mód, ahogy a rendszerváltozás után egyének gondolkodnak a korabeli eseményekről, illetve közösségek megemlékeznek róla. Szép példáját találjuk ezek hasznáról Szabó Ferencné munkájában.

A közölt pályaművekben a következő szövegtípusokkal és motívumokkal találkoztunk.

Szövegtípusok:

- Szóbeli visszaemlékezés a korabeli eseményekre;
- Írott visszaemlékezés a korabeli eseményekre;
- Jelszavak, rigmusok;
- Gúnyversek;
- Viccek;
- Csasztuskák;
- Munkásmozgalmi dalok.

Szövegmotívumok:

- Az áldozat (elhurcolt, börtönbe vetett) vallatása, megkínzása, megalázása;
- Börtönviseltek kirekesztése a közösségből;
- A külföldre menekültek, disszidensek üzenetei, szerencsés boldogulásuk;
- Konfliktusok katonákkal, karhatalmistákkal.

A pályaművekben megjelentek a bahtyini karneváli kultúra,²⁰ népünnepélyek jellegzetes megjelenési formái is 1956 eseményeinek elbeszélése kapcsán:

- Szobordöntések;
- Vörös csillag leverése;
- Népköztársasági címer kivágása;
- Okmány-, kép- és könyvégetések;
- Kipellengérezés, megszegényítés;
- Képletes és valóságos akasztások;
- Lincselés;
- Keresztállítás;
- Falfeliratok;
- Adománygyűjtés.

¹⁹ Lásd Barna 2006., Bartha–Keményfi–Marinka 2009., Kríza 2007., Standeisky 2007., Szilágyi 2009., Vehrer 2017. Folklorisztikai szempontokból is elemezhetők a következő oral history-típusú gyűjtemények: Bosnyák 2006., Csete 2017., Eörsi 2003., 2006., 2016., Eörsi–Szentpétery 2006., Eörsi et alii 2006., Molnár–Kőrösi–Keller 2006., Tóth 2006.

²⁰ Bahtyin 2002. A kérdéskörhöz lásd: Standeisky 2007.

Irodalom

- Bahtyin, Mihail Mihajlovics
2002 François Rabelais és a reneszánsz népi kultúrája. Osiris, Budapest.
- Barna Gábor
2006 Emlékezés és emlékezet. 1956. október 23. megünneplése Szegeden. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged.
- Bartha Elek – Keményfi Róbert – Marinka Melinda (szerk.)
2009 1956 a néphagyományban. Debreceni Egyetem, Néprajzi Tanszék, Debrecen. (Studia folkloristica et ethnographica)
- Bosnyák Sándor
2006 Megcselekedtük... 56-osok vallomásai és útmutatásai a jövő magyar nemzedékének. L'Harmattan, Budapest.
- Csete Örs
2017 1956 személyesen. Püski, Budapest.
- Eörsi László
2003 Mítoszok helyett – 1956. Noran, Budapest.
2006 Pesti srácok – Portrék 1956-ból. Stencil Kulturális Alapítvány, Budapest.
2016 [Rendkívüli idők, rendkívüli cselekmények – Tóth Ilona és Mansfeld Péter története és mítosza](#). Ab Ovo, Budapest.
- Eörsi László – Szentpétery Tibor
2006 1956 mártírjai. Rubicon-Ház Bt., Budapest.
- Eörsi László et alii
2006 Angyalföld 1956. Emberek, sorsok, emlékek. Sprint Kft, Budapest.
- Fulbrook, Mary – Rublack, Ulinka
2010 In Relation: The „Social Self” and Ego Documents. German History, 28. évf. 2010. 3. sz. 263–272.
http://www.univie.ac.at/igl.geschichte/griesebner/Wise10_11/Materialien_Dipldiss/rublak.pdf
- Gyáni Gábor
2007 Mítoszban, folklórban és történelemben elbeszélte múlt. In: Folklór és történelem. Akadémiai, Budapest, 2007. 9–17.
- Kríza Ildikó
2007 Emlékezés, memorat, történelem. Adalékok az 56-os folklórhoz. In: Folklór és történelem. Akadémiai, Budapest, 2007. 532–543.
- Lang, Berel
2005 Interpretation, Misinterpretation and the Claims of History. Bloomington: Indiana University Press.
- Molnár Adrienn – Kőrösi Zsuzsanna – Keller Márkus (szerk.)
2006 A forradalom emlékezete. Személyes történelem. 1956-os Intézet, Budapest.
- Popkins, Jeremy D.
2005 History, Historians, and Autobiography. Chicago: University of Chicago Press.
- Standeisky Éva
2007 Népi igazságtétel az 1956-os forradalomban. In: Folklór és történelem. Akadémiai, Budapest, 2007. 509–531.
- Szilágyi Miklós
2009 1848, 1919 és 1956 a veteránok sorsában és emlékezetében. (A forradalom narratívái.) [In:](#) 1956 a néphagyományban. Szerk.: Bartha Elek, Keményfi Róbert, Marinka Melinda. Debreceni Egyetem, Néprajzi Tanszék, 2009. 160–172., bibliográfia: 582–583.
- Tóth Eszter Zsófia
2006 Munkások és munkásnők 56-os megéléstörténetei. Múltunk, 18. évf. 2006. 4. sz. 250–267.

<http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2017/01/tothezs2.pdf>

Vasvári, Louise O.

2016 Életírás, társadalmi nemek, és trauma. Társadalmi Nemek Tudománya interdiszciplináris eFolyóirat (TNTeF), 6. évf. 2016. 2. sz. 150–197.

<http://www.tntefjournal.hu/vol6/iss2/vasvari.pdf>

2017 Sárga csillag és mindennapi élet szélsőséges körülmények között: budapesti naplók 1944–45-ből. TNTeF, 7. évf. 2017. 1. sz. 126–147.

<http://www.tntefjournal.hu/vol7/iss1/vasvari.pdf>

Vasvári Zoltán

2013 „Házat mindenütt találsz, de hazát csak itthon”.

Új Katedra, 25. évf. 2013. 6. sz. (szeptember) 33–34. <http://www.ujkatedra.hu/cikk-cime-130912>

2016 Az igaz történetek, élményelbeszélések, élettörténetek, népi önéletírások gyűjtéséről. Tradíció Magazin, 1. évf. 2016. 1. sz. 84–89.

Vehrer Adél

2017 1956 a sokorópátkai színhagyományban. Bodnár Stúdió Kft., Győr.

White, Hayden

1997 A narrativitás értéke a megismerésben. In: White: A történelem terhe. Osiris–Gond, Budapest. 1997. 103–142.

Visszaemlékezések

Koncz Árpád Emlékeim 1956-ról és az azt megelőző időkből, valamint a forradalom utáni évekről

Koncz Árpád, idős pályázónk második alkalommal jelentkezik személyes visszaemlékezésével a XX. századi magyar történelem sorsfordító időszakairól. Ezúttal az '50-es évek, 1956, majd a kádári konszolidáció évei alatt megélt élményeit írta le.

A néphadsereg hivatásos tisztjeként belülről ismerte és tudja bemutatni a Rákosi-korszak honvédségének életét, mindennapjait. 1955-ben leszerelt. Az 1956-os események vidéken érik, érdekes leírását adja annak, mit gondoltak a vidékiek a Budapestről érkező hírekről. 1957 elején felkérést kap, hogy lépjen be a rendőrséghez. Mivel katonai tiszti rendfokozata után csak tiszthelyettesként vették volna fel jóval kevesebb bérért, mint a honvédségnél, nem vállalta. Részletesen ír az '56 utáni évek nehéz mindennapjairól, a gyanakvás és megfélemlítettség légköréről. Beszámol saját igazolásának történetéről. Az '50-es évek végétől fizikai munkásként, majd kohász technikusként dolgozott egy vállalatnál, később különböző munkaügyi belső bizottságokban is feladatot kapott, így belülről ismerte és tudja megírni az ipari vállalatok mindennapi életét, munkások és vezetők konfliktusait a kezdődő Kádár-korszakban. A visszaemlékezés végén eljut a '70-es évek végi eseményekig, a Szent Korona hazaszállításával kapcsolatos emlékeiig, egy csepeli Lenin-szobor felállításával kapcsolatos botrány leírásáig. Ez utóbbiakat jelen kiadványunkban elhagytuk.

Mindig nagy örömmel és tisztelettel fogadjuk idős pályázóink igen értékes visszaemlékezéseit a XX. század mindennapjairól, sorsfordító történelmi eseményeiről, életmódtörténetéről. Ezek a visszaemlékezések pótolhatatlan módon világítják meg az elmúlt évtizedek eseményeit. Mindazonáltal tudjuk, hogy szubjektív, személyes visszaemlékezésekkel van dolgunk, amelyeket kellő forráskritikával kell olvasnunk.

Gratulálok a Szerzőnek, nagyon megköszönve munkáját!

Arra biztatnám, hogy folytassa visszaemlékezései megírását, biztos, számos fontos, érdekes esemény, mozzanat van még életében, amelyek tanulsággal szolgálhatnak az utókor számára. Egy jó tanáccsal szeretném segíteni a munkáját: érdemes lenne tematikusan rendezni a visszaemlékezések anyagát: katonaság (ezen belül: szolgálati események, étkezés, tisztálkodás, szórakozás, tisztek egymás közti és a legénységgel való kapcsolata stb.), nagy történelmi eseményekkel kapcsolatos emlékek (pl. forint megszületése, választások, Rajk-per, '56, '56 utáni igazolások, perek stb.), a munkában töltött évek emlékei, a mindennapok emlékei.

Jó egészséget és további eredményes munkát kívánok!

(Vasvári Zoltán)

Tisztelt Néprajzi Társaság!

1928. április 17-én, akkor még csonka Bihar Vármegye Sárréti Járás, Bihartorda községben születtem. Sok mindent meg- és átéltem. Háború, forradalom, úgynevezett rendszerváltás, és hát ezt a kort. Voltak benne jók, rosszak. Van, amire emlékszem, amiből próbálok néhány esetet említeni.

Korábban, az „EMLÉKEZETEIM” című írásommal már jelentkeztem pályázatokra. Jóllehet, hogy súrolja mostani visszaemlékezésem egyik-másik részlete a korábbiakat, ezért már előre elnézést kérek, annál is inkább, mert én amatőr vagyok, mind az írásban, mind a magyarázkodásban. De azt is el tudom képzelni, hogy nem üti meg azt a szintet, hogy foglalkozzanak az írásommal.

Amiket leírtam, konkrét esetek. Van ahol a nevek is valódiak, de valahol megváltoztattam azokat, meg ne bántsak valakit. Egyes dogokat valahogy körül írtam, de legtöbb esetben csak a legfontosabbakat jelöltem meg.

1955 októberében szereltem le saját kérésemre. A végén az lett, hogy kirúgtak, mert korábban megbízhatatlanná váltam. Az Ezred parancsnoka nem szabadságolt, hanem kreált egy beosztást hasonszőrű kollegával. Huszonnégy órás váltással kellett volna ellátni lényegében őrszolgálatot, az ezred minden anyagi, fegyver- és üzemanyagraktáránál stb. Miután parancsnokunk nem engedett szabadságra, és nem akartam megszökni, elfoglaltam az „új” beosztásomat, ami egy rohamosan összetákolt örbódé-szerűség volt.

Alig hogy lementem, megjelent az ezred agitátora, és melegen érdeklődött az „új” beosztásom iránt. No, a legjobbkor. Eléggé fel voltam háborodva. Mondom neki, rám meritek bízni az Ezred valamennyi anyagi és egyéb dolgait?! Kissé fura, hogy erre nem vagyok megbízhatatlan. Mondtam volna még cifrább dolgot is, de elszaladt.

Rövid idő múlva jött, hogy menjek fel az Ezredparancsnokhoz, aki szó nélkül, kezembe nyomta a szabadságos levelet, amire rá volt írva, hogy visszavonásig. Tisztelegtem, és kb. egy hónapig nem is jelentkeztem, amikor megkaptam az értesítést, hogy szereljek le.

Abban az időben sok tisztet leszereltek. Három kategóriában:

1. kategória: ha jól emlékszem, háromhavi illetményel, aki nem hordott, annak ruházatát sem kellett leadni. Elhelyezték a polgári életbe, különféle beosztásokba. Tsz-elnök, párttitkár, tanácselnök stb.

2. kategória: Kéthavi illetményel, a ruházat úgyszintén maradt, mint az elsónél. Valamint segítettek az elhelyezkedésben.

3. kategória: Aki egyenruhát hordott, le kellett adnia. Fizetést, csak a ledolgozott időre kapott. Csak fizikai állományban lehetett munkát vállalni. Nekem ugyan volt szakmám, de mozdonyvezető szerettem volna lenni. Még fűtő sem lehettem, mert fűtőnek kell először lenni, aki mozdonyvezető akar lenni. A leszerelt tisztokról véleményt kértek, így aztán Hajdúszoboszlón, az akkori Malomban

kezdttem dolgozni, Minőség ellenőrként. Ott nem kértek véleményt, mert szakmabeli voltam. Ott éltem meg a forradalmat.

Természetes annak sok oka volt, ami arra ösztökélt, hogy befejezzem a tiszti pályámat, amit ugyan szerettem, de a helyzet alakította így.

A háború befejeztével, végeredményben nagy remények évei voltak az emberek számára. A kommunista agitátorok meglovagolták a helyzetet. Főleg a kékcédulás választási sikerei után. Az akkori ifjúság tanulékonyága, lelkesedése, benne volt minden, ami egy ország újjáépítéséhez kellett. Így kerültem, kapcsolatba a Honvédséggel, amikor lehetet jelentkezni tiszti iskolába.

Sajnos emlékszem arra az óriásplakátra, melyen a Fő cím: „A három éves terv végére tejjel mézzel folyó Kánaán lesz Magyarország.”

Gyökerestől irtjuk ki a régi hatalmi embereket. Napraforgó fejeken volt ábrázolva a Csendőrség, a Főszolga Bíró, Grófok stb. Mivel megtörtént a földosztás, a falusi kis embereket meggyőzték az alakuló politikáról.

1949 augusztusában hazánkban tartott nagy nemzetközi eseményt a Nemzetközi Világ Ifjúság, a VIT. Ezen részt vettem. Őszintén megmondva csak azt éreztem, hogy mindenféle bőrszínűekkel találkoztam.

Bár épp akkor voltam sor alatt. A bevonulás után a helyőrségben jelentkeztem, Tiszti Iskolára.

Korábban a Levente egyesület elküldött Debrecenbe, rajparancsnok-képző táborba, hogy a felnövekvő ifjú embereknek legyen, aki előkészítse a katonai kiképzést. Ott teljes katonai felszerelésben, és fegyelmi helyzetben, csak a sapkánk volt levente, ami megkülönböztetett bennünket a katonáktól. Tisztek voltak a parancsnokok, s tisztetek a rajparancsnokok. Ezt azért írtam le, mert végső soron ott tetszett meg a katonaelet. De akkor fel sem merült bennem a katonai pálya.

Nem csak bennem, hanem nagyon sok tiszt kollegámban felmerült az, hogy el kell hagyni, a Hadsereget. Megítélésem szerint, már 1951 őszén, amikor még a ruházat is orosz uniformis lett. A kiképzéstől kezdődően, a parancsnoki kar, főleg a gyorstalpaló főtisztképzést végzetek, akik pártkáderekből álltak, demoralizálták a kiképzőtiszteket. 3–4 hónapos kiképzés után előléptették őket, minimum századossá. Lettek főtisztek is. Sőt, tábornokok is. Természetes, hogy mindezekről, csak később győződtem meg.

Egy konkrét eset. A kiképzésben, amikor odaértünk, zárt rendben kellett gyakorolni a menet közbeni fordulatokat, akkor ez még nem az orosz kiképzés szerint történt. Pl. a Hátra arc! Vezényszónak az „arc!” parancsot, meghatározott lábra kellett adni. Ebben az esetben a jobb lábra. Utána még lép egyet a ballábbal, majd fordult is az előbbi menetiránnyal ellenkezőbe. Mindenki tudta, főleg a kiképzők, hogy a parancs végrehajtásának alapvető sikere attól függ, melyik lábra adja a végrehajtó parancsot. A többi fordulatokra is az vonatkozott. Miután jól ment minden esetben, még jó néhány perc volt hátra a kiképzési időből, pihenőt rendeltem el, s meg is dicsértem a századot. Nem

látta senki azt, hogy a Zászlóalj Parancsnok is figyelte a gyakorlatot, főleg azt, hogy mennyi perccel hagytam abba. Egyszer csak figyelmeztetnek! Előljáró! Század, Vigyázz! – s mentem, jelentkeztem. Elmondtam a kiképzés tárgyát, s jelenleg pihenő, mert jól ment a gyakorlat. Úgy gondoltam, mint Század Parancsnoknak jogom van ezt megtenni. Azt mondta – „Átveszem a Parancsnokságot!” – Megindítja az egységet, osztogatja a fordulatok végrehajtására a parancsokat. Azzal nem törődött, hogy mit ír elő az akkori Alaki Szabályzat, csak hadarta a Parancsokat. Természetes volt, aki jól akarta végrehajtani, az volt, aki az adott Parancsnak megfelelően cselekedett. Ebből nagy káosz lett. Jól letolt, hogy máskor ne jelentsek neki olyan dolgot, ami nem valódi. Valamint a kiképzési időt percről percre be kell tartani. Megjegyzem, hogy amikor sikerült a megszokottak alapján adni a Parancsát, akkor nem volt összeforgás a katonák közt. Ezt később a Tiszti gyűlésen, szememre vetette. Pedig nem volt igaza, mert említettem az Alaki Szabályzatot.

Alakiból mindenki tudott, hisz a leventei kiképzésen megtanították. Csodálkoztam, hogy ő nem volt Levente? A löelméletet is ismerte, mindenki, aki akart jól szerepelni. A többiről, nem is beszélve. Főként, aki rangot akart szerezni a Királyi Honvédségnél. Azok társadalmi megbecsülése is nagyobb volt. Tizedes úr, az igen.

Egyik alkalommal a táborban, meglátogatott a Honvédelmi Miniszter. Akkor már Batta István volt. Korábban villamos kalauzként kereste a kenyerét. Tiszti gyűlésen tartott előadást, közben rám mutatott. Ez azt jelentette, hogy ki kell menni elébe. Katonás lépésekkel elé léptem s jelentkeztem, hogy xy vagyok. Néhány szót szólt hozzám és az addigi állásából Pihenj állásba helyezte magát. Természetes én is. Rám kiáltott, hogy nem adott Parancsot, már arra vonatkozóan, hogy Pihenj állásban álljak. Ekkor, hogy honnan vettem a bátorságot, hogy vitatkozzam vele, Jelentem az alaki szabályzatban az van írva, soroltam a pontokat, /ma már nem tudnám/ hogy nem szükséges szóban adni az engedélyt, mert, a teshelyzet ad engedélyt. /Közben hallottam a Tiszt kollégák szuszogást, hogy túl messzire mentem a Miniszterrel szemben./ Ekkor csoda történt? Oda, lépett hozzám s meg kínált cigarettával. Mire én, Köszönöm, nem dohányzom!

Folytatódott ez az, akarok lenni a Néphadseregben is. A lehetőség meg volt a tisztikarba való belépésre is. Természetesen, nagy ára volt annak. Először is el kellett fogadni az akkori politikát. Ma már nem fogadnám el. Ösztönöztek bennünket, legalább az ifjúsági szervezetbe való belépésre. Az volt a jelszó, hogy a Honvédség a Demokrácia iskolája. Ebben a szellemben lettünk nevelve s később ebbe próbáltuk a katonákat is. A Politikai Főcsoport Főnökség, gondoskodott, róla.

Amikor 1949 októberében vonultam be, a 82 mm Aknavető századhoz lettem beosztva. A század parancsnoka Szikra József főhadnagy Az én szakaszparancsnokom több éves kiképzést kapott, a Ludovikán. Miután nem vett részt a háborúban, s nem végzett még a Ludovikán, alhadnagyi rendfokozattal tagja maradt a Magyar Néphadseregnek. A csapattiszteket minimum egy évig képezték, ami csak épp az alapot adta meg. Később, fél évvel, egy évvel megtoldották. Majd, kétéves akadémiai

kiképzésen vettek részt. Ők már tudták, mi is az a Hadsereg. Amikor már régen, leszereltem akkor már 4 évesek lettek a tiszti iskolai kiképzések.

Nagyon nem tetszett az Orosz főtiszték jelenléte, az úgynevezett Tanácsadók az egységeknél. Nem azt mondom, hogy nem tudtak, csak a viselkedésük. Annál az ezrednél, ahol én szolgáltam eléggé, mi, Pohosnak becéztük. /fölül volt 100 kg./

A tiszti étkezdében dolgozók polgári alkalmazottak voltak. Az étkezde Parancsnoka, a Tisztek által választott tisztnek volt alárendelve. Többek között, egy alkalommal, személyemben találták meg a kollegák az étkezde parancsnokát. Csapattiszt voltam mindig, és az amúgy is eléggé szűkre szabott élelmezésre, oda kellett figyelni. Panaszkodtak a tisztek, hogy gyenge az étel, meg hát esetenként egy-két darab csontos hús jut a tányérjukba. Kifigyelték, majd én is meggyőződtem róla, hogy a Parancsnoki asztalhoz, például ha történetesen pörkölt volt az ebédhez, külön tálba vitték mindig, no, nem kiadagoltan, hanem az a tál, tele volt hússal. Nem egy esetben látták a kiképzők, akik kint, vagy akár hol volt a kiképzés, mondjam úgy, hogy dúskáltak, az ott étkezők. Aki meg adagonként kapta, hát, csak a csont vagy a csontost kapták. A panaszuknak Igazat adtam, de nehezen adtam rá magam olyan intézkedésre, amit később ugyan, de megtettem.

Elmentem az étkezde vezetőjéhez s megbeszéltem vele azt a „kis” változást, hogy nincs, kifogásom az ellen, hogy továbbra is külön tálban vigyék ki a második részét az ételnek, de csak ki adagoltan! Az illetékes Ezredparancsnok távol volt jó pár napig. Épp ebédhez érkezett. Nem messze ebédeltem s láttam, hogy a tanácsadó a probléma.

Nem is gondoltam, mi lesz a későbbiekben.

Megebédeltem s elmentem a körletembe.

Rövid, idő múlva leszól a segédtsiszt, hogy vár a góré. Sejtettem, hogy miért. Mindjárt, szokása szerint a plafonon volt. Végig hallgattam.

Többek közt, hogy vonjam vissza azt a parancsot, amit a Konyha vezetőjének adtam.

Jelentem, nem vonom vissza!

Szó, szót követett.

Jelentem én, a Tisztek által választott kötelességem, ilyen irányba intézkedést tenni. Ez az én munkakörömhöz tartozik, amit Ön, mint parancsnok írt alá.

Ez olyan volt, mint állam az államban.

A tanácsadónak van kocsija, pénze is, ha kevés az itteni étel, kimehet a városba valamelyik étterembe, s jóllakhat! „Ezzel betettem az ajtót” Néhány percre még vitatkoztam, mint aki, rám szavazott annak idején. Néhány nap után Tiszti gyűlést rendelt el.

Tárgy az étkezde bizottság elnökének a leváltása, s új, választása. A Tiszt Kollégák közül, néhányan rábeszéltek, hogy mondjak le. Igaz, hogy rendfokozatban alacsonyabb voltam, főnököm Őrnagy, míg én csak főhadnagy voltam. Végén lemondtam.

Olyan Tisztet választottak helyettem, aki nem tett hasonló intézkedést.

Az ezt követő idő sok, konfliktust okozott. Sok esetben történtek személyeskedések, de erről nem akarok beszélni. Minden esetre hozzájárult a későbbi leszerelési szándék megvalósításához.

A tisztek hangulatán sokat a velük való bánásmód okozott. Családi életről le kellett mondani, mert minden év Május 1. után egy párnap múlva, már el kellett hagyni a „Béke helyőrséget” s egész nyáron erdei táborozásban vettünk részt. Jó volt, ha havonta egyszer hazamehetett a családjához. Az Oroszok szerint hozzá kell szokni a harcéri viszonyokhoz. Októberben tértünk vissza a Laktanyákba. Arról nem beszélve, hogy ez nagyban rontotta a fegyelmet.

Bár voltak kísérletezések, hogy a Táborokhoz közel, Családi Táborokat telepítettek, de nem vált be. Sátrak sora közel egymáshoz, a „hangok” miatt aztán beszüntették, mert volt olyan család, akinek a felesége dolgozott, és nem is akarta igénybe venni a tábori életet.

Változó létszámmal, szombaton volt eset, amikor már péntek délután elengedték a Tisztek egy részét, azzal a feltétellel, hogy Hétfő reggel jelentkezni kellett, az ezredügyeletes- tisztnél. Előfordultak olyan esetek, hogy valamely ok miatt nem tudott beérkezni az illető Kolléga, hát esetenként Tamásiban kötött ki a futkosóban. Szerencsés esetben nem vetették vissza egy rendfokozattal, de soron, már nem léphetett elő. Véleményem, hogy a Tisztekkel, sokkal keményebben bánt az akkori felső vezetés, /Farkas Mihály és Rákosi Mátyás./ mint a legénységi állománnyal. Azt sem állítom, hogy nem voltak olyan esetek, de egységesen, és például esetleges vasúti vagy egyéb jármű csatlakozás elmulasztás miatti késés miatt.

Voltak olyan esetek, amit meg lehetett volna fegyelmileg oldani, de a példastatuálás miatt, Had Bírósági ítélet született. Amikor az illető a parancsot nem hajtotta végre, még pedig abban a vonatkozásban, hogy nem volt hajlandó a tetves haját levágtatni, a szolgálatvezető Őrmester, néhány tisztessel a raktárban, belevágtak a hajába, ezzel próbálták rábírní a haja rendbetételére.

Ellenkező reakciója volt. Ébresztő előtt kb. félórával a WC-ben, „derékszíjjal akasztotta fel magát”. Aki volt katona, az tudja, hogy az ébresztő előtt kb. félórával nagy a nyüzsgés és észreveszik, ha valaki próbálkozik hasonló cselekedettel.

Érdekes volt a tárgyalás, ugyanis, a Hadosztály tisztjeinek jelen kellett lenni.

Több ügyvéd volt, a vádlottak védelmére.

Amikor a Katonai Ügyész ismertette a vádat, felzúgtak. Mire a Vezető Bíró - Csend legyen! Mert, Ki ürítettetek a termet! - Hatalmas, derűltség.

A felelősségre vont század parancsnokának a Repülőknél szolgálatot teljesített testvérét is, megidéztek, akinek a mellén ott fityegett a Katonai és Politikai Kiváló Tiszti jelvény. Ha jól emlékszem, a Bíró vagy az Ügyész kérdésére, hogy mi a véleménye a testvére cselekedetéről - „ez, olyan övön aluli ütés volt véleményem szerint”. Ugyan nem állítom, mert nem láttam a konkrét esetet,

levette /tépte/ a jelvényt és a Bíróság elé dobta. Ha megtette bátor tett volt, de ebben az esetben, biztosan eltávolította a seregből.

A védelem hiába próbálta azzal védeni a „vádlottakat”, hogy az egész a parancs megtagadásából adódott.

Bíróság Ítélete: a politikai tiszt lefokozása, azonnali menesztése a Honvédségből.

A többiek, hogy ki mennyit kapott fejenként, arra, nem emlékszem, de kb. 65 évet szórt ki a Bíróság. Nagyon megviselte a tiszteket, mert több eset volt, amikor parancsmegtagadás történt. Ez is rontotta a morált.

Arról volt szó, hogy havonta, legalább egyszeri alkalommal, mindenki elmehessen a családjához. Itt kezdődtek a bajok. Előfordult, hogy voltak olyanok, akik kimaradtak az eltávozás lehetőségéből. Nem járandóság, hanem jutalomként adták. Ebbe aztán belefért minden, ami a legkisebb fegyelmezetlenségtől akár a személyes bosszúig is.

1952. Hadgyakorlat, amit Farkas Mihály Vezérezredes, - „hogy honnan szerezte azt a nagy tudást, amit egy Vezér ezredesnek kell tudni ”- akkori Honvédelmi Miniszter /elvtárs/ „vezetett,”?! Természetes tudom, hisz voltak jól képzett régi vágású Tisztek, akiknek Parancsba adták, hogy készítsék el az egész gyakorlatra vonatkozó tervet, ha benn akarnak maradni a Hadsereg vezérkarába. A Tiszai átkelésnél, ahol a Szentesi Műszakiaknak kellett egy Ponton hidat, építeni, közel voltam hozzájuk, mert a figyelőállás kb.100. m volt. T 34. Harckocsik teher bírására. Nyilván, ennek megfelelően készültek fel a munkára. Csakhogy, amikor jöttek, nem a parancsban szereplő harckocsik, hanem KV. 52-k voltak, s A cérna hangjával elkezdett kiabálni,/mit ordítani!/ Hol a Híd Parancsnok! Akkor még kettős vezetés volt, így, a Politikai tiszttel mentek, s jelentkeztek. Semmi, nem történt csak letépte, a vállapjukat. Az alakulatban senki nem látta többet Őket.

Ezek az események nem voltak kecségtetőek a beosztott tisztek részére.

Egy kis kitérő: Én Baptista családba nőttem fel, ahol meg, tanultunk különböző hangszeren játszani. Hegedű, amivel szerettem időt tölteni. Amikor már hivatásos voltam a táborba mindig nálam volt. Amikor Tapolca és Sümeg közti területen táboroztunk, csak később került ki a hangszer. Az állomásra megérkezvén úgy szokták mondani, Torony iránt, át az erdön. Közben eleredt az eső. Nem lett volna semmi baj, ha megérkezésemkor kivettem volna a tokból a hegedűt. Pár nap múlva átnedvesedett a hegedű tokja s az enyvezés elengedte. Tapolcán kerestem mestert, aki megragasztotta. Amikor kész volt érte mentem. Katonai járművel s hazafele menet a kocsira felvettem néhány katonát. Közben az egyik, megkérdezi, hogy, a Főhadnagy elvtárs felsíge is roma csavó? Meglepődtem a kérdésen, majd válaszolva, ne e m, az Magyar! Utána kezdtem gondolkodni azon, hogy vajon mi lehet ennek a kérdésnek a hátterében.

Bárhol, ahol a Honvédség által kiválasztott területen kivétel a nagy gyakorlatok, a Tiszteletadást Vigyázz menetben kellett teljesíteni. Ez Parancs volt. Aki nem teljesítette, felelősségre vonták, még az

alacsonyabb beosztású Tiszteket is, ha nem követelte meg. Érdekes módon, korábban nem igen figyeltem rá, a romák felszólítás nélkül nekem teljesítették. Hát, ami azt illette könnyen rám lehetett fogni, hogy közéjük tartozom. Ugyan is elég barna volt a bőröm, bogárfekete volt a hajam, hozzá még jött, a Hegedű. Hát valószínűsítették. Ha már igen, akkor adjuk meg neki a kijárási tiszteletet.

Október elején vonultam be, sokadmagammal. Elég hamar megtörtént az alapkiképzés, mert azt a korosztályt még a Leventeoktatásban részesítették. Minden további nélkül mehetünk Őrségbe, ami meg is történt Karácsonykor a szent estén került ránk a sor. Sajnos, mi csak, Új Évkor mehattunk szabadságra. Akkor még sajnós volt.

Délután 18 órakor, az Őrségváltás, ami szabályosan megtörtént, de a mi utána volt, nem mindennapi esemény. A szolgálat 2 órás váltással történt. Pihenőben voltunk. Rövid idő múlva az Őrségváltás után, fegyverropogást hallottunk. Azonnal riadó s ki-ki a saját őrhelyére sietett. Tettük ezt az Őr Parancsnok parancsára. Az Őrrendő létesítmény a Helyőrség Lőszer raktára volt. Az a hely viszonylagos dombon helyezkedett el. Valamikor nagy présháznak épült. Az idő igazi Karácsonyi ködös, meglehetősen hideg. A látási viszonyok, a ködben, szinte lehetetlen volt. Ebből eredően csak vaktában lövöldöztünk. Arra én nem emlékszem, hogy a laktanyával milyen volt a kapcsolata az Őr Parancsnoknak, csak arra, mikor reggel javultak a látási viszonyok, megjelent egy századnyi erő. Az Őr Parancsnok azt jelentette, hogy az éjszaka folyamán, megtámadták a Lőszer raktárt, és valószínű, hogy a Titó emberei. De az Őrség helyt állt, s visszaverte a támadást. Sebesülés nem történt. Leváltottak, bennünket. Bevonultunk a Laktanyába, ahol a Laktanya Parancsnok megdicsért bennünket, s megkaptuk a szabadságos levelünket, ha jól emlékszem Január 2 vagy 3-ig.

No, de ami a Sáp állomáson, illetve a falu elhagyása után történt. Ugyanis oda a Szülő falum, 6 Km. van. Akkor, azon a területen nem volt villanyvilágítás. Az ember szeme alakult a sötétbe, de nehezen lehetett látni. A Falu elhagyása után az úton előttem, amennyire láthattam, valami sötét nagy gombolyagszerű mozgását észleltem. Figyeltem, majd egyszer csak előttem termett, és rám ugrott, de akkor már tudtam, hogy a Bodri Kutyánk. Azért október óta eltelt idő. Honnan tudta, hogy megyek haza, s kijött majdnem az állomásra elébem. Ki érti, a Kutyák lélektanát. Ha jól emlékszem a könny ki csordult a szememből.

Néhány évvel később találkoztam azzal, aki az akkori Őrség Parancsnoka volt. Kérdezte, hogy emlékszem-e még a Lőszer raktárnál történt esetre? Mondtam – „Már hogy ne emlékeznék!” Minden úgy volt, ahogy én emlékeztem. Egy dolog nem! Ugyanis senki nem támadott senkit. Vagyis csak kitaláció volt az egész. Az őrség nagy része Öreg katonák, illetve tisztetek voltak. Mi négyen voltunk, újoncok. Ők ezt megbeszélték, hogy kitüntetik magukat. Természetes a szabadságból nekünk is jutott. Abban az időben ilyen dolgot meg lehetett csinálni. Valamennyi jelesebb kerítésen vagy falon, Óriási plakáton Titó a láncos Kutyá képeben volt ábrázolva, véres bárdal a kezében.

A következő év Húsvétkor, ugyancsak a második csoporttal mehettem szabadságra. A lovakat épp úgy kellett ellátni, mint korábban, csak, hogy a lovászoknak is járt szabadság. Ezért minket is beosztottak mindjárt az első nap. Etetni, itatni, és hát a sorport is ki kellett verni. 2db ló jutott mindenkinek. Neki fogtam szorgalmasan takarítani a Lovat, de közben a mellette levő mindig harapdálta azt a Lovat, amelyiket épp pucoltam. Kibújtam a ló nyaka alatt, s a másikat megfenyegettem a vakaróval, miközben az két lábra állt. Ahelyett, hogy az eredeti helyemre mentem volna, nem, ott maradtam s vártam, mi lesz a fejlemény. A Ló nem bírta már tovább két lábon állni és leereszkedett, de a lába, illetve a patája, kb. 10 cm hosszban fel- szakította a bőrt a fejemen. Irány a gyengélkedő. Majd kaptam egy turbánszerű kötést. Lementem a körletbe, ahonnan a század Parancsnok szabadságolt. Itt is 2 dupla időt töltöttem szabadságon, mint korábban.

Abban az időben a személyvonatok nagy részben „Bocipulmanokból /Marha vagonok/ álltak a szerelvények. 1-2 normál kocsi volt a hosszú szerelvényekben. Kérkezvén az állomásra, elég sokan voltak szabadságra menő katonák. Egyesek látván a fejemen a Turbán szerű kötést, bennem találták meg a „mentő”t. Valószínű, Pestiek lehettek, mert ilyen csak azok agyában születhetett. Mivel a fejemen, jókora kötés volt, elkezdtek kiabálni, hogy engedjenek minket. A bajtárs súlyos sérülést szenvedett a határon a Pizkos Jugók sebesítették meg. Be is kerültünk egy kényelmes szakaszba, valamennyien katonák voltunk. Haza érkezésemkor a Bodri Kutyánk épp úgy várt, mint, Karácsonykor.

Az elején az írásom kezdetén említettem, hogy 1955 októberében szereltem le. Így, nem vehettem részt a fegyveres felkelésben. Azért jegyeztem meg, hogy „szerencsémre” biztos voltam benne, hogy a Forradalom élére álltam volna.

A Forradalom elő napján a feleségem szülőfalujában voltunk az Ősök meglátogatása végett, Borota községben. Kiskunfélegyházáról hamar haza akartunk érkezni és nem mentünk Cegléd fele, hanem Tiszaalpár, Tizsakécske felé érkeztünk Szolnokra. A spekulációm nem jött be, mert lekéstük azt a vonatot, amelyiket el akartunk érní. Így aztán sokat kellett várni a következőre. Több mint két óra várakozási időnk volt. Ráértünk, hát elmentünk a Moziba. Kijövet, bár észleltük a nyüzsgést, de sietni kellett, mert indult a vonat.

Másnap, mint minden alkalommal, bekapcsoltuk a rádiót, s érdekesség volt, hogy klasszikus zenét közvetítettek a Kossuth adón. Rövid idő múltán meg tudtuk az okát, amikor a bemondó, elkezdte mondani, hogy mi is történt. Felelőtlen emberek randalíroznak az utcán. A rendőrség helyén van. stb.

A munkahelyen már beszéltek, hogy Pesten kitört a forradalom. Ennyit már a Rádióból is megtudtam. Másnap 10 óra körül, a Városi Kiegészítőről szóltak, hogy menjek be. Akkorára megtervezték, hol, s milyen sorrendben lépnek biztonsági őrszolgálatba a beidézettek. Nekem másnap reggel 6 órára a Posta épülethez kellett volna mennem, de reggel szóltak, hogy már nem kell menni. Hogy miért?

Nap, mint nap, vagy talán óráról órára változtak a „harci” helyzetek Pesten, meg az Ország valamennyi részén, főleg Debrecenben.

Pár nap múlva a Rádióban Hírül adták, hogy az oroszok kezdik elhagyni a várost, özönlének kifelé /Pestről/, csak nem az országból. Majd azt vettük észre, hogy Nagyhegyes felöli úton a Ref. Templomnál, fordulnak a 4-es útra, s mennek Pest fele az Orosz Harckocsik.

Eleinte nyitott vezetőréssel, és nyitott toronnyal jöttek. A HK. PK. derékig, kint volt a toronyból. Jó pár napig így jöttek. Majd meggondolták magukat s becsukták a vezetőrést, s a HK. Tornyát is.

Aki ismeri azt a részét a városnak, akkor azt látja, hogy, ha Nagyhegyes felől jön be bárki, és akár merre akar fordulni, jó rálátás van a térre. Ez okozott egyeseknek problémát. A térnek abban a részében volt, a SZU. Hősi Emlékmű. A Keleti Főcsatorna építésénél dolgozó, valamelyik Dömperes, ledöntötte. Legalábbis arról szólt a fáma.

Ebben az esetben miután a SZU. HK. Továbbra, is szinte megállás nélkül jöttek, amint említettem, hogy zárt vezetőréssel, de a szobor ledöntött romjainál, jöttek, mentek, az emberek. Félő, volt, hogy esetleg valaki felismeri, hogy ott mi volt? Közéjük engedhetnek egy két sorozatot, hisz ők hadműveleti területen voltak, az, az, ellenséges területen.

A malomudvarról /Egészségügyi Iskola Épült, gyógyósnak nevezte a köznép/ le lehetett látni a 4-es Főútra, mert csak akkor kezdték építeni.

A Malom udvaron mindig voltak beszélgető emberek s főleg abban az időben. Az egyik alkalommal jelen voltam, s hallottam a következőt: mert átláttak, a fő útra a befele áradó Harckocsikra. Felteszi, a kérdést az egyik:

Vajon meddig jönnek ezek ide?

Mire a másik - Majd megmondják, ha többen lesznek, mint mi!

Hát megmondták!

Közben az Üzemekben megtörténtek a Munkás Tanácsok választása. A Malomban úgy gondolom, demokratikusan történt. Ha jól emlékszem, 21 fő dolgozója volt akkor a Malomnak. Mindenki felkerült a listára, és aki a legtöbb szavazatot kapta, az lett az Elnök. Csak, hogy aki az elnök lett, nem igen tudott a városban ténykedni, mert Debrecenből járt ki, és nem ért rá a helyi ügyekkel foglalkozni. Megbíztak, hogy a városi Munkás Tanácsban képviseljem a mi Munkás Tanácsunkat.

Megjegyezni kívánom, hogy a városból a fejesek, a Párttitkártól kezdve a Tanácselnök kivételével mindenki elmenekült. Volt, aki a Hortobágyon a kukoricaszár kúpba rejtőzött. Pl. a volt Párttitkár. Ezeket persze csak hallomásból tudtam.

A Tanácselnök valami Kun nevezetű egyén volt, aki ott volt minden értekezleten, s beszállt mindenbe, s intézkedett. Többek közt, javasoltam, hogy jó volna a térről a romokat eltakarítani, mert nem lehet tudni, milyenek lehetnek azok, akik felismerhetik, hogy milyen romok vannak ott.

Annál is inkább, mert a téren igen sokan járkáltak, felnőttek s gyermekek is. Félő, hogy valami, jóvátehetetlen dolog történhet.

Az Elnök intézkedett.

Néhány nap elteltével Hajdúszoboszlón is történtek olyan események, amelyek jelezték, hogy Budapesten, Debrecenben, valamint a többi nagyobb településeken, együtt járnak a forradalommal. Különböző időben, főleg a főtéren sokan jelentek meg, főként, Debreceni Egyetemista diákok voltak az előadók. A nevére pontosan nem emlékszem, Lajos, később ő lett, az Antal kormány Honvédelmi minisztere.

Nagyon sok férfi fogadalmat tett arra vonatkozóan, hogy amíg az Oroszok nem mennek ki, addig nem borotválkoznak. Magam is ebbe a kategóriába tartoztam. Később mondta valaki, hogy leérhetett volna a földig, hiszen olyan sokáig voltak benn. Hanem, az egyik nap mentem ellenőrzésre. Abban az időben már a Rákóczi út felőli kapu nem szokott nyitva lenni, s elmentem megnéztem, hogy mi az oka. Nem régen hoztak be szállítmányt, amit épp meg kellett nézmem, hogy megfelelt-e a szabványnak a minősége. A Kapitányság épülete a túloldalon nem messze volt.

A malom felőli oldalon az árokban csúszott- mászott két ember. Odaérkezvén, megkérdeztem tőlük, mi van velük?

A rendőrségen hagyták őket rendben. A talpukat gumibottal verték. Ráültették őket egy padra s a herezacskójukat túvel szurkálták át.

Keserves időt élhettek át.

Egyikőjük látta, hogy elég nagy a szakállam, szólt, hogy vágjam le sürgősen. Amikor megtudtam merre laknak, átkísértem a malom udvaron őket, a Bajcsy Zsilinszky utcába, mert így sokkal hamarabb hazaértek. Miután elhagyták a Malom területét én átugrottam a lakásunkba, ami szemben volt a Malom udvarával. Megborotválkoztam, majd elvégeztem a szállítmány ellenőrzését.

A „megerősödött” Kádár rendszere, sok volt a hivatásos és tartalékos tiszt, tiszthelyettes, hogy miért-miért nem, a megalakuló pufajkasok közé álltak, voltak legénységi állományból is bőven. Ahogy „erősödött” a szocializmus, úgy nőtt a másod fegyveres erő, a Munkásőrség. A Párt Ökle. Végeredményben sikerült.

Olyan „drákói” szigort alkalmaztak, hogy nem vállalták az emberek az ellenállást.

A Csehszlovák „elvtársak” vagonokba, küldték a Gumi botokat. A hatalom megerősítéséhez, Kádár elvtársnak ajándékba.

Az ajándék alaposan ki volt használva, mert előkerítették azokat a személyeket, akik elhitték a nyugat propagandáját, s azt hitték velem együtt, hogy jönnek és segítenek. Ők, mármint a nyugat Szuezzel volt elfoglalva. Nasszer az akkori Egyiptomi elnök nagy Orosz barát lévén, állítólag át akarta játszani az Oroszoknak. Az Angol Légi Erő elkezdte bombázni Bizertát, ami valószínű, hogy ott, már ha nem is, Katonák, de Orosz „Műszakiak” lehettek.

A kádárkolbásszal kapcsolatban. A mozgolódás nem múlt el, csak csendesedett. Ugyanis a meglévőt folytatni, a megkezdett, eltiporva látszó forradalmat.

Az ellenzék kiadta a jelszót, MUK. Márciusban újrakezdjük. Ettől, borzasztóan félt a Kádár rezsim, s minden erőt próbáltak megmozgatni. Ekkor került arra sor, hogy a leszerelt tartalékos, tiszteknek, tiszthelyetteseknek behívó parancsot küldtek ki. Hajdúszoboszlón egy nagyterembe gyűjtötték össze az illetékeseket.

Az előadó úgy kezdte, mintha valami pártgyűlésen lettünk volna, „Kedves elvtársak” azért hívtuk össze Önöket, mondja az, hogy megértve a Kádár kormány nehézségeit, sorolta fel, hogy meg kell akadályozni minden erővel az ellenforradalmárok célját. Meg kell erősíteni a pufajkásokat, reméli, hogy partnerre találnak.

Jóval később, mondta el, amikor már azt hittük, hogy haza sem engednek bennünket,

Akik továbbra is a termelésben akarnak részt venni, elmehetnek. Ekkor, mi hárman az akkori gépállomás főmérnöke, majd egy maszek Pék, s harmadiknak én álltam fel, „rohantunk” ki a teremből. Még csak hátra sem néztünk, hogy jönnek-e utánunk. Pedig jó lett volna meg ismerkedni azokkal, akik velünk együtt nem akartak semmi képen részt venni az akkori hatalom megerősítésében.

Ez idő után történt a már leírtak, amikor is, a Rendőrségi épületéből kijött csúszó-mászókkal találkoztam.

Néhány nap elteltével, kapok egy idézést a Rendőrségtől. No, gondoltam majd csak úgy járok, mint, azok az emberek, akiken segítettem. Lesz, ami lesz. Amikor, kiléptem a Rákóczi utcára, Rendőrség fele néztem, s láttam, hogy az eligazító a kapuban áll, s néhányan mentek be. Akkor már vidámabb voltam. Mikor odaérkeztem az eligazító udvariasan mondta, hogy az emeleti nagyterembe fáradjak fel. Eléggé sokan voltunk, amikor megjelent a Kapitány s közölte, miről van szó. A néhány nappal ezelőtt a Kiegészítőn elhangzottak ismétlődtek, hogy a Rendőrséget is meg kell erősíteni stb. Akkor én úgy gondoltam, hogy a városon belüli rendet akarja a Rendőrség megerősíteni. Bővíteni kell a létszámot. Kérdeztem a Kapitányt - miként, hogyan? - Elmondta, hogy várnak bennünket. Három műszak. A fizetés 1250 Ft/ hó. A rendfokozat tizedes vagy szakaszvezető.

Nem azért, szereltem le a Honvédségtől, hogy, újra derékszíjas, alakulathoz, kerüljek, jóval alacsonyabb, bérért, s tiszti rendfokozat után tiszthelyettesi. Éppen azt a rendszert szolgálni. No, nem A Kádár rendszer megerősítésében abszolút, nem vettem volna részt, akármit, is ígértek volna.

Többször jártam Debrecenbe a malomipari egyesületnél értekezletre. Akkor már nagy sztrájkok voltak. Az értekezlet után elmentem a szüleimet meglátogatni. Anyám megkínált valami olyan féle étellel, amihez máskor kenyeret szoktunk enni. S vártam, hogy majd csak adja a kenyeret is. Ő meg, arra várt mikor eszem már? Mondom, hogy tessék már egy kis kenyeret is adni, mire elsírta magát, hogy fiam, napok óta nincs kenyerünk! Akkor meg én döbbsentem meg. Majd megkérdeztem, tudna e még

kenyeret sütni? Mire, Ő, tudnék én fiam, de hát liszt sincs! Azon ne múljon, lisztről gondoskodom. A legközelebbi alkalommal küldtem az ígért lisztet, meg kenyeret is.

A Testvér bátyám akiknek, akkor 3 apró gyermekük volt, kijött hozzám, hogy szerezzek neki kenyeret, mert hát a gyerekek, meg hát, Ők is. Nálunk nem sztrájkoltak a pékek. Elmentem vele az egyik sütődébe, mondom az Üzletvezetőnek, miért jöttünk. Azt kérdezte mennyit akarunk. Elmondtam, hogy nem nekem, hanem a Bátyám családjának kell a kenyér. 1 db. Kenyeret kért, mire az Üzletvezető ajánlja, hogy vigyen többet. Még egyet elfogadott, de többet nem, attól való félelemben, hogy elveszik tőle, ha meglátják.

Néhány nap elteltével az egyik unokabátyám, aki a GÖCS konyhájának volt a beszerzője megjelent oldal kocsis motorjával, hogy kenyér kell, Őcsém! Természetesen Ő is kapott, tele az oldalkocsit. Ott volt bőven kenyér.

Az Oroszok továbbra is özönlöttek az Országunkba. A Harckocsik mellett egyéb csapattestek, Tüzérek, Lövészek stb. Egy szóval sem volt az igaz, hogy feladták volna az újra „felszabadításunkat”. Mikor aztán bevált a Magyar parasztnak az a jóslata, hogy „megmondják”, ha többen lesznek, mint mi”- Elkezdték a „rend csinálását” Átvették az állam irányítását. Elrendelték a szesztilalmat is. Valamint az üzemeknek nem engedték kifizetni a Bért, ha nem volt teljesítmény. Érdekes módon sokkal többen fogyasztottak szeszes italt, mint korábban. A Debreceni MÁV állomás utasellátóban, ha az ember azt mondta, kérek egy pohár Míra vizet, akkor pálinkát kapott.

A beáramló Oroszoktól, ha megkérdeztük, hogy hova mennek, a SZUEZ volt a válasz.

Apropó, Suez. Az egyik közeli ismerősöm az első Világháborúban, elég hamar fogságba esett, aminek eredménye, hogy meg tanult oroszul beszélni. Az egyik Debreceni Orosz parancsnoknak volt a tolmácsa, akivel beszélgettek. Mi, volt a téma? Természetesen, Suez is. Mégpedig, az Orosz ezredes. Jól ismerte a történelmet. Már a cár is szeretett volna meleg tengert, mert a Dardanellákon nem tudott kijutni meleg tengerre.

Aki emlékszik az Oroszok, valamint Jugoszlávia jobban mondva, Joszip Broz Titó és Sztálin voltak nagy ellenségek. Ami abból eredt, bár a háború alatt az Orosz Rata típusú szállító repülőgépek vittek a hadianyagot Debrecen, Békéscsaba, az Ország légtérén át. Rettentő magasban, Titó ék hoz. Ezt én a felnőttekkel együtt láttam, nem egyszer, éjjelente.

A háború vége fele romlott meg a kapcsolatuk, ugyanis a Német megszállás alól, nem az Oroszok szabadították fel Jugoszláviát, hanem Titó partizánjai, s nem engedte az Oroszoknak, hogy megszállják őket. Ez is okozhatta az Orosz ezredes teóriáját.

Abban az évben, békültek ki a felek.

Még az év augusztusban járt, a Magyar Párt Küldöttség a Jugó Pártnál. Hosszú évek után, itt is megtörtént a kibékülés.

Azt megelőzően le lett cserélve Rákosi "apánk", helyette, Gerő Ernő a /hídverő/ lett a Párt vezér, jól lehet, Rákosi volt az addigi bűnbak?

Mikor hazajöttek, s Gerő azt mondta, hogy ugyanott folytatjuk, ahol abbahagytuk. Az Írószövetség, az értelmiség és az egész Ország, nem ezt várta.

Viszont, itt jön az Orosz ezredes elmélete. Az Oroszok fegyveres felkelést provokálnak, Magyarországon s miután a Magyarok kibékültek a Jugókkal, az beavatkozik, s ezután már az Orosz hadsereg nem csak a Magyar forradalom leverésében, hanem Jugoszlávia ellen is támadást indít azzal, hogy megtámadta a Magyarokat, mint szövetségesét. S ez ürügyül szolgált volna az Adrián át, kijutni a Földközi tengerre.

Az idősebb, és a nemigen idősek is emlékeznek még arra, hogy hova akartak menni az Oroszok? Mind egyértelműen, Szuezi, Szuezi! Ez, volt, a válaszuk.

/Aki emlékszik, azokra az arcokra, ahogy kinéztek, volt abban minden féle keverék, rossz volt rájuk nézni/ jó, nem ők tehetnek a kinézetükért.

Hogy, aztán az Orosz ezredes, honnan vette az elméletét én nem tudom a választ. De valami csak lehetett, mert a cárnak lehetett, olyan gondolata.

Emlékezetem szerint az ezredes a debreceni Repülő tér parancsnoka, és a Város Parancsnoka is volt. Azt is elárulta, hogy miután semlegesek maradtak a Magyar forradalommal, így az egész ezredet, valamint a Városban állomásozókat, / nem azokat, akik a Magyar katonákra rálőtték a laktanyát/, s a családokat is kitelepítik Szibériába. A mondások szerint, azt a kijelentést tette, hogy Ő és a többi tiszték s családjai gyermekeik itt élnek a gyerekek jó barátságban vannak az itt lakókkal, megtanulják egymás nyelvét. S amíg nem történik semmi, ő nem hajlandó beavatkozni.

Az illető tolmáctól el is köszönt, mielőtt a vonatszerelvény elindult.

Megkezdődött a hajsza azok iránt, akik valami szocialista ellenes cselekedetben vettek részt. Alig volt nagyváros, ahol ne dördültek volna el sortűzek. Mosonmagyaróvár, Debrecen, Salgótarján, Eger. stb. Eljött az a rákosi korszak amikor, ha nem is a lefüggönyözött, fekete kocsik, de más járművek vagy épp fegyveresen fogták el Őket. Azokat is úgy verték, főként, valamely ember tömeg védelmében segédkeztek, vagy meg nem engedett helyen, tartózkodott.

/Marosán elvtárs, buci, Gyuri, aki annyira munkáspárti volt, hogy amikor államosították a Malom Üzemeket, rá erőltette a Malomban, valamint a Pékségben, dolgozókat, hogy mondjanak le Önként a korábbi természetbeli juttatásokról. Majd később Gyuri, kijelentette, hogy nem tárgyalunk, hanem lövünk. Pedig, a kezdet kezdetén óriási elánnal hirdette, hogy a mai naptól megváltozik, jóra fordul a Magyar ember sorsa. Igaz, akkor még a Szocdem tagja volt. A forradalmat megelőző időben Hajdúszoboszlón, pék segédként dolgozott./

Rövid úton, kimondta rá a Vértörő, jobb, esetben, nem halálos ítéletet. Ha, a történelmet visszaforgatjuk, más forradalmat megnézünk, csak, a, kádári érában végezték ki a legtöbb hazafit. Miért? A hatalom megtartásáért.

Debrecenben hallottam az iskoláskorúaktól, „elfogyott a meleg lángos le van sz..va kádár János” Több, hasonló, versike is elhangzott csak nem tudom..

Említettem, hogy el kellett mennem a városból. Dunaújvárosban, kaptam munkát. 1957. június. 4. léptem munkába.

Jó néhányan, a forradalom előtt, vagy, az után, szereltek le. Az, ott dolgozó építő Szerelők azok korábban is annál a Szerelő Cégnél dolgoztak, akik a Vasműt Építették. Főleg Pestiek. Ezt azért tudom, mert beosztottak bennünket hozzájuk s beszélgetésből meg ismerkedtünk, ami esetenként barátsággá alakult egyik másikkal. Egy olyan üzemhez kerültem, aminek akkor csak a tervei voltak. Annyiban jó volt, hogy az alapoktól kezdve tudtuk meg ismerni a leendő munkahelyünket. Az akkor érkező, Vegyész mérnökök, akik tartották, a Vegyipari szakmunkás képzésen az oktatást. Az ott mutatottak alapján, mire a tanfolyam véget ért, ki is alakult, hogy ki milyen beosztást kap. Amikor az indulásra készen voltunk, mondhatnám, hogy a vezetőgépészek elég jól kerestek.

Az oktatásközben két csoportra osztottak, az egyik Szőny be a lepárlás, míg a másik, a Pécsi Kocsz, Művekhez kerültek. A Széngázból kinyert Benzolt, elő kellett készíteni a Lepárláshoz.

Az Üzemelés első kezdete Május 31. volt. /Nekünk, azon éjjel született az első gyermekünk./

Már pontosan nem tudom, mikor, hívatnak a munkaügyi osztályra. Ahol közölték, hogy el kell, mennem Debrecenbe a Megyei Kiegészítő parancsnokságra ahol Igazoló Bizottság, előtt kell számot adnom a forradalom idején történekről. Azt mondta a munkaügyi vezető,/kerekperce,/ha, nem igazolnak, le, akár vissza se jöjjenek. Már hogy a munkahelyemre. Nem nagy reménnyel, utaztam. Meg érkeztem, a Kiegészítőre. Találkoztam ott sok volt tisztársammal. Érdekes volt egyetlen pufajkás sem volt köztük. Akik beálltak a pufajkások közé, azoknak, nem kellett, Bizottság, elé kerülniük.

Rám került a sor, hívnak. Az igazoló bizottság előtt hosszú, piros drapériával, leterített, asztal. A bizottság elnöke az akkori Megyei Kiegészítő parancsnok volt. Azzal egy csapatnál szolgáltam Kiskunmajsán. Jelen volt a Malom korábbi Párttitkára is hogy mit keresett ott nem tudom, mert olyannal vádolt, amire Ő kért meg a Forradalom idején, hogy segítsek neki a Párt irodából kihordani az akkor már oda, nem való propaganda s egyéb más dolgokat.

Különböző kérdések hangoztak el, de ezeket szerencsére elfelejtettem, ugyan is kiküldtek, hogy a bizottság, tárgyal. A volt kolléga ki jött s annyit mondott, közben elhaladt mellettem, hogy írjam alá az esküt. Amikor, visszamentem, aláírtam, az, az, felesküdtem kádárra. Meghasonlottam a korábbi elveimmel, nem mertem vállalni a következményeit. Nem, gyávaságból, Felesleges lett volna börtönbe juttatni magam.

Amikor visszamentem hallom, hogy az egyik volt kollégának kiverték a fél szemét. Szemmelveisz Zoltánnak hívták.

Jelentkeztem a munkaügyön, ahol a vezető, amikor átadtam, a „fontos okmányt” hogy, megfelelek a „Szocializmus további építésére” gratulált és valami szöveget eresztett meg, s meg ismételte, szerencsém, hogy, le, igazoltak. A szem kiverésről nem beszélt. Ezek után, mint durván szólva, beálltam a sorba, s „húztam” az igát. Oly annyira, hogy még, Kiváló Ifjú munkás is lettem. Később abból az üzemből a Lemezfeldolgozó Gyárrészleg Nemesacél pácolóban leltem magam. Itt már, mint ifjú Kohász Technikus voltam alkalmazásban.

Az akkor még az úgy nevezett egyeztető bizottságba delegáltak, ami később Munkaügyi Döntő Bizottsággá avanszált. Tárgyaló elnöke voltam a Bizottságnak, egészen nyugdíjba vonulásom ig. /A Vállalat, Valamint a Szakszervezet, néhány napig Prágába üdültetett/ Akkoriban, sok mindenben főleg a balesetekben a Vállalatok, jobban mondva a vezetők, igyekeztek a dolgozóra háritani a felelősséget. Nem egy eset volt amikor, a tárgyalásra a Vállalat jogásza állt szemben a hozzánk fordult, panaszossal. A gyakorlatban tudtuk, hogy, nagyobb, esetről van szó. Ilyenkor, el is utasítottuk, az, Ügyvédekkel védett Vállalti érdekeket. Volt, olyan eset, amikor a Vállalat, a Munkaügyi Döntő Bizottság Határozatát, meg fellebbezte. Természetes olyan is előfordult, a munkából kimaradozóval, szemben, hogy Dr. Hirsler Prof. Kellott meg keresni, az igazság kiderítéséhez.

Amint Döntő Bizottság lettünk a Megyei Munkaügyi Bíróság Tanfolyamon ismertette az eljárási törvény idevonatkozó részeit a, Bizottság felelősségét is. Attól kezdődően, igen is a bizottság tagjain múltott, hogy meri a felelősséget vállalni éppen a saját, vezetőjével szemben esetenként.

Velem is megtörtént, hogy az igazgató, által kiszabott fegyelmi határozatát „elmeszeltük”

Az egyik alkalommal, súlyos felelősséget akart a nyakamba akasztani. Ugyan is a Gyárrészleg Tűzrendésze is voltam. Annyit előlegként, hogy az előforduló hibákért nem a tűzrendész felel, főleg akkor, ha azt felfedezi s intézkedik is. Az egyik nagy termelőképes berendezésnél tapasztalt, hiányosságot az Üzemvezetője, fele jeleztem. Amikor a szóbeli figyelmeztetés ellenére sem tett intézkedést a megfelelő felszólítást, írásban tettem meg. Ez három példányban készült. 1. pld. maradt, a tömbben, 1. pld, az, illetékes vezetőnek. 1. pld. a Városi Tűzoltó Parancsnokságnak. Ezt háromszor ismételt meg. Majd a gyáregység vezető fele is szignáltam, amit a Titkárnője, vett át.

Rövid időn belül, tűz ütött ki. s több mint 7o. órán túli, üzem- zavar keletkezett, amit már a hatóság vizsgált. A vizsgálat vezetője a Megyei Tűzoltó Parancsnok volt. Azon alkalommal a gyáregység összes műszakinak részt kellett venni. A Főnököm, azzal kezdte, hogy a tűz keletkezéséért, kizárólag, név szerint említett, a Tűzrendész a felelős. Akkoriban ilyen esetekért, ha, be, bizonyosodik súlyos, büntetés várható. Hát, sápadoztam is. Szerencsémre mellettem ült a Tűzoltóság instruktora, a Tűzoltó Őrnagy. aki megkérdezte mi baj van Koncz elvtárs. Mondom, hogy nem hallotta, mit mondott a Főnököm? Kérdi, hogy nálam van e, az a tömb? Oda adtam. Ő fel, állt, s elment a megyei Tűzoltó

parancsnokhoz, akinek megmutatta mind a három felszólítási, példány maradványait. No meg amit az igazgatónak adresszáltam. A tűz keletkezésének a vizsgálatát végzők, úgy a bűnügyi, mint a tűzoltók részéről, amikor, befejeződött, a Parancsnok összegezte. Azzal kezdte. Ellenkezőleg a Gyárrészleg vezetőjével, a Tűzrendésznek, a, hiba feltárása a feladata, nem pedig az elhárítása. Majd mielőtt befejezte a mondókáját 2 db. Ötezer forintos csekket vett elő. Az egyiket az Üzem vezetőjének, míg a másikat, a Gyárrészleg vezetőjének adta át, hogy fizessék be, büntetés fejében a Hatóságnak. Nem kis összeg volt az Ötezer Ft. Abban, az időben. Jóval, több mint egy havi fizetés Miután ott volt a Vállalat Személyzeti Igazgatója, kérte, hogy részemre jutalmat javasol, a Vezérigazgató fele. Így aztán nem sikerült a kedves főnököm, vissza, vágása. Rövid időn belül le is mondtam. a Tűzrendészeti munkát, amit érdekes módon elfogadtak. Nehezen ment, mert a Vállalti Tűzrendész nem akart bele egyezni, miután korábban én is elvégeztem amit KGM. Szervezett, Tűzoltó Tiszti Tanfolyamot.

Gaál Károlyné

„Az emberi méltóság forradalma” – Egy polgárcsalád ’56-os emlékei (részletek)

„Szívünkben hordjuk e csodákkal terhes pár napot”
(Hámori Jenő)

I. CSALÁDUNK SORSFORDULÓI

I/ 1. „Rabok legyünk vagy szabadok:”

I/ 2. Válságjelenségek

I/3. Veszélyhelyzetben

I/4. Vele és nélküle 12 évig

I/ 5. Amíg élünk, remélünk

I/ 6. Egy nép azt mondta elég volt:”

I/ 7. „Piros a vér a pesti utcán...”

I/ 8. „Jöjj el szabadság, te szülj nekem rendet:”

I/ 9. „Rólunk beszélnek minden nyelven..”

I/ 10. Messze, távol van hazám

I/ 11. „Élni annyi, mint küzdeni”

II. „KESERVBEN ANNYI HÚ KEBEL SZAKADT MEG A HONÉRT”

II/ 1. Út a méltó megemlékezésig /1991-2017/

II/ 2. Dr Balogh György életútja /1904-1958/

II/ 3. Pestlőrinc Forradalmi Bizottságának elnöke 1956-ban

II/ 4. A megtorlás évei /1957-58/

II/ 5. Példás embersége

II/ 6. Az utókor megbecsülése

II/ 7. Gyerekszemmel

(...)

IV. „KERTÉSZ LESZEK, FÁT NEVELEK...”

IV /1. Félévszázados találkozó 2009

IV /2. A Rákosi rendszer rabságában

IV /3. Itthon akartak élni

IV /4. „Dávid harcol Góliát ellen...”

IV /5. Balsors tépte napok, derültebb esztendők

I. CSALÁDUNK SORSFORDULÓI

I/ 1. „Rabok legyünk vagy szabadok:”

Így nevezte Bibó István az 1956-ban kirobbant, minden társadalmi réteg által támogatott lázadást: Az emberi méltóság forradalma-. Ami Magyarországon történt a totalitárius diktatúrává vált Rákosi rendszer alatt, az kiváltotta a világ rokonszenvét, de a reményteli 12 nap után még 40 év kellett, hogy Kádár „legvidámabb barakk”-ja és a Szovjetunió összeomoljon.

Épeszű emberek sohasem gyönyörködtek a mások hátrányára megszerzett hatalmukban, de a realitások hibás mérlegelése, a reformkori tisztánlátók figyelmeztetése ellenére, sok felesleges áldozatba került 1848-as szabadságharcunk is. Eltiprása után 20 évvel indult csak gyökeres társadalmi-gazdasági változás a megalázott tömegek aktív támogatásával. A világháborúk és békék szentesített gyilkolásainak légkörébe belefásultaknak is eszményített jelkép maradt a mellőzött 1848, III. 15, Petőfi, a kokárda, nemzeti zászló, Himnusz, Szózat. Az emberi méltóságot megsértők felszámolására 1789 óta sok helyen és sokféle módon történt kísérlet. A lengyelekkel szolidáris X. 23-i felvonulókban Bem szobrára pillantva, a régi követelések mellé felsorolt aktuális gondokkal úgy érezhették: itt az idő!

De még ma is kutatjuk, hogy lehet a felgyorsult technikai fejlődéshez olyan fokra megemelni az érzelmi toleranciát, mely hazánkban, és a világ térségeiben is méltó emberi létet biztosít. Az események, sorsok elemzése apró tanulságok sora.

I/ 2. Válságjelenségek

1956-ban az általános elégedetlenség és az idegőrlő félelem készítette a különböző korosztályokat és térségeket, hogy szembeforduljanak a hatalmat képviselő ÁVH, rendőrség, és a párt szervezeteivel. A terror, a szegénység és a szabadságjogok elvesztése egyre erősebb felháborodást váltott ki az emberekből. Sztálin 1953-ban bekövetkezett halála után már nem akartak gondolkodás nélküli bábbá alacsonyodni az emberek.

Bár csak lassan szivárgott ki, miért lázadtak fel Berlinben az NDK-sok 1953. V. 17-én, és hogyan vetett véget ennek a szovjet tankok erőszaka. Egyre többen hallgatták a Szabad Európa Rádiót. A cseh és lengyel sztrájkok következményei után, mindenki tudta, hogy esze ágában sincs Moszkvának figyelembe venni a szocialista országok egymástól eltérő fejlődési lehetőségeit. A NATO 1954-es megalakulására válaszul adott 1955-ös Varsói Szerződés is ezt igazolta. Hruscsovék Rákosi leváltásával kényszerűségből teret adtak Nagy Imre reformjainak. Az észszerű, emberségesebb körülmények kialakítása, az internálás és kitelepítés megszüntetése némi bizalmat váltott ki az emberekből. A parasztság remélte, végre hozzáértő szakemberek szervezhetik társulásaikat.

Annál nagyobb dühöt provokált ki 1954 áprilisában a megalkuvónak bélyegzett miniszterelnök leváltása . Hiába vette fel Marx nevét a Közgazdasági Egyetem, az ösztől szerveződő Petőfi-vitakör a marxista filozófia és a XX. kongresszus problémás kérdéseinek nyilvános tisztázását követelte egyre növekvő létszámú támogatóival. Még a hibákat eddig szépítő hithű kommunisták szájából is ilyeneket lehetett hallani: - Azért zárták ki a pártból, mert megmondta az igazat? -Miért kell nekünk helyette egy bólogató János? - úgy érte Hegedűs András. -Most már jó lesz nekünk a „láncos kutya” is? - Mármint Titó és a jugoszlávok. A gondolkozásról leszoktatott embereket Ausztria függetlensége nem rázta fel, de rögtön elgondolkodtak, mikor azt hallották, hazatérnek a hadifoglyok. És a mieink? Talán jó, hogy az ENSZ minket is befogadott a 16 új tagállammal. Újpestre is átszivárgott a hír a szomszédos XIII. kerületből, Litván György tanár a pártgyűlésen bátran, nyíltan a szemébe vágta Rákosinak, a vezetésből el kell takarodnia. Sokan megijedtek, hogy milyen súlyos következménye lesz ennek. Jellemző, hogy ekkor nem, csak a XI. 4-től kezdődő orosz térfoglalás következményeként került célkeresztbe 1957-től, és 6 évet raboskodott.

1956. X. 6-án még nem emlékezhettünk a 13 aradi tábormokra, de Rajk Lászlót ártatlanul kivégzett társaival tisztességesen eltemették a Kerepesi temetőben, és szájhagyomány lett, amit egyetemista barátaim meséltek, hogy hazafelé jövet egy műegyetemista /?/ csoport a Sztálin szoborhoz ment

énekelni: „Meghalt a cselszövő, nem dül a rút viszály...” Ez Erkel Hunyadi László című operájában Cilleire vonatkozott, de itt mindenki a mellettük magasodóra értette.

Demokratikus átalakulásban bizakodtunk, engedményekre vártunk. A lengyelek gondjaival szolidaritást vállalók október 23-i sétája békés demonstrációnak indult. Piros László belügyminiszter délben letiltó, aztán engedélyező határozata felhergelte az egyetemistákat. A Petőfi szobortól egymásba karoló, éneklő menetelőkhez odacsapódott a kiábrándult munkások, hivatalnokok sora, sőt a rendszer kedvenceiként emlegetett ipari tanulók is.

I/3. Veszélyhelyzetben

A II. világháború utáni Kiszpest igyekezett kitörölni az őslakos Varju családot a köztudatból. Mivel a személyes vélemény nem lehet bűnvád tárgya, tetteikért, áldozat vállalásukért pedig inkább hála járt volna, alattomosabb eszközök ellen kellett védekeznünk. Ez a szituáció már 1919-ben is lejátszódott / főbelövés, vérdíj > 1919. VII. hóban felmentés, túlélés. - 1945 vád > 1946 felmentés, halál /

Nagyapánk és 3 legidősebb gyermekének sorsa, a család anyagi leromlása megfontolandó példa volt. Édesapám, dr Varju Sándor európai gondolkodása távol állt a baloldali internacionalizmustól. A nyilasok viszont rá is lőttek, mert nem volt hajlandó az erőszakra. Az utóbbiak közül némelyek gyorsan beléptek a Kommunista Pártba.

Az 1944-es bombázások elől a biztonságtól függően Gyálra /IV.5./, Tihanyba /VII.20./, Veszprémbe/ XII. 18/, menekített minket. XII. 24-én a budai Széll Kálmán térre érve közölték: A János kórházig törtek előre az oroszok. Útközben 3 alkalommal is csak csodával határos módon maradtunk életben. Édesapám nővére dr Knob Sándorné fogadott be minket a XII. Csaba u 11/a-ba, ő pedig a szomszédos Városmajor utca 33-ba költözött át lányához és 2 unokájához, akiket katonatiszt apjuk hiányában dr vitéz Varju Alajos keresztapám, apám bátyja támogatott.

Ránk szakadt a kazánház, nővérem elvitték az oroszok, apu 50. születésnapjára ajándéka, hogy kockázatos módon sikerült bátyjával együtt 1945. I. 31-én elszökniük a Gulágra indított menetből, az ismerősök közül senki nem maradt életben.

I/4. Vele és nélküle 12 évig

Édesapámat kizárták az Ügyvédi Kamara vezetőségéből. Az /1943 X./ infarktusan és egy német teherautó tihanyi gázolásán túlesve /1944 XII. 12/, édesanyám harcosan eltiltotta a fellebbezéstől, mert ha a kor szokása szerint „kihallgatják”, azt nem éli túl. Kiszpestre hárman, édesanyámmal, nővéremmel költöztünk haza 1945. október 15-én az Ady Endre út 85. sz . családi házunkba, és az érdeklődőknek azt válaszoltuk, nem tudunk róla. A kirabolt, romos lakásban, irodában csak az elmozdíthatatlan reneszánsz iratszekrény maradt.

Csak a Varju Kálmán utca 22-ben lakó Pollák Lipót burgonya kereskedő próbált egyedül a kifosztásnak ellenállni, bár nem tudott mindent megmenteni. A többi „visszahozónak” csak kínos volt valamit megtartani a család rendezvényein az egész város által megismert berendezésből.

Édesapánk 1956. IX. 14-ig - 12 évig- Budán lakott, naponta mentünk hozzá tiszta ruhával, élelemmel, gyógyszerrel, amit a családi házunkban lakó öccse, dr Varju József orvos írt fel neki. 1-2 alkalommal titokban este hazajött, és korán reggel távozott. 1949. II. 15-én anyukánk eltörte a karját, és kórházba került. Mi ketten nővéremmel skarlátosak lettünk, akkor egy hónapig bezárt ajtónál ő ápolt titokban minket Józsi bácsi ellenőrzése mellett.

1946-ban nővére Budakeszi úti házának gondnoka, az 1948-as államosítás után a Városmajor u. 22-be költözve gyerekjátékokat gyártott, 1950-től a 42-es Építő Ipari Vállalat kőműveseként dolgozott a Rudas fürdőnél.

1948-ban a kiszpesti dr Varga Jenő és fia, Pesztl Ferenc Kossuth utcai lakatos, -aki édesanyánk megnyugtatóra apunk önkéntes testőre akart lenni, mikor rálóttek a nyilasok- titkos szervezkedésről adott hírt. Már többen csatlakoztak Rákosiék megbuktatására. Szerette volna aput is megnyerni, de édesanyám szerencsére elzárkózott. A résztvevők sajnos lebuktak.

Apu 1952. XI. 1-én a Műegyetem Bardon Alfréd vezette Rajzi Tanszékének lett altisztje, majd könyvtárosa 1959. I. 1-i nyugdíjba vonulásáig. 1954. III. 18-tól a VIII. kerület József utca 4-ben lakott, meghalt 1. felesége nővérénél, Reinóldi Józsefné Müller Máriánál, mert ez közelebb volt munkahelyéhez és hozzánk.

A Műegyetem Szilárdságtan Tanszékének kiváló tanára dr Csonka Pál, / 1896-1987/ az első magyar autó megalkotójának fia, a Református Gimnáziumban volt apu osztálytársa, jóbarátja. Biztatására szerzett 1927-ben jogosítványt, autót. Pali bácsi munkásságát 1954-ben Kossuth - díjjal ismerték el. 1956-ban elnöke lett a Műegyetemen X. 31 én megalakult OIFB-nek / Oktatók Ideiglenes Forradalmi Bizottsága/, tagja a XI. 1-én Nagy Imrével tárgyaló küldöttségnek. Az Építész Kar megbeszélésein - megfontolt ember lévén – a viták túlzó hevességét csillapítani próbálta., de támogatta a sérültek, rászorulóknak gyors megsegítését, és a szovjetek mielőbbi távozását. 1957 januárjában még kormánybiztos, VI. 25-én elbocsátották, de nélkülözhetetlen munkája miatt folytathatta szilárdságtani kutatásait. 1983-ban Állami díjat, 1987-ben Díszdoktori címet kapott a Műegyetemtől, és XI. 26-án meghalt, túlélve édesapánkat

Őt a Rajzi Tanszéken nagyon megszerették, Magdányi Antal, Boross Géza tanárokkal nyugdíjasként is összejártak. A forradalom alatt végig éles szemmel figyelte az eseményeket, de tapasztalataiból fakadó realitás érzéke, és a hosszú távollét utáni hazatérés, a család iránti aggodása visszatartotta minden közszerepléstől.

I/ 5. Amíg élünk, remélünk

Az 1956-os év örömet hozott a családnak. Apu és nővérem sok hónapos szaladgálása, pereskedése után január 11-én visszaadták ügyvédi honoráriumként kapott tihanyi telkünket, villánkat, amit joggal elvettek. Bár laktak benne, végre mi is lemeheztünk a Balatonra.

Az X. 14-i vasárnap örömteli családi tervezgetéssel telt. Évi nővérem 1946-ban szerzett tanítónői oklevelet a Ranolder Intézet apácáinál, de állást nem kapott. Édesapám kliense, Szabados Levente kispesti textilgyárában fizikai munkásként dolgozott, és közben elvégezte a Bólyai Textiltechnikumot. Édesanyánk -akinek lánykorában ruhaszalonja volt az Irányi utcában- 1947. III. 24-től 1948-ig a textilgyárhoz kapcsolódó varrodát vezette, hogy meg tudjunk élni.

Nővérem a gyár 1948-as államosítása után végre taníthatott a VIII. kerületi Homok utcában. A szegény gyerekektől kapott tüdőfertőzéséből felgyógyulva, átkérte magát a kispesti Gábor Andor úti általánosba, és mellette járt földrajz- biológia szakra. A kötelező anyagot átnézve készülődött az X. 23-ra kiírt szegedi záróvizsgájához, hogy megkapja tanári diplomáját.

Október 18 vagy 19-én azzal jött haza apu, hogy 20-án, szombaton szegedi egyetemisták jönnek a Hess András téri kollégiumba tárgyalni, mert a DISZ már alkalmatlan a hallgatók érdekeit képviselni. Készítettek programot, ezt akarják megvitatni a többi felsőoktatási intézménnyel.

Az 1945-ös Városmajor utcai 3 hónapos IV. osztály után én is a Ranolderbe jártam. Énekeltem a Kodály kórusban, centenáriumi versenyek peregetek a Fradi pályán. Az intézet 1948-as államosítása után Perczel Lorné tanárnő aljas hazugságokat szórt az országos verseny győzelmére felkészítő 2 kórusvezetőre, Csorda Róza = Romána nővér és Andor Ilona tanárookra. Az osztály nevében Forster Judittal tiltakoztunk, ezért kettőnket kitűnő bizonyítványunk ellenére kizártak az ország középiskoláiból, tovább tanulásból.

A történetek és édesanyám evangélikus vallása felvételemre készítette az egyházi kezelésű Deák téri Evangélikus Lánygimnázium vezetőit. 1949-től 1952-ig kiváló pedagógusoktól tanulhattam maximálisan toleráns légkörben. Énekeltem a Lutheránia kórusban, az Irodalmi Társaság Szerb utcai előadásait hallgattuk, játszottam az iskola kosárlabda csapatában, és a Fáklya- Toldi VIII. kerületi röplabdásaival is. De az utolsó, érettségi évünk előtt megszüntették ezt a felekezeti iskolát is. Hét fővárosi gimnáziumba szórtak szét minket 56 osztálytársammal. 1953-ban nyolcan a Varga Kata Gyakorló Gimnáziumban érettségiztünk. Nem elég 4 orvos a családban? - mondták durván az egyetem orvosi karának titkárságán, és valósággal kizavartak.

Az ELTÉ-n - magas felvételi pontszámom ellenére- 3 éven át nem volt hely számomra. Feszt Tiborné főmérnök röplabdás társam szerzett 1953. IX. 1-től gyári munkát az újpesti Hungária

Papírlemezgyárban. Három műszakban szárítós, majd dekorációs, stúdiós, számla likvidátor, anyagbeszerző beosztásokban. Tudósítottam a Typográfiának, az SZB kultúrfelelőseként énekkart, színjátszó csoportot, könyvtárat, helyi ismeretterjesztő és Szív küldi rádióműsort, sportversenyeket szerveztem. Az 1955-ös papírgyártó szakvizsgám után fizikát és matematikát tanítottam a gyári szakiskolában. 1956. IX. 24-én megfellebbeztem az ELTE harmadszori elutasítását. Ajánlást követeltem a párttitkártól és mellékeltem: „Párton kívüli, igyekvő, munkáját jól végzi, fejlődő képes, tömegszervezési vonalon aktívan kiveszi részét, a szakszervezeti munka terén kifejtett szorgalmas és jó munkája alapján javasoljuk.” Október 11-én megjött Székely György rektor válasza: felvettek az egyetem magyar - történelem szakának levelező tagozatára.

Az ELTE akkor a régi piaristák épületében működött. Bementem tájékozódni az órarendről, könyvtári lehetőségekről, jegyzetek beszerzéséről. Csak barátokat ismertem onnan, meg a Petőfi körben. Történészek, közgazdászok közül sokan voltak a tisztai házban /Váci és Reáltanoda u. sarkán/ rendezett vitán. A fele se fért be azoknak, akik hallani akarták, ezért hangszórókat raktak a nyitott ablakokba. A hídig tele volt az utca, mikor a betiltott könyve miatt is dühös Déry Tibor kritizálta a rendszert. A többi szövetségbeli író is vele értett egyet. Nagy Imréhez járogatnak az Orsó utcába - mondták. A pozíciójukat féltők nyomására betiltották a Petőfi kört, bár itt nem voltak 50 ezren, mint Poznánba, de tartottak tőle, hogy értelmes emberek is követendő példát látnak benne. A börtönből kiszabadult Kádárt Rákosi áldozatának tartották, és teljesen megbíztak benne is.

I/ 6. „Egy nép azt mondta elég volt:”

1956 október 22-én, hétfőn délután már felbolydult az egész Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem. Tanárok és diákok egyaránt változásokat akartak. A DISZ / Demokratikus Ifjúsági Szövetség/ délután 2-kor a 25 ponttal kezdte a vitafórumot egyetemi autonómiáról, fakultatív nyelv- és honvédelmi oktatásról, jobb életkörülményekről. Ha nem lesz változás, tüntetnek- közölték. Követelték Nagy Imre vezetését, Farkas Mihály és társainak megbüntetését.

A poznani lázadás hírére felforrósodott hangulatról Breiter Arthur műegyetemista, anyuka nálunk lakó keresztfia is beszámolt. A nagygyűlésen vagy 4000-en voltak, nemzetiszínű kokárdát osztogattak a lányok, és pontokba fogalmazták, mit akarnak. Késő estig folyt a hangos vita, Cholnoki rektor úr sem tudta őket lecsillapítani. Az építészek azt is szóvá tették, hogy asztalaik sincsenek, ahol rajzolni tudnak. A Csepelről jött munkás küldötteknek is felolvasták 10 pontjukat, amit a többi egyetemi város: Szeged, Miskolc, Sopron, Eger diákparlamentjéhez is eljuttattak.

Kellemes, de kicsit ködös reggelre ébredtünk X. 23-án. Siettem, mert 3 átszállással, a 43-as, 6-os és 3-as villamosokkal jutottam el az újpesti Hungária Papírlemezgyárba. Délután a Kossuth Klubba is készültem, mert 1954 óta – szellemi karbantartásképpen - jártam a József Attila Szabadegyetem magyar és világtörténelem, magyar és világirodalom, zene, művészettörténet, anatómia szakjaira, de most le kellett ezeket mondani. Az ebédlőben hallottuk a rádióból 1 óra előtt és után is, hogy Piros László belügyminiszter letiltotta a tüntetést. A szokatlan az volt, hogy fél 3-kor feloldották a tilalmat. Közölték, a Titótól hazatérő Gerő Ernő beszédet mond délután. A gyárváros Újpest úgy dolgozott, mint más napokon.

Édesapám, látta a Műegyetem udvarán, előtte a Rakparton, a Budafoki úti 2. sz. bejáratnál 10-es sorokba összekarolókat. 3 óra tájt egyre szaporodott a tömeg, és hallotta, hogy az Egyetem téren a Jogi Kar, a Pesti Barnabás utcánál az ELTE bölcsészei és a főváros többi felsőoktatási intézményének tanulója is tüntetni indul. Felhívott telefonon: Igyekezz haza, mert anyu nincs jól, és tudod, én később végzek. Elhittem.

A 3-as villamoson találkoztam Gaál Károly gyártásvezetőnkkel, aki fogorvoshoz

Garamvölgyi Géza barátjához igyekezett. A Váci úton befelé felszállók meglepő híreket mondtak. A mellettem álló, Szabad Nép vezércikket olvasónál ezt a címet láttam: „Új tavaszi seregszemle” Októberben? Emlékeztem, hogy Ady így kezdte: „Robogj fel láznak ifjú serege...” A Nyugati előtti utca részen ruhákból, terítőkből, lepedőkből piros-fehér-zöld összeállítások lógtak az ablakokból, erkélyeken, mosolygó emberek integettek le ránk. Mintha évtizede bezárt, eldugott gondolatok lávaszerűen törtek volna ki az emberekből. A Lenin körúton egymásba karoló fiatalok-öregesek hosszú

sora hömpölygött a Duna irányába egy ütemre masírozva, énekelve. Mintha egy koporsóból kipattanó tetszhalott azt kiabálná, nem haltam meg, élni akarok. A Nyugati pályaudvarnál a sarki nagy fényképész kirakatban, a portrék helyett a kinyomtatott 16 pontot böngészte, olvasta mindenki.

A szabadságvágy elemi erejű kinyilvánítása minket is elragadott. Ez szervezte közösséggé az embereket. Munkás, diák egyet akar, jöjjön velünk, aki magyar! Vesszen az önkény! Éljen a törvény! – kiabálták. Lengyel-magyar barátságot, jólétet és szabadságot! Rákosiból elégünk, új vezetést minekünk! És még hasonló rigmusok harsogtak. Elmondtam Karcsinak, hogy apukám tegnap említette a tüntetést, de erre senki sem számított. Hiszen ez forradalom.

A meglepődés miatt csak most jutott eszembe, szegény mamámról megfeledkeztem. Gyorsan kerestem egy telefonfülkét. Becsengés után derűs hangon azonnal mondani kezdte, délelőtt beszélt Évi nővéremmel. Jó helyet kapott, kicsit izgul, de menni fog a vizsga.- Jobban vagy egy kicsit? - Miért? - Semmi bajom. - Honnan beszélsz? - Mi ez a lárma? - Felvonul az egész város.

Tehát apu becsapott, mert félt, hogy a tüntetésnek következményei lesznek.

Vissza a vonulókhöz, ahol röplapokat osztogattak az egyetemisták 16 pontjával. Valaki a Kossuth nótát kezdte énekelni, mindenki átvette. Lengyel és magyar zászlókat lobogtattak egymás mellett. Az utóbbiakból ki volt tépve a szovjet címer. A táblákon Kossuth címer. Lengyelország példát mutat, kövessük a helyes utat! Nagy Imrét a kormányba, Rákosit a Dunába!- kiáltották. A Margit híd előtt félig a járdán teherautó állt. Egy hegedűs és egy munkaruhás szájharmonikázó a Himnuszot játszotta, a kocsin állók énekébe kapcsolódtak a menetelők, a vigyáz állás most elmaradt.

Kossuth címeres táblát hozó csoport kiabálta: Ruszók haza! Szovjet sereg menjen haza, Sztálin szobrát vigye haza! Majd a traktorgyáriak elintézik, már viszik a drótköteleket, mondta valaki. Szétverték a Szabad Nép székházat. Égnek a marxista-leninista könyvek a Blahán – adták tovább a híreket.

Fekete MTH ruhás, tányérsapkás fiúk kanyarodtak mögénk jobbról, a színház melletti utcából: Aki magyar velünk tart! Ne bánts a magyart! Közben néhányan a skandalás alatt dobolás szerűen verték egy kocsit oldalát. Amíg telefonáltam, Karcsi virágot vett egy árustól, de a Bem szobornál felhalmozódó halom között ez csepp volt a tengerben.

A medikus koszorúzóknak közt kispesztiek köszöntek rám, és újságolták, hogy a Rádiónál zűrök vannak. A lelkes tömeg gyalog és 9-es buszokkal vitte beolvasni az egyetemisták pontjait, de rendőrök, ávosok mentőautókban szállítottak maguknak fegyvereket. A bedühödött emberek sem Benke Valériára, sem a Gerő beszédére nem voltak kíváncsiak, lövöldözés kezdődött.

Két évtizeddel később, tanárként tudtam meg Hajda Károly kollégámtól - kinek felesége osztálytársam volt a Varga Katában - kiskatonaként a Nemzeti Múzeum kertjébe vezényelték őket, de inkább az ablakokat bedobáló feldühödött fiatalokkal értettek egyet. Mikor azok betörték a Bródy Sándor utcai kaput, és ők tűzparancsot kaptak, nem hiszi, hogy közülük bárki is emberre lőtt volna, A karhatalmisták könnygáz gránátjait ők is megszenvedték. Teherautón jöttek fegyveres munkások a Lámpagyárból, a civilek kiliános katonáktól hoztak fegyvert. A Rádió őrségének egy része is a tüntetők oldalára állt. A gyalázkodó Gerő beszédet máshonnan közvetítették, de az csak olaj volt a tűzre. Karcsi el akart kísérni a sötétség és a zűrzavar miatt, de láttam, a fogfájása nem múlt el a váratlan eseményektől. Neki nem kellett villamos a Rudas László utcába fogorvos barátjához, de én a fiúkkal gyalog és teherautón is csak nagy sokára értem haza aggódó szüleimhez, mert a közlekedés leállt.

Arthur unokabátyám csapzottan, piszkosan, lelkiileg teljesen kikészülve ért haza 11 óra tájban. Szinte dadogva mondta el, már biztos szétlőtték az Ecseri úti templomot. Tele a város tankokkal, vér folyt az utcán. Sok a sebesült, halottak is vannak. A Rádiónál kezdődött, de már mindenütt lövöldöznek. Anyukám teát hozott neki, vizes törölközővel arcát, kezét mosva nyugtatgatta. Apu beszélt vele délelőtt a Műegyetemen, akkor semmi baja sem volt. Lassan lecsillapodott. Elmondtá, hogy a hallgatókat vezető Marián Istvánékkal együtt vonultak a Petőfi szoborhoz. Veres Péter felolvasta az írók kiáltványát, Sinkovics Imre az egyetemistákét, és elszavalta a Nemzeti dalt. Az eddig tiltott Himnusz, Szózat éneklésével nem tudtak betelni a tüntetők sehol. Katonák hoztak hangerősítő kocsikat, Bessenyei Ferenc Szózatát már jobban hallották. Egy lengyel író megköszönte az együttérzést, aztán átjöttek a Margit hídon, de teherautó is vitt fiatalokat az Országházhoz a Kossuth

hídon át. Mikor az ÁVÓ Jászai Mari téri épületéhez értek, hatalmas kiabálás kezdődött: Nagy Imrét a kormányba! Rákosit a Dunába! Vesszen az ÁVÓ!

Közben lassan besötétedett. Újságokat gyűjtöttek meg, később fáklyákat kerítettek valahonnan, azokkal világítva várták Nagy Imrét. Később kigyulladtak a lámpák. A zászlókból már mindenütt kivágták a Rákosi címet, de a Parlament felett világító vörös csillag miatt kiabálni kezdtek: Le vele! Csillaghullást akarunk! Sinkovics ismét elmondta a Nemzeti dalt, még néhány Petőfi verset. 9 körül lehetett, amikor meglátták Nagy Imrét. Elvtársak: megszólítását nagy füttykoncert követte, ezért helyesbített. Alkotmányos rendet ígért, kérte, menjünk haza a Himnusz után. Szovjet tankokkal tele Pest. Sebesültek menekültek, halottak feküdtek a járdán. Mi is behúzódtunk a pattogó lövések elől a kapualjakba, sehol se volt biztonság. Azt mondták, ledöntötték a Sztálin szobrot. Fiatalok fegyvereket osztogattak, egy rendőrökkel tele teherautó majdnem belénk rohant. Senki nem tudja, mi lesz.

A Gerő beszéd felháborított mindenkit, de este semmiféle atrocitást nem közölt a rádió. A nővérem sem telefonált Szegedről, pedig ez tőle teljes képtelenség. Csak a fáradságtól aludtunk egy keveset, nem tudtuk, mit tegyünk. Reggel nem járt a ház előtt a villamos, és a rádió „fasiszta támadásról” beszélt, de ez a hazugság már évek óta a könyökünkön jött ki. Fenyegetődztek, és 9 körül közölték: harcok a Bródy Sándor utcában, Nagy Imre legyen a miniszterelnök. Aztán statáriumot hirdettek, ellenforradalmat emlegettek, szovjet tankok „segítenek” rajtunk a Varsói Szerződés értelmében. A kijárási tilalom megbénított mindent. Hallgattuk a rádiót: harcok a Rákóczi úton, Körúton.

Még mindig elvtársoztak, süket dumákkal etették az embereket, arról szó sem esett, hogy mi folyt itt évek óta, miért tüntettek. A szegény, testvéries szovjet katonákat sajnálták. A sportriporter Szepesi, és főleg Kádár a kommunistákban, pártban bízott. A telefon sem működött. Vártunk.

I/7. „Piros a vér a pesti utcán...”

A Kossuth utcában mentővel vittek valakit, azoktól terjedt a hír: a lajosmizsei vasúti sorompónál a Kistext és a Vörös Csillag Traktorgyár munkásai hasábfákat, a vagonokból szenet raktak a lezárt sorompóhoz barikádnak. A szovjet tankok lövik őket. A Határ útnál, Wekerlén is harcok dúlnak, de senki biztosat nem tud. Nagy családi házukban 1956-ban 11 lakást béreltek. A fiatalok reménykedtek a változásban, de józanságáról ismert édesapánk, akinek mindenki örült, mikor hazajött, csak azt mondta: bár igazuk lenne, de nézzenek meg egy térképet, kivel állunk szemben.

Csütörtökön hajnalban az „ellenforradalmi bandák” leveréséről beszélt a rádió.

Ismételgette, hogy este 6-tól, reggel 6-ig senki nem léphet az utcára, be kell zárni a kapukat is. Ki akartam menni a gyárba, de a szemben lévő sarkon lakó Antal László azt mesélte, házakat döntött le a szörnyű pusztítás, leszakadtak a villanyvezetékek, hiányosak a sínek, messze van gyalog Újpest. Szörnyen sok az áldozat, de több helyen a fővárosiak szóba álltak a szovjet katonákkal. Magyarul és oroszul írt röpcédulákat is látott, amelyben arra szólították fel a fiatalokat és a másikon a szovjet egységeket, ne harcoljanak egymás ellen. A boltok elé egy székre rakták ki a telefont, mert a nyilvános fülkéket sok helyen szétlőtték. A telefonálók egy dobozba dobták a 60 fillért.

Kora délután megdöbbentő hírek jöttek. Békés felvonulókat mészároltak le a Kossuth téren, pedig már ott is többen összebarátkoztak a szovjet tankosokkal. Valahonnan fentről lőttek a tömegbe, sok nő, gyerek is áldozatul esett. A Parlament előtt csupa vér a kövezet is. Pedig délelőtt még úgy tűnt, megegyezhet a vezetés a küldöttekkel.

A szellőztetésre kitárt ablakot becsukva, hulla fehér, rémült arcú nővéremet pillantottam meg a Kossuth és Ady Endre út sarkán. Biztos megsebesült valahol. A kirohanásom után észleltem, csak a lelke tört össze. Mintha mázsás kő gördült volna le szívünkről. Mikor leért Szegedre, éppen tüntetés volt a városban, de ő annyira az X. 23-i vizsgára koncentrált, hogy csak utána döbbsen rá, mi folyik körülötte. Este mondták, hogy szovjet tankok sora vonult a főváros ellen, és látták a folytatást is. Mutatták neki az Auditórium Maximumot, ahol a METESZ 16 pontja született. A szerkesztőségek, rádió, laktanya és a városháza a tüntetők befolyása alá került. Mikor a házban lakó orvos nagybátyánknak sem tudott telefonálni, rájött, nagyobb a baj. Megfogadta, egy évig nem táncol, ha életben talál minket.

Szerdán az egész Szeged felbuzdulva ment a Kossuth szoborhoz Petőfi arcképet, magyar címert, nemzeti zászlókat, virágokat vittek. Harcias szónoklatok hangzottak el, de ő csak kétségbe esett, mert nem a menetrend szerint indult a vonat. Hogy fog hazajutni? Felfegyverkezett, karszalagos fiatalokat látott, és híre járt, hogy az ország összes egyetemének hallgatói csatlakoztak, a Műegyetem is. Mi lehet apuval, meg Artival? A vonaton fehérvári ávós sortüzet emlegettek, és a fővárosi rádió ostromát. Pest előtt leszállították őket a vonatról. Egy lovas kocsin jutott el a Ferihegyig. Ott hemzsegték az orosz tankok, egy öreg néni a táskájánál fogva húzta be kapuján, mikor arra jöttek a szovjetek. Még teát is adott neki. Gyalog indult két Erzsébetre tartó nővel, egy farakás mögött lapítottak, amíg elvonult a tankcsapat. Társai jobban tájékozódtak, ő csak az Üllői úttól hitte, hogy hazaér.

I/ 8. „Jöjj el szabadság, te szülj nekem rendet !”

Így fohászodott a békés napokra vágyó József Attila, és én is október 26-án a harci zajtól hangos Budapesten, ahol mindenki egy új, igazságosabb korszakban reménykedett. A bajban összetartottak, segítettek egymásnak mindenben az emberek. A rádió is bement, hogy a mi újpesti gyárunktól egy sarokra lévő Egyesült Izzóban még 24-én megalakult a Munkástanács. Őrzik az üzemeket, fenntartják a rendet, s nemzetőrség járőrözik majd, hogy ne essen kár semmiben. Én is simán hazahozom a fizetésem, nyugtattam szüleimet. Viszonylag gyorsan elértem az István kórházig, de amit utána látnom kellett, abba beleborzadtam. A házak, Örökimádás templom romokban, halottak szerteszét. A lángoktól gyerek méretűre összezsugorodott szovjet katona maradványa elkeserített, hiszen most olyanok gyilkolják halomra egymást, akik semmiről sem tehettek. Meghalt egy barátom a Baross téren, itt ez a szerencsétlen, akit szintén sirathatnak szerettei. Gyorsan befordultam jobbra a klinikák mellett, mert mindjárt engem is eltalálnak. Szinte futva vágtam át Újpestre.

Civilruhás fegyveresek a hídnál, munkaruhás őrség a Duna Cipőgyárban, Izzóban, nálunk kapuőrök fegyver nélkül. Örültünk egymásnak, hogy élünk, beszámoltunk, kivel mi történt, mennyivel több szabadságot remélhetünk. Az ünnepi hangulatban kapásból elmondtam Heltai Jenő Szabadság című versét, mire a raktárosunk, Kecskés Imi bácsi megjegyezte, most végre minden erről szól, meg az igazságról.

A Hungária Papírgyár szürke, lepusztult géptermeiben 3 műszakban, vasárnap is mindig dolgoztak a munkások. A görgőben 8 órán át lapátolták a nyersanyagot, patkányok futkároztak a hátukon becipelt, 50 kg-os papírbálák között. Ennél könnyebb volt a szárító és vasaló munka, de a kiszerezésben napi 16 ezer kilót kellett becsomagolni, és a kocsikra feldobálni. Főleg vidékiek jártak be dolgozni a környékről, a kis létszám családias hangulatot alakított ki.

A jó párttag, de a papírgyártáshoz nem is konyító Pesti Ervinné igazgatónő eltűnt, helyére egyhangúan megválasztották a mindenki által kedvelt, jó humorú gyártásvezetőt, Gaál Károlyt. Ő a pártvezetőséggel szemben is mindig kiállt a dolgozók érdekeiért. Mikor kigyulladt a Schilde, ölben hozta ki az égő szárítóból a dolgozókat, az árvízkor is ő irányította a mentést, percig sem gondolkodott, ha segíteni kellett. A termelés minden gyárban szünetelt, de a fővárosban lakók bejöttek, hogy tönkre ne menjen az induláshoz szükséges anyag, tudjunk majd dolgozni.

Újpesten csak X. 24-én forrósodott fel a hangulat az előző nap történetek hatására. Lelőttek egy röpcédulát osztó diákot, és a Tanácsház melletti „Iván” = szovjet katona szobrát lovakkal lerántva, oda ravatalozták fel a hősi halottat. Hét vezetőt választottak, dr Rajki Márton ügyvéd lett a Forradalmi Bizottság elnöke, majd később az agilis asztalos Kósa Pál. Megszervezték a közigazgatást, a Trombita téren tartott tájékoztatóval lecsendesítették a jogosan felháborodókat, megmagyarázva, hogy félre kell tenni az elmúlt évek sérelmeit. Az igazgatók, párttitkárok, ÁVH-s tisztek begyűjtése védőőrizetet jelentett, az erőszakot meggátolták. A Polgárőrség tartotta a rendet, kifizették a béreket, mindenki elolvashatta személyzetis papírjait. Én is kézbe kaptam Búsné rólam írt sorait, akinek epilepsziás Etelka lányát mindig én ápoltam, ha rohamot kapott. Nem sugárzott hálája politikai jellemzéséből. A többiekről csak olyanokat rögzített: ludovikás katonatiszt, jegyző, kiskereskedő, birtokos volt. Ez akkor veszélyes információnak számított.

Gaal Karcsival mentem hazafelé, akivel erősödött a barátságunk a forradalom napja óta. Azelőtt csak a MÁVAUT-ban rendezett NB II-es asztalitenisz meccseimre jött el. Tanácsokat adott, segített a gyári

sportprogramokon. Elmondta, hogy 24-én egy ismerős gyerek, aki tudta, lövészetet oktat az MHSZ-nél, odahívta az Almássy térre, mutassa meg a fiúknak, hogy kell a kapott fegyverrel bánni. Mikor hazafelé mentünk, lövöldözés kezdődött a Rákóczi útnál. A Rókus kápolna bejárati lépcső mélyedésébe hasaltunk, hogy megússzuk a tankokról zúduló tüzet. A Népligetén kellett átvágni Kispestre, mert a Kilián laktanya és a Corvin köz együtt harcolt az újabb szovjet támadók ellen. Nagyüzemben gyártották a benzines palackokat. A hírekben amnesztiát ígérgettek. Közben jöttek a hírek Miskolcra, Mosonmagyaróvárról halottak tömegét okozó sortüzekről. A Vörös kereszt véradást kért, mert annyi a sebesült, elfogytak a tartalékok. Nem is hallottuk, hogy 3 órától megint kijárási tilalmat rendeltek el.

X. 27-én, szombaton megalakult az új Nagy Imre kormány, beleszólást ígért a SZOT-nak, Munkástanácsoknak. Szakemberekre fog támaszkodni, de a felsorolt nevek alapján jó néhány személy miatt ez kétségesnek tűnt. Csak 10-től 3-ig lehetett kimenni, de végre megszólalt a telefon. Az újságok legalább húsz helyet felsoroltak, ahol, tüntetés, lövöldözés szedte áldozatait az országban. Felében a forradalmárok kerekedtek felül, máshol a katonák, és még mindig az ÁVH. A kormány a Szovjetunióval és az ENSZ-szel is próbál tárgyalni- így tájékoztatott a sajtó. A Szabad Európa Rádió is biztatott, csak évek múlva derült ki, hogy már ekkor kimondta az USA, Magyarország nem szövetségese. Egyébként is a saját ügyeivel volt elfoglalva.

Vasárnap is tovább folytak a támadások a corvinisták ellen, hiába hirdetett a felesküdt kormány tűzszünetet. Mindszenty hercegprímást Pálkás Pallavicini Rétságról a fővárosba kísérte megelőzve az újpestieket, akik aztán védőőrizetet adtak neki a Várban. Mindenki a szovjet csapatok kivonulását követelte, de a forradalom hívei közt sem volt teljes az egyetértés. Kapus Endre hozta a hírt, tegnap felgyújtott tankok égtek a Megyeri úton, keresik a tetteseket.

Rajki elnök lemondott, mert inkább keresztény pártot szervez, nem híve az erőszaknak. Kósa Pál vette át az irányítást, és ő sem zavarta el a kommunistákat, de legalább 80 polgárőr ügyelt a rendre. A Folyamőr Laktanya teljes létszámban melléjük állt. Orosz nyelvű feliratokat is készítettek, melyekben békés szándékuk közölték a katonákkal. Az Újpesti Dózsa ismét Újpesti Torna Egylet, UTE lesz. Szusza Feri a Forradalmi Bizottság elnöke. Nálunk a gyárban sem bántotta az ÜB-s Remete Pistát, Minichnét senki. Turcsányi párttitkár is csak tette, amire utasították, nem állt elől a sorban, mikor az észet osztogatták.

A portás bácsi mesélte, forr a hangulat a szomszédos Tungsrában. A . személyzeti osztályt felszámolták, megsemmisítették a káderlapokat, leváltották az osztályvezetőket, akik a párt embereiként kaptak beosztást. Kiírták a táblára: Legyen az üzem a munkásoké!

Október végén hazafelé menet én is láttam a Kilián laktanya kapujában álló tankot, mely virággal csövében jelképe lett Maléterék és a corvinisták megegyezésének. Ez több mint ezer fegyverest jelentett. Arthur unokabátyám szülei a IX. kerületi Tüzoltó utca 33/a. II. emelet 40-ben laktak. Apja, Frici bácsi anyukám öccse a postánál kapott fizetéséből kiválóan rajzoló, művészetekért rajongó fiát csak a Telepi utcai polgáriba íráthatta. Férfi divatüzletek eladói beosztása mellett tanult tovább építésznek, s lett adjunktus, a Műegyetem középület tervezője.

Rokonszenvesnek, de agresszívnek is érezte, a Tüzoltó utca Rákosit, Kádárt utaló és szocialista eszméket is elfogadó parancsnokát, Angyal Istvánt, aki fiatalabb volt nála, de ezerszer határozottabb. Ő képtelen lett volna a Péterffybe szállítani olyan haldoklókat, mint akikről Angyal mesélt rezzenéstelen arccal a harcok szüneteiben. Mikor 1958-ban megtudta, hogy Angylt kivégezték, nagyon sajnálta ezt az igazságot kereső embert, aki sok mindent túlélt. Ekkor hallottam először részletesebben róla. Kiderült, hogy velünk járt a József Attila Szabadegyetemre, de nem tudtuk, hogy zsidó származása miatt mit szenvedett. Csak annyit mondott magáról, kirúgták az ELTÉ-ről.

A Kispest és Lőrinc határában lévő sorompónál a tankok áttörték a barikádokat, de nem szűnt meg a harc szombatig. Aztán úgy hírlett, kimennek a szovjetek, tűzszünet lesz. Az addig fegyvert is szállító Lőrinci Hengermű készült a termelés beindítására. A Ganz és a Danuvia is így nyilatkozott a sajtónak. A szemerkélő esőben takarítani kezdték az üzleteket. Kenyérért álltak sorba, remélték a rend megszilárdulását. A Rákóczi úton visszaborogatták a villamost, összekotorták a romokat, hogy megindulhasson az élet.

30-án azonban borzalmas dolgok történtek. Az a hír kapott lábra, hogy a Köztársaság téren, a pártház alatt foglyokat tartanak, rendőr ruhás ávosok őrzik őket. Az összetűzés a pártház ostromává fejlődött. A segítségül küldött tankok is a támadók mellé álltak. A pártházból mentősöket, ápolókat lőttek le. Az elszabadult indulatok az épület elfoglalása után a benn tartózkodók negyede életét vesztette. Az ávosokat meglincseltek, emberhez méltatlan módon akasztották fel, leköpdösték. Sokan szóltak a győztes forradalomról, de erről a borzalomról minden hivatalos szerv hallgatott, az este megszólaló „Szabad Kossuth Rádió” is. Nagy Imre több párt rendszert, választásokat ígért. Nemzetőrség alakult, Király Béla lett a Forradalmi Karhatalmi Bizottság vezetője.. Másnap Nagy Imre felmondta a Varsói Szerződést. A tankok „látszat kivonulást” rendeztek a fővárosból, de Hruscsovék már Moszkvában eldöntötték hazánk lerohanását. November elsején a repülőterek megszállását azzal indokolták, hogy fel akarják gyorsítani távozásukat. Kádár „dicsőséges felkelést” emlégetett, de Münchenhel együtt eltűntek. Szombaton este bemondta a rádió, Nagy Imre Andropov nagykövetnél tiltakozott a hazánkba bevonuló szovjet alakulatok miatt. 2 óra múlva a nép nagy megvalósult álmaként beszélt a forradalom győzelméről, kérte, védjük meg független hazánkat. Édesapám ekkor szomorúan lezárta a rádiót. Ugyanazt az arckifejezést láttam rajta, mint 1944. X. 15-én, amikor bemondták, hogy a nyilasok vették át a hatalmat.

Késő este a Szabad Európából a Kádár beszéd közepébe kapcsoltam. A bűnös Rákosi rendszer emlegetése után az MSZMP-be hívták a szocializmus híveit. Választani kell, nehogy az „ellenforradalom” kerüljön hatalomra.! Nehogy visszajöjjön az úri világ. / ?/

Halottak napján a Hungária Papírgyár előtt vonult ki koszorúival az Egyesült Izzó a Megyeri temetőbe. Mi Rajcsányi Veráékkal takarítottunk, hívtak, nézzük meg saját halottjaik búcsúztatását. A többi újpesti munkástanács is küldött képviselőket, mellettünk a Chinoin és Börgyárosok azt beszéltek, a jövő héten elkezdi a munkát. Ekkor láttam és hallottam először és utoljára Kósa Pált, a Forradalmi Bizottság elnökét. Logikusan, értelmesen beszélt, jobban, mint általában a mesteremberek. Szokatlanul empatikusan szólt a gyászolókhöz. Az elhunytak tiszteletére díszsortüzet adtak a folyamőrök. A fővárosi ablakokban gyertyák égnek a forradalomban meghaltak emlékére.

I/ 9. „ Rólunk beszélnek minden nyelven..”

Jobbágy Károly saját versében az 1848-as események párhuzamát idézte fel halottak napján elmondott költeményében. Akkor sem tett értünk Európa, és most is „csendes”, utalt Petőfi soraira. Még nem láthatta előre, mi következik, de soraiban váteszként szólt a jövőről. A november 3-án átalakított kormányban miniszter lett az újpesti Kelemen Gyula, de 18 régit menesztettek. Később hallottuk Maléter Tökölön Szerov tábornok letartóztatta, elítélték, kivégezték. Bíbó István volt az egyetlen, aki a szovjet támadás után is helyén maradva tette a dolgát. Sajnos Kádárt is megtartották, pedig ekkor már elárulta hazáját.

1956 XI. 4-e a magyar történelem tragikus emléknapja. A Hungária Papírgyár munkásai azt tervezték, a vasárnapi Károly névnapot az igazgató hétfő reggeli megköszöntése után a termelés beindításával folytatjuk. A hajnali ágyúörgésre ébredők fel sem ocsúdtak, a tankok már a Parlament felé dübörögtek a Belvárosban. Ezt Nagy Imre bejelentette a rádióban, csak az nem volt igaz, hogy „csapataink harcban állnak”. Elfelejtették megszervezni ezt a honvédelmi miniszter és a vezérkari főnök távollétében. Az Isten áldd meg a magyart, sem a Hazádnak rendületlenül bejátszása sem változtatott. Háy Gyula az írók nevében kért segítséget a világtól. Az orosz hadsereget „barátnak” nevező kormány kérte, ne lőjenek népünkre. Az újpesti Kósa Pál is ilyen értelmű röpcédulákkal akarta menteni a város lakosságát. A Magyar Forradalmi Munkás- Paraszt Kormány 15 különböző ígérettel díszítette fel mézesmadzagját, amelyek közül egyetlen egyet sem tartott be.

A kormányban 1 napja dolgozó Bíbó viszont hihetetlen bátorsággal utasította vissza az antiszemita, fasiszta vádakot, és passzív ellenállásra szólította fel az ország népét. Segítség adásra kérte az ENSZ-et, személyesen és írásban a külföldi követségeket. 1957 májusában hurcolták el Bíbót, életfogytiglanra ítélték, 1963-ban általános amnesztiával szabadult, de emlékszem, hogy leszármazottait is diák koruktól zaklatták, megbélyegezték.

Kispesten a Hungária Jackard focizó művezetője Porubszky István, becenevén Potyka próbált ellenállni a Nagykörösi és a Határ útnál a Timót utcai laktanyától és a rendőrségtől szerzett fegyverekkel. Fej és láblövése miatt kimenekült az NDK-ba, tájképfestésből tartotta fenn magát Kanadában, 1989-ben hazatért. Ismerőseink közül Fehér Gyulát halálra ítélték 3 társával, de nem hajtották végre, életfogytiglant kapott. A Forradalmi Bizottság elnökének, dr Mikófalvy ügyvédnek 5 évébe került a 12 nap.

Az újpestiek a Chinointól kapott robbanóanyagokkal az Északi összekötő hídnál, Víztoronynál, Rákospalotai sorompónál tartották magukat. A Kilián Otthonba visszavonulva, a túlerő miatt menekültek el. A fővároson kívül 10 magyar városban próbáltak ellenállni. A budai hegyekben, Bakonyban, Juta dombon, a Mecsekben XI. 20-ig tartották magukat egy darabig. Budapesten a Corvin, Széna és Móricz Zsigmond körtér, Gellérthegy, Óbudai Schmidt kastély, Csepel XI. 7-ig állt ellen. A váci állomás síneinek felrobbantásával akadályozták a deportálást a Szovjetunióba. 14 városban tüntettek, az oszlató sortűztől sokan megsebesültek, 38-an vesztették életüket. A nők XII. 4-én a Hősök terén, 5-én a III. 15-e téren a Petőfi szobornál tiltakoztak. Kádárék 400 embert végeztek ki, 33 ezret bebörtönöztek, 200 ezer ember hagyta el az országot.

November 4 után Lovas Tibor Gaál Károly gyerekkori barátja kérte: Gyere ki innen velünk, itt nem akarunk élni. Barátjuk szerez kocsit, egy ismerőse a határnál tudja az utat. Karcsi engem is hívott. Az Almássy tér miatt ő is bajba kerülhetett, ha lefényképezték, vagy elmondják. Én is torkig voltam a politikai hazugságokkal, most folytatódik megint. Amerikában, Svájcban rokonaim éltek, biztos segítenének. Összeszedtem az igazolványaimat, a legszükségesebbeket, de senkinek nem szóltam, mert szüleim nem engedtek volna. Nehéz szívvel indultam a Népligeti találkozóra. Karcsi ahogy meglátott, szinte rohant felém és karonfogva, szó nélkül sietett velem a Fradi pálya másik oldalára. Kiderült, hogy Jóska barátjuk előre ment megbeszélni, de ismerősei lebuktak, őt menekülés közben lelőtték. Tibi nem tudta, meghalt - e rögtön, vagy kihúzhatnak belőle valamit. Őt sajnáltuk, de a család miatt végül örültünk, hogy itt maradtunk. Később kiderült, szegény azonnal meghalt. Karcsi Lovas Tibi édesapjától tudta meg, fia egy hét múlva rokonaival kijutott. 1974. XII. 22-én kaptuk az első levelet Tibitől: Rua Da Veridiana 167 Apto 181 01238 Sao Paoló Brazília címről.

I/ 10. „, Messze, távol van hazám...”

Mikor kiment, a zöld gyepre térdelve sírt, aztán összekapta magát. Ha az írástudatlan focista Peléből focioktató és nemzetközi vállalkozó lett, ő is viheti valamire, bízta magát. A Santoriban játszó, kormány kitüntetéses sportoló inspirálta, hogy dolgozzon a Magyar Ház megalapításán, Baross Gábor Iparoskörben. Abból éltek, hogy felesége, Irénke bizsukat gyártott, majd később kultúrosként Szabadegyetemet, Segélyegyletet, sakk és táncházat, videó vetítéseket, asztalitenisz edzést szervezett. Szerzett, és kitűzött egy 1929-es Fradi zászlót aláírásokkal.

Írtuk, hogy Zsuzsi lányunk az Irodalmi Múzeumban dolgozik. Kérte, küldjön tájékoztatót, milyen magyar költőket érdemes elolvasatni a Zolcsák Istvánnal közösen szervezett Irodalmi Körben.

1987. III. 28-án ők fizették Csóri Sándor útját az Usába, Argentínába, vendégül látták a Magyar Házban. A Bartók kórusban, Pántlika táncházban, Zrínyi csapatban, Szent László Társaságban Erdélyért is harcolnak, miséken, sakk körben, regösöknél szereztek munkahelyet, segítséget adtak nekik. Tagja lett a Magyarok Világszövetségének és még 43 egyesületnek.

Mindig emlegette a szép régi közös időket. Karcsi édesanyját, fogadott mamáját. Most is élénken emlékszik az első békés napra, ami borzalommá vált, mikor sírva mondták, Karcsi öccsét, Gyuszikát lelőtték az oroszok. Soha nem felejttem el a kis „golyófejűt”- írta. Így becézték a bátyjához hasonlóan remekül boxoló kishavert. Az is lelkébe vésődött, mikor 44-ben üres tölténytáskával vezényelték ki őket az őrzászlóaljjal Kis János altábornagyék kivégzésére a Margit körútra.

Déchi István főkonzuljuk előadásában idézte fel a szovjeteknél töltött fogságát. Két hónapig autószerelőként viszonylag szabadabban mozoghatott, de aztán jött a Zsilvölgyi szénbánya. Porból készített vályoggal építették Petrozsény és Konstanza dupla falait, háromszoros bekerítéssel. A nők a szárítóban dolgoztak rongyos ruhákban, fatalpú bakancsban, aki beteg lett, meghalt tífusztól,

vérhastól. Sokukat agyonverték. Beomlott egy helyen az agyagfal, 10 ember fúlt vízbe. Egy szép szál gyimesi székely legény lapátja eltört, bottal verték szét a meztelen hátát.

Ha jött az ellenőrzés, félték a rabtartók és látszat rendet csináltak, hogy ne kifogásoljanak semmit a Times, Spiegel, Stern újságírói. Először 5, majd 9 táborban dolgoztattak erdélyi magyarokat, zsidókat. Ha idegenek ellenőriztek, az agyaggödrökbe kellett bújniuk. Patikára, elsősegélyre senki sem számíthatott.

100 katona lázadását 500 segédrendőr ólmosbottal, korbáccsal verte le. Utána őrtornyot kellett építeni. Lovas Tibor 1989. I. 17-én érkezett levele Sao Paolóban 30%-os, Amerikában 50%-os inflációról számol be. Végre rájöttek, nem ellenségeik az emigránsok, mert eddig sok volt a demagógia. Zolcsák Pista, az erdélyiek nagy pártfogója. 1956-ban az Egyesült Izzó Munkástanácsának volt az elnöke. Most is sok hazai újságot olvasnak, kiábrándultak máshol is a szocializmusból. Kár, hogy idealizálták annak idején. Egyetértenek Pozsgay pluralista próbálkozásaival, és Gorbacsovban bizakodnak.

Érdeklődött, hogy van Karcsi lába, mert mikor tele lett szilánkkal, és le akarták vágni, senki nem remélte, hogy túléli, sőt 42 kilósan a szovjeteket se. Az Epres erdő és a Dzsumbuj lószerraktárait emlegette, melyeket apja őrzött, mikor a Gyáli és Gyöngyösi utakhoz, Valéria telepre szállítottak fegyvert. Kedvelték a cserkészetet, Jánossy Sándort, Juló bát. A 30-as években szívesen hallgatták a népi írókat. Kedvelték Karcsi húgának, Etelkának férjét, aki életre való, értelmes emberként, jó ötletekkel állt elő. Mindig hallgatja a rádiót, ha Ránki Dezső Bartókot játszik. Most ők sincsenek jó passzban anyagilag, mert minden pénzük elment a lakásra.

1989.XI.14-én, 65 évesen írt levelében kérte a PIM-ben relikviatáros lányunkat, segítsenek megjelentetni egy emigráns Irodalmi Lexikont, ők összegyűjtik az anyagot hozzá. De akkor a vejem ösztöndíjával Németországban voltak, Tibor pedig megbetegedett, így kútba esett a terv. Felesége recepciós-ként dolgozott néha éjfélig húga Caesar Hoteljében. A magyaron kívül németül, angolul spanyolul, franciául beszélt, és szabadidejében a Burdából varrt, hogy megéljenek.

A Magyar Kolónia 1956-os megemlékezést tartott 1989. X. 22 - én. Csurka István felesége, Klára „Kelet Európa hó alatt” címmel tartott előadást május 12-én. A Ropogós Táncegyüttes V. 25-én adta elő nagyszerű műsorát, 28-án Simon Bálint előadását hallgatták. Mindenkinek igazi örömet okoz, ha megtud valamit Magyarországról.

I/ 11. „Élni annyi, mint küzdeni”

Az 1956-os forradalom leverése a túlélőknek sok gondot okozott fizikai és lelki értelemben is. Sok romot kellett újjáépíteni, felmérni károkat, hibákat, elviselni az erőszakot, újabb hazugságokat. Házunkon csak kisebb sérülések keletkeztek, a hétköznapiak sokszor tűntek vegetálásnak, de éltünk, és a bölcs Senecara hallgatva küzdöttünk jobb holnapokért.

A Műegyetemről sokan emigráltak, főleg a diákok közül. Nehezen, de beindult a tanítás, a szaktudás volt az egyetlen mentsvár. Édesapám a könyvtárral, Arti a sok rajzolni valóval nemcsak 8 órában dolgozott. Nővérem a Gábor Andor iskola igazgatóhelyetteseként sok családi gonddal találkozott, mert neki el merték mondani őszintén a szülők és gyerekek bajaikat, sérelmeiket. Templomba Pestre jártak, szinte senki sem lépett a pártba, és meg kellett gondolni, hogyan fogalmaznak az órákon úgy, hogy bajuk ne essék. A 60-as évektől éledező Hazaias Népfrentba tömörültek a Kispestért tenni akarók. Apukám, Kiss Árpád újságíró, a város régebbi tisztviselői, tanárok készítettek fel az 1969-es tv vetélkedőre a résztvevőket, nagy sikert aratva a település bemutatásával. 1983-ban együtt gyűjtöttük a kispesti Színházat alapító Bódy-Szokolay család történetét. Szoko9lay Ottó / 1937-/ a Nemzeti Színház művésze lett. Kispesti Baráti Kört alapítottak, támogatták dr Beke László, Varju Éva, Papp Endre európai hírű vendéglős kezdeményezésére 1989. XII. 2-9 között megnyíló kiállítást a Kisviola u 21-23-ban „120 éves a kispesti vendéglátás” címmel. A szakmában és az általános érdeklődés miatt a muzeológusoknál is elismerést aratott, a Vendéglátóipari Múzeum őrzi anyagát.

Családunk kriptájából 1996. X. 23-ra készült el Vénusz Gyula szobrász és a társasköriek segítségével a forradalom 40. évfordulójára az Új temetőben felavatott emlékhely, ahol minden évben koszorúzást tart a város. Nővérem dolgozott az Emlékmű Bizottságban a háborús áldozatok méltó

megbecsüléséért, Társelnöke lett az 1990-ben hivatalosan megalakuló Kispesti Társaskörnek, mely ma is működik.

Az újpesti Hungária Papírgyárban nem esett nagyobb kár, és senkit sem ért sérelem. A forradalom után kinevezett kormánybiztos Gál Pál anyagbeszerzői beosztásom mellett, titkári teendőket is végeztetett velem. 1957. VI. 19-én közölte: elbocsát az állásomból „demokrácia ellenes kijelentéseim és nem megfelelő magatartásom miatt.” Semmi konkrétum nem volt ellenem, de akkor ezért kizárhattak az egyetemről is.

Mondtam: Itt mindenki ismer, senkinek nem ártottam, itt maradnék fizikai munkásként. Ebbe beleegyezett VI. 27-én felmentettek biztonsági megbízotti teendőim alól, de továbbra is tudósítottam a Typográfiába, szerkesztettük a Hungária Híradót, mert nem volt más, aki átvegye. Csomagolóként napi 16 ezer kiló papírlemezt csomagoltam, feldobáltam a szállítóra, aztán egyetem és edzés. Később szűrőlemez gyártó munkakörökben dolgoztam. Karika Sándor az igazgató sofőrje, ha lehetett, titokban mindig megvárta egy sarokkal arrébb, és bevitt az esti egyetemre. Ez a minimum mondta, amiért annyi jó szórakozást szervezett mindig nekünk. Egyszer hozott egy sokneves aláírt ívet, hogy a dolgozók kérik rehabilitálásomat. Mondtam, nagyon köszönöm, de rám foghatják, hogy szervezkedek, mindenkinek csak baja lesz belőle. Előtte összetéptem, a többieknek megköszöntem.

1959. májusában, IX. 14-22 közt megbíztak a BNV = Budapesti Nemzetközi Vásár ügyintézőjének, mert itt nyelveket is kellett tudni. Konczwald Imre Könyvüipari Miniszter írásban köszönte meg a szakmai kiállításon végzett informátori munkámat, és a Budafoki Borpincészet hasonlóan. IX. 29-től megbíztak a Mezőgazdasági Vásár üzletkötőjének. Ezután visszakerültem a munkaügyi és bérelszámoló osztályra. 1961. VIII. 20-án feleségül mentem Gaál Károlyhoz, a vállalat ajánlására kaptunk szövetkezeti lakást.

Férjem 1956-os igazgatói megbízását 1957-ben megszüntették. Jóval kevesebb fizetéssel 3 műszakos művezetőként dolgozott 1962 őszéig. A Pedagógiai Főiskola végzése mellett politechnikát tanított. Megbüntetésére nem találtak ürügyet, tartottak a dolgozók reakciójától is. Szakemberként sem nélkülözheték.

Gál Pál kormánybiztosból lett igazgató primitív és erőszakos ember volt. Mivel sok próbálkozás után sem tudtak megszabadulni tőle Zecker Nándor laborvezető 1960. XI. 22-én a IV. kerületi Pártbizottságnak küldött levelet. Egyetértésük igazolására a műszakiak is aláírták.

/ Tömörített szöveg/

Alulírottak kérik, vizsgálják ki Gál Pál munkához való viszonyát, sértő magatartását, hibás döntéseit, melyekért előző munkahelyéről is távoznia kellett.

Itt is figyelmeztették a felsőbb szervek, de nem használt neki. Hosszú lenne felsorolni, amit naponta, magából kikelve, ordítva közöl művezetőkkel, beosztottakkal, dolgozókkal: „hülye, marha, kirúglak, az anyja istenit, kurva szentségit”- mindennapos kifejezései. Nem csak szobán belül, a dolgozók előtt is így beszél. Senkit nem hallgat meg. Ha valaki véleményt mond, legorombítja, mellébeszélésnek, szabotázsnek nevezi.

Néha indokolatlanul behízselő, máskor rettegenek tőle az emberek, félve jönnek dolgozni. Olasz József főmérnök soha sem volt beteg, 3 évig tűrte Gált, de bekerült a Húvösvölgyi Idegszanatóriumba. Azt kiabálta neki: „Te szar vagy, nem főmérnök!” Juhos főkönyvelőt is leordította az udvaron. Mindenért a műszakiakat dorongolja le, az eredményeket magáénak vallja. Csak neki lehet igaza, az érveket hatalmi szóval utasítja vissza.

Reklamáltak, hogy nem jó a keménylemez. Határoztunk, csak görgőzött és nem pulper anyaggal dolgozunk. Ő mégis kiadta a gyártást, pulper anyaggal a sorgépre. Újból reklamáltak, ő a művezetőket tette felelőssé, ezért nem kaphatták meg az 1/4 éves 3-400 Ft prémiumot. Ő felvette az 1200 Ft-ot. Fegyelmivel, anyagi felelősségre vonással fenyegette őket, de nem merte megtenni, mert kiderült volna, hogy az ő utasítására történt.

A lányék lemezgyártásnak nem felelt meg az általa kijelölt hulladék, nem felelt meg az anyag normáknak se. Elfogadhatatlan lett a kész árú minősége. Nem volt megfelelő a lemez pihentetési ideje, utasítást adott a lesimításra. Gaál Károly leállította, mert sok volt a selejt, ezért őt azonnali hatállyal felfüggesztette állásából. Jegyzőkönyvet vetetett fel a selejtről, kiszállította, de az egészet visszaküldték. Sok ilyen esetet tudnék még sorolni. Így nem lehet vállalatot vezetni. Megfélemlítés, az

önérzet megtiprása csak rosszra vezet. Kis gyár vagyunk, de jól akarunk együtt dolgozni. A Papíripari Igazgatóság is tarthatatlannak ítélte a helyzetet.

Aláírók: Bálint László tervosztály előadó, Tóth György művezető, Horváth Jenő és Zecker Nándor gyártási művezetők

Gál Pált két héten belül elbocsátották. Ennek nagyon örültem, mert egyszer úgy felhúzta egy szakmai butasággal a férjemet, hogy attól tartottam, békés ember létére is leüti.

1962-ben egy nagyon szép 19 éves kislány került a gyárba mindenesnek. Fekete Katinak hívták, és gyönyörű hangja volt. Az Attila utcába járt énektanárhoz, aki operistákat is korrepetált. Pécsi Augusztia énektanárnője volt a kedvence, meg a rajzot tanító Pokorny Marcella. Sokat olvasott, szerette a művészeteket. Egy kedves fiatalember, Szendi Lajos elektrotechnikus láthatóan feleségnek választotta, aranyosak voltak együtt. Mikor a katonaságtól szabadságra engedték, mi elmentük moziba a férjemmel, hogy nyugodtan beszélgethessenek nálunk. Ügyesen dolgozott, bármivel meg bízták, kiváló manuális készséggel rendelkezett. Szerette a természetet, állatokat, de én is csak azt tudtam tanácsolni, operaénekesnek kell lennie. Egy idős néninél tanult zongorázni, ott is megmutatkozott zenei érzéke. A Könyves Kálmán Gimnázium esti tagozatára járt hetente négyszer, hogy megszerezze az érettségét.

1963-ban született, 6 hónapos kislányomat is szeretettel dédelgette. A KISZ-esek és a Vasöntődés fiatalok a Hungáriában asztalitenisz versenyt rendeztek. Karcsival mi is játszottunk. A többiek kikaptak, mi minden meccset megnyertünk. Zsuzsi lányom a kultúrterem padlójára terített filcen játszott, Kati vigyázott rá. A fiúk fogadtak egymás közt, kié lehet a gyerek, Katié vagy az enyém. A győztesek neki is hoztak egy csokoládét, és azt kívánták, mielőbb szülessen bébije, mert nagyon ügyesen bánik a kicsivel.

1963 őszétől tanítottam, és csak a rendszerváltás idején tudtam meg, hogy Kati valódi vezetékneve Kósa, és édesapja volt az ártatlanul kivégzett Újpesti Forradalmi Bizottság elnöke. Mi sem beszéltünk Karcsi Almássy téri dologáról, neki is meg kellett tartani édesanyjának tett ígéretét, hogy hallgat a történetekről.

Balatonfüredi kiállításon is olvastam 1921-ben ott született édesapjáról. Igényes, önmagát fejlesztő, családját szerető asztalosmesterként szövetkezetben dolgozott. 1953-tól lett önálló. Kati sokat segített a műhelyben, nagyon szerették egymást. Édesanyja erdélyi dzsentrí családból került Magyarországra. Két szobás lakásban éltek, apja naplóját letartóztatásakor elkobozták. Kati járt úttörőre, mint más gyerekek, és otthon Németh Marikát, Gyurkovics Máriát utánozta, szívesen hallgatták a szomszédok is, ha énekelt. 1956-ban sokszor bement édesapjához a Tanácsházára, aki hibátlanul akart a kerület megszervezése érdekében tevékenykedni. 1956 XI. 12-én vitték el édesapját, 8 hónapig azt sem tudták, él-e. Édesanyját a tisztviselők később elengedték. Ki akartak menni külföldre, de aztán mégis maradtak. Házkutatásokkal, kihallgatásokkal zaklatták őket, apjának mindenféle holmiját elvitték. Mamája raktárosaként dolgozott egy ktsz-ben., Mikor el akart helyezkedni ő is, és megtudták apja sorsát, nem akarták alkalmazni. A Vízművekhez befogadták. Nagy sokára kaptak apjához látogatási engedélyt. WC és cigaretta papírra írt sorait a félig felfejtett ingnyakba rejtette. Így jött üzenet a 2 hetenkénti tisztaság csomagban.

Édesapja tudta, hogy nem menekülhet, ezért mindent magára vállalt a kihallgatásokon. A Markó utcában édesapját összekötött kézzel, súlyos lábbilinccsel hozták be a tárgyalásra. 1959 III. 15-én ítélték halálra első fokon, VII. 28-án másodfokon. Felvágta az ereit. Az ügyeletes orvos hagyta volna meghalni, de a másik ragaszkodott a kivégzéshez. Pár szót válthattak halála előtt, és megcsókolhatták egymást. Amikor kijártak a 301-es parcellába, mindig leste őket valaki a bokrokból.

A tanácselnök azt javasolta édesanyjának, menjen férjhez, gyerekei vegyék fel az új vezetéknevet. Fekete József, édesapja barátja lett új apukájuk, aki nagyon szeretetre méltóan törődött testvérével, vele és az unokákkal is. Műszaki rajzot és éneket tanult érettségi után. Technikumot végzett, gyakorlati ismereteket tanított. Műszaki oktató lett a Műegyetemen. 14 évesen tudta meg a fia, ki is volt a nagyapja. A rendszerváltás után Fónay Jenő intézte az exhumálást. 1 millió Ft kárpótlást kaptak, fele a mamáé, a másik felén hűgával osztoztak. Tagja lett a POFOSZ-nak, az 56-os Szövetség elnökségének. Kati a forradalom

félévszázados évfordulóján mesélte el sorsukat a dériseknek, mikor meghívtuk

iskolámba az X. 23- i ünnepségünkre. A faliújságra kitett programok a képen és a forrásokban láthatók.

Pogány Mária kedves osztálytársam volt 1958/59-ben az ELTÉ-n. Jobb sorsot érdemlő barátja, Kardos László néprajzkutató életfogytiglant kapott büntetésül, mert Nagy Imre írásait külföldre juttatta. Mély érzelmi és szellemi kapcsolatuk miatt Mari élete is megsínylette a történeteket. A panasz nem volt kenyerünk, de ő is ismerte az én tágabb családom tagjainak meghurcolását, és támaszt jelentett mindkettőnknek az egyforma felfogás, tisztességes emberi tartás.

Kardos László 1942-ben Teleki Pál tudományos munkatársaként indult, de a KMP-be lépve kereste a változtatások lehetőségét, ezért a következő években munkaszolgálat lett a büntetése, de megszökött. A II. világháború után a NÉKOSZ-t vezette, 1948-ban Kossuth díjat kapott, országgyűlési képviselő is. A Néprajzi Múzeum kutatásain dolgozott 1951-től, 1956/57-ben főigazgatója is. Kritikájának nem örült mindenki. Rajk Lászlóval együtt. 1957-ben tartóztatták le, s abban az évben született meg ítélete, mikor rendszeresen együtt tanultunk Marival, akit eléggé megviselt ez a kilátástalan döntés. A börtönben Göncz Árpád, későbbi köztársasági elnökünk, és a Műegyetem példás felelősségű tanára, Marián István barátsága enyhített bezárt életükön.

Nem tudhatta, hogy 1963-ban általános amnesztiával kiszabadul., s ismét a Néprajzi Múzeum tudományos munkatársaként dolgozik 1980-ig. Ebben az évben jelent meg visszaemlékezése a „Fényes szelek nemezedéké”-ről. 1990-ben rehabilitálták. A forradalom 35. évfordulójára adta ki Pogány Mária az 1957- 63-as évekről szóló Börtönírásait, és szép síremléket állított neki.

Hosszú évekre hatást gyakorolt nemcsak hazánk sorsára 1956 forradalma.. Lámpásként világított, utat mutatott a zsarnokság megdöntéséhez cseheknek, lengyeleknek és a többi kelet- európai országnak is. Olyan sorsdöntő állomás, mint 1711, 1848, melyek az érte hozott áldozattal együtt is nagy tanulságul szolgálnak. Az 1989 október 23-án kikiáltott köztársaság összetartó erő, érzelmi, gondolkodásbeli azonosulás a dicső napok emlékével. Akkor leszünk méltó utódok, ha megpróbáljuk egymás kezét fogva kiteljesíteni társadalmi, gazdasági és szellemi fejlődésünket úgy, ahogy a forradalom legtisztább perceiben a közös boldogulás érdekében elképzeltük.

II. „KESERVBEN ANNYI HŰ KEBEL SZAKADT MEG A HONÉRT”

/ Vörösmarty: Szózat /

III/ 1. Út a méltó megemlékezésig / 1991- 2017/

2016-ban, hat évtized elmúltával került sor dr Balogh György ügyvédnek a Pestlőrinci Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság elnökének méltó megbecsülésére. 1991 október 23-án a Magyar Köztársaság nevében Göncz Árpád köztársasági elnök posztumusz „Hazáért és szabadságért” 1956-os emlékérmét és plakettet adományozott utódainak: „A nemzet sorsát, történelmét meghatározó dicsőséges forradalmunk alatti példamutató helytállásáért a magyar nemzet hálájából”.

2005-ben a forradalom kitörésének félévszázados fordulóján posztumusz 56-os emlék plakettet adott át Mester László polgármester dr Balogh György özvegyének. Lánya, dr Nagy Béláné Balogh Judit sokat tett azért, hogy édesapja emléke ne menjen feledésbe. Családja kezdeményezésére és anyagi hozzájárulásával a Batthyány utcai régi városháza falán emléktáblát állítottak a Pestszentlőrinci Nemzeti Bizottság tagjainak 2004-ben. Ughy Attila országgyűlési képviselő a forradalom és szabadságharc Pestszentlőrinci vezéralakjának elhurcolása napján, 2010. VII. 19-én „Egy pestszentlőrinci mártír emlékezte” címmel idézte fel dr Balogh György alakját az 53. évfordulón a Parlamentben. Először hívták meg koszorúzásra 2013. X. 22-re az utódokat, melyen a Sapere Aude 18 Alapítvány nevében dr Grünwald Mária igazgatónő emlékezett: dr Balogh György személyében becsületos, hazáját szolgáló, kiváló embert hurcoltak meg, üldöztek halálba. Az utókor nem felejtetheti el őt, mindennapi munkánk során is követnünk kell példamutató életét. A VÁROSKÉP című újság XI. 6-i számába Puskás Attila írt tudósítást az eseményről. Lánya: Gulyásné Balogh Klára, dr Nagy Béláné Balogh Judit végre igazi megértésre találtak a kerületi megemlékezésen.

2014 október 22-én dr Nagy Béláné Balogh Judit a 10 éve felavatott városházi emléktáblánál beszélt édesapja életéről és a forradalom eseményeiről.

II/ 2. Dr Balogh György életútja / 1904- 1958 /

Felvinczi Balogh Zoltán fővárm hivatali tisztviselő hat gyereke közül negyediknek érkezett 1904. március 11-én György, de édesapjuk csak 11 éves koráig gondoskodhatott róluk, mert 1915-ben fehérvérűségben elhunyt. Édesanyjuk, Kuretska Ilona tanítónő az özvegyi nyugdíjból és gyerekeinek árvajáradékából csak keményen takarékoskodva bírta hat gyermeküket felnevelni. György terménykereskedő átvevőjeként dolgozott érettségi után három évig, majd segédkönyvelői fizetésével együtt gyűjtött össze annyit, hogy 1928-ban beiratkozzon az egeri líceum jogi szakára. 1932-ben doktorált a fővárosi Pázmány Péter Tudományegyetemen, és március 4 -től 1937. IV. 1-ig volt ügyvédbojtár. Pestszentlőrinci irodáját Margit nővére Üllői út 207-es számú házában nyitotta meg. 1941-ben feleségül vette Varju Margitot. A háború alatt apósa, dr vitéz Varju Alajos polgármester helyettes házában laktak Kispesten az Árpád utca 35-ben. A jó kedélyű városvezetőt sokan kedvelték, Tihany - Gödrösben lévő „Varju fészek” villája köré még 20 kispesti család építkezett, és nyaranta közösen horgásztak, tábortüzeken szórakoztak Mák Péter tárogatója mellett. Két unokája is boldogan pancsolt a Balatonban. 1945-ben házát, Varju fészket elvették, betegségéből felépülve 1950-től a veszprémi kórház portása lett, de az egykori villája melletti Tárogató út / „tárogató Petyiről”/ ma is régi emlékeket őriz.

1942-ben született Baloghék Zsuzsi lánya, rá egy évre Jutka. Az 1945-ös ostrom előtt, XII. 18-án értek fel Pestre Klári kevésbé kockázatos jöveteléhez. A háború után - annak ellenére, hogy dr vitéz Varju Alajos megmentette a város pénzét – 22 év után betegen elbocsátották, mindenét elvették. Kispesti háza romos, szívbajjal 3 hónapig kórházban ápolták. Felesége testvére, Szkotniczky Mária és férje dr Dvorák Rudolf fogorvos Kossuth téri házába költöztek lányáikkal együtt. Aztán dr Balogh György nővére, Margit fogadta be Pestlőrincbe az Üllői út 207-be / ma Üllői út 555/ a Balogh és a Varju családot is tűzoltótisztai állását vesztett Kálmán fiukkal együtt.

Balogh György 1935-től titkára a pestszentlőrinci Független Községi Pártnak, 1939-től városi képviselő, a Kispesti Királyi Járásbíróságnak ügyészségi megbízottja 1943-49 között, és tagja a Közalkalmazottak Országos Szabad Szakszervezetének. A fasiszta örület tombolásakor egyházi kapcsolatai révén szerzett keresztleveleket zsidó családoknak, hogy a koncentrációs táboroktól megmentse őket. Az 1944-es német megszállás után kidobták állásából a lőrinci főjegyzőt és a polgármestert. Balogh György ügyvéd visszavonult a közéletől, de ismét dolgozott a háború végétől a városi Képviselő Testületben, Nemzeti Bizottságban, amíg 1949-ben meg nem szűnt.

A Jogügyi Szakbizottságnak, pénzügyet, gazdaságot, városfejlesztést szervezőknek segített a város újjáépítésében. 1945. II. 21- én belépett a Független Kiszgazda - Földmunkás – és Polgári Pártba. Nemzetgyűlési pótképviselővé választották november hóban, de az igaztalan támadások miatt független képviselő lett, és 1949- ben visszavonult a politikai élettől. 1952 -ig magán irodájában, államosítás után a 19. számú Ügyvédi Munkaközösségben dolgozott két társával a Vöröshadsereg útja 149/b. üzlethelyiségében.

II/ 3. Pestlőrinc Forradalmi Bizottságának elnöke 1956-ban

1956 X. 25-én a kerületi pártház megtámadásának hírére a tanácselnök elhagyta hivatalát. Összehívták az 1945-49 közötti Nemzeti Bizottság tagjait. Dr Balogh György csak politikától mentesen vállalta a kerület nyugalma és a közellátást megszervező feladatot. A Hősök terén / ma Kossuth tér/ október 30-án a déli órákban legalább 6000 fős tömeg gyűlt össze, és közfelkiáltással megválasztották a köztisztviselőben álló, közéleti tevékenységéről jól ismert ügyvédet a Nemzeti Bizottság elnökévé. A szovjetek 1956. XI. 4-i bejöveteléig gondoskodott a közbiztonságról, közellátásról, és a kerület polgári hősi halottainak díszsírhelyen történő eltemetéséről.

Judit lánya így emlékszik ezekre a napokra: Nővérem első gimnazista, én 13, a húgom 11 éves volt. Nagynénénk házában, a Vöröshadsereg u. 207-ben /ma: Üllői ú. 555/ laktunk. Sok a tüntető a Belvárosban - hallotta Zsuzsi a tánciskolából hazajövet. A latin leckéjét írta kora reggel, és kinézett a nagy dübörgésre. Az orosz tankok Vecsés felől mentek befelé az Üllői úton, mert a közeli repülőtér miatt ez lett fontos felvonulási helyük.

A kerület ellenállt, a ledöntött szovjet emlékművet használták fel barikádnak. Néhányan ott meg is haltak. Az iskolában szünetelt a tanítás. Segélyhelyet alakítottak ki a gimnáziumban az első sebesülések után. Édesapánk egész nap a Városházán dolgozott, a közbiztonságot és a közellátást szervezete. Állandóan lövöldöztek. László nagybátyánk a mellékutcákba és a kapualjakba húzódva vitt naponta ebédet neki. Az esti kijárási tilalom után nagynénémekkel besötétítettük az ablakokat, és két szomszéd családdal a pincébe húzódtunk le. Október 25-én a sorban állók felé lőttek az oroszok, néhányat meg is sebesítettek. Nemsokára mélységes felháborodással számoltak be a Pestről jövők a Parlament előtti szörnyű és értelmetlen vérengzésről, békés és ártatlan áldozatok tömegéről. Szervezkedésre bíztattak mindenkit.

A hátsó udvaron ruhát teregető nővéremet is majdnem eltalálta egy golyó. A 17 éves Szekeres Tominak nem volt ilyen szerencséje, mert lelőtték az utcán. Iskolatársunk lábát a Béke téren sebezte meg a golyó, mikor kenyérért állt sorban. Amíg édesapánk irányította a várost, itt semmi atrocitás nem történt a forradalom alatt. A bukás után, XI. 8-án a megalakult új kormány utasítására átadta a kerület vezetését Fejes Gábor tanácsstikárnak. Munkáját megköszönte a később visszatérő Víg László tanácselnök, és kérte, segítsen a Vöröskeresztes csomagok igazságos elosztásában. Tevékenységét 1956 decemberében 2000 Ft tiszteletdíjjal honorálták. 1957 január 30-án apánk ügyvédi munkájára hivatkozva lemondott.

November 8-án a Vecsési és Rába utcánál lévő kenyérboltról jött a hír, hogy kinyitott. Rögtön rohantak a környékről, és hosszú sorban várták az osztást. Hirtelen szovjet tankok robogtak az Üllői úton befelé, és sortüzet nyitottak a tömegre. Nagyon sok sebesült és 21 halott esett áldozatul a teljesen oktalan és értelmetlen mézszárlásnak. A Polgárok Házában tartott megemlékezésen mindenkiben forrt a düh és gyűlölet. Az 1957 február 15-i tanácsülésen már más húrokat pengettek. 1956-ot ellenforradalomnak, a résztvevőket ellenforradalmároknak nevezték.

II/ 4. A megtorlás évei / 1957-58 /

A szovjet katonai megszállástól tartva, szüleim a távozást mérlegelték. Édesapánk Új-Zélandra ment volna, de édesanyánk nem akarta idős nagyszüleinket magára hagyni. Félelemmel teli hónapok után 1957. II. 17-én éjjel a Kádár megtorlás házkutatással kezdődött, és elvitték édesapánkat először Kistarcsára, a kőbányai Gyűjtőfogházba, a Markó utcába, majd vissza a Gyűjtőbe. Közbiztonsági őrizetben volt VIII. 8-ig. Az első kihallgatás után előzetes letartóztatásba került, édesanyánk sehogy se tudta elérni szabadlábra helyezését.

Még három Markó utcai kihallgatás következett: VIII. 9-én, 13-án, X. 24-én. Az igazságügyi orvosi szakértő VIII. 23-án kórházi kezelést javasolt rossz állapota, keringési elégtelensége, szívizom elfajulása miatt. November 22-én ismét részletes leírásban rögzítette állapotát az orvos: Gyengén táplált, koránál idősebbnek látszó, magas vérnyomásban és következményes szívűltengésben, szívelváltozásban szenved. Fogva tartása állapotának jelentékeny rosszabbodásával jár. Rabtartóinak ez egyáltalán nem számított.

1957 őszén, az új tanévben az Engels / ma Gulner / utcai általános iskola igazgatója behívatta édesanyánkat, mert a húgom kivágta a Rákosi címert tankönyvei elejéről. Figyelmeztette, ne tetézzük a problémáinkat.

Sohasem tudjuk elfelejteni azt a keserves karácsony estét. December 24-én mi nem állítottunk fenyőfát, hanem odamentünk édesanyánkkal a Gyűjtőfogház elé, hogy fizikailag is közelebb legyünk édesapánkhöz.

Az 1957. XI. 29-én kiadott vádirat szerint : „A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékenység és a népi demokratikus államrend elleni izgatás büntette” miatt a tárgyalást 1958. II. 6-ra tüzték ki a Budapest Fővárosi Bíróságra. Reggel 9 órakor kezdődött, és délután 5 óráig tartott. Az ügyész zárt tárgyalást indítványozott a „katonai titkok” megőrzéséért. /?! /

A tanácsvezető bíró háromszor megszakította a tárgyalást édesapánk rosszullétei miatt, és hívatta az igazságügyi orvos szakértőt, akinek javaslatára - az ügyész tiltakozása ellenére - a bíró Balogh Györgyöt szabadlábra helyezte azzal a kikötéssel, jelentkeznie kell kórházi felvételre. Nagy nehezen hazaért, de késő este ismét rosszul lett, és 7-én hajnalban szívrohamban meghalt 54 évesen.

II/ 5. Példás embersége

Dr Balogh György társait később felmentette a bíróság, mert senkit sem ért igazságtalan sérelem Lőrincen működésük alatt. Vele nem bántak ilyen kesztyűs kézzel. Szemüvege darabokra tört vizsgálati fogsága idején, bizonyítva a durva bántalmazást, amit el kellett viselnie, bár csak önzetlenül dolgozott a közösségért. Halála nagy megdöbbenést váltott ki, mert a városban őt mindenki tisztelte. Koporsóját több ezres néma tömeg kísérte a temetőbe. Bár mindenki együtt érzett velünk, a rokonok, ismerősök is próbáltak segíteni. Édesanyánk soha sem tudta kiheverni férje elvesztését. 53 évvel élte túl, 2011-ben, 92 évesen halt meg.

Dr Balogh György ügyvéd tisztességét, jóindulatát sokan emlegették, le is írták. Néhány idézet, mely megmutatja jellemét.

Felhívása 1956 X. 30-án a helyi rendfenntartó erőkhöz Tekintettel a külföld erőteljes megbecsülésére, melyet felmérhetetlen áldozattal szereztek meg magyar testvéreink szabadságunk szent ügyéért folytatott hősi harcukkal, nem engedhető meg az, hogy most bárki is túlkapásaival, antiszemita megnyilatkozással, bármilyen másféle egyéni megtorlással bemocskolja azt. Éppen ezért felhívjuk, egyben utasítjuk a Nemzeti Karhatalom minden tagját, hogy előzzék meg a legmesszebbmenő éberséggel az efféle megnyilatkozásokat, illetve minden módon akadályozzák meg.

Dr Balogh György kihallgatási jegyzőkönyvéből 1957. VIII. 8. „... csak abban az esetben vagyok hajlandó a bizottságban dolgozni, ha a bizottság minden politikától mentesen, kizárólag a kerület nyugalmát és közellátását fogja szolgálni.”

Csurke Károly 56-os nemzetőr visszaemlékezése Balogh Györgynek a lőrinci Nemzetőrséghez intézett szavaiból: Egyet jól jegyeztek meg : fegyvert ne használjatok, ha csak valaki meg nem támad benneteket! Ne legyetek gyilkosok! A felelősségre vonás a bíróság dolga.

Hernádi Károlyné Molnár Editnek, a Balogh család ismerősének édesanyánkhoz írt leveléből: 1958. február 14. Amikor a nagyon szomorú hírt meghallottuk, napokig hihetetlenül álltunk a kegyetlen valóság előtt. Nem tudtuk elhinni, hogy elvesztettük őt, aki mindig csak adni tudott nekünk, akinél mindig önzetlen segítséget találtunk minden bajunkban. Soha nem azt nézte, hogy ki az, aki hozzá fordul, hanem csak azt, hogy az ügye igazságos vagy nem. Mindig az elesettek, az özvegyek vagy az igazságtalanul bántottak pártjára állott. Olyan megnyugtató volt Őt látni, mikor aktatáskáját szoroson a hóna alá véve sietett az Üllői úton, szerényen, maga elé nézve, mintha szégyenkeznie kéne a feléje áradó bizalom és szeretet miatt. Ő modern apostolként járt közöttünk, mindig csak adott és adott, közben önmagára soha nem volt tekintettel. Kimondhatatlanul fáj tehetetlenségünk, hogy mi olyan számosan nem tudtunk rajta segíteni nagy küzdelmében.

Dr Nagy Béláné Balogh Judit gyűjtése 2015. I. 29.

III/ 6. Az utókor megbecsülése

2016. október 4-én „Forradalom a XVIII. kerületben” - címmel kiállítás nyílt a Városháza Galériában fényképekkel, emlékekkel, dokumentumokkal idézve fel az 1956-os forradalom napjait. 2016. október 20-án Némethy Kálmán történész tisztelgett beszédével a Béke téri kopjafánál, utána a régi városház falán lévő tábla előtt helyezték el koszorúikat a mártírrá lett dr Balogh Györgyre, társaira emlékezve. 2016. március 11-én, az 1848. III. 15-i nemzeti ünnepünk alkalmából Pestszentlőrinc- Pestszentimre Önkormányzata kitüntetésekkel adta át a Rózsa Művelődési házban. Ughy Attila polgármester a díjazottakat az 1848/49-es forradalom és szabadságharc hőseihez hasonlította. Dr Balogh György az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc idején végzett munkájáért és példamutató helytállásáért posztumusz Pestszentlőrinc - Pestszentimre Díszpolgára címet kapott. 112 éve született e napon, 60 éve segítette önfeláldozóan városát, és 58 éve hagyta magára szeretett feleségét 3 kislányával.

2016 november 4-én nemzeti gyásznapként emlékezett Áder János köztársasági elnök a Hargita téri emlékműnél az 1956-ban történetekre. Említette dr Balogh Györgyöt is, aki az igazságtalan megaláztatásnak vált áldozatává. A bazalt kockákhoz helyezték koszorúikat a résztvevők, melyek a kerület hőseinek nevét őrzik. Az Emberi Méltóság Tanácsának elnöke Lomnici Zoltán, az egykori szabadságharcos Balázs- Piri László, aki a Történelmi Igazságtételi Bizottság alelnöke, a kerületi

Önkormányzat vezetői, civil szervezetek képviselői hajtottak fejet hazaszeretetük és példát adó emberi tartásuk előtt.

Történelem tanárként tapasztaltam, huszadik századunk forradalmára visszaemlékező ünnepeink sokkal jobban felkeltik diákjainkban az érdeklődést, mint a tankönyvben leírtak. Fontos beszélni a szemtanuk, tárgyi emlékek jelenlétében az átéltekről, mert ennek sokkal nagyobb a hitelessége, mélyebben elgondolkoznak a tanulságokon.

II/ 7. Gyerekszemmel

Keresztapám, édesapám bátyja dr. vitéz Varju Alajos engem 1934-ben tartott keresztvíz alá, mikor unokatestvéreim már házasulandó korban jártak. Margitka lánya is 15 évvel idősebb volt nálam. Férjét 7 évesen ismertem meg, Gyuri bácsinak szólítottam a 27 év korkülönbség miatt. Egy utcasarokra laktak tőlünk, ezért nővéremmel többször átmentünk hozzájuk, mikor 1942-ben megszületett Zsuzsi lányuk. Keresztapám harsányan babusgatta unokáját, édesapja fénylő szemmel, melegen ölelte magához, és feltűnt felesége iránti gyöngédsége is.

Az 1944-ben rendszeressé vált bombázások elől augusztustól az épphogy elkészült tihanyi villánkba menekített minket édesapám. Csak egy ház volt keresztanyáék „Varju fészke” és a mi házunk között. 17 éves nővéremmel mi is rájuk voltunk bízva. A nyilasok 1944. X. 15-i hatalom átvétele után szüleink lejöttek hozzánk, mert édesapámat figyelmeztették, ne legyen otthon mostanában Endre Lászlóék miatt.

Gyuri bácsi is leszaladt családjához, de mindig kevés időt töltött Tihanyban fontos elintézni valókra hivatkozva. Mindig rohanva jött és ment is. Csak felnőttként tudtam meg, életmentő papírokat szerzett becsületes családoknak, mielőtt deportálási felszólítást kapnak. Mikor 1945-ben vészhelyzetbe kerültek 3 kislányukkal és felesége szüleivel, hálából ezek segítettek járművekkel, két kezükkel Lőrincre szállítani az ügyvéd úr családját.

Október vége felé egy este oroszul beszélő, ételt és szállást követelő német katonák törtek ránk. Apukánk konzerveket adott ki a bejárati ajtó kisablakán, de fegyvert fogtak rá, be kellett őket engedni. Mindenféle textileket terítettünk a padlóra, mert sem fekhelyet, sem ágyneműt nem tudtunk biztosítani 8 katonának. Szökött ukránoknak saccoltuk őket, és egész éjjel az ágy szélén ülve vártunk sorsunkra. Másnap derült ki, a Gödrösben hallott lövések 2 ember halálát okozták, akik nem adtak helyet ezeknek a katonáknak.

Még reggel 9-kor is aludtak. Anyukánk részre nyitotta az ajtót -és mintha meg se látná a rá szegzett pisztolyt - megkérdezte, főzhet-e teát. Valahogy meg akartunk szabadulni tőlük. Nekünk kellett először inni- enni előttük a reggeliből, hogy lássák, nincs-e megmérgezve.

Gyuri bácsiéknál is erőszakoskodtak a katonák. Mutatta, hangosan síró pólyás és 2 éves gyerekei mellett nincs több helyük a házban, mert hatan vannak. Próbálta megértetni a dühöngőkkel, hogy keres nekik alvóhelyet. Intett nekik, és határozottan elindult a fölöttük nyaraló Károly László kispesti tisztviselőhöz, aki egyedül lakott villájában. Kérte, fogadja be ezeket a barbárokat, mert félti tőlük a kicsiket. Szerencsére nem lőttek belé odavezetés közben. Senki sem hitte volna a halk szavú, törékeny alkatú Gyuriról, hogy övéért hősiiesen kiállva így feltalálja magát.

Mikor a németek boforcokat / légvédelmi ágyú/ telepítettek Gödrösbe, édesapám döntött, hazamegyünk, mert veszélyes itt maradni. Próder Emilné zongoratanárnő unokatestvéréhez már átvitte egy autó Veszprémbe Margitkáékat, de Gyuri bácsi már nem fért bele. A hozzánk beszállásolt, keleti frontot megjárt, Hitlert gyűlölő két német tiszt szerzett egy élelemért oda menő üres kocsit, azon vittek át minket XII. 13-án vele együtt. Ám a Buchim utca 10 még messze volt, és alig hogy felbőgtek a szirénák, már zúgtak a repülő, robbantak a bombák. Védett helyet keresve kézen fogva rohantunk apuval előre, utánunk anyu Évivel és egy nagy csomaggal Gyuri bácsi.

Mikor apu injekcióra ment Krompecher doktorhoz Tihanyban, elütötte egy német katonai autó. Cipője, kabátja tönkrement, de megúszta zúzódásokkal. Kénytelen volt tiszt csizmában jönni, de most ez volt a szerencséje, mert potyogott ránk a légnomástól kiomló házfal, és feltépte a lábujját. Gyuri bácsi rögtön odaszaladt, de apu intett, hogy ott egy félig romos ház. Annak a sarkában vártuk meg a

bombázás végét. Ő ezalatt egy szót sem szólt, csak édesanyámnak mutatott egy leszakadt deszkát, amire leülhettünk.

Mikor a légitámadás után célba értünk, és Gyuri bácsi megölelhette két kicsi lányát és babát váró feleségét, a félelemtől, vagy aggódástól feszült arca teljesen megváltozott, és rögtön beszélni kezdett nekik, mi történt. Ő maga számára mindig, mindenben igénytelen volt, de az övéit a tenyerén hordozta volna. Három nap múlva a keresztapa által küldött nagyobb autóval feljutottak Budára Margit nagynénénkhez a Csaba u 11/a-ba.

Édesapám egy hétig szaladgált az állandóan gyújtóbombákat szóró, légitámadások alatt, míg végre XII. 23-án jó pénzért vállalkozott egy katonáival hamis papírokkal szabadságra menő tiszt, hogy felvesz minket Pestre menő teherautójukba. Tatánál orosz raták /vadászgépek/ géppuskáitól ketten meghaltak a ponyva alatt, ahol szüleinknek szorítottak helyet, mi meg a vezető fülkéből kirohantunk az árokba.

Riadó van?- kérdezte anyukánk a Széll Kálmán térre érve. Nem, az oroszok a János kórháznál vannak. Mi is a Csaba utcába kerültünk. Gyuri bácsi közben szerzett szülész, helyet keresztmamáéknak a két kicsivel, és kocsit Pestre. Alajos keresztapám itt maradt Margit nővérét és Jolánka lányát két kis gyerekével gyámolítani a szomszédos Városmajor u 33-ba. Búcsúzóul ölembe kaptam a pokrócba burkolt kis Jutkát, hogy megpusziljam, de egy óriási dörrenés rázta meg a házat, potyogott ránk az I. emeleti ablak üvege. Gyuri bácsi, látva rajtam a vért, rémülten rohant oda, de nagy szerencsénk volt, a pokróc mindkettőnket megvédett, csak rajtam volt néhány karcolás. Ahogy átkarolva észlelte, nincs nagyobb baj, láttam, könnyes mind a két szeme. Ekkor találkoztam vele utoljára, mert ő járt nálunk a háború utáni években Kispesten, de én sohasem voltam akkor otthon. Most már csak emléktáblájához, sírjukra vihetek virágokat.

IV. „KERTÉSZ LESZEK, FÁT NEVELEK...”

/ József Attila /

IV /1. Félévszázados találkozó 2009

Az 1850-es alapító évtől Pesten, majd a budai ménesi úton működő Kertészeti Akadémia 3 éves képzéssel indult. A II. világháború idején 9, 10 félévre emelték a tanulmányi időt. Ezután tízszer szervezték át önállóra, vagy különböző felsőoktatási intézmények keretébe a Bp. XI. kerületi Villányi út 33-35.sz. alatti, 1973-ban modernizált, bővített, az állandóságot képviselő épületközpontot.

A Déri Miksa Szakközépiskola tanáraként ismertem meg az impozáns épületet, mert többször itt tartottuk műsoros ballagási báljainkat. A 2009-es jubileumi évben a Corvinus Egyetemhez tartoztak. A szeptember 25-én tartott ünnepségen az 50 éve végzett kertészmérnökök kaptak meghívót az aranydiploma átvételére. Elkísértem vejem, dr Kalla Gábor ELTE docens szüleit, akik elmondták, és a vezetőségnek is jelezték, az 1956-os forradalom után kapott fegyelmijük miatt ők csak később végezhetek.

Mivel 1958-ban nem a tanári testület, hanem a hatalom döntésére zárták ki a két jól teljesítő diákot, osztálytársaikkal együtt szerepeltek az 1959-ben végzetek között. Kalla Gáborné Berta Eszter a 17. Kalla Gábor rövid életútja a 26. oldalon található. Jól illusztrálja az idők változását a dokumentumok alapján, hogy a Fegyelmi Bizottság határozatát aláíró dr Ormos Imre igazgató, aki később a legmagasabb szakmai kitüntetés névadója, díszbetűkkel látható Kalla Gábor tevékenységének 1993-as elismerésén.

Mikor bővebben beszélgettünk kortársaink és a magunk viharos sorsú éveiről, elolvasva a dokumentumokat, egyértelműen látszott a fegyelmi hazug indoklása. Az „érvek” alapján legalább a fél országot elítélhették volna. Nemcsak az egyén, a szakma is kárát látta, hogy néhányan csak a 60-as évek elején, nagy erőfeszítések közt szerezhették meg diplomájukat.

1956 előtt kezdett előtérbe kerülni a természetvédelem, és erősen fejlődésnek indult a táj- és kertépítészet. A szakmát tudós professzorok oktatták, kevés volt köztük az új társadalmi változások híve az erőszakos tsz. szervezés, a bevált gyakorlat mellőzése, a „kuláknak” bélyegzett kiváló gazdák megalázása, üldözése miatt. A tanárok együtt éreztek a kiszolgáltatottakkal. Sok mezőgazdaságból élő család értelmiségi pályára készülő gyereke jelentkezett a Kertészetre, de az első év végén a paraszt

származású diákok 30 %-át politikai okokból kizárták. A KISZ vezetők is muszájból, félelemből tették, amire utasították őket. A szakérettségisek – kellően stabil alapismeretek híján - sokat küszködtek, de végzésükre a „megbízhatóságuk” miatt a legjobb minisztériumi állásokat nekik adták. dr Tóth Magdolna dékán a 2009-es ünnepségen kiemelte, az Évkönyv szlogenje: „Elismert tudás, biztos jövedelem!” Ez jellemezte az itt végzettek életpályáját. 1953 óta Európa egyik legjelentősebb kertészeti felsőoktatási centruma lett az Akadémia. Vas - gyémánt és az 1959-ben végzettek aranydiplomát kaptak. A legkiválóbb diákok közül néhány önhibáján kívül később végzett, de társaik őket is várták 5 évenként a találkozókra.

IV/2. A Rákosi rendszer rabságában

Kalla Gábor a Pest megyei Tóalmás jegyzőjének fiaként született 1934. X. 28-án. Középiskolás éveiben soproni rokonoknál lakott, jól tanult, nyaranta mezőgazdasági munkát végzett, mert a 3 gyerekes család nem bővelkedett anyagiakban. Hasonló nevű édesapja 1900. V. 10-én született Tóalmáson, és a többi Horthy-rendszer alatti tisztségviselőhöz hasonlóan fekete báránnyként kezelték. 40 évi becsületes munkája fikarcnyit sem számított.

A II. világháború utáni hónapokban a tanulatlan, propagandától elkábított falusiak a „ kapitalizmus eltemetése” címén, a szomszédos településeken földbe ásták a régi rendszer előljáróit. Napokig rettegett a család, nehogy hozzájuk is elérjen ez az örület.

1945. november 6-án édesapját elvitték. Az „előzetes letartóztatás” és az internálás ideje alatt sok szenvedés, megaláztatás érte. 1946. XII. 12-ig féltette életét, küszködött nélküle felesége, hiszen Gabi, legidősebb gyerekek is csak 11 éves volt.

A hivatalos szervek háborús bűnösként azzal vádolták, hogy kidoboltatta, félni kell az oroszoktól, mert megbecstelenítik a nőket, kirabolják a lakosságot. /Sajnos, akik akkor éltünk, tudjuk ez így is volt./ Még a bírósági tárgyalás előtt, 1946. VIII. 1-én elbocsátották állásából „mindennemű ellátás vagy szolgálat alatt támadható igény kizárásával.”

A kihallgatásokon próbálta megértetni, hogy vezető jegyzőként a fentről jött utasításokat nem állt jogában megtagadni, de ezt nyilván rabtartói is tudták, de el akarták ítélni, ezzel másokat is megfélemlíteni. „Háborús bűntette miatt” a Budapesti Népbíróság 1946.VIII. 12-én 5 év börtönre, állásvesztésre, és politikai jogainak 10 évi felfüggesztésére ítélte. A Markó utcai vizsgálati fogság után erdei munkára vitték az 5 év letöltésére.

1990. X. 10-i dátummal feleségének kérésére adtak ki egy igazolást:

„A NOT 1946. XII. 12-én kelt és jogerős NOT. V 7356/ 1946/8. számú ítéletében a vád alól felmentette Kalla Gábort, és elrendelte szabadon bocsátását.

1945 november 6-tól 1946 december 12-ig volt előzetes letartóztatásban. Az internálásban töltött 9 hónapot és az előzetes letartóztatás 2 hónapját, összesen 11 hónapot beszámították szabadságvesztésébe.” / Máziné dr Szepesi Erzsébet bírónő /

Édesanyjának a fentiek miatt kellett igénybe venni fia tanulásához rokonainak segítségét, hogy Gábor megszerezhesse az érettségit. Állatorvosnak készült, de a nagyobb esély miatt beiratkozott az Erdészetre. Az értelmiségi származásúakat azonban innen is kizárták, elbocsátották a tanárokat is.

1953-ban meghalt Sztálin, és Rákosi helyett a miniszterelnök Nagy Imre némi enyhülést hozó intézkedései változást hoztak a mezőgazdaságnak is. Ősszel beiratkozott a Budapesti Kertészeti és Szőlészeti Főiskolára, mert tapasztalatai alapján ez a szakma állt még közel a szívéhez. Jól indult a tanév, mert a sokoldalú műveltségű Okályi Iván professzor lebilincselő előadásokat tartott, rajongtak érte hallgatói. A „Kert Magyarország” alapítójaként követendő példát adott. A telepítéses öntözés, a nyírségi almatermesztés, a vízellátás fontosságának felismertetése napjainkig aktuális kérdés. A hagyományokhoz ragaszkodás nála a tudás iránti tiszteletet fejezte ki. Ünnepi ruhában jött vizsgáztatni. A jól felkészült tanár gárda a szakmai kérdésekre koncentrált. Alaposan megszervezték a gyakorlati oktatást, gondoskodtak munkaruháról, bakancsról, mert lényegesnek tartották a napi munkához kellő jártasságot. Sok hasznos útmutatást kaptak jövőbeli tevékenységükhöz.

IV /3. Itthon akartak élni

Kalla Gábor osztálytársa, Berta Eszter 1935. X. 3-án született a Dráva menti, Baranya megyében Beremenden, a magyar- horvát határ mellett. 1282 óta békében éltek itt egymás mellett svábok, rácok, szerbek, magyarok, a különböző vallásúak sem zavarták egymást.

Szülei és László bátyja az 1920-as trianoni béke után „eredeti magyar állampolgárságukat az 1921: XXXIII. törvénycikkkel, a trianoni béke 61.cikke alapján elvesztették”. 1906-ban született édesapja, Berta Antal a jugoszláviai Maradénon született, édesanyja, az 1914-es Dénes Erzsébet a Szerémségből jött, földműveléssel foglalkoztak. Kérvényezték a Magyar Királyi Népjóléti és Munkaügyi minisztertől, hogy Magyarboly belépő állomáson át beköltözzenek Beremendre.

1931 július 21-én értesítették az állomásfőnököt és a rendőrséget az engedély megadásáról, mely László fiukra is vonatkozott, és 1931 XII. 31-ig igénybe vehették. Az engedély hátlapján kézirással rögzítették, hogy ingóságaival beköltözött 1931 X. 22-én. / Rendőrségi fogalmazó, kirendeltség vezető aláírása, pecsétje/ Kiemelt szöveggént szerepelt az iraton: Jelen engedély végleges letelepedésre jogot nem ad.

Az 1931 szeptember 11-én kiadott belügyminiszteri Visszahonosítási Okirat az 1922:XVII.t.c.24§-a alapján beremendi lakosok lettek, és 1 éven belül kellett állampolgári esküt tenni. Az erről szóló igazolás Pécsen, 1931. X. 12-én kelt, és az irat hátlapjára került: SZ. 17548/alisp. 1931-Hoffer Kálmán vm-i főjegyző.

Eszter édesapja a Baranyavári 1. sz. Cukorgyár megbízottja lett, később 60 holdon gazdálkodtak. Sajnos nemsokára 12 évet áldozott életéből a katonaságnak, megjárta a Don kanyart is. Csodaszamba ment hazakerülése a 4 éves szovjet fogságból. Mivel jól értett szerbül, véletlenül meghallotta, egy sebesült transzportot hazaindítanak Magyarországra. Jéghideg vízbe mártózva a megfázástól magasra szökött a láza, így került fel a kórházvonatra. 90 kilóról 60-ra lefogyott. A vonattól minél gyorsabban haza akart érni. A kerteken átvágó gazdáját boldogan ugató kutyája ismerte fel először.

A beremendiek az Esterházy uradalomban, a híres Cementműben, vagy saját kis földjükön dolgoztak. A falu iskolájának minőségét igazolja, hogy Eszter ma is emlékszik az ott tanultakra, bár a II. világháború miatt- mivel László testvérét is bevették katonának- gyerekként is sokat dolgozott. Bátyja nem volt egy „bólogató János”, ezért 1951-52-ben büntetőtáborba került kényszermunkára. Jól látta édesanyjuk, okos kislányának ott helyben nincs perspektívája. Biztos fájt a szíve utána szegedi középiskolás éveit alatt. Esztinek sem volt könnyű távol a családtól, de céltudatosan felmérte, meg kell állni a maga lábán.

IV/4. „ Dávid harcol Góliát ellen...”

Két értelmes, a történelem viharaitól sújtott fiatal próbált stabil jövőt teremteni magának a Kertészeti Főiskolán. A vidéki életet megtapasztalt, természetet kedvelő, de az emberi alkotások sokféle értékeire is kíváncsi ember akart együtt kialakítani boldog családi életet, szakmai sikereket. Mindketten szerető, felelősségre nevelő családban nőttek fel, szép jövőt remélhettek szorgalmuk, akaraterejük alapján.

Az 1956-os év februárjának 2. felében tartott XX. SZKP kongresszus lavinát indított el Hruscsov Sztálin aljasságait feltáró beszédével. A Hazafias Népfront lapját, a Magyar Nemzetet már hajnalban elkapkodták, mert ez adott hírt Nagy Imre leváltása után az írók véleményéről, a megalakult Petőfi Körrel, az elhallgatott igazságokról. Ausztria független, bontják a határzárakat, felvették hazánkat az ENSZ-be- szokatlan gondolatokat keltettek a fejekben. A tiltások ellenére kiszivárgott a Szovjetunióból hazatérő hadifoglyoktól, gulágosoktól, hogy az oroszok is torkig vannak az utolsó 10 év szocialista hazugságaitól.

Rajk László temetése után 10 nappal Szegeden megalakult a MEFESZ / Magyar

Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége /, hatására X 22-én a miskolci, pécsi, soproni és fővárosi egyetemisták is megfogalmazták követeléseiket. A Műegyetem nagygyűlésére delegátust küldött a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola is. Visszatérte után a függetlenséget, szólásszabadságot,

emberibb életet elváró pontok felkerültek a falújságra. Piros László belügyminiszter Kossuth rádióban közzétett X. 23-i utasításai a hatalom vacilálását tükrözték, de most ők döntöttek, mit tesznek. Tanárok, diákok azonnal igent mondtak a felvonulásra, olvasták a röplapokat, boldogan énekelték az eddig tilos Himnuszot, Szózatot. A poznani felkelőkkel azonosulva, a lengyelek iránti szolidaritásból mentek a mérnök hallgatókkal együtt a Duna parton a Bem szoborhoz. Veres Péter az Írószövetség elnöke társai nevében is szólott: Csak a néppel együtt lehet bármit elérni. Bessenyei Ferenc a Szózatot szavalta, egy lengyel író köszönte az együttérzést, miközben meglengették a lyukas, szovjet címer nélküli nemzeti zászlót.

A Kossuth térre tartva híre jött, hogy döntögetik a Sztálin szobrot, a Rádiónál beolvastatják a 16 pontot, a Blaha Lujza téri Szabad Nép székháznál Lenin műveket égetnek. A pesti hallgatókhoz csapódva mentek a többi tiltakozó tömörülések helyszíneire, néhányan csak hajnal felé értek haza, mikor már fegyveres fiatalok szálltak szembe az éjjel megérkező szovjet páncélosokkal. A felcsillanó örömből rémisztő hírek keveredtek. A hazug Gerő beszéden felháborodottak megostromolták a Rádiót, fegyveres harc alakult ki a Széna és Baross téren Kilián laktanyánál, a Tűzoltó és Mester utcákban. A Parlamentnél és a vidéki városokban az ÁVH és a karhatalom kíméletlenül mészárolt le védtelen embereket.

A felforrósodott gyűlés összekovácsolta az embereket. A kertészetiek delegációja a műegyetemi egyeztetés után látva a leomló házfalakat, menekülő lakosokat, azt mérlegelte, belépjenek-e a nemzetőrségbe, segítve a rendteremtést. Két nap múlva lövöldözés hallatszott a Gellért hegy felől, tankok dübörögtek a Bartók vagy a Fehérvári úton a Móricz Zsigmond körtér felé, ahol két csomóban felrakott bazaltkocka halmaz mögött lapult a lágymányosi csoport. Az első támadást meg is állították kézigránátokkal, Molotov koktélokkal, de sokan meg is sebesültek, a főiskoláról is ketten, halott is volt a tankágyúk tüztől, mert már fegyverek helyett csak kövekkel, téglákkal védekeztek. A második roham áttört a barikádokon, és a tankok elrobogtak a Szabadság híd felé. A Ménési útról is mentek segíteni a mentősöknek a sebesültek kötözésében, szállításában, mások élelmet, teát vittek a kórházba és a romokat, halottakat eltakarítóknak.

Legközelebb a Bocskai út felől hallottak harckocsikat, és mire körülnézve fedezéket kerestek, már fordultak is a Bartók Béla útra. Meglepődve pillantották meg az ágyúra tekert nemzeti színű szalagot. Hál, Istennek! Ezek a mi fiaink.

Egy spontán segélynyújtás után Hegyi Gyula Kertészeti Főiskolás ott ragadt a mentősöknél, mert sohasem voltak elegendőek. A Fehérvári úton igyekeztek két sebesülttel a Tétényi úti kórházba, mikor a karosszérian áttörő golyó őt is megsebesítette. Valószínű, hogy ávosok lehettek, mert egyértelműen látszott, hogy mentőkocsi a jármű. Le a kalappal - mondta ápolónője - nem bánta meg a segítségadást, most is vállalnám, ha bírnám, így nyilatkozott.

Új, erősebb és nagyobb barikád építésébe fogott a Móricz Zsigmond körtér környéke. Egymást soha nem látott fiatalok, kertészeti főiskolások hoztak feszítővasakat, kalapácsot, ásókat, kapákat, fejszét. Reggeltől tépték, felcibálták, adogatták, tették egymásra az utcaköveket, késő délutánig négy nagy piramist raktak össze. Zsírral telt hordókat gurítottak a körtérre és bekenték az utakat, hogyha jönnek a tankok, elcsúszzanak. Gyűjtöttek egy halom szappant is, a lányok azzal is kenekedtek. Mindenki tenni akart valamit, hogy ne legyen több ártatlan áldozat.

Október 30-án a Forradalmi Katonatanács elhatározta a Nemzetőrség szervezését. Kisebb- nagyobb atrocitások, váratlan támadások veszélyeztették a közbiztonságot. Meg kellett védeni a forradalmat. Mert a „látszólag kivonult” szovjet csapatok még sok helyen, valódi indok nélkül ott tartózkodtak. Például a Ferihegyet teljesen birtokba vették, hogy „felgyorsítsák” a kiszállítást. A határnál lerakott széles nyomtávú vasúti sínekre is ezt mondták, és mi naivul tudomásul vettük. Marián István a műegyetemisták irányítója, Király Béla vezérőrnagy nemzetőr főparancsnok és Kopácsi Sándor rendőrezredes észlelték a veszélyt, és sürgették a fegyveres védelem megszervezését. Az ország azonban a termelés megindítását, a tanítás elkezdését hirdette, várta a november 4-i hétfőre, pedig ilyen figyelemkeltő cikk címekeket olvashattak az újságokban:

Magyar Ifjúság XI. 3: Legújabb jelentések a szovjet csapatmozdulatokról
Tiltakozunk a szovjet csapatok újabb és újabb beözönlése ellen

Ülést tartotta Forradalmi Karhatalmi Bizottság. Király Béla vezérőrnagy: Minden perc számít. Rossz szervezés miatt hiányoznak a küldöttek, nem határozatképes.

Magyar Jövő XI. 3.: Szovjet csapatmozgások : Cegléd, Miskolc, Debrecen Szolnok, Győr, Nyíregyháza, Békéscsaba !!

A XI. 4-re szánt, kinyomtatott újságok

Népszava XI. 4 Bécsi aggodalmak a magyarországi helyzet miatt

Magyar Nemzet XI. 4 Szombati jelentések a szovjet csapatmozdulatokról

Népakarat XI.4. Szombati jelentések a szovjet csapatmozdulatokról

Magyar Ifjúság XI. 4 Országos Légvédelmi parancsnokság felderítése:

Szombaton nem csökkent lényegesen a hazánkban tartózkodó szovjet csapatok száma. A légi erők nagy mozgásban. Mi újság a ferihegyi repülőtéren?

A nemzetőrség szükség esetén felveszi a harcot az agresszorokkal

Egyetemi Ifjúság XI. 4.

Budapest „, Megyer határában szovjet páncélosok, beásott szovjet alakulatok...

Esztergom Annavölgyi katonák fegyvert kérnek, ávósok lövik őket

Tankot adunk civil ruháért: Nyíregyházán azt mondták a szovjet katonáknak felettesei, a Magyarországot megszállt fasiszták ellen kell harcolniuk.

Valóság XI.4. Igaz-e, hogy nem jön több szovjet katona Magyarországra?

Szovjet páncélosok elzárták a hegyeshalmi határállomást.

Beregsuránynál 8-13 óráig folyamatosan jöttek be szovjet páncélosok,

Rohamlövegek, gépkocsizó egységek.

1956 XI. 4-én hajnali fél 5-kor a Szabad Kossuth Rádió még barátságos hangon jelentkezik, de 5 óra 20 perckor már Nagy Imre bejelenti : megkezdődött a szovjet intervenció. Maléterék fogságban, kilátástalan a hősi ellenállás, de sokan próbálkoznak. A kormányból csak Bíbó István nem menekül el, próbál segítséget kérni. A Rákosi által elkeresztelt, sokat énekelt „Vörös Csepel”-en most a fegyveres munkásság tartotta magát legtovább, XI. 11-ig.

A Kertészeti Főiskola delegátusa műegyetemista barátaival együtt szolgált a Nemzetőrségben. M 48-as puskákat kaptak, és az Engels térieket segítették a harcban. A szovjetek szörnyű pusztítást vittek végbe a Bazilika környékén. A József Attila és Arany János utca sarkán találat ért minden házat. Király Béla vezetésével egy darabig ellenálltak, de a nagy technikai és létszámfölény a további küzdelmet értelmetlenné tette. Még meggyült a bajuk a szovjet tankokkal Nagykovácsi térségében, de átvágva erdőn Telki és Herceghalom felé átjutottak Nyugatra. Keresték őt a Főiskolán, de egyik barátja is csak jóval később tudta meg utolsó napjainak történetét.

IV/ 5. Balsors tépte napok, derültebb esztendő

A forradalom leverése után megritkult az egyetemisták és főiskolások száma, mert sokan- mentve életüket- nyugatra menekültek. Kalla Gábor két testvére, Tibor és Márta nem vettek részt harcokban, de jobb körülményeket remélve ők is távoztak. Tibor szobafestő mester lett Németországban, Márta egy nápolyi egyetemi tanár felesége. Gábor felelősséget érzett idősödő szüleiért, és bízott Eszterben is, hogy együtt itthon is boldogulhatnak, mivel soha senkit meg nem bántottak. 1957. VIII. 28-án összeházasodtak.

A forradalom leverése után a felsőoktatás diákságát 1957 áprilisától kezdték felülvizsgálni. Mivel ez a korosztály vett részt legnagyobb létszámban a harci eseményekben, legelőször azok kerültek sorra, akiket el lehetett takarítani az élők sorából. Elég volt 1-2 hamis tanú, kitalált „bizonyíték”, és már meg is szabadultak tőlük.

Utánuk következtek a megfélemlítendőök, akiket családi, baráti kapcsolataik, múltjuk alapján lehetett felelősségre vonni, megbosszulni. Kalla Gábort 1958. I. 15-én ítélte el a Fegyelmi Bizottság „...a népi demokrácia állami és társadalmi rendjével szemben álló magatartása miatt.” Kizárták a főiskoláról és a kollégiumból „ellenforradalmi” tevékenységéért: Részt vett az X. 23-i felvonuláson, barikádot épített a Móricz Zsigmond körtéren. Azt is bűnéül rótták fel, hogy feleségét, egy dolgozó parasztcsalád lányát is belesodorta az 1956-os eseményekbe. Valószínű, hogy sokat nyomott a latba családi háttere, édesapja foglalkozása. A IV. évesen kizárt hallgató kritikus helyzetén még rontott, hogy 14 társával együtt az ő vezetői jogosítványát is bevonták, megfosztva a gyors munkavállalás lehetőségétől. 1958. IV. 18-án tudott Pécsen parképítőként elhelyezkedni. Május 7-én fellebbezett, de elutasították.

Brigádvezetőként 1300 Ft-ot keresett, ebből csak albérletre 400 Ft-ot fizettek. Jól járt vele a vállalat, ezért hamarosan művezető, a Levelező Tagozaton 1964-ben befejezett tanulmányai után üzemvezető, 1974-től gazdasági osztályvezető, műszaki igazgató, főmérnök, 1974-től nyugdíjba vonulásáig igazgató lett.

Pécs város főkertészeként kiváló szakember gárdát hozott össze a természetvédelemre és a zöld területek fejlesztésére.

A Dunántúli Napló 8. évfolyamában felvilágosító cikkeket írt a tennivalókról. A Városvédő és megújító civil szervezetek alapító tagjaként országos kertészeti rendezvényeket szervezett. Megtanította az érdekelteknek a fásítás új módjait. 1997-ben Pro Civitate-díjjal tisztelte meg városa. Az „Okleveles táj- és kertépítésmérnök” 80 éven felül is szaktanácsadóként segíti a technikusok, szakoktatók, szakmunkások továbbképzését, átadva széleskörű gyakorlati tapasztalatait.

Kalla Gáborné Berta Eszter 1958. I. 16-án, a férje kizárását követő napon került a Fegyelmi Bizottság elé. Röviden közölték vele: „Az ellenforradalom idején tanúsított magatartása miatt ideiglenesen eltiltják a Főiskola látogatásától, és megvonják tőle a diákotthont is.” 1958. II. 22-én kapta kézhez a véghatározatot: Négy félévre kizárták a Főiskoláról. Ha levizsgálják az 1957/58-as tanév első félévéből, 1960 februárjától folytathatja tanulmányait. Ezt írásban közölték saját szüleivel és apósáékkal is. Értesítették a diákotthon vezetőjét, és a hallgatók elrettentésére, az ő megalázására kitétték ezt a határozatot 1 hétre a faliújságra. Természetesen az indexébe is bekerült. Az indoklás enyhítő körülményként utalt a férj meghatározó szerepére „bűneinek” elkövetésében, pedig éppen Eszter kardoskodott, hogy ne lépjenek be a KISZ-be. Súlyosbító körülményként hozták fel, hogy Eszter elhallgatta, apja nem tsz tag. Belépése után visszavették a főiskolára.

A tanárok nyilván nem örültek két szorgalmas és tehetséges tanítványuk elvesztésének, és a maguk módján segíteni akartak, de naivságukból majdnem baj lett. Eszter négy főiskolai év után, a kitiltás ideje alatt, 1958-tól 1962-ig faiskolai szakmunkásként dolgozott a Pécsi Kertészeti és Parképítő vállalatnál, mosogatott, ruhákat varrt a Mecsek táncegyüttesnek, szoknyát 40, mellényt 15 forintért. Év végén terhesen a faiskolai lerakatban leltározott.

1959. VII. 7-én megszületett Gabi fiukkal Uránvárosban laktak. Kénytelen volt fizetett szabadságot kivenni a 3 hónapos szülési szabadság után, mert nem volt számunkra bölcsődei hely. Fia 9 hónaposan erős bélfertőzést kapott. Éjjel gyalog rohant be vele a városi klinikára, mert a közlekedés gyerekcipőben járt. Gyors vérátömlesztés mentette meg az életét.

Virágüzletek ellenőreként alkalmazták, majd 1962-től 1966-ig a Pécsi Állami Gazdaságok értékesítési előadója lett. Éjt nappallá téve dolgoztak munkahelyükön, és férje szüleivel közös emeletes házukon. Az építkezés minden szakmai fortélyát kitanulták, s éveken át, mindkét fiuk házának felépítésekor is gyakorolták. Gyönyörű kertjük minden évszakban szívderítő, hangulatkeltő látvány.

Eszter az államvizsga után mindig maximális odaadással, felelősséggel látta el családját és vezető beosztásait is. 1966-70 közt a B.M. Állami Gazdaságok Igazgatóságának növényvédelmi főmérnöke, 1970-től 12 évig az Á. G. K. Területi Főosztályán 3 megye kertészeti ágazatának főmérnöke, majd 7

évig a Bólyi Mezőgazdasági Kombinát szaktanácsadója, és férje sikeres életútjának legfőbb támogatója.

Az 1980- as évektől sokat jártak külföldre is, a világ dolgai iránti kíváncsiságukat mindkét fiuk örökölte. Dr Kalla Gábor régész, sumerológus, az ELTE docense, 1964. XI. 29-én született Csaba fiuk informatikus, 2 lány és 4 fiú unokájuk a nagyszülők gyódi birtokán termesztett egészséges zöldséggel, gyümölccsel ellátva szép szál termetű, okos fiatalokká növekedtek.

Gábor 2002-es szakmai önéletrajzát a Corvinus Egyetem kérte tőle arany díszokleveléhez. Ez szélesebb tájékoztatást ad értékes munkájáról.

Pécs, Rozmaring utca 11-ben álló vendégszerető házuk máig a család és a hazai, külföldi rokonság kedves találkozó helye. Eszter mindenkire figyelő csodás étkeivel, szerető gondoskodásával a család férfi tagjainak is kedvet csinált a sütés- főzés magas szintű műveléséhez. Mindkettőjük szüleivel, testvérekkel, gyerekekkel, unokákkal példaadóan törődtek egész életükben. Megértő szeretetükkel kiérdemelték- sok rangos kitüntetésnél többet érő- megbecsülését, hálóját utódaiknak.

G. Fabulya Éva

Egy kiskatona emlékei 1956-ról (részletek a teljes pályaműből)

Fabulya Éva idén „*Emlékek 1956-ról és az akkori társadalmi viszonyokról. Különös tekintettel egy kiskatona visszaemlékezéseiről*” címmel készítette el pályázatát. A dolgozatot két nagyobb tartalmi részre bontotta, amelyből most másod-unokatestvérével, Czakó Istvánnal, az egykori kiskatonával készült interjút közöljük. Az alább olvasható részlet forrásközlésként értékelendő.

A Szerző rátalált 2012-ben egy férfi rokonára, aki kiskatona volt Hegyeshalom-Gábortelepen. A vele készített interjúja középponti témája az 1956-os év, annak előzményei és utócsengése. A Szerző említi, hogy olvasott szakirodalmat, de ezeket nem használta fel a dolgozat megírásakor. A lejegyzett beszélgetésből kiderül, hogy a Szerző jó érzéssel kérdez az adatközlőtől, a „láthatatlan” irányító szerepét is sikeresen ölti magára. Igen jó a beszélgetés természetessége, a szó szerint lejegyzett szöveg, az egyes szokások rövid ismertetője („kálátó”), ismeretlen kifejezésekre való rákérdezés („fehérház”, „rejtett figyelő”). Ezzel kapcsolatban azonban megjegyezendő, hogy fontos lenne a szabályos tájnyelvi lejegyzés módszerével megismerkedni. Jó, hogy az interjú időpontja, helyszíne, illetve az adatközlő adatai fel lettek tüntetve. Saját gondolatok beépítése forrásközlésnek szánt interjú készítése és közzététele esetében nem szerencsés, elkerülendő. A feltételezések helyett a hiteles adatokkal való alátámasztást javaslom a Szerzőnek. Az interjút kísérő, jól elkülönített elemzések hiányoznak. Ezekről függetlenül a Szerző megfelelő retorikai eszközökkel tud adatokat nyerni a beszélgetés során, és érzékenyen áll a kutatott témához. Több forrás használatra és elemzésre buzdítom a Szerzőt.

Továbbá, az interjú pusztán lejegyzése nem elegendő egy forrásfeltáró tanulmány megírásához. Ahhoz, hogy ez a lejegyzett interjú tanulmánnyá formálódjon, még sok változtatásra lesz szükség. Mindenképpen azt javaslom, hogy a szubjektív gondolatokat, élménybeszámolókat, látásmódot és véleményeket mellőzze. Egy tanulmány vagy dolgozat megírásakor a kutatónak semlegesnek kell maradnia, az olvasó előtt nem fedheti fel szubjektív véleményét. Az interjúk irányítása nagyon jól működik, de mindenképpen szükséges a forrásokkal való alapos alátámasztás, és a hivatkozás feltüntetése.

A témát érdemes lenne továbbvinni más, Hegyeshalmon szolgált kiskatonák életének kutatásával, bemutatásával, így kaphatnánk egy teljes képet a hegyeshalmi honvédek mindennapi életéről az 1956-os esztendőben (katonaság előtt, alatt és után is), ami nagyszerű, hiányfeltáró, különleges és ritka gyűjtés lenne. Mindenképp javaslom a témában való mélyebb elmerülést is, hiszen a szerző érzékenysége eziránt erősen érzékelhető, ami segítheti a továbbiakban.

(Kőrösi Dalma)

II. Gábortelep – Hegyeshalom

Egy kiskatona emlékei 1956-ról – és másról 2012-ben

Pityu bátyám – Czakó István –, másod-unokatestvérem 1935-ös születésű. Takaros kis házban laknak az élettársával egy összkomfortossá átalakított két szoba-konyhás családi házban Gábortelepen. Mindketten nyugdíjasok már sok éve.

Régen láttuk egymást, bizony megváltoztunk. Gyerekkoromban láttam utoljára. Pityu bátyámra úgy emlékeztem, mint egy délceg, magas, szálfatermetű fiatalemberre. Nem véletlenül, hiszen Pityu bátyám még a díszszázadnak is tagja volt katona korában. Most – 2012-ben – tarokbakja, mély ráncai, no meg a diszkrétén meghúzódó hallókészülék árulkodnak az eltelt időről, de jó kedélye, erőteljes beszéde még 77 évesen is sok energiátartalékot sejtet. Mariska néni, a teljesen fehér hajú, törekeny néni nagy szomorúságban van, egyre csak a novemberben, balesetben elhunyt nagy fiáról beszél. Pityu bátyám elmagyarázza a baleset történetét. Tényleg tragikus véletlen, nehéz lehet feldolgozni.

Mondom az unokabátyámnak, hogy jól emlékszem-e, hogy én ebben a házban, gyerekkoromban voltam „kálátóban”?

– Igön – jött a válasz.

– No, akkor meg tudnád mondani, hogy mitől nevezik kálátónak?

Pityu bátyám elkezdí akkurátusan magyarázni Jézus születését, meg a szentestét és az ablak alatti éneklést, én meg gyorsan félbeszakítom.

– Hát az a „kántálás!” Amiről én beszélek, az a lakodalom, amikor olyan éjfél körül fölkerekedik a vőlegényes ház, s viszi a menyasszonyt vissza a lányos házhoz, hogy együtt mulassanak

Tényleg! jött rá a nagy igazságra az unokabátyám.

– Tudod, hogy átmönnék a menyasszonnyal a másik házhon – magyarázza Mariskának.

– Ez egy régi szokás – mondják mindketten. – De mög nem tudom mondani, Évikém, hogy hunnan kapta a nevit – mondja borúsán a bátyám. – De én vagy ebben, vagy a szomszéd házban jártam – erősködöm. – Vagy a te lakodalmadon, vagy másén. Ki lakik a másik házban?

– Csérrnókék laktak, mos mán üres.

– Hát akkor megvan! Az lehetett – ujjongok. Hát a nagytermészetű Csernók volt az apósa Ilonkának, Pityu bátyám nővérének, gondolom magamban, de már mondja is:

– Az Ilonka lakodalma volt, mer az Ilonka lakodalma az úgy vót, hogy űk is²¹ tartottak, mög a ményasszonyos ház is tartott. Külön. Oszt akkor gyüttetök-möntetök.

²¹ Azaz: a fiús ház. – A lábjegyzetek a Szerzőnek eredetileg a folyó szövegbe szúrt megjegyzései.

Miután ezt tisztáztuk mindenki meglepedésére, s emlékeztünk a lakodalmak soráról, fölvettem a kérdést, hogy élnek az itt lakók, mennyire van Pityu bátyám meglepedve a gábortelepi étellel?

– Én, mos mán Évikém, úgy vagyok, hogy én nem szólok. Én mán mindönön körösztil möntem. '56-on is körösztil estem.

– Tényleg? Te hoztad Vicikéék lakodalmán a hírt, hogy kitört a forradalom?

– Én akkor katona vótam. Akkor 18 évesen vonultunk be, én '55 őszi vonultam be. Én ugyé, mint kiskatona, nem töhettem arrúl, hogy éngöm a kék ÁVO-hon²² soroztak, határőrzéshön. És akkor mink Szegeden ott vótunk hat hónapig. Hat hónap után mögkaptuk a kiképzést, oszt kivittek a határhon. Mosonszentjános, Hegyeshalom. Akkor ott ért a forradalom. Nagy Imre kiadta parancsba²³, éjfélt, éjfélt vót? akkor szót a főnök, hogy embörök, befele. Möntünk befele, mer elindultak a busszal, jönnek elé a határhon.²⁴ Minekünk fegyvert nem vót szabad használni, és akkor, hogy Nagy Imrét agyon lütkék²⁵, mosmán mögszünt mindön, möhetünk be (a laktanyába). Bemöntünk. Akkor oszt gyütt-e vót a szovjet, ugyé, újra vissza segítség. Hítták őket? – Pityu bátyám meghúzza a vállát, ami nyilván, a nemtudás jeleként volt értelmezhető. Rövid szünet után folytatja:

– Aztán mög ugyé, gyüttek a pufujkások.

– Az terjedt el, hogy Nagy Imrét agyonlötték? – a kérdem értetlenül.

– Igön – a válaszolja határozottan Pityu bátyám.

– Tényleg?!

– Persze! Hát!

– Na, de igaz is vót? – kapcsolódott a beszélgetésbe Mariska. Hálás voltam a tisztázó kérdésért.

– Nem. Nyilván nem, mert '58-ban akasztották föl – adtam a választ, s vártam a helyeslést, de nagy meglepetésemre helyette azt mondta az unokabátyám:

– Kilépett²⁶ mer, na, aszonta a nép, hogy mos mán úgyis létarolják az egész Magyarországot. És akkor Nagy Imre kilépett, oszt Nagy Imre abban a szent minutumban kiállt, agyon is lütkék, aszt kész. – No lám, így születnek a legendák, gondolom magamban, de nem sokáig töprenghetek, szólni meg végképp nem, mert Pityu lendületesen folytatja, s nem akarom elveszteni az emlékezés folyamatát tisztázó vitával.

– Oszt akkor mögszünt mindön, akkor ugyé a nép mönt. Itt van ugyé, csak innen a kis falubúl, Gáborteleprül Fehér Rozi, Vági Pista, Bohus Feri, Bohus Erzi, akkor Papp, Botyánszkinak mind a két fia, azok ott möntek ki, ahun én vótam. Elmöntek Nyugatra.

²² Államvédelmi Osztály.

²³ Ilyen parancs minden bizonnyal nem létezett.

²⁴ Az oroszok.

²⁵ Nagy Imrét természetesen nem az oroszok lötték le. 1958. június 16-án végezték ki.

²⁶ Itt úgy értendő: a forradalomból visszakozott.

Mer, tudod, akik beérköztek a határhoz, minekünk nem vót szabad bántani azokat, akik ki akartak mönni. Hát möntek, csöstül. Buszokkal, mindönnel. És ugyé a mi túloldalunk, mienk volt a „fehérház” az a mienk vót, csak ugyé mikor a szovjet beérközött mihozzánk, annak idejin, 45-ben, akkor vágtak lé Magyarországbul.

Elkezdtém értetlenkedni, hogy mi az a „fehérház”, merthogy összezavarodtam. Hosszas magyarázat után derült ki, hogy az osztrák oldalon levő határőrsről beszélt. Vagyis, 1947 előtt, a II. világháborút lezáró békekötésig az a terület még Magyarország része volt. Mikor ezt tisztáztuk, Pityu bátyám folytatta:

– Mikor rëndösen helyre állt mindön, akkor mink adtuk a szolgálatokat, de a kerítést fölszödték előtte. (A „fehérház” előtt.)

– Mindég mondtam a főnöknek, hogy idehallgasson, mé köll ezt csinálni?

– Azé, mer mögszűnt a határ.

– Ja hogy megszűnt a határ ’56-ban? – kérdem.

– Mögszűnt a határ. És – aszongya – a itt most mán arrébb mögy a határ. (Az hallatszott, hogy a „fehérház” magyar terület lesz.) No, oszt ugyé arrébb is mönt. Akkor minekünk nem vót önnivalónk, de mit adott az Isten? Fogtuk a gimnasztorkát²⁷, mer akkor még gimnasztorkánk vót, oszt összeszödtük a cigéréttacsikköket. Belé töttük a gimnasztorkába. A cigéréttacsikköt möglátta az osztrák, akkor, huuu, kényeret, mindönt hoztak. Úgyhogy mögpakolva gyüttünk vissza.....Nekünk égy erdőbe vót a lakásunk, az őrszoba, a „fehérház” mög, ahun az osztrák vót, ahon nekünk csak olyan messze köllött mönni, mint kb. ide az a nagy tanya, az a Marsa tanya.

– Mit csináltak az osztrákok a csikkekkal? – Még soha nem hallottam erről.

– Huu! Mindégyiket kibontották, kiverögették a dohánt, aztán összekeverték, csavart belüle olyan vastagot, szivart, mint az ujjam – mutatta.

– Aztán gyüttek a menekültek, de gyüttek az oroszok is. Zárták lé a határt, akkor oszt mán nagyon nehéz vót átmönni. Az orosz hajtotta be őket. Lútt rájuk. Hajtotta befele, onnan, abbul a mozgó határrészbul. Csürhéstül. Mert akkor má mögszűnt (a szabad határátkelés). Mos mán lé köll zárni a határt, nem löhet mönni. Az orosz behajtotta őket égy csomóra.

– Látom Pityu bátyámon, hogy befelé néz, lélekben visszaszállt az ’56-os események helyszínére, látja maga előtt a régvolt eseményeket.

– Kérlek szépen, ott a pufujkás léült, így mint té (mármint az asztalhoz), a másik pufujkás

²⁷ Gimnasztyorka (orosz): zárt, magas nyakú, bebújós zubbony; nadrágon kívül hordva övvel viselik. (A szerk.)

mög fönn állt – a kettő állt, – mutatták az emböröknek, maga ide, maga ide ül. Akkor együtt égy nagy dérék, az oda ült, ahon mellé. Oszt akkor,... vót égy nagy táska, én olyannal vonultam be. Ekkora nagy – mutatja, hogy félasztalnyi –, kívül is vótak zsebjei, mög fene tudja, hány ráta, és ilyen szíjval köllött átkötni. Olyan táskát cipeltek. Tele vót pézzel az egész táska. Mikor hajtják, mink ott néztük. Kéröm szépen, akkora haja vót, hogy így eltakarta az egész mindön arcát.

– Ez egy nő volt?

– Igön. Nő. A férfi is egy tiszta típus, az égy úri akárki vót. Léültették mingyán elsőnek, hogy látták, hogy azt a pézt föltötték az asztralra..... Oszt kérözte tüle a pufujkás, hogy no, oszt hun szörözte ezt a pézt? Az nem szót.

Hirtelen rám nézett Pityu bátyám.

– De ezt, Évikém, nem szabad elárulni séhun! – szolt rám parancsolóan.

Nagyon erősen beéghetett ez a történet a lelkébe, ha még most is, húsz évvel a változások után erre figyelmeztet, amikor már 56-nak ünnepe is van. Sőt, Budapesten, az Andrássy u. 60-ban már tíz éve működik a Terror Háza Múzeum. Most már hál' Istennek olyan időket élünk, hogy fény derülhet a titokra.

És folytatta máris a történetet: -

– Fölállt, (a pufajkás) mondta: na, ha most nem felel, akkor majd felelni fog! Hozzanak két kanta hideg vizet! Vittünk két kanta hideg vizet, vittünk égy másik széköt, arra fölállt, oszt dütötte rá a hideg vizet. Pedig fagyott kint. És kérlek szépen, aszongya, hogy na, hun szörözte? Az nem szót, nem mondott sémmit. Na, aszongya, akkor majd, mondja! Amaz (a másik pufajkás) fölugrott, mikor emez mondta, hogy „na, majd mondja,” áthajlott az asztalon az embör, mán a másik pufajkás, mögölelte a székkal égyütt, oszt mögcsavarta így a haját a nőnek, összefogta, mögrántotta, teljesen légyütt az egész fejrül az egész haj. És akkor azt éneköm... – sóhajtott egyet a bátyám – na, üljön a kocsiba, oszt akkor még tele nem vót a kocsi, addig hajtották őket. Oszt akkor velem mög a pufujkás géppisztollyal, oszt akkor, na, gyerünk. Vittük őket.

– Te voltál a gépkocsivezető? Nem féltél?

– Igön. Én is vótam. Hogyné féltém vóna? Mindön kiskatona félt ott. Oszt akkor hordtuk... Kecskemétre köllött őket behordani... Kecskeméthön tartoztunk mink. Csak mink kinn vótunk szógálatban a határnál... Kecskemétre beértem, léadták, Léadták?!... Lényította a hátujját, oszt gyertök, ahogy akartok. Kecskemétön gyüjtötték össze, hogy ott aztán mit csináltak, aztán nem tudom.

– Neked Kecskemétről vissza kellett menni?

– Igön, Visszamöntem, mögpucoltam a kocsit, akkor mán irány vissza. Szeverényi mönt a

másikkal... És az vót az érdekös – folytatta –, amelyik mán átmönt, aki átmönt a változás előtt, az jó van. De ugyé kikiáltották azt, hogy most mán lézárták a határt, möntek vóna szégényök, ha mán odáig eljutottak, akkor mán csak mönjön. De nem bírt, mer mán ott voltak az orosz, mög a pufujkások is. Oszt azok behajtották. És kérlek szépen, aztán mikor ez elmúlt, mindönnek vége vót, mögállt mindön bazár, égyször gyün az orvos, hogy röttenetös baj van fiúk, mer... De láttuk mink, hogy egész csoportban vannak, oszt ugyé az az ingoványos talaj... ott nagyon köllött tudni, hogy hun mész. Vót ott tanya is ugyé, távol égymástul, ilyen öreg bácsik. Mindég tudtuk, hogy na, ha az ablakban ég a gyértya, akkor jó van, nincs sémmi baj. De csak be köllött szólni, hogy na hogy vannak Józsi bácsi, vagy valami. Jó, vitéz urak, jó vagyunk. Oszt akkor möntünk tovább. De űk is tudták azt a járatot. De ahun még a vadak sé jártak, oda behajtotta az orosz. Géppuskával lútték a földet, a mönekülni akarók, mög ki akarták kerülni, kapkodták a lábukat, möntek, bele az ingoványba. Sokan haltak mög ott.

Az ember hátán futkos a hideg a hallottak alapján. Nem csodálom, ha az akkor fiatal, 19 éves katona még 77 évesen is élénken fel tudja idézni ezeket a felkavaró eseményeket. Az sem csoda, ha ez a korosztály hamar felnötté vált, korán megtanulta, hogy tud pillanatok alatt az igazságból hamisság lenni, s milyen hajszálon függ olykor az emberi élet.

Még azért rákérdézek később, hogy mi lett azzal a kitépelt hajú nővel, meg még Nagy Imrére, de most nagyon benne van a katonatörténetekben, hallom, folytatja. Az én kérdéseim nem is jutnak el hozzá.

– Errül nekünk nem vót szabad beszélni Nem is jögyöztek bennünket séhun, de úgy engedtek el bennünket 57-ben, hogy bármikor újra behívhatnak. Úgy is vót. Kaptuk is a parancsot, hogy el köll költöztetni a hadosztályt Csabáruul Zalaegerszegre.

– Ez mikor volt? '57-ben, vagy később?

– '59-ben mögnősültem, ez olyan '60-ban vót. Akkor, akkor. És akkor möntünk. Hordtuk, vittük. Oszt pont az a szolgálatvezetőm vót, aki ott is, a határnál. Mind az az embör vót, mint '56 előtt. És mondom, hogy te, hát itt most kapunk pézt? Vagy mi lösz? Hát mögnősült mindönki. Mi lösz velünk? Aszongya, hogy nézzétök, ez a parancs, akkor ezt köll csinálni. Hát akkor ezt köll csinálni. De annyit mögengedtek, hogy ha én léfordultam az égyet, akkor mögállhattam úgy, hogy haza gyühettem a kisvonattal, de hajnalban mán vissza.

Az akkori vonatközlekedési viszonyok mellett, bizony, ez sem volt kis teljesítmény! Összesen, ha 10-12 órát tölthetett itthon.

– De miért kellett átköltöztetni a hadosztályt Zalaegerszegre? – kíváncsiskodtam.

– Itt csak égy kis létszám maradt, de nem sokáig, két-három évig adták a lőszerraktárhon a szógálatot.

Az én emlékeim szerint kb. '90-ig volt katonaság, itt, Békéscsabán, bár lehet, hogy az '50-es évekhez képest ez már a kisebb létszám volt, de majd ezt is tisztázzuk később. Most figyelek inkább, mit mond az egykori katona.

– Aztán mégint kaptunk égy papírt, möntünk. Hogy pézt kaptunk-é?! Nem. Csak azt, ami járt a honvédségnél. Azt a 25 Ft-ot. Még hogy naponta! Dehogy! Hónapra! Még abbul léfognak a cigérettát, az öt centis cigérettát. Hát, mink nem kaptunk pézt, mint máma!

– De akkor hogy élt a családotod?

– Hát úgy, ahogy!

– Te hol dolgoztál, mielőtt behívtak?

– Hát a pékségnél Apácán.

– A feleséged, Pirike megvolt már, mikor költöztettétek a hadosztályt? – Közben látom, hogy fárad. Kissé nehezen megy a koncentráció. Ez nyilván a sokkoló emlékek utóhatása.

– Persze – mondja röviden.

– Akkor ő miből élt, még oda voltál? A tsz-ben volt?

– Hát csak dőgozni tudott. Dőgozott a tsz-ben is. Csirkés is vót... Erre nem vélekszök, hogy ez hogy történt... A pénz? Épp azt mondtam, amikor a honvédség megszűnt, és aztán hítták be a fiataljait: három hónap, hat hónap! De láttam, innen is elvittek, hármat, négyet, behíttak, mán péntök este gyútt haza, hétfő réggel mönt. Hát mondom, mi ez? Ó Pista bátyám, olyan jó pézt kapunk. Hát mondom, hogy?! Hát, aszongya, dőgozgatunk, figyelgetünk, öszünk, iszunk. Oszt kész. No, aztán vót olyan, hogy elmöntünk Szögedre, és kérlek szépen, mögnéztem az ottani honvédséget. Úgy képzeld el, hogy mikor Szögeden bemöntem a kapuhon..., a kapu ügyeletös..., lént a sapka, kigombolkozva az ing, dérékszűj nincs rajta, fölgyüreközve, fönt a lába az asztalon, a székön ül, kérdöm tüle, hogy kit keresök. Aszongya, de akkor sé, hogy létötte vóna magát, vagy valami... Még oda aszongya neköm, hogy mönjon lé a konyhára, oszt ott keresse, mert ügyeletös. Ügyeletös?! Hát mondom, oszt ilyen az ügyelet? Aszongya, hogy mit foglalkozik maga vele? Akkor hozta a hóna alatt a papírt. Akkor elkezdte: a 42-estül, egészen lé a 84-ig ez, ez, ez tart szógálatot. A rejtöttbe ettül-ettül eddig, ez tart szógálatot. De a telefon mindig össze lögyön kapcsolva, mer földalatti is aszongya, a fenti ügyelet, az állandóan velem össze van kötve. Hát jó van. Ugyé ezt mög köllött csinálni. Bizony, mire a tizenkét km-t légyalogolta az embör oda, vissza télvíz idejin, hiába vót nekünk uzsonnyára téve égy ekkora kis konzerv, mög égy ekkora kis kényér..., oszt azt is figyelni korom sötétbe, hogy jaj, most lé né mönnek a nyomrúl.

– Alá volt aknázva?

– Persze! Hát alá vót aknázva, mög ha léléptél arrul a nyomrul, akkor mán ez az oldalad dült, mönt a sémmi földbe!

– És akkor ezért büntetés járt?

– Nem büntetés, nem bírta kihúzni amaz sé. Mer akkor ű is beleesött (a katonatárs, mert párban jártak). Hát ilyen szélös nyom vót – mutatja a kb. fél méter távolságot Pista bátyám. – Mer ott körösztüll köllött nekünk azon az ingoványon is mönni.

Végre megvilágosodott előttem minden. Koromsötétben a Fertő-tó ingoványos, mocsaras terepét is végig kellett járni ezeknek a fiúknak.

– Azon is körösztüll köllött mönni, csak az föl vót tötve (a nyom) – folytatja az emlékezést. – És az vót a legrosszabb, éccaka, főleg, mikor nyáron vihar vót. Égyször villámlik, lát az embör, aztán nem lát megént. Hat km oda, hat km vissza. De azt mög köllött csinálni, mert kérlekszépen, a hat km-ben vót vagy 5 rejtött figyelő. De okvetlen nekünk köllött beszóni.

– Mi az, hogy „rejtett figyelő?”

– Hát, égy ilyen beton, 1 mx1 méterös bunkerszerű. És az be vót földve, vót rajta égy kis ajtó, ott lé mönt, az ajtót úgy szellőztette, ahogy akarta, oszt kész. Ott vót neki égy ülőke, oszt ott vót a telefon. Nekünk ott lé köllött jelenközni. Akkor elértük a magas mögfigyelőt, akkor a magas mögfigyelőre föl köllött mönni, de az osztrák, mikor még alá vót aknázva, be vót kerítve mindön, akkor még ű akkumlátorral, égyik az akkumlátort vitte a hátán, a másik a lefrektort (reflektor), olyan kib...tt lefrektorja vót, hogy akár hun bevötte az embört, hogy hun mozgunk. És akkor a 42-es vót a legutolsó, azt, azt sűrűn kivötték. Mondta is az öreg, hogy „fiúk, most még tanákoztunk, most elmönyünk, vagy möglátjuk, vagy nem égy mást.”

– Ez a 42-es, melyik határszakasz volt?

A tisztázás egy kicsit bonyolultra sikeredett, de aztán fölrajzoltuk az ujjunkkal az asztalra Magyarország térképét, s kiderült, hogy a Fertő-tó kanyarulatáról van szó, „a mi oldalunkon”

– És itt olyan zsilip vót – folytatta Pista bátyám –, hogy mikor a forradalom vót, akkor ott tartottunk szógálatot, mer ott möntek legtöbben. És ha a zsilip előtt ugrottál a vízbe, de az osztrák felül, akkor ott két méterös vót, itt nálunk sémmi.

Megértettem, nagy volt a szintkülönbség. Kezdtém én is a lelki szemeim előtt látni a zsilipet.

– És mire azon a vaszilipön körösztüll mönt, körösztüll csapja, azt nem löhetött... (látni többet). Maga mögöregödött, oszt mönjön! Jó. Mögyök. Hát, égyikkel is tanálkozom: hun van itt a konyha, gyerökök? Ott, aszongya, mönjön oda lé, az a nagy é! Mögyök. Séénki! Sé szakács, sémmi. Hát, fehér asztal, székök, szépen létakarva fehér abrosszal, hát mondom, ez nem létözik! Hogy?

Mi van itt?! Na, mögyök kifele, nem tanátam sénkit. Majd mögtanátam az ügyeletöst. Hajdonfőtt, kigombolkózva, a karszalag nem itt a karján vót, hanem itt a csuklóján, mondom, hát Misi, té vagy az? Hát, persze! Hát mondom, az ott?! Hát, aszongya, ott kártyáznak a fa alatt. Hát az melyik ügyeletöt tartja? A garázsügyeletöt. Möglát. Híj, gyere mán, nézz szét a konyhán. Nincs ott sénki! Oszt Misikém, ilyen tányérbul ösztök? Hát, otthon nem ösztök ilyenbül. Mög ilyen asztalnál, nektök, mint '55 vagy '56 előtt, hogy a csajkát tartod, oszt amilyen forró, b...a a kanállal bele, oszt, ha rámönt a kezedre, rámönt, ha benne maradt a csajkába, mögötted, ha nem maradt, akkor fordultál égyet, osztán jó van. Visszamöntél a másiké. A másik fogásé. Ha az sé maradt benne, akkor... nézted a csillagos eget. Áááá, aszongya, bátyám, nincs olyan! Mondom, fiam, hát ondolált hajjal jártok! Hát én égy évig vótam színadta kopasz, mindönáldott szombaton mönni köllött a borbélyhon szakasszal! Ekkora mutatja a fél centit bátyám. Hát égy hét alatt, mit nyólt? Úgy hogy a mi életünk, az égy sémmi nem vót, a honvédségnél.

– Ezt úgy érted, hogy nem számítottatok?

– Erre nem, hogy még mink is lögyünk valakik a honvédségnél.

Nem éppen erre a válaszra gondoltam a kérdésem kapcsán, de már folytatja is.

– Mikor az '56-os mizéria vót, azé jártunk át az osztrákhon, vittük a csikköt, oszt kaptunk érte valamit.....Hát azt képzeld el, hogy mikor minket oda kivittek bennünket, '55-ben, mindig azt mondta a főnök, százados volt..., a nevére nem emlékszőm, fiúk, csak mink vagyunk! Ugyé mink vótunk 28-an, ű vót a 29., családostul. Oszt így, égy kövesút választott el, oszt ha valami baj vót, vagy a gyerökök gyüttek a kapuhon, oszt akkor a kapusnak mondták, hogy mi a baj, akkor a kapus mönt tovább, adta az ügyelet. „Mi a baj?” „Hej, Pistikém, Pistikém, röttenetös baj van!” De mikor fölötözött, hogy szógálatba mögy, az akkor csak „maga” löhetött (vagyis: semmi tegezödés, keresztnéven szólítás). Aszongya, Pistikém, szógálat előtt jó vóna, ha hoznátok fát, mer hűvösödik, oszt ezök a gyerökök mögfáznak. Hát mondom, főnök, löhet rúla szó. Akkor indulok, osztán kiket vigyek? Hát, aszongya, amelyik benn van pihenőn. Szóljál neki, hogy lögyön szíves. Elmöntünk. Gyüttek. Na, vót kinn körösztvágó fűrész, gyerünk. Dütötték a fákat kifele, úgy ahogy fért a kocsira, raktuk rá. Oda értünk, aszongya, hú, de ügyesek vagytok, gyerökök! De most mán mönjetök, oszt mosakodjatok, oszt ötözzetök, mert ha jó vélekszők, akkor tiknektök is ki köll mönni szógálatba. Jó. Möntünk, lécsaptuk magunkat, fölötöztünk, na, hat óra, gyün az öreg mingyán. Láttuk is, nyílt a kapu, mán ballag. Beengedte a kapus, gyütt föl az irodájába, akkor beleszólt a hangszóróba, hogy ahun hálószoza vót, hallják: „fölsorakozni a folyóson kettes sorba!” A kezit ott löhetött látni, hogy mögy, a feje amott vót. Ez vót. És ahogy léesött onnan, addig bugyboríkkolt.

– És azt világították be az osztrákok?

– Azt világították be mindég a 42-est, hogy abbul kiszödte az embört

– Az a fény?

– Az a fény és kilütte. Kilütte, magyarul. Hát vót, amelyik ugyé, amelyik nem tudott haza mönni. Biztos. Azé a mentő mönt, vagy a kocsi mönt.

– A magyar hattárrörre is lótt az osztrák?

– Lútt hát! Annak idejin, míg föl nem szabadították a határt. Hát nagyon erősek vótak úk. Hát mink, mink... Ott sok embör elhalt. Hát nagyon erős szógálatot adtunk mink... Kérlek szépen, ha mi fölültünk Hegyeshalmon a vonatra, akár ha harminc rendőr vót, a harminc rendőr akkor is fölállt, oszt köszönt. Nekünk más vót a föladat.

– Csináltak katonatalálkozókat?

– Nem. Mink még obsiton sé vótunk. Minket úgy lésimmiztek.

– Miért?

– Mit tudodom én! Sémmit nem kaptunk, nemhogy elbocsátó levelet. Mielöttünk, Ökrös Karcsiéknak is vót, na mög hát szépen elbúcsúztatták égymást. De mink, hogy elértük, hogy na, mán obsitot kapnánk, séhun sémmit. Égyször oszt mondom, mikor tanálkoztam a gyerökökkel, a kutyással, mög Szeverényivel, oszt minekünk nem szólnak, vagy valami, nem lösz sémmit? Á, aszongyák, ha eddig nem tartottak, mán nem tartanak, Pistikém! Benn vagyok Bodzáson, mögkérdöm mán a tanácsot, úgy lopva.....Nem akartam én mondani, hogy hun vótam, mög mint vótam, mer nem szabad, de csak kérdöztem. Oszt mondom Mancika néninek: Mancika néni, hát elértük az obsitot, oszt minekünk nem lösz? Hun vótak maguk? Hát mondom, hogy Hegyeshalmon. Á! Szó sé löhet rúla, né is emlögesse!

– És ez mikor volt?

– Mikor olyan hatvan éves körüli vótam.

Gyorsan kiszámolom, hogy ez kb. 17 éve lehetett. De már 22 éve kimondatott, hogy 1956-ban nem ellenforradalom, hanem népfelkelés volt! Sőt, forradalom! Mondom is.

– De hát akkor már lehetett beszélni!

– De nem, nem szabad – erősködik Pityu bátyám.

– Á, dehogyis, hát a rádió, a TV is forradalomként emlegeti '56-ot. – Hitetlenkedve, de nagyot nevet Pityu bátyám. Végre.

– No, és akkor hogy volt, hogy Vicikéék lakodalmán te megjelentél, vitted meg a hírt – térek vissza a nyitó kérdésemre.

– Béla, az Czakó Béla vót.²⁸ Az gyalog eljött Kunágotáru. Ott laktak, ott tartott szógalatot. Oszt aszongya, apám, figyeljenek ide, né, szóljon maga sémmit, sénkinek, mert itt kitör a forradalom. Nem is sokára. Mindönki tartózkodjon otthon. És ki is tört. Hát, ugyé én oda vótam. Csak égször gyütt égy levél, de ugyé, de az ott nem úgy vót, hogy itt van, nesze, hanem bemönt a „nagyúrhan,” oszt az fölbontotta, elolvasta, oszt akkor ezér Béla majdnem pört kapott, hogy beírta neköm, hogy vigyázz öcsém, mer... Hát, ú vót akkor a büntetőbíró.

Maris néni biztos megelégelte már a komor férfi történeteket, felém fordul, s kérdezi.

– Melyik utcában laktak anyukádék itt, Gábortelepön?

– Hát, ez az, amit én se tudok.

– Mi? Itt! – reagál élénken Pityu bátyám. – Gyere, mögmutatom. – Pattanak, s kiderül, hogy az udvarukból éppen rálátni a kövekező utca egyik kissé romos, fehér házára. Örömmel szedem elő a fényképezőgépet. Erről soha nem volt szó, még véletlen beszélgetés kapcsán sem említette senki, hogy hol laktak a szüleim, meg hogy hol töltötte az első hat évét a nővérem. Én már nem itt születtem.

– Nem lehetne odáig elmenni? – kérdem a bátyusomat reménykedve.

– Dehogynem. Induljunk, mondja – én meg máris kapom föl a kabátom, s a szeles napsütésben megyünk fölfedezni az én múltam egy kis szeletét.

Vége szakadt a katonatörténeteknek. Láthatóan jól esett Pista bátyámnak ezekről beszélni, előszedni a múlt homályából az ifjúkorban megélt eseményeket. Közös erővel rendet is vágtunk a már kissé összekuszálódott idősíkok között. Ez megint megerősített engem, hogy **amíg lehet, amíg van, aki beszéljen, amíg van, aki emlékezzen, mentsük az előző generáció emlékeit, hogy ne porladjon semmivé**, hogy mi magunk is okuljunk azokból.

Míg sétálunk, Pityu elmondja, hogy melyik házak lehetnek a legrégebbiek, melyik házak a nevezetes ONCSA-házak,²⁹ amelyek a '30-as, '40-es években épültek a családok megsegítésére, sőt, egy FAKSZ-ház³⁰ is van. Ez utóbbiról aztán végképp nem tudok.

– Ez égy falusi lakásépítésre vállalkozott szövetkezet-féle vót, a de hamar tönkremönt – világosít föl Pityu.

²⁸ A bátyja.

²⁹ ONCSA: Országos Nép- és Családvédelmi Alap. 1940–1944 között a nagycsaládos falusi nincstelenek támogatására, a születések számának emelésére és gyermekvédelmi célokból alapított állami szociális szervezet volt, melyet az 1940/23. törvénycikkkel hoztak létre. 1941–1943 között a terv keretében kb. 12 ezer típuslakást építettek telepszerűen a rászoruló családoknak, 30 éves kamatmentes kölcsön alapján. (A szerk.)

³⁰ FAKSZ-ház: A Falusi Kislakásépítő Szövetkezet által épített házak. 1927-ben miniszteri rendelet született a földreform során házhelyhez juttatottaknak nyújtható anyagkölcsönökről. Kézpénzben, hanem csak építőanyagban folyósították a támogatást. Már fölépült házakra nem adtak kölcsönt. Az ONCSA házakat is nevezték így. FAKSZ házak épültek többek között a Sebes-Körös 1925. karácsonyi jeges árvize után, amikor is a jeges árvize elpusztított mintegy ezer lakást és tanyát. (A szerk.)

Megnyugszom, semmi köze a jelenlegi fax technikához. Nyilván nem is X-szel írják.

– ONCSA házból is csak öt van a faluban, abból egy a Vicikééké, de mán az is jócskán át van alakítva. Ezek a házak kedvezményesök voltak. Hosszú távra adták a törlesztést, aztán búzából, kukoricából is lehetett fizetni.

– No, ezt sem hallottam még.

– Előbb volt a FAKSZ, aztán lőtt az ONCSA, mög a vízkárosultaké, ott lént, ahogy gyűsz be Bodzásrul. Ott egy nagy lapos van. Ott épült egymás mellett öt darab. Nagy belvív volt a negyvenes években.

Odaérünk az üres, ablaküvegeit vesztett, fehérre meszelt, berogyott tetejű, fák, bokrok sűrűjében levő, de számomra mégis nevezetes házhoz a Deák utcában. Szóval itt laktak az én szüleim a '40-es évek elején, itt volt kicsi az én hét évvel idősebb nővérem, aki, a 32 évvel ezelőtti baleset után távozott közülünk a másik oldalra?

– Ó, hát ez nem így nézött ki. Volt egy szép kis előkertje, mög volt egy másik ház is, ahun laktak, ide nem messze, de az mán csak házhely – világosít föl a bátyám.

Most örülök csak nagyon, hogy vannak rokonaim a múltból, akik mindazokra a kérdésekre meg tudják adni a választ, ami tudattalan hiányként élt bennem. A pörgő, teljesítmény centrikus nyüzsgésben mindig csak az adott helyzet gondjaival törődünk. A visszanezésre kevés idő adatik, mondhatni semmi, főleg, ha valakinek nincs is „antennája” a múltra. Pedig égi rokonaink szerves részei az önazonosságunknak, de félok, hogy ebben a mának élő, felszínessé vált világban egyre többen felejtik a múltat, a gyökereket, ami megerősítést adhatna forgószelek idején is.

Meglátva ezt a házat, „kész lett számomra az idő egésze.” Az elmúlásban levő újra születés, a megszüntetve megőrzés szépsége. Lelki szemeimmel láttam jó anyámat, amint locsolja a virágot, s a nővéremet, aki a babakocsijában repdes a kezével, édesapám, aki kalapál éppen valamit, vagy szőlőt permetez. Itt találkozott számomra a múlt és jelen.

„Bizony mondom”: sokat segít a lelki és szellemi tisztánlátásunkban, a jelenünk pontos megértéséhez, ha úgy ismerjük a múltat, akár az éjszakai határszolgálatot teljesítő katona az ingoványt.

Lefényképeztem a házat, s indultunk tovább a tavaszi napsütésben. Itt, ott ismerősök köszöntötték Pityu bátyámat, leálltak beszélgetni, persze én is velük tartottam.

Közben elmondta, hogy a katonaságnál úgy megszerette a gépeket, hogy leszerelés után hiába hívta vissza főnöke a pékségbe, ahol ő lett volna a várományos főnök, ő inkább a gépállomásra ment dolgozni, ott lett főnök belőle. De a gépállomást később átvette a tsz. A tsz-ben gépkocsivezető lett, a műhelykocsival járt éjjel, nappal. '78–'79-ben többször úgy megfázott a

tüdejével, hogy kórházba került, s egy évig gyógyították, így áttették a kovácsműhelybe, ahol meleg volt, s ő tartotta a vasat a tűzbe.

A sétánk véget ért, visszaérkeztünk a házhoz. Közben Pityu bátyámékhoz megérkezett az ételhordós ebéd, no meg Vicike, Pityu bátyám 75 éves húga, aki „vitt” vissza magukhoz.

[Az interjút készítettem: 2012. április 13-án, Nagypénteken]

* * *

Hazamenve sokáig tartott a jó érzésem. Miközben gépeltem a diktafonról a felvett anyagot, mindig éreztem az akkori hangulatot, amely mindvégig kedves, nyitott, örömteli volt, hiszen régen nem látott, rokoni kapcsolatok keltek újjá, másod unokatestvéri szinten. Rögtön bemutatott az élettársának, Ökrös Bélánénak, Mariskának, aki hellyel, üdítővel, kávéval kínált.

Az is érzékelhető volt, hogy unokabátyám láthatóan örült, hogy beszélhetett az ifjúkoráról, s főleg az 1956-ban megélt élményeiről. Szinte azonnal ezzel kezdte a katonáélményeit anélkül, hogy ösztökéltem volna. Igaz, többször figyelmeztetett, hogy „erről séhun nem szabad beszélni”, de nem bánta, hogy diktafonra vettem a beszélgetésünket. Egyszer sem mondta, hogy kapcsoljam ki. Ám továbbra is nagy volt a kételkedés benne, mikor mondtam, hogy ezekről a dolgokról már régen lehet beszélni, sőt, a levéltárakban és egyéb hivatalos helyeken várják is az erre a korszakra vonatkozó visszaemlékezéseket.

Alig hitte. Látszott rajta, hogy szívesen beszél a katonakoráról, sőt, amikor a hegyeshalmi eseményeket mondta, mintha lélekben visszaszállt volna a Fertő-tó vidékére, nem nagyon hallotta meg a kérdéseimet vagy megjegyzéseimet. Az volt az érzésem, mintha egy nagy tehertől szeretne megszabadulni. Lelki szemei előtt újra peregtek az események, s csak haladt előre a történetben.

Ilyenkor még a cigarettájába is elfelejtett beleszívni. Pedig nagy „bagós.” Ezért adódott olyan helyzet is, amikor a hallgató számára kissé érthetetlenek voltak az elmondottak, nem volt teljesen világos a hely, az idő, meg a cselekvések elkövetője. Ilyenkor éreztem úgy, hogy muszáj tisztázó kérdéseket föltennem, mert különben összemaszatolódnak az események, s az interjú végén pedig sokkal nehezebb lesz emlékeztetni unokabátyámat, a problémás összefüggésekre. Hála Istennek a kérdések nem okoztak törést a mondandójában. Egy teljes körképet tudott adni egy határőrség életéről az 1955–56-os esztendő idejéről a nyugati határon. Ami viszont megdöbbenett, hogy szinte nem lehetett meggyőzni Nagy Imre halálának körülményeiről, sem nekem, sem az élettársának. Váltig abban a hitben él, hogy Nagy Imrét a forradalom leverése után azonnal lelőtték. Ez a téveszme nagyon bevette magát a gondolkodásába.

A kiskatonák nyilván beszéltek egymás között, hogy milyen következmények várhatóak a forradalom leverése után, s Nagy Imrével eleve úgy számoltak, mint egy halottal. Az igazi tények már nem érdekelték az unokabátyámat. Ki is fejtette, hogy nem érdekli a politika, mert „az csak égy nagy hazugság. „Ami égyik nap igaz, a másikon mán nem” – mondta. „ Ahogy mögjelönik a TV-ben valamelyik nagykutya, én mánis fordulok ki, hogy né is lássam.”

A településen járkálva, valóban többek véleménye is az, hogy azok számára, akik ilyen kis helyen laknak, alig változik az életük, akármilyen kormány van hatalmon.

„ Az egészség a legfontosabb.” – állítja a bátyám. Nem csoda, ha így gondolja, hiszen havi 30.000 forintot költ gyógyszerre a 80.000 forintos nyugdíjából. A hetvenes években a kórházban szerzett tüdőgyulladás annyira megviselte a szervezetét, hogy csak a gyógyszerekkel tudja magát talpon tartani.

Amikor elragadta a mesélőkedve, nagyon kellett koncentrálni, mivel a szóhasználata igen egyedi volt, néha meglepett engem is, pl. „Nagy Imre kilépett”. Hirtelen valami sorból való kilépés jutott először nekem az eszembe, de aztán a mondat folytatása után jöttem rá, hogy valami folyamathoz kapcsolta ezt az igét – vagy a forradalomhoz, vagy a párthoz –, a lényeg, hogy többé már nem ő volt az események vezetője. A „tisztá típussal” hasonlóan jártam. Kellett pár másodperc, míg rájöttem, hogy Pityu bátyám szóhasználatában ez a kifejezés amolyan úri embert takar. Vagy a földrajzi jobb és bal meghatározása. Mivel velem szemben ült, a maga szemszögéből határozta meg az oldalakat. Ezért kellett térképet rajzolni az asztalra, hogy egyértelművé tegyük mindenki számára a helyszínt.

Számomra kifejezetten öröm volt hallani, hogy rokonaim megőrizték az egykori tájszólást, amely édesanyám beszédében is jelen volt úgy 80 százalékban. Ha igazak a források, akkor a XIX. századbéli szegedi kirajzás leszármazottai ők, akik először Újkígyóson, majd Medgyesbodzáson telepedtek meg. Mi már a testvéreimmel az irodalmi nyelvre tértünk át. A fotókészítést szívesen fogadta, de ahhoz ragaszkodott, hogy Mariska is rajta legyen. Láthatóan nagyon ragaszkodtak egymáshoz. Jó volt ezt látni. Főleg azután, hogy az unokabátyámat vagy húsz éve elhagyta a felesége, s vitte a két közös gyermeküket is. Mariska özvegyként kötötte össze az életét Pityu bátyáméval. Jól egymásra letek. Ott létemkor Mariska Medgyesbodzáson lakó keresztfia is befutott egy kis időre. Ő huszonéves cipőfelsőrész készítő, de munkanélküli. A környéken sehol nincs munkahely, így egy héten többször is átbiciklizik, s megkérdezi a keresztanyjákat, hogy mit kell segíteni. Pityu bátyám is kedveli, sok mindenre megtanította nagy türelemmel, amit a gépek körében illik tudni. Összegezve: nagyon nyílt, kellemes légkörben folyt a beszélgetésünk. És főleg tartalmas volt. A délidőben megjelent 72 éves húga vetett véget az együttlétünknek, mivel megfőzött, és muszáj volt mennem hozzájuk ebédelni.

[Békéscsaba, 2016. december 10.]

* * *

2016-ban megint elmentem Pityu bátyámhoz. Élettársa, Mariska két évvel a fia után távozott az égi létbe. Pityu bátyámat megviselte ez a helyzet. Könnybe lábad a szeme, mikor Mariskáról beszél. Még szerencse, hogy a másik utcában lakik a 75 éves húga és családja, van, aki ránézzen, hogy ne érezze magát teljesen egyedül. A szociális gondozó is benéz mindennap, hozza a rengeteg gyógyszert, a kenyeret és az ebédet. Pityu bátyám bömböltetve hallgatja, nézi a Music TV csatornát, mert már más nem nagyon érdekli. Nekem megörült, de már korántsem tud olyan összefüggően mesélni, mint három évvel ezelőtt. Engem meg megcsap a múlandóság szele...

Ez a múlandóság hamarosan meg is érkezett. 2017. február 26-án este hívott föl Vicike, Pityu bátyám húga, hogy a kórházban meghalt a bátyja. Felmondta a tüdeje a szolgálatot. Az a negyed, ami volt még. Az utolsó napokban le volt tiltva a cigarettáról, de a keze mindig úgy járt, mintha cigarettát szívna...

[Békéscsaba, 2017. április 30.]

<p>Az emlékező (adatközlő) Czakó István Medgyesbodzáson született 1935. augusztus 19-én, meghalt Orosházán 2017. február 26-án. Édesanyja Bohus Ilona volt. Gábortelepen, a Táncsics u. 23. szám alatt lakott.</p>
--

22/556/a

Másold le és terjeszd a magyar dolgozók között!

A MEFESZ Építőip. Műszaki Egyetemi diáknaggyűlés határozatának főbb politikai, gazdasági és eszmei pontjai:

1. Az összes szovjet csapatoknak azonnali kivonását követeljük Magyarországról, a békeszerződés határozatai alapján.

2. A Magyar Dolgozók Pártjában alulról felfelé titkos alapon új alap, közép és központi vezetők választását követeljük, ezek a legrövidebb időn belül hívják össze a Pártkongresszust és válasszanak új Központi Vezetőséget.

3. A Kormány alakuljon át Nagy Imre elvtárs vezetésével, a Sztalinista—Rákosi korszak minden bűnös vezetőjét azonnal váltsák le.

4. Nyilvános tárgyalást követelünk Farkas Mihály és társai bűnügyében. Rákosi Mátyást, — aki elsőfokon felelős a közelmúlt minden bűnéért és az ország tönkretevéséért, hozzák haza és állítsák a nép ítélő széke elé.

5. Általános, egyenlő és titkos választásokat követelünk az országban több párt részvételével, új nemzetgyűlés megválasztása céljából. Követeljük a munkásság sztrájk-jogának biztosítását.

6. Követeljük a magyar-szovjet és a magyar-jugoszláv politikai, gazdasági és szellemi kapcsolatok felülvizsgálatát és új rendezését a politikai és gazdasági teljes egyenrangúság és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás alapján.

7. Követeljük az egész magyar gazdasági élet átszervezését, szakembereink bevonásával. Vizsgáljuk felül a tervgazdaságon alapuló egész gazdasági rendszerünket, a hazai adottságoknak és magyar népünk létérdekeinek szem előtt tartásával.

8. Hozzuk nyilvánosságra külkereskedelmi szerződéseinket, a s o h a ki nem fizethető jóvátételek tényleges adatait. Nyílt és őszinte tájékoztatást követelünk az ország uránérc készleteiről, kiaknázásáról, az orosz koncesszióról. Követeljük, hogy az uránércet világgiacon, nemes valutáért, Magyarország szabadon értékesíthesse.

9. Követeljük az iparban alkalmazott normák teljes revízióját, a munkások és az értelmiség bérkövetelésének sürgős és alapvető rendezését. Kérjük a munkások létminimumának megállapítását.

10. Követeljük a beszolgáltatás azonnali eltörlését és a termények okszerű felhasználását. Követeljük az egyénileg gazdálkodó parasztok egyenrangú támogatását.

11. Követeljük az összes politikai és gazdasági pereknek független bíróságon való felülvizsgálatát, az ártatlanul elítéltek szabadonbocsátását, rehabilitálását. Követeljük a Szovjetunióba kiharcolt hadifoglyok és polgári személyek azonnali hazaszállítását, beleértve a határon kívül elítélt foglyokat is.

12. Teljes véleményt, szólás és sajtószabadságot, szabad rádiót követelünk és a MEFESZ-szervezet számára nagy példányszámú, új napilapot. Követeljük a meglévő „káderyanyag” nyilvánosságra hozatalát és megsemmisítését.

13. Követeljük, hogy a sztálini zsarnokság és politikai elnyomás jelképét a Sztálin szobrot a leggyorsabban bontsák le és helyébe az 1848—49-es szabadságharc hőseinek és mártírjainak méltó emlékművet emeljenek.

14. A meglévő, magyar népnek az idegen címer helyett, kívánjuk a régi magyar Kossuth-címer visszaállítását. A magyar honvédségnek, — a nemzeti hagyományainkhoz méltó — új egyenruhát követelünk. Követeljük, hogy március 15. nemzeti ünnep, munkaszüneti nap legyen, október 6. pedig nemzeti gyászünnep és iskolai szünnap legyen.

15. A Budapesti Műszaki Egyetemek Ifjúsága egyhangú lelkesedéssel nyilvánította ki teljes szolidaritását a lengyel és varsói munkásság és fiatalság felé, a lengyel nemzeti függetlenségi mozgalommal kapcsolatban.

16. Az Építőipari Műszaki Egyetem diáksága a leggyorsabban felállítja a MEFESZ helyi szervezeteit és elhatározta, hogy folyó hó 27-én, (szombaton) Budapesten Ifjúsági parlament összehívását, amelyen küldöttségekkel részt vesz az ország egész ifjúsága. Holnap f. hó 23-án d. u. fél 3 órára a műszaki és egyéb egyetemek ifjúsága a Gorkij fasorban az Irók Székháza előtt gyülekezik. Onnan a Pálffy térre (Bem tér) a Bem szoborhoz vonul és megkoszorúzásával fejezi ki együttérzését a lengyel szabadságmozgalommal. E felvonuláshoz az üzemek dolgozói szabadon csatlakozhatnak.

Fenti határozat teljes betűszerinti közlését ma este a rádió is, a magyar sajtó is visszautasította, a Szabad Ifjúság csak részleges közlését ígérte meg, főleg az első pont miatt. A határozat szövegének stencilien való azonnali sokszorosítását viharosan követeltük, de az arra vonatkozó utasítást Cholnoky rektor nem merte megadni. A nagygyűlés kb. 2000 résztvevőjének spontán felvonulása még ma este folyamán az egyik nyitáshoz el és a határozat azonnali kinyomatása — a résztvevők viharos lelkesedése ellenére a megmozdulásnak nem kívánatos eltorzítása, illetve az esetleges összecsapás miatt egyelőre elmaradt. Javaslatunkra a határozat végleges szövegét a plénum előtt mikrofonba diktálta, a résztvevők lejegyezték és egyelőre kézi-gépi másolását a főváros széles rétegeiben hólabda-rendszerrel fogják terjeszteni.

A magyar sajtóban való teljes közléstől nem tágtunk.

Folyó hó 24-én a MEFESZ a fenti határozat alapján országos vitát kívánunk indítani a magyar sorskérdésekről és követeljük azt, hogy a Magyar Rádió adjon a nagygyűlésről helyszíni közvetítést és így a dolgozó nép elferdítés nélkül hallani fogja az ifjúság hangját és eltökélt szilárd határozata addig be kell váltana a helyszíni ígérgetéseket, a határozat teljes szövegének a napi sajtóban széles körben való közzétételére vonatkozólag.

E határozat az új magyar történelem hajnalán, 1956. október 22-én született, az Építőipari Műszaki Egyetem aulájában, több ezer hazáját szerető magyar ifjú spontán megmozdulásából.

Bécsfőknemegre Budapesti Bécsi telepe

1. kép

1. kép: Czakó István a sorkatonai szolgálata idején az 1950-es évek közepén, Gábortelepen. A fotó készítője ismeretlen. Az eredeti fotó Hrabovszki Györgyné, Czakó Viktória tulajdona.

2. kép

2. kép: Pityu bátyám elköszön. 2016. május 8. G. Fabuly Éva felvétele.

3. kép: Czakó István és az ő Mariskája (Ökrös Béláné). 2012. április 13-án. G. Fabuly Éva felvétele.

Juga Péter György – Péter Gábor – Robotka Adrián

Azok a boldog szép napok – '56 nem feledünk

(Interjú Juga Lajossal – CD-melléklettel)

Mentortanár: Kovácsné Szepelfeld Erzsébet

Adatközlő interjúalany: Juga Lajos

Születési hely, idő: Miskolc, 1942. január 1.

Foglalkozás: nyugdíjas, korábban a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kórház Munkaerő és Bérigazgatási osztály osztályvezetője

Interjú időpontja: 2016. szeptember 21.

Interjú helyszíne: Földes Ferenc Gimnázium – Miskolc, Kelemen Didák u. 5.

Az interjút készítette: Juga Péter György, Péter Gábor, Robotka Adrián (Földes Ferenc Gimnázium, Miskolc)

A 2016–17-es tanévben több interjú is készült nagy történelmi eseményeket megelőző szemtanúkkal a miskolci Földes Ferenc Gimnázium Média szakkörének közreműködésével. Az egyik beszélgetés Juga Péter György nagyapjával, Juga Lajossal folyt, aki az 1956-os forradalom miskolci eseményeiről mesélt. Ehhez az interjúhoz – amely CD-mellékletünkön hallgatható meg – kapcsolódik Juga Péter György alább olvasható írása, amely a Földes Ferenc Gimnázium évkönyvében jelent meg.

Juga Péter György (12/H osztályos tanuló)

Azok a boldog szép napok – '56 nem feledünk

Milyen nehéz megmagyarázni a szabadság érzését, a bilincsek és láncok nélküli élet korlátlan lehetőségeit. Magyarországon most – történelmi léptékkal mérve – demokrácia van, elnyomó, élőködő hatalom nélkül. Élnek még azok az emberek, akik a második világháború poklában születtek, 1956-ban a szabadságért küzdöttek és 1989-ben még a szovjet csapatok kivonulását is megélték. Az én nagyapám, Juga Lajos egy ilyen ember.

Én természetesnek érzem azt, hogy van mit enni, továbbá arról beszélek, amiről szeretnék, akkor hagyjuk el az országot és megyünk nyaralni a családdal, amikor kedvünk tartja, és még sorolhatnám. Aki születésétől fogva nem teheti meg az utóbb felsoroltakat, az nem szabad ember. A rendszerváltás hatalmas fordulatot jelentett, minden magyar számára. A szovjet hatalom eltűnése, ha nem is azonnal, de néhány éven belül könnyebbé tette az életet, az emberek egyre inkább fellélegezhettek. Én nem ismerem ezt az érzést. Csak megértést és együttérzést tudok tanúsítani azok iránt, akik megélték az előző kor borzalmait.

Ezen állapot megszűnését egy seb okozta a kommunizmus pajzsán, melyet 1956-ban ejtettek rajta Magyarországon.

Elmondhatom, hogy nagyapám részt vett a forradalom miskolci eseményeiben. Nem fegyverrel, pusztán jelenlétével, azzal a sok ezer emberrel együtt, akik a tüntetéseken, felvonulásokon részt vettek. 14 éves volt ekkor. Miskolcon éltek, és a forradalom alatt ugyanabba a középiskolába járt, ahova most én is, a Földesbe. Ez még inkább személyes kapcsolatot eredményez az általa mesélt történetekkel.

Kisgyermekkorom óta szoros kapcsolatban vagyok a nagyszüleimmel. Rengeteg időt töltöttünk együtt, miközben neveltek, tanítottak és szerettek. Nagyapám sok mindenre megtanított az életben, ahogy cseperedtem, egyre komolyabb dolgokról beszélgettünk. Egyre több régi emlék került elő a házról, amit elvettek Romániában, a házról, amit dédapám felépített Miskolcon és lerombolták, a házakról, amelyekben laktak, és a házról, amiben most én élek. Soha nem könnyű megérteni szüleinket vagy nagyszüleinket. Más idők, más korok, más dimenzió, amiben élünk. Én eleinte csak kíváncsi voltam és hallgattam, amit mond, miközben ült a karosszékben és szállt a füst a pipájából. Ez nem volt elég, meg is akartam jegyezni, sőt gondolatban át is akartam élni, amiket mesélt. Nem is olyan régen, egyik beszélgetésünk alkalmával szóba került az '56-os forradalom, mint megélt nagy történelmi esemény. A beszélgetést követően jóval nagyobb lett az érdeklődésem a forradalom és egyáltalán a szocialista diktatúra korszaka iránt. Nagyon sokat számít, ha van kitől kérdezni!

Mikor azt mesélte, hogy golyószórós katonák hasaltak a Nagyposta tetején és az egyik a katona a Földes bejáratára irányította a fegyvert, azt gondolnánk először, hogy micsoda élmény, katonák, fegyverek, csak utána fognánk fel ennek a komolyságát. Igen, mert elvesztünk az elektronikus világban, a mai fiatal generáció számítógépes játékokon keresztül ismeri meg az élet egyes területeit, amit a jelenlegi helyzetben, a való életben nem tud megismerni. Ilyen például a háború, a harc, az öldöklés. Szórakozást csináltak abból, amit dédszüleink, nagyszüleink végig küzdöttek, szenvedtek a brutális, embertelen háborúkban, elnyomó diktatúrákban és sokszor behaltak a küzdelembe. De amikor nem volt számítógép és nem volt animáció, ez nem volt szórakozás, ez maga volt a pokol, a borzalom, a halál. A golyószórós katonák nem menő vagy király látvány, hanem borzalmasan rémisztő és vérfagyasztó. Talán csak néhány film, a legnagyobbak közül, amely képes hasonló hatást kiváltani, mint egy élő szemtanú visszaemlékezése.

Az iménti gondolatmenettel arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy mai fiatalemberek nem egyszerű megtalálni a közös hangot az idősebb generációval, nem egyszerű megérteni őket, éppen ezért óriási a felelősségünk, hogy nyitottak és fogékonyak legyünk ezekre a

kapcsolatokra. Hiszen nem mehetünk el a történelmünk mellett csak úgy, és nem mindegy, hogy a könyvekben leírt betűk maradnak meg, vagy a nagyapánk alakja, aki rezzenéstelen arccal, mindenféle hamisság nélkül mesél az életéről és a megélt pillanatokról.

Még egy történetet szeretnék elmesélni a forradalom miskolci eseményeiből, amely nagyapám életének sorsfordító pillanatai közé tarozik.

1956. október 26-án még iskolába kellett menni. Nem voltak túl sokan aznap reggel. Csak valamikor később, a nap folyamán rendelték el a „szénszünetet”, ami az 50-es években bevett szokás volt. Ezt akkor rendelték el – ahogy a neve is utal rá –, amikor már nem volt mivel fűteni az iskolában. Ekkor nyilván más oka is volt a kihirdetésnek, de a diákság hasonlóan örült neki. Ahogy nagyapám néhány osztálytársával hazafelé tartott az iskolából, azaz Diósgyőr felé, akaratlanul is megálltak az Erzsébet téren, ahol hatalmas tömeg tolongott. Javarészüik diák volt, ezt a diáksapkák alapján lehetett tudni, ami akkor kötelező volt. Minden iskola diákjai külön csoportokba tömörültek a téren. A földesisták a Gyógyszertárnál álltak meg a tér sarkán. Ahogy akkor minden esemény forgatókönyve diktálta, úgy ebben az esetben is a Himnusz és a Szózat eléneklése volt az első. Nyilván különféle jelszavakat is kiabáltak, mint a „*Mars ki ruszki!*”, melyek ekkor közszájon forogtak az egész országban. Nagyapám az akkori hangulatot ekképp fogalmazta meg: **„Ez a mai napig úgy van, hogy Himnuszt vagy Szózatot tömegben énekelni felemelő érzés, akkor hatványozottan az volt, fűszerezve a »Mars ki ruszki!« hangulattal.”** Egyszer csak egy diák ugrott fel a Kossuth szobor talapzatára, akit Kalapos Lacinak hívtak, egyébként színészi ambíciói voltak, és elkezdte szavalni a Nemzeti dalt. A tömeg vele szavalta minden egyes versszak végét. „Rabok tovább nem leszünk...” A hatalmas izgalomnak és annak a nyomásnak köszönhetően, ami akkor nehezedett a szavalóra, a negyedik versszaknál belesült. A helyébe egy ballonkabátos középkorú férfi lépett, aki arra buzdított mindenkit, hogy menjenek a Rendőrség (BM) Megyei Főosztálya elé, mert egyetemistákat tartanak ott fogva és ki kell szabadítani őket. Miután az illető befejezte a mondanivalóját egy ritkashajú, idősebb ember lépett fel a talapzatra. Ez az ember Kalapos László tanár úr volt, a már említett diák édesapja. Óva intette a tömeget bármiféle megmozdulástól. Azt mondta: ez provokáció, ne menjetek sehová, mindenki induljon haza. Szinte esdekelve kérte, hogy legalább a diákok menjenek haza, mielőtt nagyobb baj történne. Természetesen lerángatták a talapzatról és a tömeg egy része megindult a Rendőrség felé. Nagyapám sok diáktársával együtt elindult hazafelé, szót fogadva az idős tanárnak. Ezek után történt a vérengzés a Rendőrség előtt, ahol 16-an haltak meg, többek között Miskey Emese, 13 éves diáklány, és 51-en szenvedtek maradandó, fogyatékossgot okozó sérüléseket a sortűzben. Ezen kívül a lincselések egy része is október 26-án történt a városban. Kalapos László tanár úr sok ember

életét mentette meg azzal, hogy a megfelelő pillanatban cselekedett, és nem félt a feltüzelt tömeggel szembe menni. Nagypám ma is tisztelettel és hálával gondol vissza a ritkánhajú emberre, akinek köszönhetően épségben térhetett haza.

Én csak azt tudom mondani, hogy aki megteheti, minden nap kérdezzen, beszéljen nagyszüleivel, rokonaival, mert ha valami értékes, akkor az az, amit ők mesélnek, mondanak és megosztanak velünk. Ne feledjük, ezt most tehetjük meg, nincs mire várni! Hát tegyük fel azt a kérdést!

'56-os folklórgyűjtések

L. Badacsonyi Márta

A gyerekek csak játszanak, játszanak... Mende 1956-ban gyermekkori emlékeken keresztül

(részletek)

1956

Az 1956-os esztendő rendkívülien indult. Földrengés volt.

Életem első földrengése 1956. január 12-én $\frac{3}{4}$ 7-kor⁶ történt. Még ágyban ért. Azt hittem, hogy anyuka verte meg falat a sodrófával az ágyam mellett valamiért, kívül, a konyhai falon, de hamar rájöttem, hogy É erre nem lenne képes, mert az egész fal teljes szélességében beleremegett, sÉt, bele is morajlott. Kipattantam az ágyból, de anya már kiabált is, hogy kifelé, mert földrengés van. Az utcán álltunk meg, anyukába kapaszkodtam...

Az egyik szomszédasszonnyal ápolgattak, aki sok más emberrel együtt szintén az utcára szaladt. Tanakodtak, bizonytalankodtak, nem mertek bemenni, hátha jön még rengés.

Baljós jelekrÉl⁷ beszéltek; felemlgették nagymamám álmát is, amit annak idején furcsasága miatt minden szomszédasszony megismert. Az álom megjósolta a Rákosi-idÉket: közvetlenül a háború után megjelent álmában egy hatalmas kereszt az égen, rajta keresztül pedig hatalmas betűkkel ez állt: „Vörös uralom”. A mama már 3 éve nem élt, a vörös uralom pedig itt volt a nyakukon.

1956 szeptemberében öcsém másodikos lett, én pedig negyedikes.

Ahogy rövidültek a nappalok, hosszabbodtak az esték, és ahogy hűvösödött, a játékaikkal beszorultunk az udvarról, utcáról a konyhába. Anya fÉzött, apa, ha otthon volt, olvasott vagy keresztretjtvényt fejtett. Felolvasott egy-egy részletet, kérdezett ezt-azt, mi, gyerekek, ültünk a meleg sparhelt elÉtt sámlikon, a fásládából faragásra alkalmas fahasábokat keresgÉltünk, azt farigcsáltuk. Beszélgetett a család, esetleg egy-egy betért szomszéd, barát. Szólt a rádió, csodálatos idilli családi kép, ahogyan visszagondolok. A faragásban biztos több formával, tárggyal próbálkoztunk, mert ez rendes téli esti szórakozásunk volt, amióta kést mertek hagyni a kezünkben. De alig haladtunk, mert a fadarabok folyton eltörtek, nehezen alakultak. Végül a pisztolynál maradtunk. Ahhoz szinte csak egyenes szálkákat kellett lehántani, a tűzifa-hasábok hosszúsága is megfelelt, hiszen akkora pisztoly lehetett, amekkorát maga a fa kiad. Így gyorsan haladtunk. A finom

⁶ Dunaharaszti epicentrummal 5.6 erősségű, a XX. század egyik legnagyobb károkat okozó rengése volt Magyarországon. Internetes forrás, l. Irodalomjegyzék: 9.

⁷ „...Így tulajdonítatik szinte mint a víznek, úgy a földnek is elÉjelentÉ jóstehetség különösen vétetett ekképp a földindulás nevezetes változás, háborúság, stb. elÉjelentéseül... Ipolyi:1929:I:292.

megmunkálásra csak ez után került sor, amiért lefekvés előtt biztos helyre raktuk a művünket, hogy másnap este újra kézbe vehessük, nehogy anyuka véletlenül eltüzelje. Egyikünk szebb darabot készített, mint a másik. Az enyém, aminek a készítése a legtovább tartott, nagyon míves lett végül. Egyszerű volt, nem volt kakasa, ravasza, csak egy markolata és egy csöve, ami a vége felé keskenyedett is. A babusgatás során sima felületet kapott, nagyon jól marokra esett. Szinte igazi pisztoly volt. Nem gondoltam volna, hogy ennek a pisztolynak később még szerepe lesz.

Október 24.

Egy hétköznap reggel testvéremmel felébredve és kilépve a szobából a konyhába, szinte odagyökerezett a lábunk a küszöbre. A konyhában vasárnapi tisztaság uralkodott. A sparhelton ragyogott a platni, anya láthatóan aznap reggel tisztította. A sparhelt szélére húzott kávé fazékból feketekávé illata terjedt szét a konyhában, és bár keveredett a tűzhelytisztításhoz használt vaspapor szagával, mégis csalogató volt: minket hívogatott reggelire. Öcsémrel nem erre számítottunk, amikor kibújtunk az ágyból. Így az ünnep szokott várni minket, legfeljebb a vasárnap, de tudtuk, hogy ma egyszerű hétköznap van. Arra számítottunk, mint más hétköznap reggelen, hogy csak ketten leszünk otthon. Anyánk egy kancsó meleg teával szokott otthon hagyni minket, hogy egyedül induljunk iskolába. Mindig hajtotta az ideje, hogy odaérjen reggel 8-ra a két km-re lévő munkahelyére, a tszcs-be, szóhasználata szerint a csoportba, ahova gyalog járt. Meglepetten tapasztaltuk, hogy otthon van, és ünnepi hangulatot csinált. Ahogy meglátott minket, felemelkedett a sparheltajtótól, becsukta, mert épp kissé meghajolva fát rakott a tűzre, és nagyon komolyan nézett ránk.

– Forradalom van Pesten. – mondta.

Lelki szemeim előtt azonnal megjelent 1848. március 15-e. Ahogy a képeken láttam. Meg ahogy ünnepeltük az óvodában, iskolában. Verseket olvastunk, tanultunk róla. Petőfi a Nemzeti Múzeum lépcsőjén! Petőfi és a forradalmi ifjak szerepe példaként lebegett előttünk. A mendei tanácsháza melletti Hécsők szobránál lépcsőn állva is szoktuk ünnepelni, amely körül a szép számú közönség tapssal jutalmazta az előadást. Kokárdát tüztünk, az iskolában zászlócskát készítettünk. Ez a forradalom!

– Olyan, mint március 15-én volt? – kérdeztem úgy, hogy alig mertem kimondani a

szavakat. Szinte megidézÉdött az a forradalom, és ez hihetetlen volt.

– Olyan. – Talán anyám ünnepélyessége hatott rám, a szívembe is ünnep költözött. Tudtam, hogy valami nagyon nagy, megkönnyebbítÉ dolog történt. Nem emlékszem ebbÉl a reggelbÉl másra, csak a rádióból folyamatosan közvetített zenére, ami vég nélkül ugyanaz volt. (Mint sokkal késÉbb megtudtam: Beethoven: Egmont nyitány-a.)

Badacsonyi Ferenc, 1948 (B. F. 8)

„... amikor felkeltünk, anyuka azt mondta: gyerekek, a rádióban csak komoly zene van, mindenféle mősor be van szüntetve. Budapesten tegnap este óta forradalom van. Egyetemisták karba fonva mennek az utcán, és tüntetnek az állam ellen. És nem tudjuk, hogy mi lesz, mert egyelÉre úgy néz ki, hogy a gyárak is be vannak... akik korán bementek vonattal, azok visszajönnek, mert a gyárak is be vannak zárva. Forradalom van...”

Lilik Ferenc, 1942 (L. F. 15)

„MendérÉl Nagykátára jártam gimnáziumba. 1956-ban elsÉs voltam, reggel mentem, délután jöttem, naponta vonatoztam. Egy reggel, amikor indultam volna az állomásra, az iskolai takarítónÉ rohant le anyámhoz, és újságolta neki, hogy forradalom van. Bekapcsoltuk a rádiót. Anyám mindjárt mondta nekem, hogy nem mész sehova. Boldog lettem. Kétszeresen is. Egy: minket a rendszer rettenetesen elintézett, úgyhogy kellÉképpen utáltam azt, és most reméltem, hogy vége lesz. KettÉ: hogy nem kell iskolába menni. EttÉl kezdve nem jártunk iskolába jó két hétig, kb. nov. 11-ig.”

(Az alsó iskola udvarának egy jelképesen elkerített részében volt a tanítói szolgálati lakás. Lilik tanító néni lakott ott 7 és 15 éves fiával. Csaladjukat a FelvidékrÉl telepítették át 1946-ban, férjét, aki fÉjegyzÉ volt, 1956 elÉtt internáló táborba vitték.

A takarítónÉ, mindenki Rozi nénije, mendei lakos volt. Egy közeli utcában, a Péceli úton lakott, nem messze az alsó iskolától. Mivel fűtÉ is volt, naphosszat járta a FÉ utca három iskolaépületét: a „fölsÉt”, a FÉ utca bal oldalának elsÉ épületét, ahova csak a hetedikesek és nyolcadikosok jártak, aztán a „templom mellett”, a katolikus templom melletti régi katolikus iskolát, ahová most az ötödikesek, hatodikosok jártak, és ezt itt, a régi evangélikus iskolát. Ezzel zárult a FÉ utca északi oldala. A köztük lévÉ egy kilométert naponta többször begyalogolta. Hajnalban begyűjtött a széntüzelésű vaskályhákba, bemelegített, mire jönnek a gyerekek és megkezdÉdik a tanítás. Napközben rakott a tűzre, a váltott műszakú tanítás befejezése után takarított. Rozi néninek nem kellett kopogni, hogy

beléphessen egy tanterembe. Benyitott, és már kezdte is nagy hangerővel: „Képzeld, tanító néni, ...” s mesélte, mit tapasztalt a faluban, míg végigment a Fű utcán az alsó és felső iskola között. Nem emlékszem egyetlen esetre sem, hogy bármelyik tanár csendre, türelemre intette volna, kívánni, amíg valamit befejeznek a gyerekek. Mind azonnal fogadókész volt mondanivalójára.)

„Képek” az 1950-es évekből

Készülődés ünnepnapokra

Az ünnepeket a falu külsejében szinte egyformán készítette elő. A nagyokat, a karácsonyt, a húsvétot, a közepeseket, pl. a búcsút, és a kisebb, családi ünnepeket a vasárnapokkal takarítás előzte meg.

Nagy ünnepek előtt az asszonyok tapasztották a vályogfalakat, mázolták a földes konyhákat, meszelték, ablakot pucoltak. Szinte minden utcában volt egy-két szövészek, ezért Menden általános volt a rongyszőnyeg használata. A földes szobák padozata is azzal volt befedve, nagy ünnepek előtt kimosták az összeset.

A vasárnapokat is „megünnepelték”. Szombat délután kitakarították a házat. Vasárnap „vasárnapi ebédet” főztek, mindig sütöttek, szép ruhába öltöztek. Így mentek templomba, de a szép ruhát egész nap nem cserélték le hétköznapira. Ezt még a gyerekeknek sem engedték meg.

Vasárnap délután a padon az 1950-es évek elején (Forrás: Szántai Jánosné)

A mi egyszobás lakásunkban a konyhapadozat átmenet volt a földes és a köves között. Simára eldolgozott, fekete festékkel kevert beton volt, ami nagyon szép lett, ha anyuka felmosta. A felmosóvízbe mindig öntött egy kevéske ecetet is, attól a „kE” kifényesedett. Csak a konyhában fűtöttünk, sparheltban, fEleg fával. Ha került is szén forgalomba, vagy túl köves volt, vagy túl poros. A köves nem adott meleget, a por elfojtotta a lángot. Volt fekete- és barnaszén. A fekete érett szén volt, egy-egy darab néhol szinte fényesen csillogott. A barna matt volt, szinte látszottak földtani rétegei. Alakját tekintve volt a „pogácsa” vagy „dió”, ezeket úgy préselték formára. Azonban a koraötvenes években szénhiány volt. Így általános tüzelEanyagának maradt a fa, amit fásládában tartottunk a tűzhely alatt. Szombat estéknént anyuka felmosott, már akkor belénk költözött az öröm, indult a hétvége. Minket az öcsémrel lefektetett a konyhában egy fából tákolt, négy lábú, szalmazsákos fekhelyre fejtE-lábtól. Így hallgattuk a rádiókabarét, miközben takarított. Térdenállva húzogatta a kövön a felmosórongyot, bele-belemártva a vödör meleg vízbe, majd kicsavarva a fölösleges vizet. Ha nagyot kellett nevetnie, hajoltából felegyenesedett, jól kinevette magát, majd visszahajolt a földre. Vasárnap reggel, még begyújtás elEtt vasporral átdörzsölte a tűzhely platniját. Szidollal kifényezte a fém széleket, az ajtók fogóit. Csak ez után gyújtott be. A felmelegedE tűzhely emiatt sajátos szagot árasztott, mely keveredett a rajta fazékban fE fekete kávé illatával. „Családi” kávé volt malátából, amelybe bele kellett fEzni egy Frank kávétablettát is, hogy teltebb íze legyen. Az évek folyamán választékul még egy gabonakávé került forgalomba: a „Zamat”, amely magában is finom volt, vaníliaízű. A kávé ittuk feketén is, de mindegyik fajtát tejjel is hígtották, így vált a család ünnepi reggeli italává. Ez a rend és illat indította a vasárnapokat, a rend, a tisztaság és anyánk biztonságot árasztó jelenléte.

Édesanyánk biztosan ünnepként élte meg szívében azt a napot, amikor azt mondhatta: forradalom van, mert vasárnapi rendet varázsolt a konyhában a forradalom megtisztelésére. Mindenki más is így érzett, akivel e munka interjúin beszéltem. Ki–ki a maga módján fejezte ki, de mint felszabadító órákról emlékeznek erre a reggelre. Akkor még nem voltak áldozatok, a forradalom tudomásul vételének elsE reggele a megkönnyebbülés órái lehettek a reménységgel, hogy vége szakad az addigi nyomásnak, amely a társadalom szinte minden rétegét sújtotta, és az élet visszarendezEdik valamiféle emberileg elviselhetE egyensúlyba. Én, a tízéves gyerek azonnal átvettem ezt a hangulatot.

Mendén is le a vörös csillaggal!

Az október 23-ai budapesti tüntetésen a Rádióhoz kivezényelt katonák közül egyre többen állak át a tüntetők pártjára, illetve átadták fegyverüket, a sapkájukról pedig letépték a vörös csillagot. Valaki kivágta egy nemzeti színű zászló közepéből a szovjet mintájú címet, amit hamarosan minden zászlóval megtettek.⁸ Ez a cselekedet továbbgyűrűzött Budapesten kívülre is.

Detre János⁹, 1938 (D. J. 18)

„Október 24-én – nem volt rádió, nem hallgattunk híreket – iskolába¹⁰ mentünk. Ismertük a forgalmistát, ... kérdeztük tőle, hol vannak a kabátjáról a gombok. A sapkáján sem volt címer. Gyerekek, nem tudjátok, hogy forradalom van? Kérdeztük, hogy-hogy. Jött egy hajtány¹¹, mondta, jött rajta egy magas rangú vasutas, minden állomáson megálltak, és a gombokat a jelenlétében kellett leszedni.

A vonat későn jött, 9 óra körül, rossz idő volt. (*Addig a forgalmista*) beeresztett minket a forgalmi irodába. Lementünk Nagykátára. A szelei vonat is akkor ért oda. Amikor megérkeztünk, mint rendesen, a tanáraink, akik Pestről jöttek, négyes sorokba állítottak minket. Diáksapkában vonultunk az iskolába. Ott tájékoztattak, hogy nem lesz tanítás, az igazgató szünetet rendel el. Mindenki értesítést kap, mikor kezdődik a nyitás. Kimentünk az állomásra, és egy vonattal hazajöttünk.”

A lakosság, ugyanúgy mint édesanyám, a rádióból szerezte az értesüléseit. Egy-egy bejáró is hozhatott hírt, de az nem terjedt el futótűzként, mint most gondolnánk, hogy úgy kellett volna lennie. A közelmúlt tapasztalatai óvatosságra inthettek mindenkinek.

Az események folyományaként, mondhatni utánzásaként, a továbbiakban több dolog is történt Mendén, aminek a dátumát így utólag nem lehet pontosan megállapítani. A Pesten megzavarodott rend itt is következményekkel járt. Csak itt nem tömegek indultak érvényt szerezni a forradalmi követeléseknek, hanem pl. néhány falubeli tizenéves fiú a Fő utcán.

⁸ https://hu.wikipedia.org/wiki/1956-os_forradalom#A_budapesti_tuntetes

⁹ Detre János, akkor mendei lakos, gimnazista volt. Részlet Balogh Gábor vele 2017-ben folytatott beszélgetéséből. Forrás: Balogh Gábor: Mende története az 50-es évek elején. Mende Község Önkormányzata. 2017.

¹⁰ A nagykátai gimnázium tanulója volt, Mendéről naponta vonatozott az iskolába.

¹¹ Kézi hajtású sínautó.

A vörös csillag és a címer lett itt is az elsődleges célpont. Hol találhattak Mendén ellenséges csillagokat? Szinte minden közintézményen, köztük a szövetkezeti boltokon is.

„Képek” az 1950-es évekből

A Mendei Földműves Szövetkezet

Mendén a háború után a kisajátított Coburg hercegi uradalom javainak igénybevételével állami kezdeményezésre szövetkezet¹² alakult. Ez, amellet, hogy magántulajdonú üzletek is működtek a faluban, az ötvenes évek közepére már hagyományokkal rendelkező, sikeres termelési, felvásárlási és kereskedelmi tevékenységet folytatott: a Mende és Vidéke Földművesszövetkezet 1956-ban két élelmiszerbolttal, egy hentesbolttal és egy italbolttal rendelkezett. Ezek egy kivételével a FEÚ utcán helyezkedtek el.

A földművesszövetkezet jelképében a (szovjet mintájú) magyar címer és egy nagy vörös csillag ékeskedett. Ez ellen mint elsődleges célpont ellen irányult a fiatalok indulata. A címerek tönkretétele könnyű eredményre vezetett, hűsies, forradalmi tettnek ígérkezett.

B. F. (8) „Lehet, hogy nem pont október 23-án vagy 24-én, de elkezdtek járkálni Mendén ezek a mendei suhancok, vagy hogy hívjam őket. Suhancnak tudom őket titulálni, mert tőlem sokkal idősebbek voltak, a felnőtt emberhez viszonyítva viszont fiatalabbak. Apuka pl. tegezte őket. Így küldte el őket a p...-ba. A lényeg az, elindultak a FEÚ utcán a boltok ellen. Nem volt sok: a vegyesbolt, egy élelmiszerbolt és a húsbolt a Földművesszövetkezet táblájával, amin ott volt a címer a vörös csillaggal. Csináltak sárkupacot, mert elég vizes volt a helyzet, összetapicskoltak sarat, és rádobálták erre a címerre. Ha mondjuk volt a csillag akkora, mint egy sárgadinnye, akkor 20-at, 30-at is dobtak rá, mire eltalálták a csillagot. Tehát a fal össze-vissza volt dobálva mindenhol.

Ugyanakkor bementek az iskolába is, óra alatt.”

¹² Nem azonos a tsz-szel! 1947-ben alakult korlátolt felelősségű szövetkezet azért, hogy „a tagjainak a termeléshez szükséges beszerzéseket, termények földolgozását és értékesítését a kölcsönösség és a szövetkezeti ügyvitel elengyeinek biztosításával elősegítse, a tagok gazdasági, társadalmi és művelődési érdekeit szolgálja.” Balogh 2017: 116 (Irodalomjegyzék: 3).

Az iskolában

B. F. (8) „Az alsó iskolában, ahova jártam, két tanterem volt. Mindkettőben egy-egy tanító, de most egyikük sem volt ott. Valami eligazításra hívták be Éket. Valakit, mint máskor, ha el kellett menniük, megbíztak, hogy vigyázzon a gyerekekre, most ránk is, másodikosokra. Hozzánk az egyik tanító gimnazista fia jött be. Miközben állt az osztály előtt, mi meg csendben ültünk, bejöttek ezek a címerdobálók. Nézték, hogy a címer ott van föl téve a tábla fölé, mert minden tanteremben föl volt téve. Le akarták venni. A „felügyelőnk” mondta nekik, ha le akarjátok venni, vegyétek le. De nem segített nekik, csak nézte. Arra nem emlékszem, hogy csak levették, vagy el is vitték. Azok úgy összeálltak, gondolom, marhára motiválva voltak a rendszer ellen, meg aztán egy kis balhéra volt lehetőség, hát összeálltak.”

A hentesboltnál

A következő címer a hentesbolton volt. A bolt egy lakóház része volt utcáról nyíló bejárattal.

B. F. (8) „Az udvarban hátul volt a füstölő¹³. Apuka és én pont jöttünk vissza a füstölőből, volt nála négy ilyen füstölőbot¹⁴... Azokat vitte be a hentesboltba. Akkor megláttam, hogy a srácok állnak a hentesbolttal szemben, a kétlábú villanyoszlopnál. A fater meg, mikor kijöttünk a kapun, azt mondja: mit akartok? Nem akarunk semmit, csak ott van a vörös csillag. A fater a nyalábjában lévő botok közül egyet levett, egy botot, így ütőkére fogta, és azt mondja: mit akartok vele? Azt onnan le kéne dobni. Figyelj ide. Ha le kéne dobni, majd az ledobja, aki oda föltette. Úgyhogy jobb, ha elmentek innen, gyerekek. Azok szépen el is somfordáltak. Nem felejttem el, ... az összes boltról le volt sárral ez a címerrész takarva, de a hentesboltról nem volt letakarva. Ott végig megvolt ez a tábla, rajta a vörös csillag. ...Gyakorlatilag tudomásul vették, és nem jöttek vissza. Érted. Mégiscsak nem merték ledobni. Ha a Feri bácsi nem engedi meg, akkor nem fogjuk ledobni. Akkor apukának nagy tekintélye volt a faluban, a pofonjai miatt, É volt a falu erős embere.”

¹³ Hátul, az udvaron volt egy vágóhíd, egy „műhely” a húsfeldolgozás számára, egy jégverem és füstölő.

¹⁴ Füstölőbot: a hentes feldolgozza a levágott állat húsát. Egy részét felfüstöli. Kb 1 m hosszú, erős fabotokra aggatja a füstölőnivalót, nyers kolbászokat, oldalszalonnákat, stb. majd keresztben felhelyezi a füstölőépületben az alatta táplált tüzfészekből eredő füst fölé.

A szovjet címerforma, de a vörös csillag önmagában is bármely tárgyon az elnyomó rendszert jelenítette meg. A pesti forradalom kezdetének egyik látványos forradalmi cselekménye a csillagtól és a címertől való megszabadulás volt. Jelképes tönkretétele kultikus tartalmat is kapott, mint az Ési barlangrajzok. Példája hamar elterjedt, a mendei forgalmista ruhájáról is így kerültek le a címeres gombok. A csillagtól való megfosztás máshol is az első reakció volt.¹⁵

Miért nem engedte apám? Neki is lett volna miért elégtételt vennie a rendszeren, de nem szerette a rendetlenséget. Gazdája volt a boltjának, és a sárfoltoktól szerette volna megkímélni a falat és az ajtót. A falu is, minden későbbi eseménye ellenére, a mélyben végig megtartotta szokásos rendjét, élte szokásos életét, vagy afelé tartott.

A szövetkezeti húsbolt a '60-as években

„Képek” az 1950-es évekből

A húsbolt

Megváltás lehetett a kulákság bélyege alól épphogy kikeveredett apámnak a mendei földművesszövetkezettől a húsbolt vezetését megkapni, a bejárás napi kínjaitól

¹⁵ „...odajön két ember a tanácsházához, fönt volt a csillag, sitty-sutty, verik lefelé a csillagot. Mondom a mamának: mindjárt elviszik ezeket a rendőrök. Hát az isten... elkezdenek kiabálni: Majsaiak, ti még alszotok? ...” Nagy: 2011: 205 (Irodalomjegyzék: 20.).

megszabadulni. Egyszemélyes bolt volt, itt dolgozott nyugdíjazásáig. Naponta 6-tól délig, majd kettő-ötig, bár a napi munkaidőt rugalmasan kezelte, de mindig a bolt javára.

Maga az üzlet, olyan 6x8 m-es alapterülettel eredetileg egy régi hentescsalád házában volt, az utcáról nyílt. Bal oldalán húzódtott két pult, közöttük volt a kétajtós, hatalmas jégszekrény.... A pultok mögött a falon tartósín futott körbe, amin vastag acélkampók tartották a testes húsokat: fél birkákat, fél sertéseket, nagy marhahús darabokat; a súlynak megfelelő vékonyságú kampók pedig a felvágottfélét. A húsos pultot semmi nem választotta el a vásárlóktól, a felvágottast egy üveges vitrin. Mindkét pult közepén tálca volt, ellette mérleggel. Az első volt a húsos pult, a beljebb eső a felvágottas. A pultok alja üres volt, mint egy oldalára fordított nagy láda belseje. Ott sok minden elfért, pl. üres húsosládák, egyéb időszakosan beletett holmi.

A pultokkal szemben, az üzlet falán, a vásárlótérben szintén kampók lógtak a húsoknak. A fal körben fehér csempével volt kirakva, aminek a felső sorában egyszínű, mélykék, keskeny díszcsík húzódtott.

Ebből az egész berendezésből a hűtőszekrény volt a legérdekesebb. Olyan volt, mint egy kétajtós hatalmas trezor, kívülről fa borítású, de belül rozsdamentes fém. A szekrény alja és belső oldala jégtartónak volt kialakítva. Meghatározott időnként jégtáblákkal kellett feltölteni. A jég táblánként a háztulajdonos család hatalmas telkén, az udvar felső részében, egy földbe vájt veremben volt lerakva, rétegenként gyékénytakarókkal elválasztva egymástól. Időnként nagy stráfkocsi vagy teherautó hozta valahonnan, pl. a Kétkútól¹⁶. Mikor otthon apuka azt mondta: „Hozzák a jeget”, akkor tudtam, érdemes lesz odamenni, hogy nézzem a lerakodást, de azt is tudtam, hogy apuka munkaideje aznap nem a szokásos időben fejeződik be. És egészen biztos, hogy a kocsmában ér majd véget, mert a segítők emberekkel egész biztosan oda mennek áldomást inni. Az áldomás ivás minden jól befejeződött munka utolsó aktusa volt.

Ha jégre volt szükség a boltban, apuka egy tragacccsal hátrament, vagy valamelyik fullajtárját hátraküldte, aki szinte hasonfekve szedte meg a taligát egy irdatlan hosszú

¹⁶ Kétkút: Mende Budapest feléi határában, Billén folyt egy kis patak, a Tápiónak kis mellékere. Azon volt egy híd, két cementgyűrű volt beépítve. Ezt hívták kétkútú hídnak. Azt a fagyok előtt elrekesztették sárral meg gallyakkal. Mikor télen megfagyott benne a víz, feltörték, és táblákban hordták a mendei jégvermekbe, pl. a szódagyárba. (Tartalmi idézet a Szántai Jánossal és Szántai Jánosné Hrk Erzsébettel 2016. november 25-én készült interjúból.)

vaskampóval húzogatva, emelgetve ki a táblákat, olyan 1/3 négyzetmétereseket. Aztán letolta a hosszú udvaron az üzletbe, és berakta szépen a szekrény oldalába, mint a belső zsebbe az iratokat, meg alulra is egy rejtkehelyre. A felolvadt vizet a szekrényből kívültre lehetett leengedni egy csapfélével.

Hátul az udvaron, a jégveremmel szemben, a telek másik oldalán egy hatalmas vágóhíd állt. Ennek az épületnek beton vagy kő padozata az udvarra néző bejárat felé lejtett, ahol keresztben vályúcska futott végig a levágott állatok vérének és a szennyvíz kivezetésére. Itt is kampós tartóvasak, állványok álltak, amelyeken könnyedén el lehetett végezni a szükséges vágási és feldolgozási munkálatokat. Számomra a vágás megszokott volt, mert nagyon szerettem apuka közelében lábatlankodni, és meg sohasem küldött el onnan. Egyszer azt is láttam, hogy vág marhát négy-öt férfi közreműködésével. A vágóhíd elérti udvarrészen volt egy fa. Ahhoz kipányválták a tehenet. A szemét kendővel bekötötték, és apuka egy fejsze fokával a homloka közepén tiszta erejével megütötte. Az állat térdre esett, akkor apuka leszúrta. Aztán ivott a vérből. Arra már nem emlékszem pontosan, hogy hova szúrta, de valahova a bal oldali nyak- vagy szügytájára. Ez a látvány annyira megrendített engem, hogy most is rossz érzésem van, ha rágondolok. Anyukának elmesélhettem, amire nem emlékszem, csak a válaszra, mert akkor tudtam meg, hogy apukának nemcsak az a szakmája, hogy hentes, hanem hentes és mészáros. A mészáros pedig azt jelenti, hogy az állatokat le kell vágnia. Ezt megértettem, kicsit megnyugtató, de máskor már nem néztem meg a vágást. A disznók leszúrását sem, pedig az mindenéves esemény volt családi körben is. A friss vér ivása olyan virtusféle volt a henteseknél, arra nem emlékszem, hogy mást láttam volna inni belőle, pedig sok férfi volt jelen. De el tudom képzelni, hogy igen, mert apukával máskor is fel szeretnék volna venni a versenyt (örömmre és büszkeségemre eredménytelenül).

A mozi

A mendei legények között nagyszájúak, hűbörgők, verekedők, kötekedők is voltak. Néha meg is késelték egymást, nem gondolva a következményekre. Miután apám mészáros tevékenységével kapcsolatban a testi ereje nyilvánvaló és általánosan elismert volt, gondolom, ezért kérték meg, hogy a legénykedésekből eredő rendbontások elkerülésére

legyen É a felvigyázó az akkoriban indult moziban.¹⁷ A közönséget kellett szocializálni az újfajta szórakozásra.

Úgy '53 táján, mikor én elsős voltam, és már elmehettem moziba, hetente két nap volt előadás, szombaton és vasárnap, 3-kor, 5-kor és 7-kor. A nézőtér két félre volt osztva, mindkét oldalán elő támlátlan padok (mint a sörpad, csak sokkal hosszabb) voltak a gyerekeknek, az „első sor” a legkisebbeknek, majd a „második” és „harmadik sor” az életkoruk szerint a nagyobbaknak olcsó jeggyel. A pénztáros és jegykezelő néaninek csak egyszer kellett megmutatni, hova üljön a legkisebb, attól az csak felsőbb iskolai osztályba lépése után tért el, amikor átiült a következő sorba.

A gyerekek mögötti széksorok jegyárak szempontjából felnevelőhelyek voltak. A jobb oldal 11-dik sora a középű kijárat mellett volt a legjobb, mert az előtte lévő tér az oldalsó kijáratához vezetett, és ide senki nem állhatott. A hátsó oldali kijáratnál ezt nem tartották be: önkényes „állóhely” lett a legényeknek. Ahogy emelkedett a székek alatti padlószint hátrafelé, úgy drágultak a jegyárak.

A filmvászon alatt színpad volt, mert a 40-es évek végén itt vendéglő működött, ami egyben a falu kultúrterme is volt. A színpad előtt a bal sarkon egy asztal állt. Azon ült a felvigyázó, a közönséget pásztázva. Ha valaki zajongott, rendet bontott, rászólt nagyon zordan, hogy „Csönd!” Ha ennek az fittyet hányt, tovább zajongott vagy nevetést kiváltó megjegyzést tett, egyszerűen kipenderítette az oldalsó ajtók legközelebbikén. A felvigyázó vigyázott, nehogy összetűzés törjön ki. Közeliében ilyen nem is történhetett, mert ahol É volt, ott mindenkit É rendszabályozott meg még azelőtt, hogy az nekidurálta volna magát valami nagy „tettnek”; a közeliében senki meg sem mert ilyen szándékkal mukkanni. Örökös kísérő is elesett emberekből, alkoholista, sánta, keszeg, stb. álltak, akik biztonságban érezték magukat mellette. É fizetett nekik a kocsmában, ellenszolgáltatásként minden fogdmegmunkához pillanatok alatt elő lehetett keríteni Éket (a kocsmából).

A moziban szinte mindig telt ház volt. A gyerekek mentek be először. Szinte futottak az első padok felé, talán mert oda ülhettek, ahova akartak, hogy jó hely jusson. Amint elfoglalták a helyüket, már bámulták az utánuk áramlókat, ki jött, ki hova ül. Integtek a

¹⁷ 1950-ben alakult önálló intézménnyé egy földműves szövetkezeti tulajdonú vendéglőből és került tanácsi kezelésbe Mendei Béke Mozgó, Mende névvel. Forrás: Mende Község Vb. 1951. Október 21.ei VB-ülés jegyzőkönyve. Balogh Gábor szíves közlése.

késÉbb jövÉknek, hogy itt a helyed, foglaltunk neked.

A gyerekrészlegnek volt két állandó felnÉtt tagja, R. bácsi és R. néni. Két öreggé töpörödött ember, fÉleg a mi gyermekmegítélésünk szerint. Gyakran jött velük a fiuk, Jani, aki tÉlem pár évvel idÉsebb volt. Az É jelenléte legalizálta az elsÉ sorok valamelyikébe ülésüket.

Amikor megtelÉben volt a terem, megindult a zene. Állandóan ugyanazt a fajta zenét játszották minden film elÉtt, akkori népszerű táncdalokat, slágereket. KésÉbb, '56 után, már szinte serdülÉ koromban a „Hajnalfényben ég a Boszporusz” kezdetű volt a kedvencem. Egy törökországi életképet rajzolt elénk egy kisgyerekrÉl, akinek nagyon rossz a sorsa. (A társadalom ideológiai nevelése a Rákosi-korszak után sem fejezÉdött be!) „Hajnalfényben ég a Boszporusz, /és egy barna bÉrű bús legény/ Ali áll a sarkon és nyújtja a kezét/ Baksisért csak baksisért/ Refrén: Konstantinápoly, ezerarcú, csalfa fény”. A zene alatt elcsendesedett a közönség, elkezdték lekapcsolni a nézÉteri világitást, aztán megkezdÉdött a vetítés. ElÉször Híradót vetítettek, jó hosszan. Jól működÉ brigádokról, sztahanovista munkásokról, akik 500%-ot teljesítenek. A munkásosztály harcairól, baráti népek (szintén szocialista országok) erÉfeszítéseirÉl. E filmek révén tudatosult bennünk, hogy a Szovjetunió, Csehszlovákia, Lengyelország, Kelet-Németország, Bulgária, Románia, stb. barátaink, Amerika, Anglia, Franciaország, Nyugat-Németország, stb. ellenségeink. Megismerkedhettünk politikai fogalmakkal: békeharc, béketábor, imperializmus, hidegháború, osztályharc. Társadalmi/gazdasági fogalmakkal: brigád, kulák, beszolgáltatás, sztahanovista, élmunkás, gyújtogatók, feketézÉk, stb. A Híradó után kisfilm következett, amely fÉleg gyerekeknek szóló rajzfilm vagy mesefilm volt. A rajzfilmek általában szovjet, csehszlovák, lengyel készítésűek voltak, azt hiszem, ezeknek az országoknak a rajzfilmgyártása felvirágzott azokban az években. A baráti országban az É filmjeiket kellett vetíteni. A nagyfilmek általában háborús filmek voltak. Sok volt a feliratos, amit csak képei alapján raktam össze történetté, amíg nem tudtam olvasni. Ez is motivált engem, hogy minél hamarabb jussak el a folyékony olvasási szintre.

A moziban csendnek kellett lennie, hogy mindenki elmélyedhessen a cselekmény fordulataiban. Csak egy valakire nem vonatkozott a csendrendelet, R. bácsira. Mert É, ahogy megjelent az elsÉ felirat, hangosan elkezdte olvasni. Az a kisgyerek, aki nem tudta, mirÉl van szó, forgott, mozgolódott, hogy megnézzze magának a hangoskodó embert, de aztán a többiek, vagy ha nem Ék, akkor otthon a szülei leintették. R. bácsi ugyanis R.

néninek olvasott, mert az nem ismerte a betűket, és egy kicsit süket is volt. Jani fiuk aztán kinÉtt a délutáni elÉadásokból, É már az estire járt, de szülei mindig ketten, a du. 3-kor kezdÉdÉ elÉadásra, azaz a hármásra, a gyerekeknek és öregeknek való idÉben egészen addig, míg egészségük, ill. az élet megengedte nekik. A falu tiszteletÉl övezve szorgalmasan jártak a moziba, ahol R. bácsi hangosan felolvasott a feleségének.

Fegyverkezés

„Október 24-én a felkelÉk a Bem téri laktanyából és a Timót utcai fegyverraktárból nagy mennyiségű fegyvert zsákmányoltak, és az önkéntes jelentkezÉk ezreit fegyverezték fel.”¹⁸

A különböző laktanyákból szerzett fegyverekkel a környezÉ falvakba is megindultak a gépkocsik.

Már a forradalom legelején feltúnÉen megnÉtt az „idegen” járműforgalom a faluban. Mintha direkt céllal jöttek volna ide. Általában Pest felÉl jöttek, megálltak egy központi helyen, pl. a tanácsháza elÉtt vagy a tűzoltószertárnál, ahol egynél több embert láttak, beszélgettek, fegyvert osztottak. Mit is hihetett a falusi ember? Hogy pestiek.

Idegenek géppisztollyal

L. F. (15) „Ami nagyon lehütötte kezdeti lelkesedésemet: történt egyszer, hogy egy teherautón kb. tíz, 16-18 év körüli fiatal Pest felÉl, géppisztolyokkal jelent meg az iskolaudvaron, amelynek kapuja mindig nyitva volt. Leugráltak, egybÉl hozzánk jöttek. Ráfogták a géppisztolyt anyámra, és elég durva hangnemben számonkérték, hogy hol van az iskoláról a nemzeti színű zászló. Aki akkor élt, az tudhatja, hogy nemzeti színű zászlaja nem lehetett akárkinek. Az intézményeknek is csak központilag volt kiadva, amit elzárva tartottak, és csak egy–egy nagyobb ünnep alkalmával vehették elÉ. Az igazgatói iroda a fölsÉ iskolában volt, ott tárolták a zászlókat. Anyám hiába mondta, hogy neki nincs zászlója, É nem tud mit kitenni. Ezek ott kiabáltak, amíg egyszer megunták és elmentek. Nekem ez a jelenet olyan mértékű megrázkódtatást okozott, ami csúnyán befolyásolta a forradalom emlékét. A „pesti srácokról” ezek a srácok jutnak eszembe.”

¹⁸ Forrás: Internet (Irodalomjegyzék: 12.)

Az alsó iskola a '90-es években. Épült 1929-ben, lebontották 2016-ban (Forrás: Bagoly Mária)

Fegyverosztás teherautóról

Mendén kétszer is volt fegyverosztás. Az elsőnek nem lehet tudni a biztos forrását. A szemtanúk szerint Pest felől jövő Csepel teherautóról osztogattak mindenkinek, aki hajlandó volt elfogadni. Volt, aki többet kért, hogy adjon az ismerésének, barátjának, megbízható emberének. Többet is kapott. Nagy kockázat volt abban, hogy bárki fegyvert kaphatott, de akkor ezzel nem törődtek.

B. F. (8) „...Csepel autóról adták a fegyvereket teljesen idegen emberek. Civilben voltak. A Sz. Pityu is 13 évesen vitt haza vagy 6-8 db-ot. Nem tudom milyen fegyver volt, nem automata, mindegyiket fel kellett húzni. Anyukám megkérdezte: Pityu, minek neked az? Majd jó lesz valamire. És anyukád mit fog szólni? (Mert egyedül élt az anyjával.) Nem tudom, majd szól valamit.”

Nemzetőrség

A fegyverosztás felerősítette a forradalmi hangulatot. A fegyver birtoklása indokolatlan merészséggel ruházta fel a fiatalokat, éppen ezért félelmet is ébreszthettek, sok esetben akartak is.

Márkusné Krajczár Irén, 1947 (M. K. I. 9) „A téglagyárban laktunk, vásárolni a fölsei boltba jártunk. A tanácsháza túloldalán jártunk nap mint nap. A tanácsháza sarkánál volt egy artézi kút, ahol rendszeresen ott voltak a karszalagos férfiak puskával. Egyedül sosem láttam őket, mindig többen voltak, azt hittem, hogy a rendre vigyáznak...”

Néhány „tettrekész” és elég vállalkozó szellemű mendei férfi fegyverrel a kezében azonnal felsőbbrendű pozícióba helyezkedett. A budapesti példa alapján kinevezték magukat nemzetőröknek. Eleinte csak annak képzeltek magukat az 1848-as forradalom romantikája emlékére, vagy a nem olyan régen megélt, háború utáni helyi fegyveres katonai karhatalom példájára, és viselkedtek hasonlóan, mint azokat képzeltek vagy látták viselkedni. Községi rendőri, mezőéri, önkéntes tűzoltói múlttal rendelkezők voltak, vagy katonaidejüket töltő fiatalok, akik amint lehetett, eltépték a katonakönyvüket, mint máshol az országban, és állományon kívülre helyezték magukat. Hazajöttek, és itthon a katonaviseltek magabiztosságával elkezdtek intézkedni. Amint megjelentek a fegyverosztó gépkocsik, ők máris segítettek onnan osztani, de máshonnan is szereztek maguknak. Új hatalmukkal így önként felruházkodva jöttek–mentek a faluban szervező, rendcsináló, rendfenntartó szerepben, egyben néha ők szították a konfliktushelyzetet. A falusiak csak nézték, és mivel a kocsmákból is jól ismerték, ártalmatlannak tartva nem vették egészen komolyan őket.

Fegyverrel intézkednek

B. F. (8) „És akkor megjelentek azok az autók, akik a jónépnek fegyvereket osztottak. Megjöttek ezek a zűrös jelenetek, ... Járták az utcákat este az akkori rendcsinálók, akiket nemzetőröknek hívtak, később lehet *(hogy hivatalosan is azok lettek)*, de már akkor is azok voltak, járőröztek, lövöldöztek, volt, amikor egymásra, mert mindig be voltak rúgva, ... a kocsmáknak állandó vendégei voltak, akikről mindenki ... hát f. sz. gyerek, csak egy kicsit Ilyenek voltak a nemzetőrök. A M.-t is, ők is nemzetőr volt, a kocsmában lehetett megtalálni, máshol nem nagyon.”

Szántai Jánosné Hrk Erzsébet 1934 (H. E. 22) „Azt tudom, hogy mentünk *(volna)* dolgozni, de Rákoshegy felé tovább nem engedték a vonatot. Ott már minden vágányon szerelvények voltak, ott is az a mendei ..., hát... komolytalan, a rákoshegyi állomáson ott szaladgáltak puskával.

– Mikor? Október? November?

– Hát nem engedték be a vonatot Rákostól tovább. 23-ához, 24-éhez közeli időben.

– És ezek már ott voltak? Mért pont ott? Ott dolgoztak?

– Dehogyan dolgoztak! Egyik *(szerelvényről le, a másik)* szerelvényre fel, ... fegyverrel

mászkáltak, a B. is. Mert kinéztem az ablakon. Azt mondja: Hrecska, vigyázzál, mert lelÉlek. Hát bizony én meg is ijedtem. Amilyen lökött volt a B...”

Fegyvert visznek házhoz

Mi, gyerekek nem maradhattunk ki a körülöttünk zajló életbÉl. Egyszer apa egy cimborája jött el hozzám, elhívta hátra a kertbe. Én még mindig apuka sleppje voltam, ahova É ment, én is mentem, nem tűnt fel senkinek, így persze most is mentem utána. Anya lent maradt az udvaron, a kezét tördelte diszkréten és figyelt utánunk, én meg ettÉl veszélyt szimatolva szintén készenléti állapotba kerültem. Kissé messzebb álltam meg tÉlük, mert éreztem, hogy itt nem nekem való dolgok történnek. A jövevény sutyorgott apának, majd egy fegyvert halászott elÉ a kabátja alól. Viharkabát-félében volt, annak egyik szárnya alatt bújt meg a fegyver. Rám akarta venni apámat, hogy dugja el valahol, de É nemet mondott. A „pince” került szóba, az a verem, amit épp ezen az Észön ásott a földbe a télre elteendő zöldségek számára. Apa nem akart kötélnék állni. Láttam az arcán azt a kis idegen mosolyt, ami nagy ritkán, idegességében jelent meg rajta. Egy darabig huzakodtak, hogy ott biztos helye lenne, de végül apa elhajtotta az embert.

Volt orosz fogságban, meg egy pár éve megjárta Rákosi valamelyik börtönét, elÉrelátó és óvatos lett tÉle. Én azt hittem, hogy ha fegyvert kapna, biztosan hÉs lenne belÉle, mert biztosan harcolna vele. De nagy nyugalommal töltött el az a tudat, hogy nem válhat hÉssé. Így biztonságosabb, és nagyon megkönnyebbültem.

Bejáró munkások

Autóstoppal Budapestre

A bejárók komolyan vették a munkájukat, a forradalom ideje alatt is be akartak menni. A forradalom elejétől csak bizonytalan információkhoz jutottak, és mivel aggódtak a munkahelyeik miatt, és mert nem működött a vonatközlekedés, merész utazásokra vállalkoztak.

B. F. (8) „A további napokban jöttek olyan események, hogy megtudtuk azt, hogy a gyárak bezártak, nem üzemelnek. Nem kell bemenni holnap sem, meg holnapután sem. Kivártak ... néhány napot, egyesek aztán fogták magukat és bementek Pestre autóval... Jöttek ezek a vörös keresztel felászlózott teherautók. Megkérdezték tőlük: Pestre mennek? Nem vinnének el? Hova akar menni? Be akarok menni a Ganz-Mávagba, vagy a Műszaki Gumigyárba, mert nem tudom, mikor kell menni dolgozni, nem tudok semmi hírt. És akkor kicsit vártak ott, aztán felszálltak, és volt, aki csak két, három nap múlva jött vissza. Mesélte, hogy azért nem jött vissza, mert egyszerűen nem tudott mivel jönni. Vonatok nem, vagy rendszertelenül járnak, nem lehet kiszámítani, aztán hogy a gyárban lévő munkásszervezetek föl vannak függesztve. A Kovács bácsinak, aki karbantartó, azt mondták, hogy figyeljen ide! Minden ajtót zárjon be, aztán menjen maga is haza, aztán valami lesz. Mondja a gyárnak a vezetője. Aztán a gyárnak a vezetője is lelépett, mert nem tudta, mi lesz. Föl akarják akasztani a munkások, vagy jönnek a ... Úgyhogy ilyen bizonytalan helyzet alakult ki.”

„Képek” az 1950-es évekből

Hol dolgoztak a mendeiek?

Az 1952-es népszámlálási adatok szerint Mende lakossága 3209 fő volt. Ez a szám többek között 453 Éstermelő, 512 ipari munkás, 87 közszolgálati dolgozó, 54 közszolgálati alkalmazott, 86 fő szellemi foglalkozású között oszlott meg¹⁹.

Bár a falu hagyományosan mezőgazdasági munkából élt, az ötvenes évekre a foglalkozási statisztika szerint a munkások száma lett a legmagasabb²⁰. Ennek egyik oka, hogy a Rákosi

¹⁹ Forrás KSH. In: Balogh Gábor: 2017: 39 (Irodalomjegyzék: 3).

²⁰ Kerékgyártóné Maka Erzsébet: Mende története 1920-1950 között. In: Dombok ölelésében. Mende község

időkben, főleg a paraszti gazdálkodás ellen irányuló, a függetlenséget és megélhetési biztonságot érintő, egyre fokozódó nyomás elkerülése miatt egyre több parasztcsalád „küldte” úm. biztos megélhetésért gyermekét az iparba.

A munkások szinte mindannyian Budapesten dolgoztak.

Nagyjából körvonalazható, hogy hol dolgozott a falu, az én környezetemben elsősorban az alvég, a Hézők tere és a Fő utca alsó felének munkás népe. (A mendeiek soha nem nevezték a falunak ezt a részét alvégnak, mint a másik felét sem felvégnak, bár az egyes intézményeket e szerint nevezték meg: „alsó iskola”, alsó kocsmá, „főlső iskola”, „főlső bolt”, stb. Én határozom meg így a helyet.) Mendérl Pestre, Kőbányára, vagy Rákosra jártak dolgozni. Általában a kőbányai gyárakban, a konzervgyárban, a nyomdákban, a gumigyárban, (Ruggyanta gyár, ahogy Ők hívták), a kőbányai porcelángyárban, a Sörgyárban, az Orionban, az ÖTLI-ben (Weisz Manfréd vasöntődéje), a rákosi téglagyárban dolgoztak. Sok volt a vasutas, akik a munkások elitjéhez tartoztak, az utca embereként is komolyan, fegyelmezetten mozogtak, viselkedtek vasutas egyenruhájukban. Az eljáró munkásokat a faluban nem munkásnak hívták, hanem „bejárónak”. ők naponta ingáztak a hosszú menetidejű vonatokon, reggel mentek, este jöttek.

Ahhoz, hogy munkakezdésre Budapestre érjenek vonattal, egy időben szinte egész utcák indultak útnak. Szaporán dobogtak lépteik az ablakunk alatt a másfél, két km-re lévő állomásra menet, ugyanígy visszafelé, mikor este jöttek a vonatról. Reggel fél négykor indult az első transzport, fél hétkor az utolsó, délután nagyjából fél négykor jött az első hazatérő csapat, majd úgy hat óra körül, aztán fél nyolc körül. Az éjjeliről jövőkre általában felébredtem, nagyon sajnáltam Őket mindig. Míg apuka bejárt, az Ő közeledő lépteit ezer közül is megismertem.

A kétlakiak

A bejárók nagy része a falu és a saját megítélésében nem alkotott külön társadalmi csoportot, társadalmi identitás tekintetében alig különült el a faluban a parasztságtól. Csak a statisztika tartotta Őket a „munkásosztály” tagjainak. Ugyanúgy parasztnak számítottak, mint azelőtt, hiszen beleolvadtak paraszti családjukba. Szabadidejükben teljes értékkel részt vettek a paraszti munka elvégzésében.

Egyébként a kommunista párt is külön foglalkozott velük emiatt, megítélése legtöbbjük tekintetében negatív volt, rétegüket megszüntetendők tekintette. „Kétlakiaknak” titulálta őket²¹: „... A vb. 1951. január 16-ai ülésén a vb-titkár a kétlaki munkásokról kimutatás készítését indítványozta, mert „tarthatatlan az az állapot, hogy egyes emberek üzemben dolgoznak, azonkívül pedig kisebb földterülettel rendelkeznek. Így természetesen egyik helyen sem tudnak kellően jó munkát végezni... El kell érni, ...hogy ezek a dolgozók följánlják földjeiket az államnak... Ezért a vb-nak neveljen munkával oda kell hatni, hogy minél több kétlaki munkás mondjon le a földjéről.”

A gyárakban, munkahelyeken is szervezeten folyt az ideológiai nevelés.

Apa parasztból munkás lesz. A kőbányai Filaxia²²

Erre példa édesapám esete. É teljesen feladta a paraszti életformát, lemondva arról azonnal munkásnak állt egy szakmájába vágó munkahelyen, a kőbányai Filaxiában.

Ez az állati gyógyszergyártás vállalata volt, ahol vágóhídon dolgozott. Sokat mesélt a munkájáról, a munkatársakkal történt esetekről sok humorral. É mindennek a humoros oldalát látta meg először. Nagyon szeretett „mesélni”, az élettörténetét, katonakorát, hadifogolysorsát. Ezek a történetek, bármilyen szomorúak lettek volna is, mindig humoros csattanóval fejeződtek be. Ha tehetett, élete fordulatait is így irányította, vidám emléket kerekített a nehéz percekben is. A sok-sok epizódból egy emlékem meg is maradt a Filaxiáról is, mert a csattanója szinte szállóigévé lett a családban. Ha valami munkát elmulasztottunk öcsémrel, apa humorral oldotta fel az anya idegessége miatti hangulatot, idézve a saját szállóigénket, amit mi időnként dramatizálva adtunk elő. Ez a története:

Lovasszékérrel mentek valahova Kőbányán, apa, egy munkatársa, aki a lovakat hajtotta és egy né, aki valami pártfunkciót töltött be. „Nem tet-szett len-ni sze-mi-ná-ri-u-mon!” – kérte számon a né tagoltan a férfit út közben. „Nem. Mert beteg voltam. Egész nap aszpirint zabáltam.”

²¹ „Kétlakiaknak nevezték azokat..., akik megélhetésüket több forrásból biztosították, vagyis: a földművelésen kívül más jövedelemforrással is rendelkeztek.” Balogh: 2017: 114.

²² Phylaxia Oltóanyag Termelő Intézet. 1952-től csak állati betegségekkel kapcsolatban kutatott és gyártott gyógyszereket (Irodalomjegyzék: 1.). Mendei működésében: Kapcsolatot keresett (adatközlő „valami hirdetésfélére” emlékszik a hogyan illetően) állattartó gazdákkal. A vállalat jött vidékre, hogy kinek van lóállománya. Így kapcsolódott be édesapja is a vizeletgyűjtésbe. „Sötét, barna, átláthatatlan nagy üvegek voltak. A ló kapott valami gyógyszert, ami kb. akkora volt, mint a mai 200 Ft-os, olyan volt, mint a szem. Ijesztős volt, gömbölyű, mint a labda, a lovakkal etette meg, a vizeletet felfogta és a gyár jött ki a vizeletért... Szerződése volt, pénzt kapott érte.” (H. E., 2016. november 25.)

A munkahelyeken rendszeres politikai nevelés folyt, amit a munkásoknak nagyon komolyan kellett venni. „... az ötvenes évek első felében a munkahelyeken „Szabad Nép” félórát tartottak, ahol a munkásoknak kötelező volt megjeleniük. Ezeken irányított beszélgetésben a kommunista állampárt, a Magyar Dolgozók Pártja hivatalos lapjának, a Szabad Nép-nek a legfontosabb híreit, vezércikkeit kellett kommentálni egyetértően”²³ Ha valaki hiányzott egy pártszervezéses programról, azt igazolni kellett, mert komoly retorzió követte. Ha párttag volt, akkor pártvonalon fegyelmi eljárás indult ellene, ha párton kívüli, akkor lelki terror. Úgyhogy jobb, ha kéznél volt az elfogadható indok ilyen esetben.

Konzervgyári bejárás

Apa a Filaxia néhány éve után a kőbányai konzervgyárba került, ahol a váltott műszak kegyetlensége „könnyű” évekké varázsolta a filaxiás esztendőket. Hol éjszakára ment, hol nappalra heti váltásban. Ha nappalos volt, a vonathoz korán kellett kelnie, amit nehezen viselt. Káromkodott kegyetlenül, fűszerezve rettenetes köhögéssel, mert nagyon erős dohányos volt, mint szinte minden férfi abban az időben. Anyuka vigasztalta, csitította, de vele is veszekedett. Szegény, hogy kínlódott, pedig gazdálkodó korában is korán kellett kelnie, ez mégis jobban megviselte. Talán a vonatozás, ami a háború után rettenetes volt. Marhavagonok hordták a bejárókat, a fából ácsolt falak mellett fából eszkábált, támlátlan padokkal, a vagonok közepén is bizonytalankodott néhány. De így sem jutott mindenkinek hely, álltak, egymást támogatva, vagy ültek a földön. Én is utaztam ilyenén, talán ruhát vásárolni mentünk Pestre. Az egyvágányú vonalon két súlyos következményű vonatösszeütközés is volt.

A földművelésből élő ember eszékből származó öröksége, hogy képes alávetni magát a természet irányításának. Minden munkáját annak mozgása alapján végzi, és ez érvényes mind a földdel való tevékenységre, mind az állataival való bánásmódra. Legjellemzőbb tulajdonságai között áll a szorgalom, a lelkiismeretesség és a felelősségérzet. Ha nem ezek alapján végzi a dolgát, önmagát csapja be. A falusi társadalom is ez alapján építi ki belső rangsorát. Az ezekben megbízható ember legelől áll, a megbízhatatlan hátul.

Amikor a parasztember ipari munkát vállal, a munkához való hozzáállását viszi magával.

²³ Életmód az 50-es évek Magyarországon. Forrás: Internet (Irodalomjegyzék: 8).

A rétegváltó parasztság a koraötvenes években megingott biztonsága miatt lépett át a munkásszintre. De az új munkások a forradalmi események közben leálló munkahelyeket látva úgy érezték, hogy még meg sem találták igazán a biztonságot, máris veszélybe kerültek az ipari munkahelyek is. Munkahelyükért való aggodalmuk is innen eredeztethető.

A helybéli parasztság

Jani bácsi istállója és műhelye

Mi ugyanúgy éltük gyermeki életünket, ugyanúgy játszottunk, mint eddig. Ha kint hideg volt, barátainknál az istállóban találkoztunk esténként. Ha dolguk volt, alig vártuk, hogy végezzenek, és a jó melegben megkezdődhessék a játék. Jancsi, aki kb. 13 éves volt, elvette a farzsebében tartott kifestőt, meg egy darab selyempapírt, amit ráhajtott a fésűre. Ezt fújta szájához érintve, mint egy szájharmonikát, csak a dallamot is eldúdolta hozzá. Nagyon jó zene volt, finoman rezonált a papír, mi meg ugráltunk, nótáztunk (persze nem „nótát”, hanem divatos slágereket énekeltünk), viccelődtünk. Jancsi volt az idősebb testvér, de játékosabb, bohókásabb, mint öccse, Pali. Ő 11 évesen is komoly volt, állandóan figyelt, hogy rendben van-e minden, hogy mire „apám” bejön, ne lehessen semmiben hibát találni. Fiatalabb létére el figyelmeztette, intette, utasította rendre bátyját.

Az istálló túlfelén volt apjuk, Jani bácsi műhelye. Jani bácsi szűkszavú, jól gazdálkodó középparaszt, ügyes kezű ezermester, az evangélikus gyülekezet presbitere, éppen ezért tekintélyes ember volt. A gazdák között referenciaszemély, akihez tanácsért, megbeszélés céljából jártak a többiek. De a bora is itatta magát.

Ezekben a napokban a műhelyben találkoztak a férfiak. Nekünk, gyerekeknek oda is bejárásunk volt, és bár a műhely egy hosszú, keskeny helyiség volt az istálló külső oldalfalához tákolva, ahol szinte csak egy satupad és egy jancsikályha fért el, még a kéziszerszámok is a falakra voltak felaggatva csodálatos sokaságban és rendben, mégsem tessékelt ki soha senki, ha valamiért betévedtünk. Így szemtanúja voltam annak, hogy ezeken az estéken egyszerre látogatta meg Jani bácsi műhelyét talán minden gazdálkodó ismerőse, mert egy tűt sem lehetett volna leejteni odabent. Nagyon, nagyon halkán beszélgettek.

A statisztika szerinti „Estermelők” kivártak. A kizsákmányolt, megfélemlített, folyamatosan stresszben tartott parasztemberek megérezték a „felszabadulás” lehetőségét, de nagyon óvatosak voltak. Fegyvert is láttak már falubeliek kezében.

„Képek” az 1950-es évekből

Fegyverrel vacsorát²⁴

Szántai Jánosné Hrk Erzsébet: „Apunak mindig voltak szép bornyúi. Ezért apámat majdnem lelőtték közvetlen a háború után. A bornyú miatt. Volt neki egy csodálatosan szép, már üsző, amit meg akart hagyni tehénnek. Egyszer megjelent négy policáj puskával. Kettő unokatestvére, kettő meg jó ismerős a faluból. El akarták vinni ezt az üszőt, vacsorára kellett volna, levágásra. Apu nem engedte. És akkor levették a puskákat és apu felé tartották. Így álltam előtte. ... És már majdnem a puska csöve érintette aput, amikor egyikük megszólalt.

– Jani legyen eszed. Életedet adod oda ezért az üszőért?

– Nem adom az üszőt. Itt vagyok, lejenek le. – De engem is maga elé húzott. 10 éves körüli voltam. Elmentek. Nem volt mindegy. Megmaradt az üsző...

É nagyon szerette az állatait. Lovai voltak, kiscsikókat nevelt, tehene volt, kisborjúkat nevelt, anyadisznaja volt, kismalacokat nevelt, és hát az udvaron az apró jószágok. Ezeket É nagyon szerette, ez volt az élete. És É önmaga patkolta a lovait, maga varrta meg a lószerszámokat, ...”

²⁴ A policájok a szovjet hadsereg által a frontvonal mögött hagyott, megbízható helyi személyekből állított fegyveres rendfenntartók voltak a falu háború utáni szovjet irányítása alatt. Balogh: 2017: 223.

Le a tszcs-vel!

A faluban azonban nem volt mindenki türelmes, volt, aki máris „leszámolt” volna a tsz-szel. Egy középapparaszi származású, de a forradalom idején már munkásnak minősülő ember²⁵ hangoskodva és fenyegetve elindult az országúton a kastélyban lévő tsz-központ felé.

B. F. (8) „Anyát valami belső erő hajtotta a tszcs-be. Aggódott, hogy széthordják a csoport vagyonát. Naponta bejárt, ám bár apa nem helyeselte. Vitakoztak is emiatt. Egy napon egy indulattal teli ember végigkiabálta a FÉ utcát többek között azzal, hogy akik a földet elvették, meg lesznek verve. Ez apuka fülébe jutott.

Bezárta a hentesboltot, fölült a férfivázás biciklire, elment a tsz-be, és azt mondta anyukának. Figyelj ide! Most azonnal viszlek haza. Majd ha letisztul a helyzet, meglátjuk mi lesz, de egyelőre te ne maradj itt! És a vázon hazahozta. Tekerte, anyuka szépen feszített a vázon, úgy jöttek haza. Anyuka attól kezdve egy ideig nem ment dolgozni a tsz-be.”

Mi, gyerekek szebb napokat ritkán élünk. Mindig volt főtt étel, rend a lakásban.

Miért ragaszkodott annyira anyánk a tszcs-beli munkahelyéhez? Még akkor is, amikor tudnivaló volt a „veszély” közeledte?

„Képek” az 1950-es évekből

Anyám munkái

Anyai nagyapám szülő és virágkertész volt Pécelen, ezért anyukám virágkötő lett. Azonban egy földbérlő fiához (apámhoz) ment feleségül, kiköltözött a tanyára, és a családi élet kedvéért feladta addigi foglalkozását. Apukát elvitték a frontra, anya meg segített az apósáékna, mint addig, de hogy legyen biztos keresete is, gyári munkát is vállalt: a tanyáról bedolgozó lett a kefégyárba. A gyár államosítása után apával már egyedül próbálkoztak földbérlettel, de hamar megingatta gazdaságukat a „kulák” besorolás. Új életformára kényszerültek. 1950-ben beállt a mendei, akkor szerveződő tszcs-be, mely a volt Coburg- uradalom birtokán alakult.

Mendén a kastély mint kisajátított ingatlan lett a tszcs központja. A gazdálkodáshoz

²⁵ 20. táblázat a mendei forradalmi események résztvevőinek mint vádlottaknak osztályhelyzeti besorolásáról. Balogh 2017: 209.

szükséges eszközök egy jó részével a legszegényebbek, a volt cselédek, szegényparasztok, nincstelenek „csoportba” tömörültek, és így együtt maradván próbálták közös módon megélni²⁶. Kaptak földet is, az állam támogatta őket, szovjet mintára persze. Anya teljesen elköteleződött.

A kastély a '30-as években. Mendei képeslap (Forrás: Bagoly Mária)

Még a csoportba lépés előtt a kastélyhoz közel kaptunk egy kis darab földet, azt kapálta. Én is voltam vele, kapált egész nap, közben le-leült pihenni egy ott álló fa alá, ahol én is tanyáztam. Beszélgetett a szomszéd földeken kapáló asszonyokkal, és talán ez a földrajzi közelség lett a kiinduló pontja a csoporthoz kapcsolódásának, hiszen megélte a szervezkedésüket. Aztán egyszer, valamivel később apukával való beszélgetésükkel kihámoztam, hogy ő lett a könyvelő. A csoportban már adminisztrálni kellett a munkát, mert eleinte pénzt nem kaptak. Nem volt miből, „hitelben” dolgoztak, amit az év végén megadnak nekik. A munkák be voltak „árazva” munkaegységekbe. Mindent felírtak, év végén összesámolták és terményben kifizették. Csak sokára lett annyi vagyona a tsz-eknek, hogy pénzt is oszthassanak.

²⁶ Mendén 1950-ben alakult az első, ún. III. típusú termelőszövetkezeti csoport, a mendei Lenin mezőgazdasági termelőszövetkezet. Balogh 2017: 118 (Irodalomjegyzék: 3). A III. típus azt jelenti, hogy közösen művelték a földet, melyet ebben az esetben zömmel kaptak, a „hasznot” egyéni teljesítményük arányában osztották szét.

A továbbiakban politikai nyomásra középparaszti családokból 1952-ben, majd kétlakiakból 1955-ben alakult egy-egy I. típusú tsz. Im. 126-127.

Itt saját földeken, saját eszközzel, de közösen végeztek munkát, és a hasznon természetesen arányában osztottak (Irodalomjegyzék: 13).

Anyuka a sok szegény és iskolázatlan ember között a legképzettebb volt polgári iskolai végzettségével. Ezután már „irodai” munkát végzett, hivatali időre ment és jött. Munkába induláskor így mondta: „megyek a csoportba”. Vagy ha mesélt valamit a munkájáról, a „csoportról” beszélt. Nyugdíjazásáig könyvelő maradt, sőt, főkönyvelő szinte végig, amíg egyszer (már a 60-as évek közepén) egy „lebukott” kommunistát a fővárosból a helyére nem tettek. Szegény, szinte belebetegedett. Csak ült a rekamié sarkában, ahol eleinte sírt, később csak szomorkodott. Nekem, a nagykamasznak is elpanaszolta a bánatát, hogy nem képzelte volna, hogy ilyen „csere” lehetséges, hiszen a munkája kiváló volt, és időközben minden szükséges iskolát, szaktanfolyamot elvégzett. Szinte évente továbbképzésen vett részt, sokszor több héten keresztül volt távol az otthonától. Aztán megnyugodott, és továbbra is kedvvel járt munkába. Szerette a foglalkozását. Még nyugdíjazása után is visszajárt évekig dolgozni.

Én, a kicsi gyermek persze könyvelővé eléleptt korában is sokat voltam vele, tébláboltam a kastélyban, ahol velem együtt sokan jártak-keltek.

A tszcs népe

A tszcs népe nagyon barátságos emberekből állt. Részben volt okuk az életvidámságra, mert a munkájuknak értelmét látták, és valóban megélték, hogy már nem az uraságnak dolgoznak, hanem maguknak, még ha akármilyen kevés volt is az eredmény. Mert a faluban továbbra is és voltak szinte a legszegényebbek, de legalább lett jövedelmük. Szaktudás nélkül tömörültek, eleinte nem volt szakember velük, vezetőnek a legtapasztaltabbat választották meg maguk közül²⁷. Ami emlékem van róluk, az egy paradicsom-betakarítás a kezdeti évekből. Fiatal emberek rakodtak, lányok, fiúk... Viccelődtek egymással, viccelődtek velem, senki nem zavart el sehonnan. Kacagtak, közben dolgoztak. A kastély főbejárata előtt álló nagy teherautókra rakták a paprikás, paradicsomos ládákat; minden paradicsomos volt. A díszteremben paradicsomos-láda tornyok emelkedtek, onnan hordták ki a ládákat egyesével, kettesével, maszatosan, paradicsomos lábbal a nemrég még gyönyörű intarziaparkettán, senki nem törődött a tisztasággal. Ott tébláboltam közöttük, ha útban voltam, fellendítettek a platóra, ha lekérdzkedtem, levettek. Csípős paprikát rágattak velem, a szenvedésemmententően jól

²⁷ Félévenként, évenként változott az elnök személye, vagy maga mondott le, vagy leváltották. 1956-ra már eredményesen működtek. 24. Táblázat: Tétélek az 1950-es évek mérlegadataiból. Balogh: 2017: 123.

mulattak, majd gyógyírnak paradicsomot javasoltak. Azóta is szeretem a paradicsomot.

Anya az évek folyamán velük együtt élte át a gyarapodó közösség örömét. Miután elmúlt benne a forradalom első, ünnepi óráinak öröme, féltő felelősségérzet fogta el a tszcs vagyona, az eddigi eredményei iránt. Azt nem gondolta, hogy Őt felelőssé teheti valaki is földek elvételéért. Ekkor még a parasztságnak – főleg a kis- és középparasztnak – a tagosítás²⁸ lehetett a legfrissebb fájdalma, és ha emiatt bárki ellenséges indulattal beszabadult volna a tsz-központba, azon torolja meg, akit ott találnak.

Hogy a tszcs ellen felpaprikázódott ember odaért-e vagy nem, arról nem tudok. De hogy a tanácsházán is Ő volt a legagresszívebb, az kiderült számomra Balogh Gábor könyvéből.

²⁸ A mendei Lenin Tszcs első tagosítása 1951-ben történt, az utolsó 1956-ban, a forradalom előtt. Im: 122.

A tanácsháza és környéke, a forradalmi események központja

A tanácsháza a '60-as években (Forrás: Bagoly Mária)

Mielőtt folytatom a forradalom mendei eseményeit, be kell mutatnom azt az épületet, amely a faluban részben a szépsége, a többi épület közötti egyedisége miatt volt neves, részben központja volt az 1956-os eseményeket megelőző történelmi, beszolgáltatató időknek, részben pedig a mendei '56 legfontosabb eseményeinek színhelye lett.

Szinte a FEJ utca, egyben a falu közepén áll az egyemeletes tanácsháza²⁹, amit akkoriban a falu még mindig községházának hívott. Közvetlen elétte, a 31-es úton ezidétájt fokozott forgalom volt: jöttek–mentek az autók, a motorkerékpárok.

A FEJ utcán csak ez előtt az épület előtt volt betonjárda végig az épület teljes hosszán. A nagy négyzetekkel szabdalta, lyuggatott rajzolatú, sima beton már magában tekintélyt kölcsönzött neki.

A tanácsháza felső szintjén voltak a hivatali helyiségek. Egy hivatalnoki (jegyzői) lakásban

²⁹ Építése 1930. augusztus 28-áig tartott. „Azóta az épület Községháza, Községi Tanács, majd újból mint Községháza működik.” Kerékgyártóné Maka Erzsébet: Mende története 1920-1950 között. In: Dombok ölelésében. Mende község története. 104.p. Szerk. Szántai Erzsébet. Mende Község Önkormányzata, 2001.42.p.

itt lakott a gyűlölt vb-titkár.

Az alsó szinten tejsarnok, cukorkaüzlet, fodrász-, borbélyüzlet és orvosi rendelő volt, '56- ig egymást váltogatva a tulajdonviszonyok meg a falu szükségletei szerint. Egy termecske volt még itt, melynek funkciója nem változott a tanácsháza megépítése óta: a rendőri pihenőszobáé.

Egy kapualjon át lehetett a lépcsőházba jutni, vagy tovább ki, a hátsó, amúgy teljesen nyitott udvarra. A beszolgáltatás folyamán itt is felhalmoztak terményt, és innen szállították el. A tanácsháza földszintjén csak a kis rendőrszoba volt üres, sajátos feladattal. Állítólag ott fegyelmezték meg alaposan a csendőrök, rendőrök, policájok, majd újra rendőrök a renitenskedőket és ellenállókat, a nagyszájúakat, az eltagadókat, a rendszerelleneseket, függetlenül attól, hogy éppen milyen néven működött az adott karhatalom. Sokszor hallottak a járókelők onnan fájdalmas ordítást. Ezeket az eseteket nyíltan beszélték meg a gyerekek előtt az emberek, a családok. (De elmondania nem volt szabad annak a gyerekeknek, aki hallotta!)

„Képek” az 1950-es évekből

A hatalom megtestesítője

A falu szemében tanácsháza volt a megtestesítője az ötvenes évek erőszakos, elnyomó rendszerének, élén Ágotával. A magántulajdon biztonságára vágyó parasztember mint egy feneketlen zsákba, oda öntögette jövedelme javát, onnan vonták kétségbe igazmondását, onnan helyezték erkölcsileg hátra a társadalom rangsorában. Mindezt egy távoli hatalom, a szovjet hatalom nevében, amelynek képviselőit, „festett arcmásait” istenítenie kellett. Emlékszem a kora 50-es évek községi rendezvényeire, amelyeket a Dezső-kocsmában lévő kultúrteremben tartottak, amikor himnuszként a szovjet himnuszt, szózatként az internacionálét³⁰ énekelték, az ünnepi beszédekben Leninről, Sztálinról és Rákosiról mint „apánkról” beszéltek. És minden elhangzott nevet, nekik tulajdonított állítást vastapssal kellett jutalmazni. A közönséggel szemben ülő elnökség: a tanácsi és pártvezetés diktálta az ütemet.

³⁰ Mi, gyerekek hamarabb megtanultuk ezeket, mint Kölcsei Himnuszát, Vörösmarty Szózat-át.

A végrehajtó bizottság titkára és elnöke

Hollósi Ágota. 1950. október 26-ától, Mende község tanácsának megalakulásától volt a község végrehajtó bizottságának titkára. Mendei „működése” 1956. október 26-áig tartott. Ezt a két dátumot lehetne mondani sorsszerűnek is.

Úriból, az egyik szomszéd faluból delegálták, ahol addig vezetEjegyzE volt.³¹. (Talán ez a tény is hozzájárult az ellene irányuló hangulathoz, mert Úri Mende riválisa volt. Sokak elképzelése szerint direkt helyezték éppen ezért Mendére.) Szolgálati idejének kerek 6 éve alatt sikerült meggyűlöltetnie magát a község lakosságával, amellyel látnivalóan nem érzett együtt, és ez nem enyhült az évek folyamán sem. Pragmatikusan és következetesen végezte feladatait, „végrehajtó” státuszának megfelelően. Hamarosan mindenki ellenszenvének tárgya lett. Csak a keresztnévén emlegették, ha szóba került, de nem becézve!

A vb elnöke egy mendei ember, Seres Béla volt. ét, mivel „hazai” volt, kicsit szelídebben ítélték meg, hagyomány szerint a nevét is „honosítva” ejtették a faluban: egyszerűen Sörösnek nevezték. ét ugyanúgy elutasították, mert Ágotával társak voltak a tanácsi határozatok hozatalában és a gyakori falubejárásokon. Mindig kerestek valamit, és találtak is. Az ötvenes évek e két jellegzetes alakjára ruházták az emberek a szovjet típusú, diktatórikus vezetés minden bűnét: a kényszereket, a tiltásokat, a rajtakapásokat, a büntetéseket, az örökös fenyegetettséget. Félelem fogott el mindenkit, ha a közeledtüket jelezték. Az emberek tudták, hogy van valamijük, aminek nem volna szabad lennie, és amit ezek mindjárt megtalálnak, csak azt nem tudták, hogy mi az.

³¹ Balogh Gábor: 2017: 96.

A leszámolás napja, október 26.

Annak a napnak az eseményei, amelyek a mendei '56 legmeggrázóbb, egyben legkatartikusabb eseményei voltak, óráról órára feltárattak³². A tanácsházán zajlottak le, mindössze egy délelőtti. Sokan látták, mert a tanácsháza környéke nem hivatalos „információs központként” működött a forradalom napjaiban.

Az, hogy a tanácsházán készül valami, nem maradt titokban. Volt, aki ennek hírére igyekezett a tanácsháza elé: „nézni”. Mendén ez a szó szokásos és igaz kifejezés volt. Nem leskelődni, bámészkodni, száját tátni, mint más hasonló cselekedetre mondták, hanem „nézni”. A lagzit is „nézni” jártunk, lagzinéztek – ez is szokásos kifejezés volt. Tehát a tanácsháza elé is „nézni” mentek.

B. F. (8) „... (a falun átmenő) autók általában a tanácsháza előtt álltak meg. Ott általában több volt az ember, mint máshol. ... Valószínű, azért ..., mert onnan vártak valami hivatalos hírt. ... A rádió napokig nem sugározott műsort, csak ciklikusan. Pl. emlékszem, mikor Nagy Imre bejelentette: Csapatunk harcban állnak. Az iskola bezárt, elrendelték a szünetet, abban az évben még egyszer, szünetet. Beszélgettük, hogy de jó, két téli szünet is van, három is.”

Gyereknézőpontból az egyik legvonzóbb eleme volt a forradalomnak.

Tanácsházi események hallomásból

Ahogy hordták az asszonyok a híreket, kezdett kikristályosodni előttem, hogy nálunk is történni fog valami. Egyre többször hoztak hírt arról, hogy egyik vagy másik faluban hogyan torolta meg a nép az előző évek rajta esett sérelmeit.

Mendén is megtörtént az „elszámolás”. Valakik felmentek a tanácsházára, és az ablakokon válogatás nélkül kihajigálták a gyűlölt iratokat, behajtási íveket, feljelentéseket. Lent az utcán pedig meggyújtották. Valaki futva vitte szét a hírt a faluba, hogy mi zajlik a tanácsházán és előtte az utcán. De alig mondta el a mondókáját, már futott utána más valaki, aki elmondta, hogy Sörös Béla bácsit (nekünk, gyerekeknek volt bácsi), a gyűlölt tanácselnököt, a titkár örökös kíséretét is utánuk dobták az első emeleti ablakon át.

³² A rendőrségi, bírósági aktákon kívül és keresztül nyilvánosság előtt is Balogh Gábor történész-kutató munkája által.

Hozzánk is így jutott el a hír. Akármi történt is Béla bácsival, szerintem nem sajnálta senki, legalábbis én, az ezerfűlű, gyerekkoromban nem hallottam egy sajnálkozó szót sem. Inkább elégtételt éreztek. Csúnyán megsérült, soha nem jött többé teljesen rendbe, sántított ezután. Azért a tanácsházán dolgozott még utána is, de már nagyon megszelídülve, ártalmatlanul. Ágota eltűnt a szemünk elől. (Október 26-ától nem vette fel többé a munkát Mendén; később áthelyezték.³³)

Szemtanúk

B.F. (8) „...Én meg, mint egy jól értesült, 8 éves gyerek, ha egyedül voltunk otthon, már nem tudom kivel, de rendszeresen jártunk a Tanácsháza elé információt gyűjteni. Kíváncsiságból, mert ott mindig történnek ilyen események. Emlékszem, mikor Ágotát az oroszok kordonban vitték el. Két sorban álltak az oroszok egészen a páncélautóig. Páncélozott harci jármű volt, Fukk, ez volt a típusának a neve. Ezt már katonakoromból tudom, akkor még nem tudtam. Minden oldalán van neki vagy 6-6 kereke, ...Ágota a tanácsházáról (jött le), mert E is ott lakott, ...az oroszok ott álltak jobbra, balra, a népek meg szemben a posta-oldalon. Az Ágota beszállt... No akkor! Elvitték az Ágotát! Nyilván E is attól félt, amit E l apukám féltette anyukámat, hogy valaki itt számon kéri, ... elvitték, nehogy meglincseljék. Közvetlen a Rákosi-rendszert követően volt, előtte voltak ezek a beszolgáltatások, padláslesöprések, nyilván konfliktushelyzetbe kerültek az akkori közigazgatási rendszerrel. Az Ágota volt a mostani jegyzőnek megfelelő állásban, mindenféle intézkedés az E kezén ment keresztül, meg rajta keresztül érvényesítette a rendszer az akaratát. Mindenféle lakossági területen.”

H. E. (22)

„– Mire emlékszel az '56-os események közül?

– Akkor volt Sörös Béla bácsi, meg akivel volt (ti. hivatalban). Azt mondták az alsó faluvégen, hogy a Söröst agyon fogják verni. Hogy a H. P. bácsi az már úgy ment, bandával. No, mink elmentünk föl a postáig, és onnan néztük, amint kiabált az ablakon a H. amint rángatta grabancánál fogva, olyan kicsike lett (ti. Sörös Béla), hogy nézzük meg, és valami rettenetes volt. Ezt láttam '56-ban, ilyen fogdmegek csinálták a Sörössel, pedig szerintem E

³³ Balogh: 2017: 110

ezt nem érdemelte meg, még így utólag sem. Nem volt egy rossz ember.

– Azért félték tőle? Járt az Ágotával, nem tartottak tőle az emberek?

– Nem tudom.

– Nem dobták ki az ablakon?

– Nem, de ott rázta a nyavalyás.” – Nem is tudom, minek mentünk oda! (Felvételen kívüli megjegyzés.)

(Kérdéseimmel szerettem volna igazolni azt a gyerekkori információt, hogy Sörös Béla bácsit kidobták az emeletről az ablakon, azonban ennek igazolása nem sikerült. Én – elkerülve a faluból, megmaradtam ebben a tudatban, H. E. pedig mint szemtanú, megcáfolta azt.)

Iratok repülnek... Bélyegzőgyűjtés

B. F. (8) „...Akkor már nem volt a tanácsházán hivatal. ...Lehet, hogy a tanácselnök inkognitóban menekült, elbujdosott, a vb-titkárt elvitték. A tanácsháza gazda nélkül maradt. Be tudtak menni, akik akartak. Így ment be B. J. bácsi is a tanácsházára, *(mondta azoknak)* ... akik ott ácsorogtak: várjatok, majd mindjárt körülnézek! Oszt az ablakon kivágta a Lenin-képet! A Sztalin-képet! Azt mondta: Itt van apátok! Kisvártatva megint jött egy képpel, azt is kivágta, itt van a nagyapátok! Az volt a Lenin. Csak úgy csattant a betonon az üveg! A két fia, 11 és 16 éves ott állt lenn. Kidobálta a könyveket meg az iratokat, azoknak mondta, hogy ezeket meg gyűjtsátok fel! Azok meg szépen felgyűjtötték. Kotorgatták össze, hogy égjen. A jó nép meg nézte, az egyik része elindult hazafelé, aztán jöttek újak, aztán mondták, hogy á, semmi, dobálják ki a tanácsházáról a ... dobálták ki a bélyegzőket, a haverommal... meg gyűjtöttük. Olyan sok bélyegzőm volt, mint N. J.-nak itt Sülyben kézigránátja! ... Hogy mi lett a bélyegzőkkel, arra már nem emlékszem. Azt sem tudom, hogy anyukáék tudták-e, hogy nekem mennyi bélyegzőm van, meg hol tartom. Egy dobozban tartogattam, néha nézegettük, hogy neked mennyi van? 13. Nekem 14. Van itt bélyegző bűven! De hogy milyen volt a nyomata, még azt sem, csak hogy k.va sok bélyegző volt.”

„– Honnan volt kézigránátja N. J.-nak?

– Amikor egy lelkes, pesti srácnak megfelelő súlysápi srác osztogatta a fegyvert, egy kb. 12 éves is kapott két szatyor kézigránátot. Bevitte az iskolába, oszt mindenkinek adott,

minden gyereknek, aki kért. Aki kettőt kért, annak kettőt adott. Tűle kapott N. J. is. Képzeld el, szegény tanítók, mit élhettek át, minden gyereknél volt kézigránát, vagy kettő... nagyon jó volt.”

A „nagyon jó volt”... nem az adatközlő véleménye, az akkori „fegyverbirtokos” gyerekek hangulatát fogalmazza meg így. Gyermekszemmel ez is a forradalom gyerekek számára „korlátlan” lehetőségeihez tartozott.

M. K. I. (9) „Hozzánk is beszólt valaki, hogy mi van a tanácsházán. A nővérem azonnal elindult, én is vele. Kicsit messze laktunk, mire odaértünk, szinte vége is volt. Az emberek visszafelé jöttek, a tüzelésnek csak a végét láttuk. Az emberek mondták, hogy a beszolgáltatási papírokat égették el, már nem volt mit nézni. Hamar visszafordultunk.”

Balogh Gábor történelemkutató munkája³⁴ nyomán ezek az események a következők szerint foglalhatók össze. E nap eseményeit illetően Balogh Gábor „tömegnek” nevezi a szomszédos épület, a Dezső-kocsma előtt gyülekezőket. Közülük valók állítják, hogy békabátos motoros/motorosok álltak meg mellettük, és a „budapestihez hasonló megmozdulásokra biztatták őket.”

Feltételezem, hogy némiképp sikerült is nekik, mert párbeszéd alakult közöttük. A motoros a hangoskodókat inkább csitította, mint hergelte: a hatalom a miénk – mondta –, a bűnösök megbűnhődnek. Egy ember túlságosan hangos volt, mire a motoros elvette a pisztolyát, ráfogta és meghátrálásra kényszerítette. Ez után visszatette a pisztolyt, és elhajtott Budapest felé.

„... Ezután a tömeg – miközben növekedett – áttért a Községháza elé. A tanácsi dolgozók addigra hazamentek, csak a vb-elnök és a vb-titkár maradt ott. Minden ajtót bezártak, ők pedig elrejtőztek...” (Valaki közben segítséget kért a tápiószecsői katonaságtól, így) hamarosan megérkezett egy katonai autó, hogy a két tanácsi vezető kimentse. A titkár elment velük, az elnök nem. „é ugyanis nem tartotta annyira kifogásolni valónak saját korábbi tevékenységét, azonkívül a családja is Mendén lakott. ...”

Az emeletre elsőként felért H. I. összeszólalkozott a vb-elnökkel. A felszólítást, hogy mondjon le, és hagyja el a falut, az megtagadta. H.I. a makacsságon feldühödve ütni kezdte

³⁴ Balogh 2017:171–207.

a tanácselnököt, amitÉl annak a feje vérezni kezdett. Az egyik ütéstÉl elájult. ... Néhányan ettÉl feleszmélve, hogy csak lemondani akarták, igyekeztek szétválasztani Éket, illetve lebeszélni H.I-t, hogy az ablakon kidobja. „A sikeres szétválasztás után H. dühöngve, „Jól megkapta! Nem lesz több beszolgáltatás!” kiáltásokkal lement az emeletrÉl...” KintrÉl annyit láttak, hogy a Községháza emeletén két-három férfi megragadja S-t, és az ablak felé lökdösi. Mintha az utcai ablak párkányára szeretnék volna tolni, hogy kidobják. De kiderült, csak azt akarták, hogy szóljon a lenti tömeghez. È ... csitítani akarta Éket, a tömeg meg kiáltozott. H.I. pedig leltrÉl kiabált: Lesz-e még tojásbeadás? Ha igen, akkor felmegyek és még kaphatsz!”³⁵

Végül Sörös visszalépett az ablakpárkányról. ... A hátsó bejáraton lekísérték, szekérre támogatták. Hazavitték. Több hétig betegeskedett, a munkahelyét elkerülte.

A „leszámolás” résztvevői

A dokumentált eseménysort vizsgálva körvonalazódik, hogy alig néhány ember vett részt a tanácsházi „igazságtalanságban”. Közülük is kiemelkedik durvaságával és elszántságával H. I.³⁶ Indítékait vizsgálva egyik feltételezhetÉ ok származása, mert bár É már néhány éve üzemi tűzoltóként dolgozott a vasút kötelékében, a családján keresztül a többi paraszttal egyetemben folyamatosan szenvedett el sérelmeket és igazságtalanságokat. „Kétlakiként” is állhatott nyomás alatt. Ezt nehezebben viselhette, mint sorstársai. Ez hajthatta a tszcs ellen is.

Személyes bosszúvágy is sarkallhatta. A tanácsi rendszer munkás volta ellenére tÉle is elvárt szolgáltatásokat, pl. egyszer a vezetÉk fuvarozását az állomásról a faluba, aminek É nem tett eleget. Az érte küldött rendÉr a háza udvarán megverte, ez megtorolnivalóként azóta is érett benne. A rendÉrön a tanácsházi események reggelén durván elégtételt vett³⁷.

A „nézők”

Csoportosulásuk indítéka nem egyszerűen a kíváncsiság. Ennél több is mozgathatta Éket: a vágy, hogy lássák, hogyan teszi helyre az É igazságukat is valaki, aki helyettük is

³⁵ A nemzeti kormány 1956. október 31-én megszüntette a kötelezÉ beszoállításit rendszert. Papp István, A beszoállításit rendszer felszámolása 1956-57-ben. Epa.niif.hu/01000/1019/00001pdf/papp.pdf

³⁶ A forradalom után egy év és 4 hónap szabadságvesztésre ítélték. Balogh: 2017: 208.

³⁷ A rendÉr-estet egy szemtanú meséli el a hivatkozott könyvben: Im. 181.

intézkedik. Az, hogy sokan, de akár csak többen voltak is ott, azt mutatja, hogy sokuknak volt oka elégtételre várni.

Ezt az elégtétel meg is kapták a vb-elnök megverésével, és azzal, amikor valaki nagy dühvel „kivágta” az ablakon a gyűlölt szovjet vezetők arcképét, az elézések fétiseit: Itt van apátok! Itt van nagyapátok! – eltúlozva a hatalom által mindannyiukra kényszerített tekintélyneveket mint „rokonaik” nevét. Pusztultak a képek, égtek a gyűlölt iratok: beszolgáltatási ívek, feljelentések, listák. Talán nagyobb megkönnyebbülést éreztek, mint amikor a vb-elnököt véresen látták.

Az emlékezet változatai

„A jónép meg nézte, az egyik része elindult hazafelé, aztán jöttek újak.”

Vagyis a nézőközönség állandóan változott, voltak akik ennek, voltak akik annak az epizódnak voltak tanúi. Akik hazamentek, elújságolták, amit láttak. Számukra ott befejeztek az események. Így törtek azok több részletre, és így maradtak különbségek az egyes elbeszélők emlékezetében. Szájról szájra adva élnek tovább, így kerekednek. Esetünkben még a pletykaszintig sem jutottak el, mert hamarosan olyan mértékű lett a téma említésének hivatalos tiltása, értelmezésbeli erőszakos átfordítása, átértelmezése, bagatellizálása, hogy legfeljebb saját emlékként érinték az emberek tovább, lezárva magukban ott a történetet, ahol hallották. Nem beszéltek meg másokkal. (Legalábbis velem, a gyerekekkel nem, de a fülem hallatára sem.) Így maradt meg bennem is, hogy a vb-elnököt kidobták az ablakon. Sokan tudták így, pedig ez nem volt igaz. 70 évesen tudtam meg az igazságot.

A gyerekek viselkedése

A gyerekek a falu életében mindenhol ott voltak az események bámészkodóiként ezt megelégedően is. A szülők ritkán mondták a velük kéredezkedőnek, hogy „oda nem jöhetsz velem”. Az én apám csak annyit mondott: „jöhetsz, ha nem szólsz bele”. Persze saját választás alapján mentünk, főleg oda, ahol látványosságot, érdekességet sejtettünk. Így nem volt csoda, hogy itt is kb. 8–10 gyerek volt a bámészkodók között.³⁸

A tanácsházánál lévő gyerekek viselkedése korosztályokra jellemző, tipikus formában

³⁸ Nagyjából igazolódik is ez. Balogh: 2017:171.

különül el.

1. Vegyes életkorú gyermekek passzív megfigyelők a felnőttek között.
2. Közülük vált ki a két 8 éves, „gyűjtőgető”, korosztályukra jellemző motiváció által mozgatva, adatközlő és „haverja”, akik felismerve a különleges lehetőséget, a bélyegzők gyűjtésére, ki is használták az alkalmat, kiváltak a többiek közül. Később is visszatértek, hogy a szegélynövények között hátha találnak még.
3. Az aktív cselekvők, az „iratégetők” (11 és 16 éves), akik apjukat kísérték, „vele jöttek”, mint megannyi más útján. De jöhettek vele féltésből, szeretetből, kíváncsiságból is. Azonban itt nem önálló döntés szerint, nem önálló kezdeményezésre cselekedtek, hanem apai felszólításra.

A tanácsháza előtti betonon tüzelve: „Ezeket meg gyűjtsátok fel!” a „falú” szeme láttára „hőssé” válva, a faluval együttérezve rájuk is sugározhatott apjuk „igazságot szolgáltató” szerepéből. Az elő irányítása és védőszárnyai alatt a gyűlölt tárgyakon, papírokon „legálisan” élték ki mások helyett is (a fiatalabb gyerekekre jellemző, élvezettel romboló), indulataikat.

A három csoport tagjai, bár jól ismerték egymást, (a fiatalabbak egy gyerektársasághoz tartoztak a fiatalabb tüzelővel), nem léptek át saját csoportjukból a másikba. A falu tekintélyelvű nevelése olyan erő korlátnak minősült, amely rendkívüli körülmények között is működött. Aki az apjával (szülőjével) van, annak tudtával, beleegyezésével eltérhetett a szabályoktól, de a szülők tudta nélkül, más felnőttek szeme láttára, főleg példájára, mert azok sem kapcsolódtak be a „garázdaságba”, a gyerekek sem merték ezt megtenni.

Kérdés a felnőtt B. F.-hez:

„– Nem szeretnél volna te is tüzelni?”

– Eszembe se jutott, a felnőttek nem is engedték volna!”

Élet október 26. és november 4. között

Akkor még nem tudta senki, hogy ez volt az 1956-os forradalom mendei eseményeinek legkritikusabb napja, és hogy a forradalom történetében lesz még egy határnap, ami más irányba fordítja mind a gondolkodást, mind a viselkedést.

A faluban megnyugodtak a kedélyek, és befejezettek tekintették a leszámolást az elÉzÉ rendszerrel. 26-a után megalakult egy hivatalos faluvezetés, a nemzetÉrség pedig az ország kormányának felhívására 28-tól hivatalosan, létszámában és felfegyverzésében kibÉvítve folytatta tovább a tevékenységét.

„Mendén 1956. okt. 26. és nov. 4-e között a munka nem állt le, sem a téglagyárban, sem a téeszcsékben. Az állatok nem pusztultak el, hanem volt gazdáik gondoskodtak róluk. A tanács helyébe lépÉ Nemzeti Bizottság hamar átvette az irányítást, a rend fenntartásáért a nemzetÉrség folyamatosan járÉrozott.” A tanácsházán működött a hivatal, eskettek!³⁹ Minden bolt és minden kocsmá nyitva volt, az emberek éltek az életüket. A hentesbolt is nyitva tartott.

B. F. (8) „A hentesboltnak sem kellett bezárni egyszer sem a forradalom miatt, és bár szegényesen, de ellátás is volt. Valahonnan mindig jött valami áru. Abban az idÉben volt valami szerzÉdése a földművesszövetkezetnek, a Jacina bácsi tartotta a birkákat a Kásavölgy végén. Hetenként olyan 4–5 birkát le kellett vágni, behajtotta a fater, és levágta meg lenyúzta, azt árulta a hentesboltban.

Még Béla bácsinak is küldött valakivel rendszeresen, amíg az bujkálásban volt. Hálából a forradalom után felajánlották neki a párttagság lehetőségét ...”

„Képek” az 1950-es évekből

A húsbolt működése, áruszállítás

A húsboltba minden csütörtökön szállítottak valamelyik nagyvágóhídról árut. Lehet, hogy ez már késÉbb volt, amikor a mendei ÁFÉSZ-t más körzethez csatolták, én Ceglédre emlékszem. Apám vagy nagyon korán kelt: – árut hoznak! – vagy este addig várt a boltban, amíg meg nem érkeztek a „szállítók”. Így nevezte, ha nem tudott hazajönni, üzent velünk

³⁹„A Tanácsházán október 27-én négy, november 3-án pedig további három pár mondta ki a boldogító igent, vagyis: kötött házasságot és esküdtök örök hűségét egymásnak.” Balogh: 2017: 171.

anyának, hogy „várom a szállítókat”. Az országúton, a bolt ajtajával szemben parkolt le a nagy, ponyvával letakart teherautó. Fehér köpenyes emberek, vállukon átdobott, véresre piszkított fehér vásznakon, a letaposott árkon át nagyot lépve vagy átugorva hordták be a boltba apámmal együtt a húst. Általában a fali kampókra akasztották, szinte feldobták rájuk. Ilyenkor apa még később jött haza, mert ott kellett maradnia „bontani”⁴⁰, hogy másnap reggel nyitáskor megkezdődhessék a kiszolgálás.

Október forrongó napjaiban ez a szokásos eljárás is megtorpanhatott egy időre. Feltételezem, hogy a forradalom első időszakában a megszűnt központi húszállítmányok helyett a faluban talán éppen a helyi ellátás miatt tartott birkaállomány jelenthetett rendszeres utánpótlást.

Erre a következő jegyzékönyvi részlet mutatja a jogi lehetőséget:

„A Mende és Vidéke Földművelésügyi szervezet... A tagjai szükségletének fedezésére nem tagoktól is vásárolhatott, ... (a tagjai által neki átadott terményeket pedig nem tagok részére is eladhatta...)”⁴¹

Ennek alapján biztosnak látszik, hogy a húsbolt áruellátása ezekből a forrásokból történt. Bár a forradalom alatt nem bűvelkedtek az áruban, a falu lakosságának jutott hús, és apám rendszeresen „küldött” a bujkálásban lévő vb-elnököknek is. Nem voltak egymásnak különösen jó ismerősei. Sőt! Apám is elszenvedte a kulákokra nehezedő nyomást, a gyanúsítgatások lélekromboló hatását. Nagypapám még a forradalom idején is kuláklistán volt. Apámban az emberi részvét és együttérzés munkálhatott. A néhány nappal azelőtt még gyűlölt vezető, aki „meglakolt” bűneiért, mostanra elesettségében istápolásra szorult, és ezt apámtól, aki „helyzetben” volt, megkapta.

Az egyéni szolidaritáson túl benne volt a faluközösségnek a saját tagjai iránt tanúsított felelősségérzete, a lehetetlen helyzetben lévőkn való segítség általánosan érvényes kötelessége is.

Hogy is nézhetek volna egymás szemébe a falubeliek a forradalom után, ha nem segítettek volna a rászorulton?

Hasonló magatartás 1956 váratlan fordulatokat hozó napjaiban, mint azok előtt is, sokak részéről nem egyszer előfordult.

⁴⁰ Bontani: a félsertéseket, nagy marhadarabokat kisebb darabokra osztani.

⁴¹ Balogh: 2017:116.

Ajándékozás–adakozás, kéregetés–koldulás, bazslálás

Szüretkor a szomszédok, rokonok, barátok szélét küldtek egymásnak. „Már nagyobb koromban én mentem a szüretelék elé a sorokba, hogy egy külön karkosárba szedjem a legszebb, érett és laza fürtöket, amiből majd kóstolót küldünk és aszalunk. Legjobbak voltak erre a Szlanka, majd az Otelló, a Fehér mézes és az Ökörszem fajták. ... Ezeket a fürtöket fejjel lefelé lógatva, 3–4 sorral a szemecskék alatt, úgy, hogy a bobujkák (tót: szemecskék,) lefelé lógtak, erősen megkötöttük, egy madzag két végére egyet–egyét. Csak átmenetileg függték a gangon, a darazsak elé siettünk felvinni a padlásra. Ott a madzagot felaggattuk egy rúdra, kétfelé lógatva a két fürtöt, hogy ne érjenek össze. Ha langyos ész volt, a szemek szépen lassan száradtak, gyakran még karácsonykor is volt édes, kissé összeaszalódott szélünk.”⁴²

Kukoricatöréskor a szomszéd néni zsenge kukoricát főzött, és azt jól megcukrozva hozta át a szomszédba nekünk, gyerekeknek. De ezt kínálgatta kukoricafosztóknak is.

Disznóvágáskor kóstolót küldtek egymásnak az emberek. A beteg rokonoknak, szomszédoknak, a gyermekágyat fekvő asszonyoknak főtt ételt, akár teljes menüsört vittek. Ez oda–vissza érvényesülő, régi szokás volt.

A jó tanítónak még novemberben, vagy december közepén is vitt a tisztelése újságpapírban vagy homokban pirosra érlelt friss paradicsomot, aminek észsel nem volt ideje beérni.

Shokás volt az adakozás a rászorulóknak is. De a kapuban kéregetést sem küldték el üres kézzel, a használt, de még viselhető ruhákat is nek kapták.

Ha akárki úgy lépett be valamelyik ház konyhájába, hogy az asztalon pl. palacsinta volt, görhöny vagy bukta, rájárós maradék, azt megkínálták belőle. De otthon megtanították a szülők a gyerekeknek, hogy csak egyet illik elvenni, másodszorra nem szabad.

Egyszer, az ötvenes évek elején anyuka azt mondta: „Gyere velem, viszünk ennivalót a szegényházba.” Én nem tudtam, hogy ez mit jelent, hogy egyáltalán van ilyen, de hamarosan megtudtam. A hegyre vivő Tabán⁴³ utolsó elágazása a Legelő utcába kanyarodott, annak a bal oldalán volt egy kicsike ház. Abban mindössze egy helyiség, ahol egy öreganyó feküdt rongyokba bugyoláltan, én úgy emlékszem, hogy a földön, mindenféle vackon. Anya bement, föléhajolt, odaadta neki az ételt. Lehajolva hozzá beszélgettek, én

⁴² Mészáros Józsefné Rojtos Ilona közlése.

⁴³ Hivatalos neve Tabánhegyi utca, de Mendén mindenki csak Tabánként emlegeti.

nem mertem beljebb menni (akkoriban hajlamos voltam minden rongyos öregasszonyt boszorkánynak látni), az ajtónyílásból néztem. Az az öreg néni volt, aki lassú járásával sötét rongyaiban idÉnként megjelent a házaknál fedeles kosárral a karján koldulni. „Adjanak, adjanak, amit Isten adott, Mert én világtalan koldus vagyok.” – kántálta monoton hangon, jelezve a bentieknek, hogy megérkezett. Anyuka teljesen természetesnek vette, hogy jön, folyamatosan félrerakta neki a fölöslegessé vált falatokat. Mikor ez a néni meghalt, megszűnt a szegényház is.

Anyám a bélzsírt, avas zsírt, avas szalonnát a cigányoknak tette el, akik tudták, hogy a falusi asszonyok nem kedvelik ezeket, így direkt ezeket kérték. De ha tyúk megdöglött, anya akkor üzent is értük, mert azt örömmel vitték el. Ha kéregetni jöttek, így kezdték: „Döglött tyúkja nincs?” Így hát félretette nekik, nemcsak É, hanem mások is. Ezt még a hatvanas, hetvenes években is tapasztaltam, amikor már anyósomnál laktam.

A falusi asszonyok a fiatalabb cigány nÉket tegezték, akik Éket magázták, de az idÉsebbekkel magázódtak, és aki olyan korúnak nézett ki, azt néninek szólították: Maris néni, Julis néni. Ék voltak az én gyermekkorom öreg cigányasszonyai.

Egy dolog nem illett Mendén: étkezési idÉben beállítani valahova. A felnÉttek is figyeltek erre, a gyerekeknek pedig külön a lelkére kötötték: „...elmehetsz, de ha esznek, gyere haza!” A „bazslálás” azt jelentette, hogy ott állsz, bámulod, ahogy esznek, ezzel kiprovokálod, hogy megkínáljanak. Ez nem volt illendÉ. Ennek a tapintatos viselkedésnek egész biztos a parasztság évszázadok óta szűken szabott „fejadagja” volt az oka. Egyszer átjött hozzánk valamiért a tÉlem egy évvel idÉsebb szomszéd fiú. EbédidÉ volt, amire talán nem figyelt fel, mert Ék még nem ettek. Perceken belül megjelent a tÉle két évvel idÉsebb bátyja: „Bazslálás?” (Bazslálsz? A mendei szóejtésben gyakran elhagyták a magánhangzó utáni mássalhangzót, megnyújtva a magánhangzó ejtésidejét: kolofityáát-kolofityált.) Már húzta is kifelé könyökénél fogva. É szinte szégyenkezve szabadkozott: dehogy! – és sietve követte bátyját.

Disznótor mátohákkal. Hiányzó nemzetőrök

A disznóvágás jelentÉs eseménye volt a régi falusi világnak (egyben alkalom különleges kéregetésre is). Míg a földeken való munka a jövÉ évi „kenyérért” történt, a sertéstartás, majd a -vágás a húsért. Ezért különösen fájó pont volt a Rákosi-idÉkbeli

vágásengedélyeztetés és beszolgáltatás.

*„A feljelentések, fÉként feketevágások miatt – az 50-es évek elsÉ felét jellemezték. ... A feljelentÉ ... az elkobzott állat 10%-ára számíthatott, amely jutalom minisztériumi rendelet által volt biztosítva számára”.*⁴⁴

Így ösztönözték a feljelentéseket. Nagy megkönnyebbülés lehetett, amikor végre kihegyezett fülek „fennhatósága” nélkül történhetett mindez, mikor '56-ban megszűnt a „feketevágás” fogalma! Nem kellett bejelenteni, beszolgáltatni! Végre folyhatott a régi módon is disznóvágás.⁴⁵

November legelsÉ napjaiban apámat elhívta valaki disznót vágni. Este tort rendeztek a segítÉknek, rokonoknak, barátoknak. Mivel apa vágott, hivatalos volt a családja is. Maga a vendégség számomra azért volt érdekes, mert szokás szerint mátohák is jöttek. Rongyos cigányasszonynak öltözött, piszkosra maszkírozott két férfi volt, akik hangoskodva bohóckodtak, lopkodtak a tányérokból, bementek a konyhába, borogattak, rendetlenkedtek, úgy kellett elzavarni Éket a házigazdának. Miután kaptak csomagot⁴⁶, elmentek. Utánuk nem sokkal mi is haza indultunk. Teljesen sötét este volt, kihalt végig a FÉ utca. Az elejétÉl a legvégéig kellett mennünk rajta vagy két km-t, hogy hazaérjünk. A közvilágítás akkoriban még nagyon szegényes volt. Rettenetesen álmos voltam, nem frissített fel semmi. Keservesen éltem meg a hosszú gyaloglást, az ágyam utáni vágyat, a fázást, mert nagyon hideg volt. Gondolom, az álmoság csak rontott a hÉérzetemen. Átéreztem az elhagyatott gyermek sorsát, mert fel akartam volna vetetni magam, ha nem lettem volna olyan túlÉtt ehhez. Szinte alva jártam. Megfogadtam, hogy soha az életben este nem megyek sehova otthonról. Aztán, ahogy közeledtünk a házunk felé, de még mindig nagyon messze jártunk, rettenetes sírás, sikoltozás, jajgatás ütötte meg a fülünket. Szinte bibliai jelenet bontakozott ki elÉttünk:

– Fiam, fiam! – zokogta egy asszony folyamatosan. Ahogy közelebb értünk, láttuk, hogy az országúton, szinte a házunkkal szemben, az iskola felé egy tetem fekszik, fölötte pedig

⁴⁴ 255.450/1951. (XI. 19). Élm. M. számú rendelet a feketevágások elleni küzdelem fokozása és a feketevágások felderítÉinek jutalmazása tárgyában. Balogh: 2017: 38.

⁴⁵ Nem feledkeztek meg az élelmiszerszegény fÉvárosiakról sem. A Mendei Nemzeti Bizottság rövid életében mindössze három határozatot hozott. EzekbÉl az egyik élelmiszersegély szállításának megszervezése volt a fÉvárosba. Im: 194.

⁴⁶ Csomag: disznótoros csomag. A mátoháknak nem járt gazdag csomag: kevés sült hurka, sült friss kolbász a vacsoráról, paprikás szalonna, töpörtyű.

egy asszony, az anyja hajlong a földön ülve. Egy mendei fiatalember volt, akit régi vetélytársa ütött agyon. És a nemzetőrök akkor nem voltak sehol!

Ez az eset nem tartozott a forradalom eseményeihez, de az '56-os évhez elfeledhetetlenül. Az akkori napok legmegrázóbb esete volt, példája a legények viselkedésének, akik jogos vagy jogtalan, legényes, virtuskodó vagy szerelemfáltásból fakadó indulataiknak nem mindig szabtak gátat. És annak is, hogy az ún. nemzetőrök valójában nem tudtak vigyázni a rendre!⁴⁷

A második fegyverosztás

A második fegyverosztás október 28-a után kezdődött, amikor kormány szinten felszólították a fiatalokat, hogy nemzetőrként csatlakozzanak az újonnan szerveződő karhatalomhoz⁴⁸. Így próbálták irányíthatóvá tenni a folyton növekvő létszámú, és kiszámíthatatlan indulatú nemzetőri „szabadcsapatokat”. Hogy ez az új szervezet el tudja látni feladatát, fel kellett fegyverezni. Mendéhez legközelebb a tápiószecsői tüzérségi laktanya volt, ahonnan ez meg is történt.

A tápiószecsői laktanya

„A tápiószecsői laktanyát 1955-ben alapították fegyverbázis célra. Alapfeladata volt a hagyományos tüzérségi eszközök (lövészfegyverek, légvédelmi- és tábori lövegek) tárolása, csapatoknak való kiadása, huzamos tárolásra való előkészítése. ... 1955 végéig 400 vagonnyi anyag lett beszállítva a raktárakba. ... Az 1956-os forradalom és szabadságharc során az intézet állománya igyekezett megóvni a tárolt fegyverzeti eszközöket, azonban a túlerővel szembeni fellépés nem hozott megfelelő eredményt, hiszen az intézetnél tárolt eszközök nagy része kikerült a tárolóhelyekről.”⁴⁹ Innen látták el a környező falvakat fegyverrel, melyből Mendére is jutott. A hivatalos dokumentumok szerint is egy onnan „szabadságos” katona, a faluban „épp most is” nemzetőr volt az egyik beszerző.⁵⁰ Ezzel újra megindult a fegyverek terítése.

⁴⁷ Erről az esetről részletesen beszámol H. E. adatközlőm is, de mivel nem érinti a forradalmi eseményeket, a részleteket nem írom le.

⁴⁸ Okt. 27-én rádióközleményben szólították fel a fiatalokat, hogy csatlakozzanak az újonnan szerveződő karhatalomhoz. Forrás: Internet. (Irodalomjegyzék: 12). Megtekintve 2017. március 4.

⁴⁹ www.helokata.hu/a-tapioszecsoi-laktanya-tortenete Megtekintve 2017. március 10.

⁵⁰ Balogh: 2017: 197.

Fegyver a szalmakazalban

B. F. (8) „Ezek az emberek még egyszer megjelentek nálunk, oszt apukának adtak egy pisztolyt, amit apuka bedugott a szalmakazalba hátul. Amikor dugta be becsomagolva, a kazalból kirepült egy veréb. Mindenki úgy megijedt tőle, azt hitték, hogy lőnek! Azért osztogattak fegyvereket, hogy az emberek meg tudják magukat védeni a szovjet megszállás ellen.”

A fegyvereket elsősorban a már katonaviselt barátok, szomszédok, ivócimborák kapták, legalábbis meg lettek kínálva velük, mert ők feltehetően értenek a fegyverhasználathoz.

Apám valószínűleg meg akarta kímélni magát a további „zaklatásoktól”, ezért elfogadta. Így alkalmazkodott a kétféle lehetőséget hordozó helyzethez. Ha kellett volna az „oroszok ellen”, kéznél lett volna, de el is akarta kerülni a további erőltetést. Mint háborút megjárt, fegyverforgatásban tapasztalt férfi, meg persze a „falu erős embere” is, az első között került szóba a hivatalos fegyverosztás. A kazalba dugta el.

Miután megkapta, nyilvántartásba került. A maradékot a tűzoltószerteremben helyezték el. Ott Erőseget tartottak fölötte, az Erőket személyesen gyűjtötték össze. Nem vállalt mindenki szívesen szerepet. Úgy tért ki előle, ahogy a legegyszerűbbnek látszott.

Buriusz Mária, 1947 (B. M. 9) „Apu kiment a szőlőbe, nem tudtam, mért van olyan sokszor kint. Állandóan zörögtek nálunk, hogy apu menjen tűzErőségbe.”⁵¹

Sok férfi fogadta el, ugyanúgy, mint apám, de használatára nem került sor. A legelső kínálkozó alkalommal visszaadták. A háborúban, vagy utána, a Rákosi-időben a tárgyak, élelmiszerek, sokszor emberek elrejtésének helyei tipikusak voltak. Egyik legkézenfekvőbb a szalmakazal volt, mely az átláthatatlan, az időjárás viszontagságainak kitett tömeg nagyságánál, terebélyességénél és provokatív védtelenségénél fogva alkalmasnak látszott e célra. Sok példát ismerünk arra, hogy az ellenség a szuronyos puskákkal, a fináncok karókkal elsőnek ezeket a helyeket, a szalmakazlakat, a takarmányhalmot dúlták fel. Apa is ismerte ezt, volt bőven akár saját példája erre, mégis, most is oda dugta, mint ahogy mások is a faluban.⁵²

⁵¹ A szerző magánlevelezéséből.

⁵² Balogh: 2017: 200

A szabadságharc kezdete. November 4.

Tankok az országúton

Az én ágyamból különös hallási viszonyok voltak a falu keleti bejárata felől, Süly irányából, ami az út egy emelkedésének csúcspontjáról lejtővel kezdődött. Nem látszott még semmi sem az országúton, mégis hallottam, ha autó közeledett a faluhoz, majd ha felért a csúcsra, megláttam az ágyam melletti falon fényszórója fényét. Sötétedés után minden keletől Mendére közeledő jármű először az én fekhelyem mellett „jelentkezett be”.

Egy éjszaka, inkább hajnalban, hihetetlen dübörgésre ébredtem. Még nem láttam soha háborgó tengert, vagy háborús bombázást, de elképzeltem ennek hallatán. A veszélyesen morgó, dübörgő hang nem erősödött és nem halkult, csak kiterjedt, és nem akart vége szakadni. Aztán egyszerre megjelent egy fénycsóva az ágyam melletti falon, jelezve, hogy a falu határába, az országút legmagasabb pontjára gépjármű ért. Persze nem egy, hanem sok-sok harci jármű. Jöttek és jöttek, súlyosan és megállíthatatlanul az országutunkon, görögtek végig a falun Pest irányába.

B. F. (8) „Sose felejttem el... vasárnap vonultak, és én kismisén ministráltam két osztálytársammal. Mibe közben kinyílt az ajtó hátul, egy ember beszólt, hogy Atya! Jönnek az oroszok! Erre azt mondta dr. Décsei Géza⁵³, a mendei plébános: Akkor csak egyet tehetünk. Imádkozzunk. És akkor letérdeltünk mindnyájan, az egész templom, és hangosan imádkoztunk: Mi atyánk, ki vagy a mennyekben... És amikor ennek vége lett, a pap be is zárta a templomot, és ment mindenki haza. A tankok meg jöttek.”

Bagoly Mária 1953 (B. M. 3) „1953-ban születtem, tehát amire emlékszem a forradalom idejéből, az nekem csak az öröm. Tudom, ezt így kimondani nem ildomos, de mégis így van. A gyerek nem érzi a veszélyt, a gyerekek ez inkább mese... Mivel az országút fölött laktunk, a gyerekek élmény volt, ha vonultak a tankok ... mert kirohangáltam, a nagy, kétszárnyas kapunkból pont odalátni lehetett ... mai eszemmel inkább ágyúszerű valamik voltak.”

⁵³ Adminisztrátor, c. prépost (1896-1960), 1953. november 1-től 1960-ig szolgált Menden. Balogh:2017:158.

Pécel lövése

Éjszaka iszonyatos ágyúzaj rázta meg a környéket. Valahol a közelben ágyúztak. Az emberek nem tudtak napirendre térni fölötte, rémülten találgatták, mi lehetett ez. Elterjedt, hogy Pécelt lőtték.

Pécel a Gödöllői dombvidék egyik völgyében, tőlünk olyan 15 km-re É-Ny-ra fekvő szomszéd település. A mi családunknak különösen kedves, mert anyuka onnan származott, szülei és testvérei akkor is ott laktak.

B. F. (8) „Még akkor éjjel olyan lövöldözés volt Pécel határában a tankokkal, hogy megremegett még nálunk is ajtó, ablak, minden a világon. Akkor nem tudtuk, hogy mi lehet az oka, de pár nap múlva az utcai hírekben megtudtuk, hogy innen mentek tankok Pest felé a 31-esen, de voltak, akik a 3-ason mentek Gödöllő felé, meg több irányból Budapestre. Állítólag Pécelnél egy mélyútba beszorult az egyikük. Leadott egy segélykérő lövést, a többi tank meg félreértette, elkezdett lőni abba az irányba. Ebből lett egy olyan kib.ott lövöldözés, hogy abban hiba nem volt. Tőlünk Pécel lehet vagy 15–20 km, arra ébredtünk, hogy mi lehet ez? Nagy dirr-durr! Anyukáék az ablakban, a redőny résein néztek kifelé, hogy mi van. Nem láttak semmit, csak messziről torkolattüzeket. Később mondták a péceli rokonok, hogy a mélyútban adott le egy segélykérő lövést az egyik, a többi meg azt hitte, hogy támadnak, és összevissza lövöldöztek ott egymás irányába. Egymást nem találták el. ...”

„– Tudsz arról, hogy lett-e áldozat?

– Nem.

– Mert én tudok. Egy akkoriban épített ház állt valahol kint a határban, abban lakott egy fiatal család. Nemrég költöztek oda két gyerekkel, az életükre készültek. Nagynénénk mesélte ezt nekem úgy négy éve, és hogy Pécelnek az az egy áldozata volt '56-ban.”

Megviselte a pécelieket, továbbadják a szomorú történetet.

Egy péceli kortársam, az akkor 11 éves Juhász József „Novemberi villámok” című novellájában írta meg élményét.

Részlet a novellából:

„...– Gyerekek! – ébredtem anyám suttogó hangjára. – Keljete fel gyorsan!

Éjszakai álmunkból keltegetett. Hirtelen azt sem tudtam, hol vagyok, mi történik

körülöttem, mert sötét volt a szobában, illetve csak néhány pillanatig. Mert odakint fel-felvillant egy villámláshoz hasonló fény, amit közvetlenül égzengésszerű hang követett, még az ablaküveg is beleremegett. A gyors villanások és robbanások szüntelenül követték egymást ... Sámlijainkon kábán, de feszült félelemmel kuporogtunk s hallgattuk a házunk felett elsüvítÉ lövedékek hangját, néztük a felvillanó torkolattüzek és robbanások fényjátékát a konyhánk falán. ...

Reggeli után én is kimerészkedtem az udvarra. A mi házunk csaknem a domb tetején állt, így messzire elláthatam onnan: nyugati irányba Budáig, északi irányba a Várhegyen túl is. Sokáig fürkésztem a környéket, de én sem láttam rendkívülit. Illetve mégis felfedeztem egy furcsa változást a Vásártér felé: mintha romokban állna egy ház a Tarcsai utca végén. Sejtettem, ott biztosan történt valami, mert emberek igyekeztek oda. Gondolkodás és szüleim engedélye nélkül nekivágtam az útnak.

Mire megérkeztem a Rákos-patakon át, már hét–nyolc felnÉtt és néhány gyerek álldogált a romba dÉlt lakóház mellett. Mindenütt lánctalpak szántotta barázdákat láttam, az épület maradványai között ágytoll pihéi szálltak, és furcsa korom és kátrányszag kavargott a levegÉben.

FelnÉttek mondták, harckocsi ment Feketéék házának, és mindenki meghalt benne. A friss romok és a család halálának híre fojtó hangulatot sugallt: úgy éreztem magam, mintha sírgödör mellett állnék. TÉlük hallottam azt is: „A ruszkek egymást lÉtték, azt sem tudták, kik lövöldöztek rájuk. A faluba is belÉttek, még most is ott van egy fel nem robbant „szivar” (katyusalövedék) a Tüzép mellett...

Halottak napja. Volt ismerÉseinknek, rokonainknak virágot, gyertyát viszünk. ...megpillantom Feketéék sírboltját, ahol Fekete Béla és felesége, Piroska, valamint két gyermekük: Anikó és Bélus nyugszanak. A dátum: Ezerkilencszáz-ötvenhat, november 4. ...” 54

Szüleim elbeszélésein kívül nem volt semmilyen élményem a háborúról, az ellenségrÉl, de most lett. „Szovjet-fogalmunk” nagyon lehangoló volt. Nem fért bele pozitívum. A háború, a front tapasztalatai, az „egyvágányú vasút”, a háború utáni szovjet

⁵⁴ Novemberi villámok. Részlet. In. Juhász József: GyÉztesek és vesztesek. Novelláskötet, 94–106. p. Magánkiadás, 2007, Pécel. 225 p.

megszállás és faluvezetés⁵⁵, a személyi kultusz, a beszolgáltatások módszerei, az erőltetett tévesztés olyan érzéseket és indulatokat szítottak az emberekben, amelyek átszivárogtak a gyerekekbe is. A tanácsi vezetők drasztikus leváltása adhatott némi elégtételt a falu lakóinak, némi önbizalmat a politikával szemben, de a tankok bejövetele újra kiszolgáltatottá tette őket. Tehetetlenségük és önfeladásuk megmutatkozik a templomi közös imádkozásban. Az az információ, hogy Pécelen önmagukra lövöldöztek, némi kárörömmel szolgált. Akkor még nem tudta senki Mendén, hogy ártatlan emberek estek áldozatul. A magam részéről akkor éreztem igazi elégtételt, amikor megismertem a „Molotov-koktél” fogalmát. És hogy azt gyerekek dobták a tankokra.

⁵⁵ Balogh: 2017: 91.

November 4-e után. Háborús hangulat, bolti felvásárlás

A felnőttek, akik még nem felejtették el a háborús éveket és az azt követő inflációt, szinte pánikba estek az oroszok bejövetelén. Elkezdtek vásárolni. Anyának beszólt valaki a konyhaajtón, hogy a boltokat lerohanták az emberek.

– Mindent megvesznek – mondta. Mi, gyerekek nem értettük azonnal, hogy miért. De hamar kiderült, attól tartanak, hogy a pénzünk elveszti majd az értékét. Eltűnhet a boltok árukészlete, hiába akarunk venni bármit, nem lehet majd kapni semmit. El kell költeni a pénzünket.

Kisgyermekkoromban a mindennapi tárgyak közé tartoztak a milpengéig és még tovább emelkedő címletű papírpénzek, amik a folyton kutató-matató gyermekkezünkbe akadtak. (Az akkori gyerekek, amikor eljött az ideje az iskolában, könnyen megtanultak majdnem végtelenig számolni!) Nagyon lassan koptak ki. A pénz elértéktelenedésének fogalmát azonnal összekapcsoltam ezekkel a pénzekkel.

Közel laktunk az alsó bolthoz, anya rögtön minket, gyerekeket küldött, hogy fogjuk a sort, jön-e is mindjárt. Ha mi következünk, mielőtt odaér, vegyünk bármit, amit kapunk. Öcsémmel álltunk be, de nem kerültünk hamar sorra. Még álltunk anyával is nagyon sokáig a sok ember között. Főleg asszonyok (nők) voltak ott és gyerekek. A hangulat nyugodt volt. Bent a boltban is sokan, kint az utcán is sokan álltak kettesével, hármassal egymás mögött, de nem tolakodtak; beszélgettek. Mikor bejutottunk a boltba, már szinte teljesen üresek voltak a polcok. Akármilyen rajtuk, a soron következő ember azt kérte. Gondolom, hogy mindenki inkább hasznos dolgot vett, mint csokit, mert az bőséges volt még. Egy „Varázsolt” nevű, nagyon finom. Meg egy hárompúpú teve-forma, a púpjaiban mogyoróval.⁵⁶ (most Retro csoki néven kapható). Örömmünkre, mert most az egyszer anya nem ellenkezett velünk. Kaptunk jópár darabot. A Varázsoltnak roppanós étcsokoládé volt a külseje, nagyon finom, picit rumos csokoládékrém töltelék a belseje. Mint ma a legfinomabb bonbon, de legalább négyeszer akkora. Rájártunk a boltban testvéremmel az után is, amíg tartott, és amíg anyuka rávaló pénze is tartott. Emlékszem piszkosfehér színű fajansz tányérokra is, a peremen saját anyagából és színével girlanddíszítéssel, amik akkor

⁵⁶ Most Retro csokoládé néven kapható, kívülről pont ugyanolyan, de nem három, hanem két nagy és két kisebb púpja van.

kerültek hozzánk a „Hangyából”⁵⁷, bár volt tányérunk addig is. De hogy anya hozta-e, vagy mi, arra nem emlékszem. Én csak a csokival törődtem.

A barátnőmék a Hangya szomszédságában hasznos dolgot vettek, pl. egy falvédőt. Ma is a konyhában van, „szolgálatban”⁵⁸.

Az 1956-os vásárlási lázban beszerzett falvédő: peremes hátoldalú, fehér zománc alapon kék virág díszítésű, 900x600x2mm-es vaslemez. (Forrás: Mészáros Józsefné)

Mendén minden falurésznek volt vegyesboltja, a „faluban” kettő is. Mindenfélét lehetett bennük kapni, amire a korabeli háztartásokban szükség lehetett. Az edényféléitől a napi élelmiszerekig, a lámpaolajtól a gazdaságban használatos eszközökig. Az alsóbolt a „mi” boltunk volt, az alsó falurészé. A vásárlók itt is úgy bántak velünk, mint a faluban bárhol és bármikor a gyerekekkel: egyenrangú vásárlónak tekintettek, nem tologattak hátra a sorban, nem kerültek ki. „Foghattuk” a sort, s mikor anyánk megérkezett, beállhatott mellénk. Egymás rovására nem akartak előbbre jutni, figyelemmel voltak a másokra, nem tolakodtak. Mikor bárki sorra került, nem méltatlankodott, hogy nem jut minőségibb áru, megelégedett azzal, ami volt. Észszerűen álltak a lehetőségekhez, alkalmazkodtak a helyzethez és egymással barátságosak voltak.

⁵⁷ Hangya: 1920-tól létezett mint szövetkezeti társulási forma a helybeli gazdák társulása révén. Az 1950-es években Mende és Vidéke Körzeti Földművesszövetkezet néven működött, egyik vegyesboltja az alsó bolt volt. A lakosság hosszú ideig még Hangya néven nevezte ezt az üzletet. Balogh: 2017: 115.

⁵⁸ M. R. I. (9) közlése.

Hécsők tere (piac tér) részlete a '90-es évektől. A tér ebben a formájában 2017-ben megszűnt. (Forrás: Bagoly Mária)

Mivel mi is a Hécsők terén laktunk, éppen eljöttünk szokták rendezni szombatonként a heti piacot⁵⁹. Pultok, asztalok nem voltak, a kofák⁶⁰ a földre rakodták az árut, ami mindig egy– két kosárnyi élelmiszer volt: krumpli, tojás, gyümölcs, zöldség. Falubeliek hozták, kinek mi termelt a kertjében, és „fölöslegként” megmaradt a beszolgáltatás után. Az eladó holmit kosárba, hamvaskára⁶¹, papírra maguk elé rakták. Szépen álltak egymás mellett, egy sor árus háttal az utcának, egy sor pedig háttal az országútnak. Ha sok árus volt, nem fértek el már a piactéren, akkor az ablakunk alá jöttek, a járda mellé, és ugyanúgy kirakodtak, mintha a piactéren lettek volna. Őcsémmel sokszor kukucskáltunk a redőny résein, szinte testközelből figyelve az adás–vétel folyamatát.

A piacra jött eladni a Kásavölgyből és Szentistvánról is mindenki, és vásárolni is. A vevők az árusok között vonultak középen, mustrálgattak, válogattak. „Hogy adja?” „Mibe kerül?” kezdték a vásárlást; válogattak is, alkudtak is.

Mindenki ismert mindenkit, jó beszélgetések alakultak ki közöttük. Az ablakon hozzánk is

⁵⁹ 1951-ben megszűnt a jegyrendszer. Az, aki a begyűjtési tervet teljesítette, a fölösleget szabadon árusíthatta. Im. 105.

⁶⁰ Csak piaci árus szerepében beszéltek az asszonyokról mint „kofákról”, e szerepen kívül a szokásosan nevezték meg, kit hogy hívtak.

⁶¹ Házi szettes vastag teríték

be-bezörgött egy–egy messziről jött ismerős, anya barátnéje, rég látott ismerőse, vagy idegen csak valami ügyintézés céljából, hiszen anya volt a tsz könyvelője, hogy megbeszéljenek valamit. Szóval itt pezsgő élet folyt szombat délelőttönként.⁶²

56 októberében, novemberében azonban elnéptelenedett a piac. Megérződött rajta a „háborús” időszak. Alig volt áru, alig volt vásárló. Egyik szombaton anyuka kiment a piacra, de azzal jött be, hogy valakinek beletapostak a tojásos kosarába. „Hat forintért akarta adni a tojás darabját.”⁶³ Annyiért nem vettek, drágállták, odébb álltak. De valaki nem bírta cérnával. Arcátlanságnak tartották, hogy van, aki kihasználná helyzetet. Gyermekként igazságosnak tartottam a tojások összetiprását, de megérintett valami tőlem nagyon távoli összefüggésrendszer.

Az ismerős közegben, a falun belül, egyénileg nem működhetett a történelmi közelmúlt „túlélési mechanizmusa”, a másik becsapása, az árdrágítás saját érdekből, bár a próbálkozás megmagyarázható. A személyes ismerősség gátat szabott az árfelhajtásnak. A falu közösségének működési egyensúlya egységes normarendszeren alapult. Amint kilépett valaki ebből, és egyéni érdekből szembe fordult a többiek érdekével, azonnal ennek megfelelő választ kapott. Persze voltak a faluban ismert „nyerészkedők”, de őket nem becsülte a falu.

„Képek” az 1950-es évekből

A piactér

A Hősök terén csak egy sor ház volt. A másik oldali házak helyett az országúttal alkotott terecskét, amit a köznyelv Piactérnek is nevezett. Közepén állt egy bekerített kőkereszt, elburjánzott örökzöld és lombhullató bokrokkal körülvéve. Mellette egy jelképesen bekerített harangláb, aminek csak tűz esetén volt feladata: gyorsan, csak „rövideket” kondítottak a harangnyelvvél a harang egyik oldalát ütögetve. Földig lógó kötelét még az ott állandóan játszó gyerekcsapatból sem merte meghúzni senki. Ha véletlen egy–egy éppen „felélt”, az utcára egyedül épphogy kiengedett rosszcsont megkockáztatta,

⁶² A piac tér régről maradt ránk, valamikor itt volt a faluközpont. Balogh Gábor: Érdekességek Mende múltjából. 14. Tudta-e, hogy melyek voltak Mende nevezetesebb kocsmái? Mendei Híradó, 2017/I. (Irodalomjegyzék: 5)

⁶³ 1956-ban 1 kg kenyér 3 Ft, 1 tojás 1,50 Ft volt. Forrás: Az év számokban, 1956. URL: <http://1956.mti.hu/pages/56info.aspx>. Megtekintve: 2017. május 4.

az utca legöregebb, legtekintélyesebb gazdáik közül jött ki valamelyik, hogy megdorgálja. Ez a tér adott helyet a mutatványosok lakókocsijainak minden július utolsó hetében az augusztus első vasárnapján megrendezendő búcsúra készülve, és minden szombat délelőtt, a „piacnapon” a rendszeres heti piacnak is⁶⁴.

Rémhírek Budapestről

A Budapestről jövő hírek is egyre ijesztőbbek lettek.

B.F. (8) „Akik bementek a gyárba érdeklődni és visszajöttek, hozták a hírt, hogy fosztogatják Pesten a kirakatokat. ... lábánál fogva voltak felakasztva ávósok, ki volt a hasuk tömve százassal, meg a szájába, meg a szemébe, ilyen brutális dolgok, amik később, mikor megjelent a Fehér könyv⁶⁵, le is voltak benne fényképezve. Ilyeneket mondtak, hogy jobb is, ha nem mentek be Pestre, aztán mikor később bementek, mondták, hogy most a napokban ne menjetek, borzasztó napok vannak, egymást lövik az emberek...

Pár nappal később meg mondták, hogy fiatal suhancok, 12–13 éves gyerekek csapatostul járnak a pesti utcákat, oszt ha valaki rosszul szól hozzájuk, rögtön lőnek. Nem érdemes hozzájuk szólni, de ha valamit mondanak, azonnal meg kell csinálni, mert ha nem, azonnal agyonlőnek. Az egyik mondta, hogy valaki látta, hogy az egyik betört kirakattól ezek a suhanc gyerekek egymással csatárláncban állva rakják ki a cuccokat. És akkor már valószínű, nem tudom hogy, az oroszok is bekerültek ebbe a témába, de ott járőröztek. Akkor a rádióban az egyik vezető felszólította Budapestet, hogy a fosztogatástól tartózkodjanak, mert nagy kárt okoznak ezzel Budapest lakosságának meg az ország népének. És ezek a fiatal srácok fosztogattak, arra ment egy szovjet járőr, megállt, kiszállt géppisztollyal, és felszólította őket valószínűleg arra, hogy hagyják abba, mert oroszul beszélt. A többtagú társaság nagy része abbahagyta és arrébb ment, de kettő nem, tovább adogatta a cuccot egymásnak, a szovjet járőr meg ott a helyszínen agyonlőtte. Ilyent hallottam.

– De ezt rendőr korodban nem láttad igazolódni?

– Akkor nem. Már mostanában mondják, hogy azok voltak a legnagyobb hősök, már azok

⁶⁴ A „piactér” már nincs sehol. Keresztjét régen átcserélték, a haranglábat áthelyezték. Súlyos kőfallal igyekeznek elkeríteni, szabadidő parkot készítenek elő a helyén.

⁶⁵ Fehér könyv: A kommunista rezsim képes kiadványa 1957-től 4 kötetben az „ellenforradalom” tényének bizonyítására. (Wikipédia, 1956 napról napra. Megtekintve 2017. április 1.)

nem, hanem azok a fiatal gyerekek, akik ott járÉröztek, meg ilyesmi. Volt egy kollégám a Pest Megyei RendÉrfÉkapitányságon, egy T. Gyula nevezetű rendÉrÉrnagy, aki katonaruhában volt '56-ban. És ment az úton, és ezek a suhanc gyerekek körbevették fegyverrel. Na mi van, egyenruhában ballagunk itt? A Gyula mondta: Gyerekek, ne szórakozzatok már velem, ... fegyverem nincs, katona vagyok, megyek haza. Nem tudok más ruhát szerezni, de ha adtok egy ruhát, ha akarjátok, ezt levetem. Akkor megyek civilben. De nincs másik ruhám, haza kell menni. Beszélgettek vele, hogy akkor menjen. Így ment haza a Gyula.

– é mesélteezt?

– é személyesen mesélte. Azt mondja, engem elengedtek. Nem is mertem volna nagyon mit csinálni, mert mindegyiknél puska volt, nálam meg semmi. Oszt voltak vagy 12-en.

– Mikortájt mesélte?

– Nekem? 1982-ben.

– Ezt komolyan mondod, hogy 1982-ben mesélte?!

– Akkor dolgoztam a fÉkapitányságon, 1982-ben. Akkor mesélhette, mert máskor én nem találkozhattam vele, csak 1982-ben. Akkor beszélgettünk '56-ról. Ugyanis 1956 évfordulóján mindig rendÉri összetartás volt. 82-ben, és az azt követÉ években, meg az az elÉttiekben is. Én október 23-án, ha nem voltam szolgálatban, nem hagyhattam el a falum területét. Mert ha összetartás van, úgy hívták, hogy összetartás, mindenkinek a lakásán kellett tartózkodni, mert ha jött a járÉr, hogy azonnal be kell menni, egyszer sem kellett bemenni, de ha be kellett volna, akkor otthon kellett volna elérni mindenkit.

– Hánytól voltál rendÉr?

– 1977-tÉl.

– Akkortól?

– Lehet, hogy elÉtte is, de 77-tÉl úgy volt. Március 15-én ugyanaz volt a helyzet, nem csak október 23-án....

– Nem behívtak titeket, hanem elutazni nem lehetett, készenlétben kellett lenni?

– Amikor vége volt, 23. 24. 25, akkor már elmehettem, de akkor is tudni kellett, hogy hol tartózkodom, ilyen utca, házszám, de legalább elmehettem. De ha összetartás volt, akkor nem...”

Belső vándorlások

A Budapest elleni támadással és a Kádár-kormány megalakulásával véget kellett volna érnie a bizonytalan helyzetnek, hiszen éppen erre törekedtek, de nem ez történt. Hiába voltak a szigorú politikai intézkedések, idő kellett az elhallgattatáshoz. A számonkérések miatt leginkább a menekülési ösztön támadt fel az emberekben. Sokan disszidáltak, a budapesti harcok óta felerősödött a belső népvándorlás is. Budapestről az Alföld felé, mások meg éppen onnan jöttek Budapest, ill. Dunántúl felé. Mindenki biztos menedéket keresett volna. Mendén át, a 31-es úton, a Fő utcán oda-vissza megnőtt a forgalom. „Haza” igyekeztek az emberek. Ki Nyugatról Kelet felé, ki Keletről Nyugatra. Jöttek motorbiciklivel, teherautóval, ki milyen járműhöz tudott jutni. Jöttek gyalog is. Párosával vagy csoportosan, egyedül vagy sokan. Ez felkeltette a Fő utca környékén lakók együttérzését, segítőkészségét.

Buriusz István, 1945 (B. I. 11) „Nagymamám naponta főzött vagy 10 liter levest, és hívta be az embereket enni egy tányér levest, mielőtt tovább gyalognak.”

Az oroszlanói tanoncok Mendén

Egy novemberi estén beszólt valaki az ajtón anyukámnak, az iskolába gyerekek érkeztek, segítség kell nekik. A hívás olyan volt, mint a félrevert harang, úgyhogy anya abbahagyta, amit csinált, és azonnal ment, persze mi is utána öcsémmel.

Az iskola mindkét osztályterme tele volt már 15–16 év körüli fiatalokkal, egyenruhásokkal. Tanáraik vagy őket igazgatták, vagy az odaérkező falusiakat tájékoztatták, hogy mi is történik. Iskolájukban a tanítást felfüggesztették, a gyerekeknek valahogy haza kell jutniuk, de nem működik, ill. bizonytalan a vonatkozlekedés az országban. Oroszlanóból tartanak hazafelé, valahova az Alföldre. Gyalog indultak el „Pest alatt”, mert Budapestet lövik az oroszok. Ez a „Pest alatt” nagyon megragadta a fantáziámat. Nem értettem, hogy tudtak „alatta” jönni. Voltak vagy 80-an, 100-an, de lehet, hogy többen. Ekkor és ekkor indultak, a mai éjszaka itt érte őket, megkérték a tanító nénit, hogy adjon helyet nekik az iskolában. A mendeiak addigra szétvitték a híriket. Mire mi odaértünk, a Hécsők tereiek, a Fő utcaiak, a Jókai utcaiak⁶⁶ szinte teljes létszámban itt

⁶⁶ Az iskola környékén lévő utcák.

voltak. Mindenki hozott valami enivalót, az asztal már tele volt. Kenyeret, szalonnát, kolbászt, kocsonyát, lekvárt, aszalt szőlőt, stb. Mindenki vitt magával náluk aludni annyi gyereket, amennyit le tudott fektetni. A környéken nem volt olyan ház, ahová ne szállásoltak volna el egy-két fiút. Mi kettőt vittünk haza. Anya első dolga volt tisztálkodási lehetőséget biztosítani nekik. Szegényeknek véres volt a lábuk, emlékszem a látványra, ahogy áztatták lavórokban. Enni kaptak, ők meg elmesélték, mi is történik velük. A konyhában aludtak, a konyhai heverőn fejük-lábtól. De nem volt ellene kifogásuk, nagyon hálásan megköszönték. Reggel meg is reggeliztettük őket, ajándékképp hagytak nálunk egy üres bambis⁶⁷ üveget színes nejlonhuzallal befonva, amit valamelyikük font. Mostanáig azt hittem, hogy az „egész falu” ilyen emléket kapott tőlük. Aznap továbbmentek.

B. F (8) „Ettől kezdve voltak olyan jelenségek, hogy ...vonultak elég sokan. Jöttek a bányásztanulók valamelyik vājáriskolából, az este Mendén érte őket, és ott elszállásolták őket. A java része az iskola tantermében aludt szalmán és szalmával betakarva, ...de nem fértek el mindnyájan, ezért házakhoz is lettek telepítve. Hozánk is hoztak kettőt. őket viszont a nemzetőrök hozták... Jöttek a nemzetőrök. Karszalagjuk volt, ...nem rekvirálni jöttek, hanem élelmiszert gyűjteni. Kaptak ... szalonnát anyukától, de visszajöttek, hogy két gyereket el kéne helyezni. Elhelyeztük őket, ott aludtak a konyhában, ahol egyébként mi is szoktunk. Meg is mosakodtak, anyuka nagyjából rendberakta a ruhájukat. Ahol el volt szakadva, megvarrta. Másnap reggel anyuka még megreggeliztette őket, zsíroskenyér, tea vagy ilyesmi. Mikor elmentek, megkérdezték, mennyivel tartoznak De nem fogadott el tőlük semmit, 17–18 éves gyerekek voltak. Hetek múlva egy könyvben találtunk 30 Ft-ot. És oda volt írva, hogy „Ezt a jó szállásért hagytuk.”

Bartos Mihály, 1942 (a forradalom idején 15 éves): „...még anyám is hozott haza aludni abba a kicsi, egyszobás házukba.”

B. M. (9) „A nagymamámnál három bányásztanuló volt elszállásolva. ők azt mondták, hogy Dorogról jöttek. Kalocsára mentek, mert később az egyik küldött egy nagy csomag kalocsai paprikát köszönetképpen ...”

2017 januárjában hosszú internetes kereséssel megtaláltam az egyik vājártanulót.

⁶⁷ Az első, boltban kapható, csatos tetejű üveges üdítőital, kb. 2,5 dl. szörpféle, Bambi névvel. A kocsmában kiegészítette a „málnakínálatot”. Apa: „Iszol egy málnát?” „Kérsz egy Bambit?”

MegelÉzÉen számos levelet írtam dunántúli iskoláknak, hátha az iskola történetében megemlítette valaki ezt a vándorlás- esetet. Azonban a régi vājáriskolák vagy megszűntek, vagy, mint Oroszlányban, Tatán, Dorogon, Esztergomban össze lettek vonva más inézményekkel. A magyarországi bányászat megszűnésével megszűnt a vājárképzés is.

Olvasgatva az iskolatörténeteket, feltűnt, hogy ha volt is bármelyik iskola történetében utalás 56-ra, általában egy–két mondattal át is ugortak rajta.

Mivel az iskolák 56-os történetét egy–két kivétellel nagyon hiányosan dolgozták fel, így nem találtam nyomra. Viszont megtaláltam az Oroszlányi Bányászati Kiállítás telefonszámát. Bár a múzeum téli idÉszakban nincs nyitva, az igazgató, Mike István, aki a telefonhívást vette, végre reményt adott: „A Bandi szokott ilyesmirÉl beszélni. ...”

Interjú egy egykori vājártanulóval, Bordi Andrással

Bordi Andrással, a valamikori vājártanulóval mindkettÉnk számára öröm volt a találkozás. Ma már 76 éves, készséggel mesélte el az eddig soha el nem mondott történetet: az oroszlányi vājáriskolások 1956-os forradalom alatti „vándorútját” Oroszlányból – hazáig. Azt mondta, hálás nekem, amiért fel kellett idéznie.

Beszélgetésünk 11 oldal szó szerint leírva. A megindító történetbÉl indulásuk körülményeirÉl és a Mendén töltött idÉrÉl szól a következÉ részlet⁶⁸:

„1956. nov. 3-án olyan elhatározásra jutott az akkori városvezetés, hogy megszűnik a vājárképzés Oroszlányon, és szétszéled a vājáriskolának több mint 360 lakója.

– A forradalommal kapcsolatban történt?

– Igen. Megszűnik a tanítás. De hogy rendezetten hazajusson mindenki, elhatározták, hogy hazakísérnek, útbaigazítanak a vonalon. Fölvisznek minket Budapestre a Keleti pályaudvarra, és ott az ország bizonyos részeire, Tehát Debrecen fele, Békéscsaba fele, Pécs fele és a Dunántúlon Hegyeshalom fele szétosztanak minket. NevelÉk jöttek velünk, tanárok és oktatók, akik a munkahelyen voltak velünk.

– Te hova akartál menni?

– Békés megye fele, Debrecen mellett laktunk, konkrétan Hajdú-Bihar megyében, Berettyóújfalutól kb. 18 km-re volt a tanyánk. Két falu, Darvas és Füzesgyarmat között

⁶⁸ Hanganyag és kézirat, 2017, a szerzÉ tulajdona.

Csífpusztá, ott gazdálkodtunk '52-ig, amíg el nem vették a tanyánkat és a földjeinket. Állami gazdaságot csináltak abból a területből. Édesanyám ott élt. Oda igyekeztem. A tanárok nevére nem emlékszem. Az egyik oktatónkat Vakán Jánosnak hívták, régen meghalt, és Gönczi János. Csoportokra osztottak minket, a debrecen—békéscsabai vonalon Ők kísérték minket.

– Hányan indultatok?

– 360 volt az iskola létszáma. A nagyok, a fölsebb évesek elsebb elindultak, nem velünk jöttek, olyan 250-en szálltunk fel az oroszlányi vonatra. Három nagy vasúti kocsit velünk töltöttek meg, ott civil rajtunk kívül nem volt. Ez a vonat Tatabánya-Alsóig elvitt bennünket, de ott nem kaptunk tovább úti engedélyt, azt mondták, meg kell várni Hegyeshalom felől egy vonatot, és a mi mozdonyunkat elvitték, és a mi szerelvényünket a hegyeshalmi végéhez csatolták. Több órát várakoztunk az állomáson. Estefelé megjött a vonat, a Kelenföldi pályaudvarig többször megállították ..., nem tudjuk, hogy miért. Többször benéztek fegyveres csoportok a kocsikba

– Milyen korúak voltak?

– Fiatalok, géppisztollyal, nemzetse karszalaggal.

– Fenyegettek voltak? Hol volt nekik a géppisztoly? Rátok tartották?

– A nyakukban volt, nem voltak fenyegettek. Mikor mihozzánk bejöttek, látták, hogy gyerekek vagyunk, nem is foglalkoztak velünk. Látták, hogy nincs köztünk olyan, akit Ők kerestek. Ávósokat kerestek.

Felértünk Kelenföldre. Nem engedték a vonatot tovább. Egy darabig álltunk, nem tudtuk, mi van. Egyszer csak elkezdtek mondani, hogy aki a Keletibe akar menni, annak gyalog kell menni, mert a síneket felszedték, barikádokat építenek az oroszok ellen.”

(Budapestben harcokba keveredtek, és elveszítették az összes holmijukat. Az ott töltött néhány nap után gyalog indultak Vecsés felé.)

„– Minél messzebb mentünk Pestől, annál nyugodtabbak voltunk, mert ott már nem volt harc. Beérve Vecsésre, nagyon nagy szeretettel fogadtak bennünket, legalábbis mi úgy éreztük.

– Hogy fogadtak, mikor az első házhoz értetek?

– Mikor megláttuk a házat, akkor az emberek, mint Mendén is, megálltak a kapujukban, nyitva volt a kapu, kérdezték, honnan jöttök fiam? Nem láttad az én mit tudom én kimet,

fiamat, stb.? Nénike vagy bácsi, dehog, nem tudunk senkiről semmit. Még lövik? Meddig maradnak a ruszlik? Meg ilyeneket kérdeztek. Vecsésen még a pap is segített, mert ott volt, ahol az ételosztás volt.

– Hol volt az ételosztás? Bementetek Vecsésre...

– Egy nagy épület volt, iskola.

– Hányan voltatok kb.?

– Akik egyszerre érkeztünk, olyan 16-an.

– Tehát nem volt egy nagy csoport?

– Nem, de elűtünk is jöttek már, meg utánunk is. Azért ott elszakadtak, mi egy csoportban voltunk, általában olyanok mentek együtt, akik ismerték egymást vagy szimpatikusak voltak egymásnak.

– Veletek volt kísérel, aki Oroszlányból indult?

– Igen kettő, a Vakán bácsi és a Gönczi János. Ott töltöttük az éjszakát, és másnap szóltak, hogy ne menjünk Szolnok felé.

– Hol töltöttétek az éjszakát? Min aludtatok?

– Abban az épületben, ahol enni kaptunk. Leültünk egy sarokba, oszt nekítámasztottam a fejem a falnak. Mendén ott már volt szalma. Közben olyan hírek jöttek, hogy ne Szolnok felé, hanem Miskolc fele menjünk. A vecsésiek összeálltak három vagy négy kocsival, és gumis platós kocsival elvittek a falu határáig. Földúton, olyan 10 km-re. Közben hozzánk csapódott egy olyan ember, aki azt mondta, hogy ismeri az utat Mendére. Ez az út is három vagy négy óra hosszúra tartott. Mikor leszálltunk, gyalog mentünk tovább. Kanyargós, kacskaringós utakon, dűlűutakon jutottunk oda. Beérkeztünk Mendére⁶⁹, már du. 3 óra körül. Nemsokára szürkület lett ...

... Ott is a falu végén, folyamatosan mindig érdeklődtek, honnan jöttök gyerekek, ... Ez az ember elvezetett az iskolához, azt mondta, hogy meleg ételt kapunk.

– Emlékszel a téglagyárra? Az van a falu legelején Pest felől.

– Nem. Nagy épületekre emlékszem, de sima dűlűúton jöttünk. Az utcája sem volt kövesút, az is földút volt.

– Akkor ti nem a fűúton jöttetek.

– Biztos, mert nem volt még makadámút sem. És akkor odaérve az iskolához, már az

⁶⁹ Az interjú további, itt le nem írt részéről kiderül, hogy Mendén november 11-én és 12-én tartózkodtak.

iskolában rengeteg ember volt.

– Mikor odaértetek, már voltak?

– Igen, már voltak. És voltak másik bányásztanulók is, akik Farkaslyuk felől jöttek. Tehát nem csak mi voltunk bányászok.

– Farkaslyuk hol van?

– Salgótarján környékén, ott volt egy vājáriskola.

– Akkor Dunántúlra igyekeztek, s itt találkoztatok?

– Ék Dunántúlról mentek oda iskolába, de nem sokat foglalkoztunk egymással, mert be voltak fészkelve, nekik volt helyük, nekünk meg nem. A mi csapatunk együtt, a két oktató meg mi kitaláltuk, hogy az iskola mögött, nem emlékszem rá, volt egy melléképület, és ott csináltak nekünk helyet. Szalmát raktak be, meg lópokrócot, mai napig érzem a lónak a szagát. Valahonnan hozták a lópokrócokat az emberek. Tudod, hogy legyen mivel takaróznunk. És egyszer megjelent egy nénike, most azért mondom, hogy nénike, mert nekem akkor a negyven éves asszonyok nénikék voltak. De É inkább olyan ötven-hatvan között lehetett. Azt mondta, hogy négyünet el tud szállásolni. A két oktató ott maradt, mint másnap kisült, Éket is elvitte egy ember.

– Tehát felnÉtteleket is vittek?

– Igen, igen, nem csak gyerekeket. És akkor odaértünk hozzá, mindegyikünknek adott egy csupor tejet meg kenyeret. Azt mondta, hogy késÉbb csinálnak nekünk vacsorát, akkor kapunk meleg ételt is. A tejet megittam. A tüzÉs mandulától a kenyeret csak úgy tudtam lerágni, hogy a könny kijött a szememből. A többieknek csináltak egy helyet a konyhában, vagy nyárikonyhában, mert volt benne sparhelt, rajta a meleg víz, és tüzeltek. Folyamatosan rakták a tűzre és jó meleg volt abban a helyiségben, és bejött a nénike, és mondták a srácok, hogy a Bordi beteg. Mi bajod van, fiam? Odajött, nem kellett utána már mondani. Megfogta a homlokomat, hú fiam, gyere velem. Neked tea kell, meg hideg vizes borogatás rád. És akkor mentünk egy konyhaszerű helyiségbe, ott volt egy dikó, valami fekvÉhely le volt takarva, oda lefektetett, forró teát itatott velem, egész reggelig ápolt. A mai napig hálás vagyok, ... soha nem tudtam annak a néninek meghálálni. (*Elcsuklik a hangja. Szünet. Üzenet Mendére*) Reggel aztán nem akartak továbbengedni a többiekkel, de nem mertem elmaradni a csoporttól, inkább elindultam én is. Elindultunk Sülysáp fele. Kiértünk a faluból, akkor is voltunk már legalább vagy húszan, amikor mondták, hogy ne

menjünk Sülysáp fele, mert ... igazoltatások vannak. És akkor visszajöttünk. Egész nap ott voltunk Mendén, még azt az éjszakát is ott töltöttük. Mi annál a nénikénél, a többiek, ahol elÉzÉleg voltak, nagy szeretettel fogadtak minket, és nagyon kedvesek voltak. Tehát két napot töltöttünk Mendén, utána elindultunk és akkor már mondták, hogy el lehet menni Szolnok fele. Elindultunk, út közben felvett bennünket, a mi csoportunkat egy teherautó, amelyik Szolnok fele ment tejért az Alföldre. A platója tele volt rakva üres tejeskannával. Azokon ülve értünk el Szolnokra másfél nap után. Két napot voltunk Mendén, fél napot gyalogoltunk, egyszer jött egy teherautó és az elvitt bennünket. Három nap viszontagság után én is hazaértem.

A mendei iskolában: ... voltunk vājártanulók meg civilek ..., voltunk vājártanulók olyan 25-en, 20-an, a másik csoport, akik Miskolc felÉl jöttek, azokat nem tudom, hányan voltak, meg nem is nagyon beszélgettünk. Akkor nem nagyon beszélgetett az ember. Ha adtak valamit, megette, meg válaszolni kellett rengeteg kérdésre, amit kérdeztek az ottaniak, hogy mi van, hogy volt, olyan borzasztó volt-e Pesten, mint ahogy hallani lehet, mert azt is tudni kell, hogy rengeteg volt a rémhír is.

– Milyen rémhírekrÉl tudsz? Emlékszel valamire, hogy rákérdeztek?

– Nem. Kérdezték, hogy tényleg olyan nagy harcok voltak-e, nagy lövöldözések, és annyira kitarítottak az emberek, hát, voltak ilyenek is, meg voltak olyanok is, hogy az ávósok lÉttek-e a parlament elÉtt, mit tudunk, akik ott voltunk. Mondtuk, hogy nénike, bácsika, mikor ez történt, mi még Oroszlányon voltunk. Kérdezték, hogy hol van az az Oroszlány. Hogy az egy bányászváros. Oroszlányról azt tudni kell, hogy '54-ben lett város, de úgy, hogy három kis települést összevontak, de nem volt semmiféle városjellege. Hogy ugye város legyen. Mint Budapestet is megcsinálták a környezÉ falukból, hogy város legyen, hát Oroszlányt is. Nem is tudták sokan, hogy mi az. Azért a rádióból lehetett hallani róla. (.....)

– Ugyanahhoz a családhoz mentetek?

– Igen, a nenihez mentünk, és nagyon örült nekünk, valami gulyáslevesszerűt, valami ilyesmit kaptunk, de az alatt az idÉ alatt nagyon jól éltünk, amíg ott voltunk. Biztos vagyok benne, hogy nekik se volt sok mindenük, de nagyon szívesen adtak, és nekünk nagyon jól esett.

– Hagytatok-e nekik valamit emlékül?

– Az égvilágon semmit. Azonkívíl, hogy megköszöntük, és hálásak voltunk... hisz nem

volt semmink. A zsebünkben sem volt semmi, mindent ott hagytunk a Keleti pályaudvaron.
– Mi kaptunk, képzeld el. Ék is bányászok voltak, egy bambisüveg, ami be volt fonva ilyen színes műanyag huzallal. Dróttal, szép színes vékony dróttal.

– Akkor az biztos a második csoport volt, vagy akik biztos Miskolc felé jöttek, mert a mieinknek mindenünk ott maradt a Keletiben. Hiába is hozott volna valaki, ott maradt Pesten mindenünk.

– Hasonló kis üvegre emlékszel? Mit tudsz róla?

– A bányában a robbantásokat elektromos gyutaccsal végezték, aminek a vezetőke volt ez a ...slusszdrótnak hívták. Ez a bányászszargonban a neve. Slusszdrót, ez a kötözéshez, díszítésre, az égvilágon mindenre, volt, aki kosarat font beléle, gyönyörű szép virágokat lehetett beléjük, mert több színük volt, a robbanóanyag, a gyutacsok azok mindenféle színűek voltak fekete, zöld, piros, sárga, attól függ, hogy milyen késleltetése volt a gyutacsnak. A piros, az volt a brizáns. Az volt a leggyorsabb. Ezeket a színeket keverték, és szép dolgokat lehetett beléle csinálni. ...”

A falu és a vājártanulók

A forradalom idejében az egyik legélesebb képi emlékem az a népes osztályterem, ami az iskolában fogadott, amikor édesanyámmal átmentünk éjszakázó fiúkért.

Elsőként feltűnt az ajtóhoz közel álló tanítói asztal, mely most teli volt élelmiszerrel. Lelki szemeim előtt azonnal megjelent Móra Ferenc Kincskereső kisködmönében a kis Bice-bóca padja, amikor visszajöttek ebédre az osztálytársai.

A két, étellel telerakott asztal képe: a segítőkészség, az együttérzés, az emberiesség ételben és szükséges eszközökben megtestesült képe. Mindkét asztal szegény emberek által megpakolt asztal volt, de azokban az órákban nem mérlegelte senki, hogy mi van és mi nincs.

A kísértő nevelővel tárgyaló szomszédok és ismerősök, akik éjszakázókért jöttek nemcsak a nagyobb portákról, de a kicsi házakból is.

A tanteremben a tevé-vevé fiatalok sötét ruhájukban álldogáltak, megtöltötték a tantermet. Annyian voltak, hogy nem látszottak köztük az iskolapadok. Pakolgattak tétován, egymással beszélgettek, egyben szemmel tartották a bejárati ajtót. Hátról, a padosorok mögötti helyen, meg a lábuk körül is szalma volt, talán a fekhelyek készültek ott.

Nem tudom, hogy a falubeliek hogy választottak, ki miért vitte magával azt, akit éppen elvitt. Nagy házba 3-at vittek közülük, kis házba egyet. Nem számított, hogy nincs második szoba, ott volt a szinte minden konyha bútordarabja, a konyhai, tákolt heverő szalmazsákkal, pokróccal. Nálunk ez már „be volt járátva” két személyre, így kettőt vittünk.

A két alaptörténet kissé eltér. Az én emlékezetemben a vājártanulók „Pest alatt” jöttek, hogy elkerüljék a harcokat, Bordi Andrásék pedig Pesten át, a harcokba belekeveredve. Az egyik csoport hagyott ajándékot a szállásadóinak, a másik nem.

Abban egyeznek, hogy a fiúk és kísérők Mendén éjszakáztak. Erre Bordi András szavaiban találok a magyarázatot: „A nagyok, a fölšőbb évesek elšbb elindultak, nem velünk jöttek, ...” így talán szerencsájük volt – habár gyalog, de poggyászukkal együtt eljutni Mendéig, majd onnan tovább. Ezt látszik igazolni öcsém emléke, aki 17–18 éves fiatalokra emlékszik.

Talán én is rájuk emlékszem, hasonló helyzetű fiatalokkal, mint Bordi Andrásék, nem találkoztam.

Az ajándék kérdését a magam részéről azért feszegettem, mert a családomban évekig megőrzött üveg lehetett volna a forradalom idejéből tárgyi emlék, amennyiben megtalálom. Vagy legalább kép róla. De bár évtizedekig volt jellemző tárgy később a slusszdróttal (vagy más, hasonló anyaggal) befont üveg vagy abból készített bármilyen tárgy nálunk is és más háztartásokban is, ma már nem leltem fel. (Kezd újra divatba jönni, kézműves vásárokon találkoztam vele, de modern formában: nagyon megtervezett, dizájnos mintájú fonás.)

Nem várta el senki az ajándékot. A gyerekek érezték úgy, hogy meg kell ajándékozniuk a szállásadókat. Ki ne lenne hálás ilyen esetben? Azt adtak, amijük volt. Természetesen mindenki elfogadta, utána a pajtásaimmal is megbeszéltük ezt.

A nemzetőrök viselkedését ebben az esetben a jó helyzetfelismerés jellemezte. Magukhoz vonták az irányítást, amire szüksége is lehetett az idegen helyre érkezett, segítségre szoruló embereknek. Ekkor, november 11–12-én már hivatalos karhatalmi egység működött Mendén, rendőr tagja is volt, de folyton változó taglétszámában szinte ugyanazok voltak állandók, és itt is azok segítettek, akik legelőször nemzetőri szerepet öltöttek magukra.

Interjúrészlet B. F.-fel:

„– *(Ételt gyűjteni a vājártanulók számára)* nemzetÉrők jöttek? Honnan ismerted fel?

– Csak késÉbb tudtam meg, hogy nemzetÉrők. Abszolút civil ruhában voltak, de karszalag volt a bal karjukon. Nemzeti színű karszalag. Akkoriban tíz ember közül 8 lódenkabátban járt, vagy ha nem tél volt, ponyvaszerű háromnegyedes kabátban. EsÉkabátban, nagy zsebek voltak rajta, ... erre volt rátéve *(mármint a kabát ujjára)* a nemzetiszínű karszalag. Úgy emlékszem, hogy ezeknek formaruhája nem volt. „

Az új nemzetÉrség vezetÉje szolgálatának megkezdésekor ezt mondta: „Fiúk, a rendre vigyázunk!”⁷⁰ (Pár nap múlva, éles lÉfegyverek osztása után nem vállalta tovább tisztségét.⁷¹) Ez a szellem mutatkozik meg a segítségre szoruló vājártanulók esetében, amikor tagadhatatlan a nemzetÉrők melegsívúsége. Akik hirtelenek voltak, meggondolatlanok, hÉbörgÉk is akár és a kocsmák törzsvendégei, de felismerték az alkalmat, ha igazi feladat adódott. Végre valóban hasznossá tudták tenni magukat, sikerrel intézkedhettek és jó cél érdekében!

Íme, megint egy eset, amikor a falu segített a bajba jutottakon, és ezt természetes dolognak tartotta. Gondolkodás nélkül, azonnal összefogtak, segédkezet nyújtottak egymásnak az emberek, nem mérlegeltek.

A faluban ez az eset nem vált a közös emlékezet tárgyává. Az emberek eltemették magukban, egyéni emlékként. Nem emlegették fel, nem méltatták, finom erkölcsi érzék figyelmezteti Éket arra, hogy ne lépjék át a nagyon keskeny határt az önzetlen nagylelkűség és az öndicséret között. Mendén szokásos is volt egy mondás arra, ha valaki megfeledkezve magáról visszatér jótettére: „Öndicséret büdös”. Ilyen esetben még az az érdem is semmivé válik, ami méltó lenne az emlegetésre. (Hasonló megítélés alá esett a szembedicsérés is!) Hogy miért nem mondta el ezt a történetet Bordi András sem eddig? A Bányászati Kiállítás igazgatója szerint néha-néha emlegette egy-egy részletét – inkább fehér asztal mellett, főleg nyugdíjas korában – de az érintettek elnyomták magukban az emléket.

További részlet a Bordi Andárssal készült interjúból:

„... Oroszlányon *(mármint 1957-ben, újra az iskolában)* többükkel beszélünk *(ti. a kísérÉkkel, oktatókkal)*, de mindig arról volt szó, hogy fiam, el kell ezt felejteni. Mikor úgy

⁷⁰ Részlet Balogh Gábor Szekeres Istvánnal folytatott beszélgetéséből. In. Balogh: 2017: 184.

⁷¹ I. m. 194.

szóba került ... egyik a másiknak, ha találkoztunk, hát Vakán bácsi...Fiam! Én elfelejtettem, te is felejtsd el! ... Minél gyorsabban elfelejtjük, annál kevesebb bajunk lesz ... Ezekről a dolgokról egymás közt néha beszéltünk, de azért sokkal jobb az, ha az ember eltemeti a dolgokat, mert amikor jóindulatú emberek hallgattak ki (Igazoltatások, az interjúból itt nem közölt részlet!), azt mondták, hogy igaz, hogy tudják, hogy sok mindent láttunk, meg sok mindent hallottunk, de jobb lesz, ha ezekről a dolgokról nem beszélünk, nem terjesztjük ... Mindenáron be akarták bizonyítani azt (ti. politikai szinten), hogy ellenforradalom volt, és azok a harcok (amiket a forradalmárok vívtak), amik történtek, nem pozitívak voltak, hanem negatívak...⁷²

Annyit szeretnék még hozzáfűzni, hogy mindenkinek nagyon hálás vagyok akik segítettek abban az időben, de külön köszönöm a MENDEIEKNEK, hogy enni adtak és szeretettel fogadtak bennünket. Ha van túlvilág én annak a néninek a kezét szeretném megsókolni!

üdv. Bordi Péter

„Annyit szeretnék még hozzáfűzni, hogy mindenkinek nagyon hálás vagyok, akik segítettek abban az időben, de külön köszönöm a MENDEIEKNEK, hogy enni adtak és szeretettel fogadtak bennünket. Ha van túlvilág, én annak a néninek a kezét szeretném megsókolni! ...”

⁷² A teljes interjúban van példa arra, hogy már a forradalmat közvetlenül követő „igazoltatások” alatt megkezdődött a forradalmat átélt fiatalok tudatának átfordítása az „ellenforradalom” fogalmának irányába.

Megtorlások

Lassan lecsengett a forradalmi izgalom, kezdett helyreállni a rend. Láthatatlan terror vigyázott rá⁷³. Körözték a bűnösöket, elvittek mindenkit, aki csak gyanúba keveredett. Az emberek lelkébe félelem költözött. Csak suttogva mertek beszélni arról, hogy ki disszidált, mert közben, mikor megnyitották a nyugati határt, sok mendei is elment. Ezeket fájó veszteségként éltük meg, még mi, gyerekek is. Hangosan még a nevüket sem volt szabad kiejteni. Meg azokét sem, akik mint bűnösök kerültek a karhatalom markába, akik nem szolgáltatták be a fegyverüket, akik nemzetÉrséget szerveztek a faluban, netalán részt vettek a pesti harcokban.

A megtorlások kissé vontatottan kezdÉdtek, szinte személyes leszámolás keretében. ElÉszőr a fegyvereket gyűjtötték be, de hamarosan a forradalomban szerepet vállalókat is.

Fegyverbegyűjtés

Egy végzetes incidens⁷⁴ is közrejátszhatott abban, hogy a „mendei nemzetÉrséget hamar feloszlatták, és megkezdték a fegyverek bevonását. A fegyvereket és IÉszereket – akár legálisan, akár illegálisan jutott hozzá valaki – legkésÉbb ’56 december 11-ig, a rögtönbíráskodásról szóló 1956. Évi 28. Törvényerejű rendelet hatályba lépéséig mindenkinek be kellett szolgáltatni.”⁷⁵

B. F. (8) „...Utána egyszer csak, hát nem egyszer csak, hanem november 4-e után, mikor konszolidálódott a helyzet, egyszer csak odajött egy Takács nevű rendÉr, és apuka annak visszaadta (*a szalmakazalba dugott fegyvert*). Aztán jöttek azok a vizsgálódások, hogy kinél van fegyver. Megjelent egy hivatalos stáb, és mondta apukának, hogy adja elÉ a fegyvert, mert magánál fegyver van. Mondta, hogy nem, itt volt egy pár napig, de én a (*helyi*) rendÉrnek azonnal visszaadtam, mikor itt a helyzet stabilizálódott. Akkor a rendÉrt odahozták, az meg mondta, hogy igen, nálam van a fegyver, nyilvántartásba van véve, visszaadták. É jelentkezett, hogy visszaadja. Különben biztos, hogy baj van.”

⁷³ B.F. elmondása szerint Budapesten kívül, a maglódi elágazásnál még sokáig tankok sora várakozott Pest felé fordulva, hogy nem kell-e visszamenni. Ezt egy lovasszánnal Pécelre történt téli utazás alkalmával látta.

⁷⁴ Az egyik nemzetÉr fegyverhasználatának súlyos következménye lett, mellyel kapcsolatban bírósági eljárások történtek. Még 1959-ben is kelteztek „jelentést” ezzel kapcsolatban. Az érintettek tisztázták magukat. Balogh: 2017: 199.

⁷⁵ Trv. a rögtönbíráskodásról. In. 1956 a jogalkotásban. https://hu.wikipedia.org/wiki/1956_a_jogalkotasban (Megtekintve: 2017. Március 25.)

Pufajkások Mendén

B. F. (8) „Egyszer csak eltűntek a tankok, mentek az emberek dolgozni. Jöttek Mendére a pufajkások. Ezek az ÁVH utódjai voltak, ávosok⁷⁶. Úgy hívták Éket, hogy pufajkások. Ez ilyen készenléti ezred lehetett, pufajka volt rajtuk, ez volt a téli öltözetük. Hogy kik irányították Éket Mendén, azt nem tudom. Begyűjtötték, nem csak Mendén, aki ebben a forradalomban, úm. ellenforradalomban részt vett.⁷⁷ Megint a Tanácsháza volt a fő álláspontom, mert ott hallottuk, hogy jajgatnak, mert ütötték Éket, mint a lovat.

– Hány gyerek volt ott?

– Olyan 10– 12-en voltunk, de nem egy csoportban.

– Hol volt a verés?

– A verés a tanácsházán volt. Ahogy bemegyünk a tanácsházára, úgy három méterre jobbra nyílt egy helyiség, ami nem egy helyiség volt, hanem valójában kettő, egy első nagyobb, meg egy hátsó kisebb. De ajtó nem volt közöttük, ha volt is, az állandóan nyitva volt. Ott ültek bent azok a hivatalos szervek, akik ezeket az embereket fogadták. Megjött a teherautó, vagy a személyautó, hoztak be mondjuk három nemzetért, aki még két héttel azelőtt nemzetért volt, bevitték, kettőt kiküldtek, ez meg egy idő után elkezdett cefetül jajgatni. Ilyeneket lehetett hallani, hogy ... au! Ou! ...stb. Mi, gyerekek, ott kint k.vára élveztük a nyomort, nem örültünk, de verték Éket, tiszta sor, mert egyértelműen úgy volt a helyzet. Akik meg kint voltak, azok marhára félték. Mert mikor mondták, hogy Kapás József (fantázianév. A szerző.) jöjjön, akkor már tudta, hogy most É fog kapni. Na most ez ment kb. egy hétig Mendén. Akik kijöttek, azok közül sokat hazaengedtek. De volt néhány, akit meg elvittek. Rövid kihallgatás után. Hogy ebben kik vettek részt, halvány gőzöm sincs. Meg az ezt megelőző napokban volt a disszidálások zöme. Akik menekültek, azok elmentek. A P. is elment, meg a mit tudom én kicsoda is elment, meg a Sz.-gyerekek is elmentek tegnap, itt meg ott elköszöntek, a H. Feri is. Előtte éjszaka még énekelte, hogy Hej mambó, mambó Itáliáno, hej mambó... mi meg a redőny résein csak néztük...”

Ebben a bizonytalan helyzetben azoknak egy része, akik belekerültek a forradalom

⁷⁶ A „pufajkások” azon karhatalmi fegyveres erők közkeletű elnevezése, melyek a szovjet hadsereg segítéként részt vettek az 1956-os forradalom és szabadságharc leverésében, és az új rendszer (Kádár- rendszer) megszilárdításában. Forrás: Pufajkások. Wikipédia.

URL: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Pufajkások>. Megtekintve: 2017. május 10.

⁷⁷ Az MSZMP hivatalosan már december elején ellenforradalommá nyilvánította.

sodrába, tevőlegesen részt vettek benne vagy csak a szellemét vették át, továbbléptek valami előrefelé sejtett, bizonytalan úton. Kecsegtette őket a jobb élet reménysége, a nehézségekből gyorsan kikeveredés szándéka. Kergette őket a félelem, mozgatta a kényszer, a vállalkozó szellem, az önbizalom. Egy másik, ezzel ellentétes irányba ható erő a közösség biztosított: annak összetartó ereje, a kapcsolatok ereje, a baráti, rokoni szálak visszahúzó ereje. A szokásokban, a szokásos cselekvésekben rejlik erő, ami a bizonytalan jövő felé lépés előtt legalábbis időt ad a gondolkodásra és mérlegelésre, hátha sikerül a nehézségek ellenére egyedül is újra talpra állni.

A lélek derűje

Mihály-nap a pincében

B. F. (8) „A parasztemberek a forradalom alatt is ugyanúgy végezték a munkájukat, mint addig, reggel etettek, lovaskocsik jártak, takarították be a kukoricaszárat, a kocsmá meg esténként mindig megtelt. Onnan tudom, hogy megtelt, mikor apuka végzett a munkával, ment oda, ha lehetett, én is mentem vele. És akkor ott viszonylag vidám volt a hangulat. Nem volt olyan, hogy bejött volna egy karhatalmi szerv, oszt azt mondta volna, hogy menjen mindenki haza.

Azt tudom, hogy volt pár nap, mikor gyülekezési tilalmat rendeltek el. Nem lehetett gyülekezni. Akkor volt az, mikor Sz. Jani bácsiék pincéjében voltak vagy harmincan, itták az új bort. Beszélgettek, nyilván politikáról is ... A lényeg az, hogy a körzeti rendőr mind a harmincat előállította a KMP-s irodára. (Körzeti megbízotti iroda) ... A Jani bácsiéknál, ahogy ott itták a bort, egyszer csak megjelent a rendőr, oszt megkérdezte: nem tudják, hogy gyülekezési tilalom van? Hát tudjuk, de mi nem politizálunk, mi névnapot tartunk. Mit tartanak? Mihály napot. Figyeljen ide, Mihály nap szeptember 29-én van, most meg már november van! Álljanak sorba...! Mindenkit előállított. Menjenek lépésben mindnyájan a Tanácsházára! Ezek beálltak a sorba szépen, elindultak, de mondták, hogy biztos úr, bort vihetünk az útra? Hozhatnak hát. És két demizson bort meg vittek. Út közben adogatták egymásnak, itták a bort, mire a tanácsházára értek, már a rendőr is ivott. (Megjegyzés: kb. fél km-es út) Ott nyilvántartásba vette őket. Azt mondta nekik: ne szórakozzanak már velem! Itt vagyunk huszonvalahányan, egy Mihály sincs maguk között...! Ilyenek voltak. Nem volt az a pánikhangulat, hogy jaj Istenem, most félni kell. Meg így, vagy úgy, vagy

amúgy, hogy borzalmas. Mi lesz holnap reggel...”

Öcsém ezt a történetet nem maga élte meg. Apánk mesélte később füle hallatára, talán éppen a kocsmában, amikor '56 eseményei szóba kerültek.

Gazdák ünnepe az '50-es évek első felében (Forrás: Szántai Jánosné)

Tréfa a kocsmában

Volt az ismerősök körében egy budapesti fiatalember, akit egy lány miatti vonzalma vasárnap délutánonként többször hozott Mendére. Sofőr volt, sofőr egyenruhában és a hivatali személyautóval járt. Apámmal is jó kapcsolatba került, társasággal nem egyszer megfordultak a kocsmában is.

A forradalom lecsendesülni látszó idejében újra megismétlődött a látogatása, amikor is megint meglátogatták az „alsót”. Ott ittak egyet apa egyik, ott iszogató „jó emberével” is, akinek kárára megszületett egy tréfa ötlete.

Az illető a kocsmákból jól ismert és közkedvelt, falubeli továbbszolgálatos katona, a

forradalom elején, amikor alkalom kínálkozott, a többi katonához hasonlóan elszakította a katonakönyvét⁷⁸, és hazatért szolgálati helyéről. Ez hírként szétfutott a faluban, a közmegítélés bátor tette nyilvánította. Alap arra, hogy szinte pártfogásba vegyék, vigyázzanak rá, nem jelentette senki sehova. È ezentúl ennek megfelelően viselkedett, elÉtérbe helyezte magát, azonnal nemzetÉr lett, ott volt a tanácsháza eseményeinél, fontos feladatot vállalt fegyverek beszerzésében a laktanyájából.⁷⁹ Szétosztásukban is vezetÉ szerepet játszott, de fegyveresen is járta a falut nemzetÉrként néhány ivócimborájával, intézkedett, szervezett. A felfordulásban hivatalosan nem keresték Ét, a falu népe meg elnézte a magára vett, gyakran kétes szerepben. Neki megnÉtt a tekintélyérzete, fürdött a fontosság tudatban, fÉleg az alsókocsmában, amelynek törzsvendége maradt.

Apa elmondta otthon a tervét. EgybÉl kialakult az asszisztencia a megvalósítás mellett. Egyértelmű volt, hogy a sofÉregyenruhán és az autón alapszik a terv, tÉlünk öcsémmel a pár héttel ezelÉtt elkészült fapisztolyainkat kérték. Az enyémet választották, mert az valóságosabb volt. Mi, gyerekek nagyon izgalomba jöttünk. Muszáj volt látnunk a dolgokat, ezért elÉrementünk a kocsmába, mintha venni akartunk volna valamit. Apa közben átöltözött, a szürke sofÉrskabát felhajtott gallérja, a sapka lehajtott pereme szinte teljesen eltakarta az arcát, alig látszott ki belÉle. Magához vette a pisztolyomat, és kocsival, amit a sofÉr civil ruhában vezetett, elhajtottak a kocsmaudvarra. Jó látványos helyen megálltak, hogy mindenki lássa az autót, ami ritka elÉfordulása és formája miatt önmagában is gyanút kelthetett, majd apa határozott léptekkel bejött a kocsmába. Ott sokan voltak. Mint máskor, ki asztalnál ült, ki álldogálva beszélgetett a pult elÉtt. Mi a testvéremmel már bent voltunk, a társaságba tartozó férfiak is lassan, egyenként beszivárogtak, nem feltúnÉen, de nemigen törÉdött velünk senki sem, mert apa mint karhatalmi szerv, szinte felismerhetetlenül, megállt a kivágódó ajtóban.

– Van itt egy ilyen és ilyen nevű ember? – kiáltotta túl a teljes névvel határozott, érces hangon a kocsmazajt. Az emberek meghökkentek, volt, aki félreállt, hogy utat engedjen neki az illetÉhöz.

A felszólított a pultnál állt valakivel beszélgetve. Már eleget ivott ahhoz, hogy elveszítse

⁷⁸ „Elszakította a katonakönyvét”: akkoriban gyakran hallottuk, hiszen egyre több sorkatona tért haza a faluban. A környezetük örült meg nem is, mert senki nem tudta, hogy miféle megtorlás követi majd. De szinte takargatták Éket.

⁷⁹ Balogh: 2017:197.

lélekjelenlétét egy ilyen kérdésre, a sofőr egyenruhából csak az egyenruhát látta. Rettenetesen megzavarodott, egy szót sem tudott szólni. A „szerv” hozzálépve hátulról az oldalbordájába dőfte a pisztolyomat, úgy, hogy az azonnal eltört. Nekem már meg is lett a bánatom, de semmi volt az emberéhez képest, aki, mivel vaj volt a fején, nem ismerte fel a helyzetet.

– Maga szökött katona, itt bujkál, ahelyett, hogy hazafias kötelességét teljesítené? Azonnal letartóztatom! – hangzott a zord ítélet, azzal megfogta a rémült embert, és gallérjánál fogva kicipelte a kocsihoz. Betuszkolta, beült E is, a sofőr pedig elhajtott velük.

Az ottmaradtak néhány pillanat múlva felocsúdtak és hatalmas hangzavar kerekedett. Aki felismerni vélte apát, megkockáztatta, hogy E volt, itt vannak a gyerekei is. Fa pisztolya volt, itt a darabja! Most már mindenki rájött, mi történt, de nem volt idejük hosszan elemezgetni, mert vigyorogva megjött apám, hogy elmesélje, a „foglyukkal” a tsz-ig hajtottak, majd ott kilökték a kocsiból és ott hagyták.

Volt idejük bÉven kiértékelni a helyzetet közösen, míg a kárvallott visszaballagott vagy két km-t gyalog. Alig várták, és mindenki megkönnyebbült, mikor alacsony, vékonyka alakja feltűnt a kocsmához vezetÉ úton. È a pultnál fáradtan megállva csak csendesen ennyit mondott apukának:

– Ilyen hülye viccet Ferikém! Ilyen hülye viccet! – Hahotázott mindenki, aztán ittak tovább a károsulttal, meg az egészségére. Neki aznap már nem kellett fizetnie a kocsmában.

A kocsmái megviccelések a békésebb idÉkben is mindig valaki kárára történtek. A tréfacsinálók is és a jelenlévÉk is jókat nevettek, nemigen törÉdtek a megviccelt érzéseivel. A kocsmában hamar helyre lehetett állítani a békét az áldozat és a tréfacsináló között. Most is így történt, és a késÉbbiekben ugyan mindenki a legjobban sikerült tréfák között emlegette az esetet, a történelmi körülményeket tekintve mégis durva tréfának minÉsíthetÉ.

1957

Segélycsomagok

Egyre több segélycsomag érkezett a faluba külföldről: Svájcból, Amerikából. Ezeket az egyház vagy a Vöröskereszt osztogatta, általában a nehéz anyagi körülmények között élőknek, vagy akiknek ki tudja, hol volt az édesapja. A csomagokban ruhanemű, meleg takaró, konzervek, kakaó, csokoládé, stb. volt. Tömbcsokoládé is pl., amit addig mi, gyerekek nem láttunk még soha. Rágtuk marokra fogva és körbeadogatva egymásnak, ha valamelyik társunk hozzájutott. Mivel én teljes családban éltem, reményem sem volt, hogy mi is kapunk. Nagyon sajnáltam, pedig a csokoládé idegen, sohasem tapasztalt keserű ízt először meg kellett szoknunk. Ilyen az igazi csokoládé?

Szeretetsomag a vasárnapi iskolából

Egyszer aztán csoda történt. A vasárnapi iskola egyik délelőttjén a tisztelendő bácsi minden gyereknek adott egy-egy kis csomagocskát azzal, hogy ezt a svájci evangélikus gyerekek küldték nekünk. Kis piperecsomag, az enyém rózsaszínű volt. Többek között kicsi szappanka, rózsaszínű frottír kéztörle volt benne. Olyan különleges illata volt minden darabnak, hogy nem tudtam betelni vele. A kéztörlet máig megőriztem.

B. F. (8) „Az evangélikusoknak Detre tisztelendő bácsi⁸⁰ osztott élelmiszert svájci csomagokból. Egész doboz vajakat darabolt, és akinek az utolsó adag jutott, az a dobozt is megkapta. Nekünk is jutott egy fémdoboz, amiben anyánk élelmiszert tartott sokáig.”

B. I. (11) „A szeretetsomagban az összeállítójának a neve is benne volt, az enyémben Werner Naughtrighter...”

Detre János (1939) aszódi evangélikus egyházmegyei esperes, Detre László fiának leveléből idézek:

„...1957 Eszén a teológia hallgatója voltam. A segélyek Svájcból érkeztek. Ott volt gyűjtőközpont. Onnan teherautókkal szállították segélyre a csomagokat. Ennek id. Kendei György volt az egyházi felelőse, aki abban az időben a kelenföldi gyülekezet lelkésze volt.

⁸⁰ Detre László (1912–2004). Mende evangélikus lelkésze 1938–1982-ig. Pest megye Evangélikus Egyházmegyéjének esperese 1958–1977-ig.

Így a segélyközpont is Kelenföldön volt. Az adatok szerint 1956. november 6-án lett hivatalosan Kendeh lelkész a segélyek koordinálója.

Akkor segélyként elsősorban ruhaneműt szállítottak Magyarországra. Ezek nem új holmik voltak, hanem Európa különböző országaiban összegyűjtött holmik. Érkeztek babaholmik is, meg az amerikai hadseregben használt gyakorló csizmák. Az élelmiszersegélyekben voltak konzervek: sajt konzerv, húskonzerv, halkonzerv elsősorban. De ezeket egyházi intézményekbe szállították, ahol az ott gondozottak ételmezésére használták fel. Annak idején a Lelkésznevelő Intézet ebédlőjében gyakran találkoztunk ezekkel a segélyekkel, amelyekre rá volt írva: Az amerikai nép adománya.⁸¹ ...” (2017. február 14.)

Az említett, máig Erzött frottírkendőcske Lengyelországban készült.

Elképzelhetem tartom (bár erre nem találtam igazolást), hogy az evangélikus egyházon belül, politikai térfelek figyelembe vétele nélkül szervezett gyűjtésből származik. A II. világháború után, így az ötvenes években is Lengyelország könnyűiparának legfőbb ága a textilipar volt. „Textiliparának alapjait a betelepült szász takácsok szaktudása és az orosz felvevőpiac igényei képezték. A „lengyel Manchesternek” nevezett város (Lódz) iparában máig vezet a textilipar ...”⁸²

Akik gyűjtötték, készítették a „szeretetsomagok”-at, ahogy egykor játszópajtásom nevezi, valóban szívből adták. Nevük beleírása baráti kéznyújtás volt, együttérzésük kifejezésének jele.

A következő hónapokban lassan visszatért a mindennapi élet a régi kerékvágásba. A rádión keresztül nyugatról és innen oda jöttek–mentek a rejtjeles üzenetek a családtagok között. A Szabad Európa rádión üzentek valami módon, hogy ki hol van. Az a hír is elterjedt, hogy a mindennapi vízállásjelentés és az időjárásjelentések is kódolt üzeneteket tartalmaznak. Estefelé a Kossuth rádió Szív küldi műsorában szívhez szóló dalokat küldöztek egymásnak. Mi, lányok nagyon hamar megtanultuk kívülről az „Oly távol, messze van hazám” kezdetűt, a „Honvágydal”-t ... Az volt a sláger, aztán betiltották. Akkor azt hittem, azért, hogy ne fájjon a szíve annak, aki elhagyta a hazáját, és annak se, akit

⁸¹ 2017. február 14-én kelt magánlevél.

⁸² Hajdu–Moharos József, Probáld Ferenc: Lengyelország. In: Európa regionális földrajza 2. Szerk: Probáld Ferenc és Szabó Pál, Budapest, 2014. ELTE Eötvös Kiadó. 261—269.

itthon hagyott. Mi persze énekelgettük egy másik slágerrel együtt: Mint hosszú copfos barna lány, jó édesanyám faggattam én: lesz-e boldog, lesz-e szép...? ahogy a szövegben áll, már a jövőt vizsgáltuk.

Üzen az Ég

Ahhoz, hogy kerek történetet írjak az 1956-os forradalom bennünk, gyerekekben megmaradt emlékeiről, meg kell említenem, hogy novemberben megjelent egy üstökös fölöttünk, szabad szemmel alig látszott, a csillagászok is akkor fedezték fel.⁸³ Azonban a következő nyárelőn már erősen fénylett, mi, gyerekek, alig vártuk, hogy besötétedjék, mehessünk ki a padra, és figyeljük, ahogy szinte előnek a csillagok között előviláglik a mozdulatlanak tűnő fénycsóva. Épp jól helyezkedett el ahhoz, hogy az utcapadon ülve lehessen nézegetni. Az alsó iskola fölött, a tanító néni házatól kissé északra, mintha a Barina⁸⁴ fölött állt volna, feje Pécel felé, farkcsóvája pedig Süly felé fordulva. Hosszasan, több napig látszott a falu fölött. Akkor láttunk először üstökösöt, nem tudtunk betelni vele. Közben meg-meghallottuk az asszonyok beszélgetésében azt, amit már-már hajlamosak voltunk elfelejteni a forradalomról, az elhurcolásokat, a még el nem ítélt sorsának latolgatását... A baljós jelek még mindig fenyegető érvénnyel fogták körül az életünket, jelezve, hogy még nem múlt el a rossz.⁸⁵ Az első bírósági perek épphogy megkezdődtek.

A meginduló megtorlások ellenére az emberekben tovább élt a forradalom. Le lehetett győzni katonailag, el lehetett tiporni az utcákon, de nem lehetett elfelejteni az emberekkel, mint ahogyan nem lehetett elfelejteni a nagykáta gimnázium tanulóival sem.

⁸³ C/1956 R1 (Arend-Roland nevű üstökös). Irodalomjegyzék 5.
<http://cometography.com/Icomets/1956r1.html>.

⁸⁴ A Tápió egyik mellékága, Mende közepén Barina néven igyekszik az országúttal párhuzamosan a szomszéd falu felé. Onnan saját nevével nevet ad egy egész tájegységnek, a Tápió melletti falvaknak.

⁸⁵ „... Rendkívüli égi tünemények, mint üstökös csillag, éjszaki fény, kettős nap... stb. népünknel is mindig a bekövetkezendő nyomorúság, döghalál, árvizek előhírnökei...”
Ipoyi:1929:II. 26. Irodalom: 17.

A forradalom utóélete 1957-ben a nagykátaai gimnáziumban

L. F. (15): „1957-ben a forradalom eltiprásának első évfordulóját megelőző napon elterjedt a diákok között, hogy másnap fekete szalaggal jövünk iskolába. Nem emlékszem, hogy ki szólt nekem. Otthon kerítettem egy fekete szalagot, és kitűztem a galléromra. Már így mentem a vonatra, ahol állomásról–állomásra új diáktársak szálltak fel a szokásos helyükre, mindenki gyászszalaggal. Nem volt kivétel. Dönci bácsi, Budapestre fel ingázó földrajztanárunk szintén velünk utazott, és volt a felügyelőnk. ...

Most is, mint máskor, a vonatról leszállva sorba állított minket, és így vonultunk az iskolába. Látnia kellett a szalagokat, de nem szólt semmit.

Akkor még négy évfolyammal, a régi épületben működött az iskola.

Amikor beértünk, az udvarán már nagyon sok rendőr állt sorban. Láttak bejönni minket, de nem gátoltak, hagyták, hogy bemenjünk a tantermekbe.

Aztán kiharagcsoltak az udvarra. Osztályonként felsorakoztattak.

Elkezdődött a szöveg. A főrendőr beszélt, nem emlékszem, mit mondott, de a forradalmat rettentően leszólva dörgedelmet intézett hozzánk. Mikor odaért ahhoz a részhez, hogy a forradalmat söpredékek és börtöntöltelékek csinálták, akkor egy tápiószelei irányból járó gyerek bekiabált, hogy az és apja nem söpredék. Azonnal kiszedték és bevitték az épületbe. Nem láttuk, de tudtuk, hogy most nagyon megverik.

Nem voltunk rémultek, de tartottunk attól, hogy mi fog történni. Nem volt tapasztalatunk, ezért nem féltünk. De megszeppenve álltunk a rendőrökkel szemben. Ék az épületnek háttal, mi meg velük szemben álltunk. Emlékszem arra, hogy a lépcső tetején állt valaki, kifejezetten Kiss Károlyra, az igazgatóra emlékszem. Egyszer beengedtek minket, de nem 10 perc, és nem fél óra múlva. Előtte, még az udvaron ránk parancsoltak, hogy a szalagokat szedjük le, és elkezdtek beszélni. Egyszerre látom, hogy az előttem állók eszik a szalagjukat. Nem emlékszem, hogy ki kezdte el, de a többi követte. Megettük a gyászszalagokat.

Az igazgatót ez után leváltották és áthelyezték.

A diákok szerencséje az volt, hogy kivétel nélkül mindenkin volt gyászszalag. Ha csak néhány gallérján lett volna, az biztos nem jut be később egyetlen iskolába sem. Abban is mindenki biztos volt, hogy valaki „köpött”. Hiszen a rendőrök már az udvaron vártak készenlétben, mire az iskolába értünk. Sokáig találgattuk, hogy ki lehetett, de az igazit nem

találtuk el... Sokkal később, a 70-es években az osztályfőnökünkkel voltunk egy tanárunk temetésén. Ott kérdezett rá, hogy tudom-e, ki volt a besúgó. Nem tudtam. De ez a kérdése is bizonyítja, hogy nem merült feledésbe ez a történet.”

Hogy él 1956 Mende emlékezetében napjainkban?

A családban

A dolgozat készítése közben tapasztaltam, hogy 1956 forradalmi eseményei változó mélységben és fontosságban élnek az emberek személyes emlékei között. Néhol összeolvadnak a családi élet egyéb történeteivel, az évek folyamán általában ezek felmerülése kapcsán kerülnek szóba. Máshol egy korabeli tárgy tartja fenn az emlékezetet, és minden következő generáció megismerkedik vele.

Van olyan család is, ahol tudatosan tartják életben a forradalom emlékezetét.

B. F. (1948) „A forradalom témáját soha nem kerültük ki, de csak akkor került szóba, ha családi események kapcsán idéződött fel.”

M. R. I. (1947) „Nálunk '56 nem volt tabutéma. A falvédő története érdekes, ezért minden gyerek és minden unoka tudja pl., hogy a lemez falvédő mikor és hogyan került hozzánk. Ezt nem minden berendezési tárgyunkról meséltük el nekik. Az elmúlt években idénként beszélgettünk a forradalom részleteiről is, ha éppen valami kapcsán szóba került, vagy hallottunk róla valahol. Természetesen élt velünk a forradalom emlékezeté.”

B. M. (1953) „Nálunk a FORRADALOM mindig így volt emlegetve. Ha felelnem kellett belőle, akkor is ezt a szót használtam. (volt néhány ejnye-bejnye a különböző kiállításaimért!) Nem tudom miért, de október 23-át megünnepeltük otthon. Az apukám a saját verseit szavalta ... és mindig elmondta: Mari, ... tanuld meg ezt a verset, de ez tilos...”

A községben

A község hivatalos megemlékezéseiről Kerékgyártóné Maka Erzsébet, a Mendei Géza fejedelem Általános Iskola igazgatója és Orlik-Samu Krisztina, a mendei önkormányzat igazgatási elnöke tájékoztatott. Segítségükkel kaptam képet az ünneplés jelenlegi szokásairól. Kötetlen beszámolóikat elektronikus levélben küldték el, három ünnepi beszédet (2015, 2016) mellékelve. Ez alapján készült a következő szöveges összefoglaló.

A községben a rendszerváltás óta tartanak megemlékezéseket. Ezek felelőse az iskola, ahol

a tanulók irodalmi műsorról készülnek a községi ünnepségre. „Ez a megemlékezés iskolánk egyik hagyománya. Mivel iskolánk tanulói tartják a községi ünnepélyen a műsort, ezért tanulóinknak mintegy főpróbaképpen az ünnep előtti napon az iskolában a szereplők előadják azt. ... Ez általában egy összefüggő jelenetsor, ...a Himnusszal kezdünk, utána a főműsor következik, és attól függően, hogy milyen a témája a műsornak, egy odaillő zeneszámmal vagy a Szózáttal fejezzük be. A műsort a magyartanárok szokták összeállítani és betanítani. Az iskolában nincs külön ünnepi beszéd, mert az általános iskolás korú gyerekektől, főleg az alsósoktól kicsit távol áll ez az ünnep. A községi ünnepélyen az ünnepi beszédet vagy a polgármester, vagy egy általa felkért személy tartja. Az ünnepély előtt általában koszorúzással emlékezünk meg az eseményekről a település központjában lévő kopjafánál.”

Az ünnepi beszédeknek nincs helyi vonatkozása. Általános erkölcsi tanulságokról szólnak, amiket a forradalom kezdetét jelentő budapesti tüntetésekből, felvonulásokból, a harcokban tanúsított magatartásból le lehet vonni. Hétszáz példaképeket formáznak meg a forradalom résztvevőiről, egyre inkább a gyermekkorúakról, érzelmeket megmozgató stílusban.

Szabó Ferencné

1956-ra emlékeznek Bodroghalomban

(részletek)

Szabó Ferencné Tóth Ildikó Bodroghalomban született, ma Miskolcon élő pályázónk rendszeres, igen eredményes résztvevője Tradíció Pályázatunknak. 1956-ra emlékeznek Bodroghalomban című pályaművében szülőfaluja '56-tal kapcsolatos emlékművét adja közre. A pályamű központi, érdemi része tizenhét visszaemlékezést tartalmaz bodroghalmi adatközlőktől. A pályamű végén a rendszerváltozás előtti és utáni bodroghalmi megemlékezések leírását és a Molnár Mózes Általános Iskola 2016. évi ünnepségének szöveg- és forgatókönyvét kapjuk. Ez utóbbiakat kiadványunkban elhagytuk.

A pályamű igen sokrétű, gazdag, gondos történeti dokumentációra épül. Értéke, hogy a Szerző ismerteti a gyűjtés körülményeit, módszertanát. Az interjúkat gondosan dokumentálja, szerepelteti a saját kérdéseit is. Részletesen bemutatja adatközlőit. A felgyűjtött anyag részletes elemzésére, értelmezésére nem vállalkozott – ez nem is volt követelmény! –, de a dolgozat végén egy oldalnyi, tömör összegzést kapunk, néhány fontos, folklorisztikailag, társadalomnéprajzi szempontból releváns tanulság rögzítésével (a tsz szervezés, megalakítás hatása a helyi közösségre, a városban való munkakeresés következményei, az elvándorlás, az '56-os eseményekkel kapcsolatos állásfoglalások jellegzetességei a fiatal(abb), az eseményeket át nem élt korosztályoknál, a rendszerváltozás utáni megemlékezések jellemzői).

Szabó Ferencné pályamunkája példaértékű lehet az önkéntes gyűjtők számára, hogyan lehet és érdemes hozzáfogni egy konkrét történelmi esemény néprajzi, folklorisztikai szemléletű vizsgálatához, miképpen hasznosíthatók a levéltári és egyéb írásos források, tárgyi és fényképanyagok a visszaemlékezőkkel készített interjúkkal együtt.

(Vasvári Zoltán)

IV. A FORRADALOM ESEMÉNYEI BODROGHALOMBAN

1956. október 28-án Trikó Pál, Bérces András, Ragány László és társai elfoglalták az akkori Tanácsházát, a hangos bemondóban kihirdették, hogy mindenki szolgáltassa be vadászfegyverét. Magukat Munkástanácsnak nevezték ki, önhatalmúlag leváltották Dajka Mihály tanácselnököt tisztségéből. Igaz, erre felső utasítást sehonnan sem kaptak, de egyes forrófejű munkástanács tag retorzióval akart élni, de ezt a tettüket Bérces András megakadályozta azzal a kijelentésével, hogy: "márpedig ebben a faluban vér nem fog folyni!"

A Munkástanács elnöke, Kónya András is ezen az állásponton volt, így lecsillapodtak az emberek.³¹

IV. 1. Kiss József így ír a Bodroghalomban történt eseményekről:

„1956. október 26-án este felvonulás volt, majd két nappal később, október 28-án az iskolában megválasztották a helyi Munkástanácsot. A gyűlést Trikó Pál, helyi lakos vezette le. A 15 tagú munkástanács elnöke Kónya András földműves, titkára Vígh Ferenc tanácstitkár lett. Dajka Mihály tanácselnököt leváltották. A munkástanács 38 fős nemzetőrséget állított fel, parancsnoka Szabó Sándor lett. A községben beszédtek a vadászfegyvereket.

A munkástanács mindössze két alkalommal ült össze, azonban egyetlen határozatot sem hozott. A forradalom idején a „Szabadság” Termelőszövetkezet feloszlott, mivel nem volt megfelelő takarmány az állatok számára.³²

November 4-e után a munkástanács továbbra is működött. Bár november 10-e körül a volt tanácselnök megkísérelte átvenni hivatalát, a nép elküldte, így továbbra is a munkástanácselnök maradt a község élén. November végén a sátoraljaújhelyi járási tanács küldöttei érkeztek a községbe dr. Hantos Ernő vezetésével. A küldöttek falugyűlést hívtak össze, majd a lakosok kívánsága szerint helybenhagyták a tanácselnök leváltását, és a munkástanács elnökét, Kónya Andrást bízták meg a vb elnöki teendők ellátásával. December 20-án a járási tanács vb elrendelte a lemondott vb elnök ügyének felülvizsgálatát. Végül csak 1957. január 10-én délelőtt 9 órára tűzték ki a községi tanács végrehajtó bizottsága újraválasztását.”

IV. 2. 1957. január 10-én 11 órakor az iskolában megtartott ülésen 29 fő tanácstag jelent meg, és 1500 fő lakos gyűlt össze az iskola udvarán.

A jelenlévők többsége úgy vélte, hogy „úgy a vb titkár, mint a tanácstag minden egyes tagját visszahívja.”

Vígh Ferenc vb titkár figyelmeztette őket, hogy a tanácstörvény értelmében a tanácstagokat csak a megválasztó körzetük hívhatja vissza, vagy abban az esetben szűnik meg a tanácstagság, ha az illető írásban beadja a felmondását. Ezért csak a vb megválasztását szorgalmazta.

³¹ Egry Ágnes: Bodroghalom község története 1849-től napjainkig. A Sátoraljaújhelyi Kossuth Gimnáziumban készült dolgozat (16. o.)

³² B.-A.-Z. Megye Levéltár XXV-3. B.1356/1957. Kónya András rendőrségi tanúkihallgatása. 1957. július 9; B.-A.-Z.-megye Lt. XXV-3. B.218/1957 sz. ítélet Tomori József és tsai ügyében. B.-A.-Z. Megye Levéltár XXV-3. B.1356/1957.

Juhász Zoltán, az állami általános iskola tanítója ismerteti a választás fontosságát, valamint azt, hogy ezen az ülésen meg kell választani a vb tagjait, majd a tagok megválasztják az vb elnökét és a titkárát.

Ez a 7 tagú vb működése, illetve megválasztása azért is volt fontos, hogy a község dolgait ne egy-két ember intézze, hanem a 7 tagú vb a két kitűzött tanácsülés között.

Koleszár József ismertette az elmúlt 12 év hibáit, melynek leple alatt a dolgozóktól az utolsó járójóságot is elvitték. A Forradalmi Munkástanács ezen nehéz körülményen változtatott, és a népkaratnak engedve, eltörölte a beszolgáltatást.

Osztroha Pál hangoztatta, hogy a tanács élére olyan embereket kell megválasztani, akik a néppel együtt éreznek, eggyek a néppel, nem pedig úgy, mint a múltban, hogy egy-két ember mulat, a többiek pedig sírnak.

„Tóth Béla előadja, hogy a múlt hét valamelyik napján (pontos dátumot nem tudott mondani) Dajka Mihály volt vb elnök pisztollyal kereste és agyon akarta lőni. Kérdezi azt, hogy miért vált szükségessé Dajkának ötlet fegyverrel keresni”

„Koleszár Ferenc bekiabálja a tömegbe, hogy a forradalom időszakában a Munkástanács fegyverekkel lett megszervezve. Erre azonban ők nem támaszkodhatnak, mert ezek a földeket nem fogják tudni megvédeni!”

„Fodor Bertalan: a fiatalság nevében előadja, hogy a Munkástanács nem fegyverekkel lett megszervezve, mert azt Bodroghalom dolgozónépe a saját meglátása szerint, saját akaratából választotta meg. Bodroghalom nagytöbbsége nem akarja vissza a gyárosokat, bankárokat, és a földeket sem hajlandó a nagybirtokosoknak visszaadni. Ezért, ha kell Bodroghalom fiatalsága a lakossággal karöltve élete árán is megvédi. Azonban nem akarja a régi fiatalságnak az elnyomását, mint a múltban volt!”

Végül a gyűlés úgy döntött, hogy „végrehajtó bizottság egyáltalán nem kell, hanem a dolgozók belátása szerint olyan egyénekből legyen megválasztva, kik a nép érdekeit szem előtt tartva viszik a község ügyét előre.”

Ezután a 38 tagú tanács helyett egy 21 tagú testületet választottak, amelynek elnöke Kónya András, titkára Vigh István lett. A régi tanács tagjai közül mindössze ötöt választottak be.³³

Kónya András a történekről értesítette a járási tanács elnökét, aki a választást törvénytelennek minősítette.

„Január 11-én a járási tanács titkára, Szűcs István és Matisz György érkeztek a községbe, hogy részt vegyenek a helyi pártszervezet alakuló ülésén. A vendégeket Kónya András, Vigh Ferenc és Koleszár András fogadták. Az alakuló ülés délután öt órakor kezdődött, azonban az ülésüket az épület előtt összegyűlt lakosság megzavarta. A faluban ugyanis elterjedt a hír, hogy

³³ B.-A.-Z. Megye Levéltár XXIII-727. Jegyzőkönyv a Bodroghalom Községi Tanács 1957. január 10-i üléséről

az új tanácselnököt, Kónya András akarák leváltani, illetve elvinni. A sokaság zajongása miatt előbb Matisz György, később Szücs István tett kísérletet a helybeliek megnyugtatására, de azok nem hitték el, hogy csak a párt alakuló ülését tartják.

Ezután Kónya András szólt a lakossághoz, de már neki sem hittek. A felforrósodó hangulat miatt a pártalakítást Koleszár András lakásában kellett folytatniuk.”³⁴

„A tömeg tovább forrongott. Este fél tíz körül Bohus János rendőr törzsőrmester vezetésével 12 sátorlajújhelyi karhatalmista érkezett a községbe, s 2 fős csoportokra osztva járőröztek a faluban azokat keresve, akik akadályozták a pártgyűlést. A teherautót, amelyet a tanácsháza előtt hagytak, kb. 70 fő állta körül vasvillákkal, botokkal felfegyverkezve. A karhatalom riasztó lövéseket adott le a levegőbe, azonban az emberek még ekkor sem voltak hajlandóak elvonulni, mondván, nem hagyják leváltani az elnököt. Csak nehezen tudták meggyőzni őket, hogy nem Kónyát akarák leváltani.”³⁵

Mi történt Bodroghalmon?

Az Észak-Magyarország 1957. január 15-i számában megjelent cikk ekképp számol be az eseményekről.

Mi történt Bodroghalmon

Kik akadályozták az MSZMP megalakulását

A 800 holdas földbirtokos az események hátterében

Bodroghalom kommunistái is elhatározták, hogy megalakítják a pártszervezetet. Alig sötétedett, amikor gyülekeztek a pártszervezet helyiségében. Ekkor még csend, nyugalom honolt a faluban. A naptár január 11-et mutatott. Ezt megelőzően 10-én szintén volt egy gyűlés a községben. Bárkitől kérdezzük, mi célból, a válasz így hangzik:

³⁴ B.-A.-Z. Megye Levéltárt. XXV-3. B.218/1957 sz. ítélet Tomori József és társai ügyében.

³⁵ B.-A.-Z. Megye Levéltárt. XXV-3. B.218/1957. Bohus János rendőr törzsőrmester jelentése. 1957. január 14.

Újjáválasztották a munkástanácsot.

Csodálkozó, kérdő tekintetűnkre mégegyszer elismétlik a mondatot, de hozzáteszik:

- Igen, azt választottak, de más néven, valami ellenőrző tanács a neve.

Fölösleges volt a választás, meg törvényellenes is. Akik a törvénytelen szerv elnökének választottak, Kónya Lajosnak hívják.*

Kónya ezen a gyűlésen nagyhangúan kijelentette:

- A kormánynak azokat az intézkedéseit nem hajtjuk végre, amivel nem értünk egyet.

Mindezt azért írom le, hogy megértsük az eseményeket, amelyek másnak a pártszervezet alakuló ülése körül lezajlottak.

Mi történt Bodroghalmon?

Kónyáék az önkényes választás és nagyhangú kijelentés után akcióba léptek. Elhíresztelték a faluban, hogy az újdonsült munkástanács elnökét el akarják vinni. S hozzátették:

- Ne engedjétek!

A lavina elindult

Alig kezdődött meg a kommunisták tanácskozása, az utcáról ordítózás, kiabálás szűrődött a terembe. Néhány perc múlva mintegy hetven ember rontott a párthelyiségbe, hogy megakadályozza az alakuló ülést. A jelenlévők nem kötekedtek, nem vitatkoztak, nem akartak verekedést, el akarták kerülni az esetleges vérontást. Átmentek egyik elvtárs lakására, ott folytatták a félbehagyott munkát.

Az események ezután gyorsan követték egymást.

A karhatalom ezidőtájt Tiszakarádon tartózkodott, gyorsan a helyszínre siettek. A támadókat szétoszlatták, - azután járőrök cirkáltak a község utcáin. Ez a csoport szétoszlott, de másutt újra gyülekeztek. Amikor voltak vagy félszázan, megtámadták az egyik négytagú járőrt. Ezeket a támadókat is szétzavarták.

Még el sem oszlott a tömeg, hirtelen megkondult a templom harangja. Félreverték, riasztották a falut.

Néhány perc alatt honnan – honnan nem, mintegy 300 ember verődött ezután össze. Egymást túlkiabálva üvöltöttek.

A karhatalom szétoszlatta a tömeget.

Röviden ez a története a Bodroghalmi zavargásoknak.

Most nézzük, kik szervezték és irányították? A sorban az első, Kurucz Imre. Meg nem szűnt izgatni a kommunisták ellen és teli torokból kiabálta:

– Le a Kádár – kormánnyal!

– Párt kell nektek? – kiabált Tomori József, aki még Kuruczon is túltett.

Méltó társuk Szabó Lajos, volt nyilas szervező. Amikor

betörték a párthelyiségbe,

nekigyürkőzve verekedésre készen robbant be a terembe.

Ezek az emberi mivoltukból kivetkőzött elemek nyíltan cselekedtek. Azt hitték, megfordíthatják a történelem kerekét, vagy legalább is megállítják az időt Bodroghalmon. Persze a szervezés, a zendülés előkészítése nem az ő kezükben volt. Az irányítást fenntartotta magának Szabó Lajos, volt 800 holdas földbirtokos és Jákob Mihály volt csendőr. Ők háttérbe maradtak, és onnan adták utasításukat.

A kommunisták nem ijedtek meg, megalakították a pártszervezetet. Az intézőbizottságba Szépréti Jánost, Pauli Ferencet, Koleszár Andrást és Koleszár Ferencet választották be.

Közel éjfél tájt már

újra helyre állt a rend

és a falut birtokába vette a csend és a nyugalom. A nyugalom, amit az ellenforradalom helyi képviselői és szakértelői megzavartak. A törvény szigorát, lesújtó kezét nem kerülhetik el, mert aki a nép érdekei ellen tör, annak kíméletlenül bűnhődnie kell.

(tóth)

[Forrás: Észak-Magyarország, 1957. január 15.]

Mi történt Bodroghalmon

Kik akadályozták az MSZMP megalakítását

A 800 holdas földbirtokos az események háttérében

Bodroghalom kommunistái is elhatározták, hogy megalakítják a pártszervezetet. Alig sötétedett, amikor gyülekeztek a pártszervezet helyiségében. Ekkor még csend, nyugalom honolt a faluban. A napár január 11-et mutatott. Ezt megelőzően 19-én szintén volt egy gyűlés a községben. Bárkitől kérdezzük, mi célból, a válasz így hangzik:

Ujjválasztották a munkástanácsot

Csodálkozó, kérdő tekintetűnkre megegyezően elismerték a mondatot, de hozzátesszük:

— Igen, azt választották, de más néven, valami ellenőrző tanács a neve.

Főlétszám volt a választás, meg törvényellenes is. Akik a törvényellen szavazóknak választottak, Kónya Lajosnak hívják. Kónya ezen a gyűlésen nagyhangúan kijelentette:

— A kormánynak azokat az intézkedéseit nem hajtuk végre, amiket nem értünk egyet.

Mindent azért írom le, hogy megértsék az eseményeket, amelyek másnap a pártszervezet alakuló ülése körül lezajlottak.

Mi történt Bodroghalmon?

Kónyák az önkényes választás nagyhangú kijelentés után akcióba léptek. Elhíresztelték a faluban, hogy az újdonsült munkástanács elnökét el akarják vinni. S hozzátették:

— Ne engedjétek!

A lavina elindult

Alig kezdődött meg a kommunista tanácskozás, az utcáról ordítás, kiabálás szűrődött a terembe. Néhány perc múlva mintegy hetven ember roantott a párhelyiségbe, hogy megakadályozza az alakuló gyűlést. A jelenlévők nem kötekedtek, nem vitakoztak, nem akartak verekedést, el akarták kerülni az esetleges vérontást. Átmentek egyik elvtárs lakására, ott folytatták a félbehagyott munkát.

Az események ezután gyorsan követelték egymást.

A karhatalom ezidőtájt Tiszakarácson tartózkodott, gyorsan a helyszínre siettek. A támadókat szétoszlatták — azután járőrök álltak a község utcáin. Ez a csoport szétoszlott, de másutt újra gyülekeztek. Amikor voltak vagy felszítzan, meglámadták az egyik négytagú járőrt. Ezeket a támadókat is szétzavarták.

Még el sem oszlott a tömeg, hirtelen megkondult a templom harangja. Félreverték, riasztották a falut.

Néhány perc alatt honnan-honnan nem, mintegy 300 ember verődött ezután össze. Egymást túlkiabálva üvöltöttek.

A karhatalom szétoszlatta a tömeget.

Röviden ez a története a bodroghalmi zavargásnak.

Most nézzük, kik szervezték és irányították?

A sorban az első Kurucz Imre.

Meg nem színt izgatni a kommunista ellen és terrorokból kiabálta:

— Le a Kádár-kormányral!

— Párt kell nektek? — kiabált Tomori József, aki még Kuruczon is túltett.

Méltó társuk Szántó Lajos, volt nyilas szervező. Amikor

betörték a párhelyiségbe,

nekgyürközve verekedésre készen robbant be a terembe.

Ezek az emberi mivoltukból kivetkőzött elemek nyíltan cselekedtek. Azt hitték, megfordíthatják a történelmi keréket, vagy legalábbis megállítják az időt Bodroghalmon. Persze a szervezés, a zendülés előkészítése nem az ő kezükben volt. Az irányítást fenntartotta magának Szabó Lajos, volt 800 holdas földbirtokos és Jákob Mihály volt csendőr. Ők háttérben maradtak és onnan adták utasításait.

A kommunisták nem ijedtek meg, megalakították a pártszervezetet. Az intézőbizottságba Szépréti Jánost, Pauli Ferencet, Koleszár Andrást és Koleszár Ferencet választották be.

Közel éjteltájt már

újra helyreállt a rend

és a falut birtokába vette a csend és a nyugalom. A nyugalom, amit az ellenforradalom helyi képviselői és szekértőlói megzavartak. A törvény szigorát, lesújtó kezét nem kerülhetik el, mert aki a nép érdekei ellen tör, annak kíméletlenül bünhődnie kell.

(tóth)

A cikk 1957. január 11-i kommunista párt alakuló ülésének körülményeiről ír, melyben Kónya András munkástanácselnököt, Kurucz Imrét, Tomori Józsefet és Szántó Lajost tette felelőssé.

A templom harangja megkondult, erre néhány perc alatt közel 300 ember verődött össze, egymást túlkiabálva üvöltöttek:

„Le a Kádár kormánnyal!”

„Párt kell nektek?” – üvöltötte Tomori József

„Az irányítást fenntartotta megának Szabó Lajos, volt 800 holdas földbirtokos és Jákob Mihály volt csendőr. Ők háttérben maradtak és onnan adták utasításait. A kommunisták nem ijedtek meg, megalakították a pártszervezetet. Az intézőbizottságba Szépréti Jánost, Pauli Ferencet, Koleszár Andrást és Koleszár Ferencet választották be.”

„A rend éjféltajt már újra helyreállt, a falut birtokába vette a csend és a nyugalom. A nyugalom, amit az ellenforradalom helyi képviselői és szekértőlói megzavartak.”

A cikk kihangsúlyozza: „A törvény szigorát, lesújtó kezét nem kerülhetik el, mert aki a nép érdekei ellen tör, annak kíméletlenül bünhődnie kell”³⁶

20.055.Tk. I.7. jkv. 1957 VB határozat:

Utasítja a VB a Községi Tanácsok Végrehajtó Bizottságait, hogy a tanács vagy a vb. valamint a Munkástanács által 1956. évi október hó 23 után tartott üléseken hozott határozatok felülvizsgálata céljából az ülésekről készült jegyzőkönyveket legkésőbb folyó hó január 30-ig a Járási Tanács Jogügyi Csoportjához terjessze be.

A beérkezett jegyzőkönyvet illetve azokban foglalt határozatokat a Titkárság Jogügyi Csoportja vizsgálja felül és a törvénytörő határozatot a következő vb ülésen hatálytalanítás céljából terjessze elő.

1957. január 12-i sátoraljaújhelyi járási tanács vb ülésének jegyzőkönyvéből idézve:
„Bodroghalom községi tanács elnökének visszahívására, illetve megbízatására vonatkozó döntéseit nem hagyja jóvá, mivel azok meghozatala nem a Törvény X. alapján történt.”

1957. január 23-i sátoraljaújhelyi járási tanács vb ülésén elhangzottokról Prágay Zoltán így emlékezett:

„A városi Munkás Tanácson kifogásolták, név szerint Fidler, hogy Vakles vb. elnök – aki Bodroghalom községben ellenforradalmi röpcédulákat osztogatott és a Kormány felhívására fegyverét nem szolgáltatotta be – még mindig a tanács apparátusában van, követelték eltávolítását. Ezt a vb. titkár közölte a Nemzeti Bizottsággal, amely úgy döntött, hogy a vb. elnök ügyének kivizsgálásáig szabadságon legyen.”

Ezen az ülésen Bodroghalom községben az 1957. január 10-én hozott tanácsi határozatot törvénytörőnek minősítették, mert:

„...az elnöki és titkári funkcióval való megbízás a vb. feladata, a tagok megbízatása pedig körzeti választás útján történhet. Tanácsot fejleszteni pedig csak a Népköztársaság Elnöki Tanácsa jogosult. A VB a törvénytörő tanácshatározat végrehajtását a X tv. 38 §-a alapján felfüggeszti és elrendeli a legközelebbi járási ülésen hatálytalanítás céljából való előterjesztését.”³⁷

1957. január 28-án a Községi Tanács VB rendkívüli ülést tartott.

Ezen Kiss József, a járási tanács vb elnökhelyettese ismertette a munkástanácsok felosztatásáról szóló kormányrendeletet. Hangsúlyozta: „ennek a rendeletnek szellemében hozott

³⁶ Mi történt Bodroghalmon? Kik akadályozták az MSZMP megalakulását? Észak-Magyarország 1957. január 15.

³⁷ B.-A.-Z. Megye Levéltár XXIII-427. Jegyzőkönyv a sátoraljaújhelyi járási tanács vb 1957 január 23-i üléséről.

a járási tanács végrehajtó bizottsága olyan határozatot, amely szerint Bodroghalom községben törvényen kívül helyezte az úgynevezett Munkástanácsot.

Felkérésére egyenként vizsgálták felül a vb tagjainak működését, s úgy döntöttek, hogy – népszerűtlensége miatt – visszahívják Dajka Mihályt vb elnöki tisztségéből és javasolták a tanácsnak vb-ből történő visszahívását is.

Visszahívták a vb-ből továbbá Koleszár András és Csomós Bélát is, mert „jelenleg nem élvezik a nép bizalmát” A visszahívottak helyére Vavrek István és Tóth Albert tanácstagokat javasolták behívni, elnöknek pedig Kónya András.³⁸

1957. február 9. Járási Tanács VB ülése:

Bodroghalom Községi Tanács VB-a 1957. január 28-án tartott ülésén hozott 1/ 1957. sz. határozata alapján jóváhagyja Dajka Mihály elnök 1956. november 30-i hatállyal a vb funkciójából való visszahívását.

Egyidejűleg jóváhagyja Kónya András bodroghalmi lakos 1956. december 1-i hatállyal történő elnöki megbízatását.

1957. május 13. 27/ 1957. VB. határozat:

„Kónya András szóban bejelenti, hogy lemond elnöki megbízatásáról, mert úgy látja, hogy nem megfelelő törvényes keretek között lett megválasztva. Kéri a Végrehajtó Bizottságot, hogy a lemondását hagyja jóvá.”

1957. május 16. 29/ 1957. sz. határozat:

A Végrehajtó Bizottság a vb. titkár által felvetett javaslatot elfogadja, és egyöntetűen Koleszár András vb. tagot válassza meg a vb. elnökének. Kéri a Járási Tanács VB -t ezen határozat elfogadására, valamint nevezett vb. elnöki feladatainak ellátásában megerősíteni.

A Járási Tanács VB a határozatot elfogadta, és Koleszár András 1957. május 16-i hatállyal a Bodroghalom Községi Tanács VB elnökének megválasztotta.”

A megtorlás ekkor már javában tartott. 1957. január 24-én letartóztatták Kurucz Imrét, Szántó Lajost és Tomori Józsefet, majd február 25-én szabadlábra helyezték őket. Március 29-én Szántó Lajost, Tomori Józsefet és Orosz Gyula traktorost tartóztatták le, majd bíróság elé állították őket.

Kurucz Imrét és Tomori Józsefet – akiket január 10-én beválasztottak a tanácsba – a bíróság felmentette, Szántó Lajost hat hónapi felfüggesztett börtönbüntetésre, Orosz Gyulát pedig pénzbüntetésre ítélte.

³⁸ B.-A.-Z. Megye Levéltár XXIII-727. Jegyzőkönyv a Bodroghalom Községi Tanács 1957. január 28-i üléséről.

A községben továbbá Zádor István ellen indult eljárás kijelentései miatt, azonban a bíróság az izgatás vádját alól felmentette.

A Politikai Nyomozó Osztály nyilvántartása szerint a földbirtokos származású Szabó Sándor nemzetőrparancsnokot „ellenforradalmi tevékenysége miatt” három évi börtönbüntetésre ítélték, de ennek dokumentumai nem kerültek elő³⁹

V. Bodroghalmi lakosok emlékei 1956-ból

V. 1.

2016. július 7-én azzal a céllal utaztam Bodroghalomba, hogy adatközlőket keressek az 1956-os eseményekkel kapcsolatban. Segítséget kértem Perecsényi Mihály úrtól, aki Bodroghalom polgármestere volt 16 éven keresztül ebben a községben, nagyon jól ismeri az embereket. Ő maga is ennek a községnek lakosa gyermekkorától. Tanulmányai befejezése után visszatért ide, a Szabad Föld TSZ-ben dolgozott, majd 1990–2006-ig a község polgármestere volt.

Munkássága alatt sokat tett a község fejlődéséért, kulturális életének felvirágoztatásában vezető szerepet töltött be. Csak, hogy néhány dolgot emeljek ki munkásságából:

- megjelentette 1996-ban a „Bodroghalom múltjából” c. kiadványt, Fehér József szerkesztésében;
- 2000-ben az „Angyalok, pásztorok” – Lukai betlehemes könyvet Tar Mihály gyűjtése alapján, majd megalakította a Lukai betlehemes csoportot, hogy élőben is eljátszhassák a könyv anyagát. Mai napig működik a csapat, és játsszák a darabot országhatáron belül és kívül is;
- 2006-ban a „Lukai bírósághoz...” c. daloskönyvet, melyben 456 népdal, népének van kottával leírva Tar Mihály gyűjtéséből. Megalakult 2004-ben a Halom Dalkör, amely mára már nagyon sok előadáson van túl, országosan ismertté vált;
- Perecsényi Mihály nagyon sokat tett azért, hogy megkeresse, és megtalálja azokat az embereket, akik tisztelik és szívügyüknek tartják a község népszokásainak ápolását, fennmaradását és továbbadását. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy EU pályázatból sikerült egy TÁJHÁZAT kialakítani, és a még megmaradt népi eszközöket összegyűjteni. Az iskolás gyermekek részére ebben a helyiségben foglalkozásokat tartanak, ezzel is bővítve tudásukat, a régi eszközök ismeretét.

Mindezt azért írtam le, hogy magamnak is bizonyítsam, nem találhattam jobb és szakértőbb segítséget, mint ezt az embert, aki kellőképpen ismeri a lakosokat, tudja, ki az, akihez bizalommal fordulhatunk.

³⁹ A Politikai Nyomozó Osztály összefoglaló jelentése: 651. o.

Első lépésként készítettünk egy listát, kik azok, akik hatvan évnél sokkal idősebbek, jelenleg még a községben élnek. Sajnálattal vettük tudomásul, hogy a dokumentumokban szereplő emberek közül már senki sem él, de még a házastársak is elhaláloztak. A gyermekeik nagy része elköltözött, vagy ha itthon is van, még olyan kicsi volt, hogy semmire sem emlékszik.

Mihállyal közösen felkerestünk néhány embert, elmondtuk, mi a tervem, és megkérdeztük, gondolkozna-e rajta, hogy mire emlékszik. Megkérdeztük, mikor lenne alkalmas időpont a beszélgetésre. Érdeklődtünk, szerinte ki az a faluban, aki tudna nekünk mesélni erről az időszakról.

V. 2.

2016. július 9-én, Fodor Andrásnéval (Lidi nénival) kezdtük a beszélgetést. Vittem a diktafont, fényképezőgépet, de használni nem lehetett. Csak úgy, nekem mondja el, amire emlékszik. Azt megengedte, hogy saját használatomra, emlékeztetőként bekapcsolhatom. Nem szeretne bajba kerülni, mert még most sem lehet tudni, kibe lehet megbízni. Ahogy a konyhában üldögéltünk, a kutya állandóan ugatott, Lidi néni néha kiszólt rá, de nem hallgatott el. Elindítottam a beszélgetést azzal, hogy kértem, mutatkozzon már be.

Válasz: Fodor Andrásné vagyok, lánykori nevem Lukács Lídia. 1932. július 12-én születtem, most leszek 84 éves. A férjem meghalt, a gyerekek elköltöztek, így egyedül élek itt, ebben a házban, ahová az esküvőnk után költöztünk. 1950-ben házasodtunk össze, '56-ra már mind a két gyermekünk meg volt. Hallottuk, hogy sokan készülnek ki külföldre, mi is gondoltunk rajta. Mivel az egyik gyerekünk fiú volt, azt nem lehetett volna vinni, én meg nem hagytam volna itt semmi kincsért. Itt maradtunk, de nem csak ezért, hanem sajnáltuk a szüleinket, rokonainkat itt hagyni. Az anyósom 15 évig ült az ágyon, nem tudott felállni, amikor az orvosok megmondták, hogy nem lesz jobban, akkor az apósom idegösszeroppanást kapott. Hogy hagyhattuk volna itt őket. Abban az időben a család együtt gazdálkodott, mi egy közép gazdasággal rendelkezünk. Volt az apósnak is földje, volt juttatott földjük is. Nekünk egy kicsivel több volt, mivel mi csak ketten voltunk testvérek, így több jutott az örökségből. Így mi nem kaptunk, csak három hold juttatott földet.

Kérdés: Mit jelentett a jutott föld és honnan kapták? Ezt a Szabó Sándor féle földből osztották?

Válasz: H. Szabó Feri bácsi, a te apósnak az apja volt. Ő benne volt a Földosztó Bizottságban. Nem a Szabó Sándor földje volt az, amit elosztottak, hanem a Sanyika apjának a testvére kinn volt Amerikába, ő száz holdat ráhagyott Lajos bácsira, a Sanyika apjára, és azt osztották szét. De nem csak ebből adtak, hanem a Virányi grófból, meg a

Vécsey báróéból. 1945 előtt ők voltak itt a nagybirtokosok, náluk dolgozott szinte az egész falu apraja-nagyja.

Kérdés: Melyik évben lehetett ez a juttatott föld szétoztása?

Válasz: Várjál csak! 1947-ben jött haza Édesapám a fogságból, már akkor meg volt. Szerintem már 45-ben szétoztották. Kinek hol jutott. Örültek az emberek, hogy kaptak, mert már saját maguknak dolgoztak. Hát mi gazdálkodtunk a földemmel. Volt olyan ember is, aki már nem bírt dolgozni, mi azoknál kapáltunk harmadost is, meg arattunk hetedben. Akkor még keresztbe rakták a termést, és az, aki aratott, azé volt a hetedik kereszt. Hát elég keserves volt. Amikor meg megbetegedtem, epekövem volt. Akkor még nem műtöttek olyan gyorsan, mint most. Hat évig szenvedtem, mert nem volt rá pénzünk. Leszerződtek az üszőt (nem volt nekünk üszönk, de még ólunk sem, de kellett a pénz az orvosnak), és anyósom elvitt Rákoshoz, ő volt az orvos Újhelyben, és megműtött 1957 februárjában, de később újra kellett, mert begyulladt a vakbelem.

Kérdés: Mire tetszik emlékezni az 56-os eseményekből. Mi történt a községben?

Válasz: Hát itt nem volt olyan nagy felhajtás. Igaz, volt valamilyen gyűlés, hát, aki akart elment, aki úgy döntött, hogy nem megy, az otthon maradt. Volt kiabálás, hóbörgés, inkább a férfiak voltak, akik mentek, de voltak nők is.

Kérdés: Nevekre nem tetszik emlékezni?

Válasz: Nem, de nem is akarok. Elmúlt '56, már hatvan éve. Minek ezt háborgatni? Akik ott voltak, már meghaltak, nincs semmi értelme háborgatni őket. Csupán Tomori Józsi bácsit piszkálták meg, mert ő nagyon hangoskodott, valamit beszólt.

Kérdés: El is vitték?

Válasz: Elvitték, de őt nem bántották, de például Zádor Jancsi bácsit nagyon megverték, úgy hallottuk. A katolikusokhoz valamilyen pap jött ide, aki később bonyodalmakat okozott, de ezt már nem tudom, hogy volt. Nálunk, a reformátusoknál semmi érdemleges változás nem volt, minden ment a megszokott módon. Az emberek gazdálkodtak, igyekeztek elvégezni a munkát, nem piszkálták egymást, nem jelentgették. Bár lehet, hogy volt ilyen, de én nem tudok róla. A mi családunk nem foglalkozott a politikával, mi dolgoztunk reggeltől estig, hogy haladjunk. Pauli Pista bácsit mondták, hogy ő részt vett valamiben. Ő tudott egy kicsit oroszul, ő belefolyt a dolgokba. Én nem tudok senkiről, hogy elvitték volna, de lehet, hogy Kis-Lukán volt ilyen, de mi itt, Nagy-Lukán inkább a gazdálkodással foglalkoztunk. Akkor is nagy különbség volt Kis-Luka és Nagy-Luka között, meg még szerintem ma is van. A Kis-lukaiak nagy része cseléd, nincstelen ember volt, ma is csak egy ember, Perecsényi Béla gazdálkodik, Nagy-Lukán meg négy nagy gazdálkodó is van. Ha közülük valaki bedobja a törülközőt, nem

tudom, mit fogunk a földünkkel csinálni. Itt vagyok egyedül én is, a gyerekek és az unokák elköltöztek, diplomájuk van, nem jönnek ide kapálni, én meg már nem bírok.

Kérdés: Azt olvastam, hogy 1956-ban megszűnt a Termelőszövetkezet.

Válasz: Jaj, hát az másfajta termelőszövetkezet volt, mint az '56 utáni. Volt az „egyes típusú termelőszövetkezet”, az olyan volt, hogy adtak földet, meg kellett dolgozni. A földet kiadták, de sok ember azt sem tudta, mit kell vele csinálni. Például: a Kis-Lukaiak, nem volt nekik mit befogni, nem volt hozzá felszerelés, nem volt eke, nem volt szekér, nem volt befogó jószág, mert ők korábban zsellérek voltak, a báró földjén dolgoztak és a báró lakásaiban laktak. A Nagy-Lukaiak meg már abban az időben is gazdálkodtak a saját kis földjükön. Mostanra már kiöregedtek az emberek, azért nincs sok ember a templomba sem, mert aki régen nem ment, az már most sem megy. Régen félték oda is járni, mert félték, hogy a fejükre koppintanak. Mihály, ugye jól mondom? Ezt úgy hívták, hogy „egyes típusú termelőszövetkezet”, mert ami már '56 után alakult, az másfajta volt.

Kérdés: Tetszett említeni, hogy '56-ban sokan készültek elhagyni az országot. Tetszik emlékezni valakire közülük?

Válasz: Én csak Vajda Bertiekre emlékszem. Készült ki a férjem, Bandi bácsi is, de én mondtam, hogy én a fiam nem hagyom itt. Vajdáék is itt hagyták Jóskát, mert a határon fiú gyermeket nem lehetett kivinni. Pedig nekünk lett volna is hova menni, de a fiam nélkül nem mentem. de nem is bántuk meg, hogy itthon maradtunk._Vajda Bertit is itthon temették el, ő is „visszajött”, illetve hozták az urnában.

Kérdés: A forradalom alatt ugyanúgy működött az iskola, mint korábban? Jártak a gyerekek az iskolába?

Válasz: Persze, persze. Volt egy kis hiányzás, meg azt hiszem egy rövid szünet, de utána mentek rendesen. Nagyobb esemény csak a Zádor Jancsi megverése volt, később bele is halt a sebeibe. Valahogy nem jó helyen verték el.

Kérdés: Orosz Gyuláról tud-e valamit?

Válasz: Igaz, őt is megverték, rokkant lett, meghalt, de már később, nem '56-ban.

Kérdés: A gyűléseknek hol volt a helye?

Válasz: Úgy tudom, hogy mindig másnál. Az iskola udvarán is volt egyszer, ott, ahol most a régi épület van, meg a református imaház. Mindig jött valaki, elmondta a magáét, a nép egymás között megbeszélte, sokszor vitatkoztak is rajta, utána meg ment mindenki a dolgára. Tomori meg Szántó Lajos bácsi volt nagyhangú, Csomós Béla bácsi meg itt is volt, meg ott is volt, nem volt egyenes ember.

Kérdés: Egy mondás ragadta meg az érzelmemet, hogy Bérces András meg a kis Kónya azt mondta: „itt vér nem fog folyni”. Lidi néni hallott erről?

Válasz: Igen, Kónya Andris bácsi mondta ezt. Ekkor Dajka Miska volt a tanácselnök, Kónya meg az átmeneti Munkástanácsnak volt az elnöke, de nem sokáig működött. Dajka után Kónyát választották meg tanácselnöknek. Kónya Andris bácsit, de Dajkára sem volt semmi.

Kérdés: Mi volt az oka, hogy nem szerették annyian azt a Dajka Mihályt?

Válasz: Mert kommunista volt. Hát az az igazság, hogy a tanács oldaláról szedték a disznót, de csak a felét fizették ki. Nekünk is volt, hogy alig fizettek, de voltak mások is. Én hiába mondtam neki – a felesége kicsikét rokon nekem –, hogy Mihály, a másik felét is fizesd már ki, mert a padlás góréból van a konyhában. Most is bejöttél, hát hullik a homok. A disznók a vágóhídra kerültek, biztos ők vették fel utána a pénzt. Nemcsak ő egyedül.

Kérdés: Ez volt a beszolgáltatás?

Válasz: Nem, a beszolgáltatás más volt. Az a föld után ment, de ha nem volt annyi tojás, akkor Bandi bácsi is Cigándra ment megvenni. Az apóséknak nem is volt tyúk, de nem nézték, hogy nincs, a föld után be kellett adni. Kuti Miklósné meg Kelemen úgy jött be az udvarra, mint a zsandárok.

Kérdés: Meg volt szabva, hogy mennyit kell beszolgáltatni?

Válasz: Ki volt írva, hogy ennyi meg ennyi marhahúst, ennyi meg ennyi disznóhúst, négy kg zsírt, akár vágott disznót, akár nem. Nem számított, hogy egy szem sem maradt. Mi is vágunk egy nem nagy disznót, csak egy kis lábas zsír maradt, mert be kellett szolgáltatni négy kilót.

Kérdés: A beszolgáltatás '56 után vagy előtt volt?

Válasz: Előtte. Ha a gazdák kivonultak, akkor ez volt az oka, ez a beszolgáltatás. Itt nem a politikai helyzet volt a mérvadó, hanem ez. De a beszolgáltatás az egész országban volt, nem csak Bodroghalomban, vagy Borsod megyében. Ez országosan el volt döntve. Már asszony voltam, amikor Rákosi eljött Sárospatakra beszédet tartani. Akkor a Szuhi lányok, a Ilon meg Pirka a csődörrel elmentek látogatóba, mindent vittek, még kislibát is. Ez nem 56-ban volt, hanem jóval előtte. Jött értünk egy nagy Zil kocsi, felültünk a kocsira és mentünk mi is. Rákosi mondta a beszédet. Nem messze tőlünk meg voltak a zenészek, igazi cigányok – ez igaz volt! –, azok meg ráhúzták, hogy:

„Hazugság volt minden szavad...”

Nem tudom, hogy mit csináltak utána a cigányokkal, hogy valaki figyelembe vette-e őket. Elvinni elvitt minket a kocsi, de haza már nem hozott. Patakról gyalog kellett hazajönni (18 km). Mindegyik csinál jót is, rosszat is, úgy, mint most is. Verekedés nem volt, csak Pauli Pista bácsira haragudtak, mert még a lányát is hozzáadta az orosz katonához.

Kérdés: Milyen pártok működtek a községben '56 előtt és után?

Válasz: '56 előtt itt a Magyar Dolgozók Pártja és a Kisgazda Párt. '56 után alakult meg a kommunista párt, az MSZMP, ez már a Kádár idejében. A gazdák jobbára a Kisgazda Pártban voltak. De hát ez felbomlott. Meg volt Legeltetési Bizottság, meg volt a legelőben rész, úgy mondták, hogy láb. Akinek volt a legelőbe rész a forradalom előtt, annak, ha az állatot kivitte a legelőre, mindegy, hogy melyikre, annak kevesebbet kellett fizetni. Nagypámnak 27 hold földje volt, majdnem kuláknak volt nyilvánítva.

Kérdés: Bodroghalomban volt, akit kuláknak nyilvánítottak?

Válasz: Szabó Lajost annak, Virányi elment, Vécsey báró megint elment, de ő nem tartózkodott itt. Itt csak Szabó Lajos bácsi lakott, meg Virányi a Virányi tanyán, meg hozzá tartozott az Újtanya is.

Megköszöntem Lidi néninek a tájékoztatását, és elmondtam, hogy a faluban nagyon sokan őt ajánlották elsőkénti adatközlőnek. Ezután még sokat beszélgettünk a gyermekeiről, unokáiról, és a faluban történt mai dolgokról.⁴⁰

Utunk Kónya Andrásnéhoz vezetett, akinek férje a dokumentumok szerint fő szerepet játszott az 1956. október 28-án megtartott Munkástanács gyűlésén. Kónya Andrásné 94 éves, egyedül él, törékeny testalkata nagyon meggörbült, egészségi állapota nagyon megromlott, és nem tudtunk vele érdemben kommunikálni. Elnézésünket kérve elmondta, hogy ő akkor sem tudott semmit a férje dolgairól, mert nem tartozott rá. Az ő feladata a gyermeknevelés és a háztartás vezetése volt, Andris nem mondott neki semmit sem a munkájáról, de ha mondott is, Ő már nem emlékszik rá. Sajnos, már nem jut eszébe semmi, sokat felejtett, és számára már gond az is, hogy maga körül eljárjon. Megsajnáltam, mert „szégyellte magát azért, mert nem tudott segíteni”.

Következő állomásunk Salamon Ferencnéhez vezetett. Jolika kedves ismerősként fogadott, hiszen korábban már volt interjú alanyom a lakodalmas szokásnál a lánya esküvője révén, valamint a Halom Dalkör tagjaként éneklésvételt készítettem vele.

V. 3. Salamon Ferencné (sz: Ignáth Jolán, 1952.) (1. sz. hangfelvétel a mellékletben)

Jolika gyermekkori élményéről mesél, ehhez a diktafon felvételt is mellékelem.

„Mi a falu közepén laktunk, a szüleim igaz, nem politizáltak, de az eseményeket azért figyelemmel kísérték. Az ablakból, én is, mint gyerek odaosontam, négy és fél éves lehettem. Annyit láttam, hogy mennek kinn az utcán fáklyákkal és énekelnek. Igaz, hogy nem politizáltak, de a rokonságban volt olyan, aki Amerikába szeretett volna kivándorolni, ők a Miglécz

⁴⁰ Fodor Andrásné (sz: Lukács Lília, 1932. 07. 12.), református – Lemezgyári munkás volt, jelenleg nyugdíjas. Bodroghalom, Szabadság u. Gyűjtés ideje: 2016. 07. 08.

családból származtak, és ők ott hallgatták a Szabad Európa rádiót. Mi füleltünk és hallgatóztunk, hogy mi van, mert tudtuk, hogy valami nincs rendben. Mondták a Szabad Európa rádióban, a hírműsorban, hogy Pesten már mind leverték a csillagot. Mi öten laktunk, ilyen kicsi gyerekek ebben az ikerházban a falu közepén, és akkor este, a kis öcsémmel, az unokaöcsémmel kimentünk, és akkor láttuk, hogy nem is igaz, hogy leverték a csillagot, mert mind fenn van az égen. Ennyi maradt meg bennem, hogy mentünk be nagy örömmel, hogy nem is igaz, hogy leverték, mert mind ott van fenn az égen. Négyévesen ennyi nekem az '56-os emlékem”.⁴¹

Jolika megkérte az Édesanyját, hogy segítsen nekem, és mondja el, amit tud az '56-os eseményekkel kapcsolatban. Így utunk az Angyalföldre vezetett, ahol özv. Ignáth Dezsőné lakik. Jolán néni egyedül él, férje meghalt. 86 éves, de jókedélyű, vidám, közlékeny néni, szívesen hallgattuk visszaemlékezését.

V. 4. özv. Ignáth Dezsőné (Fabók Jolán 1930.) (2. sz. hangfelvétel)

Kérdés: Milyen emlékei vannak 1956-os eseményekkel kapcsolatban?

Válasz: Ott laktunk, ahol a kocsmá van most, egy ikerházban, a két család, mi meg az uramnak a testvére, Gyula. Mikor mán mink hallottuk aztat, hogy itt mán gyülekeznek az emberek, akkor mán Szabó Lajos eljött, hogy mondja a fiúknak, hogy itt milyen toborzás van. Azt mondta, hogy már Karádról (Tiszakarád) is jöttek rendőrök. Olyan sok nép összeszedődött a faluból, és Szabó Lajos meg jött be, hogy gyertek ki. Gyula meg hát, tudod, Ő is katonatiszt volt. Mindenáron tiltakoztak ettől a felvonulástól, nem akartak beleavatkozni. Ment a sok nép, és amikor a mi kapunkhoz értek, akkor mán kiabálták aztat, hogy:

„Leverni, a csillagot is leverni!”

Zádor itt lakott, ahol most Babják Mari. Na, akkor meg őt kitették onnan, a helyén rendőrség volt, az, amihez a tanács tartozott, vagy mi volt az, már nem tudom. Na, akkor ott volt csillag meg a Tanácsházán, volt egy pár helyen. Ugyi, azt a csillagot ők mán leverték. Mi féltünk, mert hát nem tudtuk, mi lehet ez, mi fog ebből kisülni. Miglécz Jóska bácsiéknak volt rádió, az is olyan tiltott volt, hogy aztat nem szabad volt hallgatni (Szabad Európa). Azt mondta az uramnak meg a testvérenek, hogy este gyertek le, és fogjuk hallgatni, de úgy, hogy ezt ne tudja senki. Oszt titokban hallgatták ezt a Szabad Európát, úgy jöttek haza, hogy nem lesz itt baj, mert mindenből fognak segíteni onnan, Amerikából. Azután, mikor ment ez a dolog, csak vártak ők, hogy mi lesz, de esténként

⁴¹ Salamon Ferencné (sz: Ignáth Jolán, 1952. 07.06.), római katolikus – A Borsod Volán könyvelője volt, jelenleg nyugdíjas. Bodroghalom, Szabadság u. 150. Gyűjtés ideje: 2016. 07. 08.

csak mentek így hallgatolózni, de ezt senki nem tudta, mert nem volt szabad. Akkor mérgesen jöttek haza, mert azt mondták, hogy kötszert meg lőszert amennyi kell, de embert nem ad Amerika. Akkor mán hazajöttek, hogy mi lesz mán itt velünk, a magyarnak mán itt vége lesz. Itt mán annyira féltek, hogy kötszert adnak csak. Nem jól mondtam, nem lőszert, hanem kötszert meg gyógyszert adnak. [Törölje ki belőle.] Más reggel felkelünk, [Mihály, Te tudod, ahol volt nekünk a kamara, Szabó Lajossal szembe laktunk, ott magtár volt, de nekünk az kamara, végig ki van meszelve most is], hát oda meg az volt kiírva, hogy:

„Kisült már a krumplilángos, nem kell nekünk Kádár János!”

Nagy betűkkel ki volt írva erre a nagy falra. Ahogy meg megyek a tejszarnokba (az meg ott volt, ahol Dudicsék laknak, volt egy villanyoszlop – nézzétek mán meg, meg van-e még –, a villanyoszlopra, egy táblára meg fel volt akasztva egy tyúk, oszt fel volt írva, hogy:

„Inkább meghalok, de a kolhoznak nem tojok!”

Na, hát ilyenek voltak kiírva akkor. Hát hogy féltünk mán. Hát én mán nem tudom, hogy mit mondjak. Én nem akarok mondani semmi olyat, mert... Mondjam azt, hogy mán akkor is voltak olyan emberek, akik nagy kommunisták voltak, mint Koleszár Bandi meg társai, na meg a testvére is, Pista. [Mihály segít: meg Pauli Pista, Koleszár Feri, Koleszár Bandi, Szépréti Jancsi.] Na, hát ezek. Olyan borzasztó volt, hogy mondjam, emezek olyan emberek voltak, akik munkából éltek, volt egy kis holmicskájuk, ezeket már kuláknak nézték, meg gyalázták őket. [Hhogy is hívták a Pirinek az apját? Lukács?.] Lukács Feri bácsi, az is olyan volt, hogy nem számított neki az, hogy rajta milyen ruha van, mert akkor a földnek éltek jobban az emberek. Volt a Kultúrházban a gyűlés, és mán akkor én is elmentem oda. Hozzászóltak az emberek, ez a Pauli Feri nekiállt Lukács Feri bácsinak, hogy jó, hogyha befogja a száját, mert a:

„csíkos ruhát magára húzatom!”

Így mondta neki, mondhatom, hogy egy fiatal gyerek, még huszonhat éves volt, hát egy meglett embernek, aki sokat küszködött mán, ezt mondta. Később meg is dorgálták érte, hogy ezt nem szabad lett volna mondani. Jött ki oda olyan idegen is, hát ez akkor így ment.

Kérdés: Ismerték a faluban, hogy ki volt a besúgó vagy ilyen árulkodó?

Válasz: Én nem tudok erről. Biztosan sok volt, de én olyanokról nem tudok, mert a mieink nem voltak ilyen párttagok, nem szerettek politizálni, még abban az időben sem. Inkább olyan behúzódoók voltak.

Kérdés: Olyan valakiről tetszik-e tudni, akit a forradalom alatt Bodroghalomból elvittek, bebörtönöztek, vagy megverték?

Válasz: Hát olyanok meg hogyne volna! Elvitték, mert bíró volt a Zádor, azt elvitték [de nem Zádor Pistát vitték el, hanem a Jánost], nem, Jánost, mert ő volt a bíró, úgy emlékszem.

Kérdés: Esetleg akit megverték, kínoztak?

Válasz: Nem tudom, hogy mondhatok-e ilyet, hogy utána mi volt? Hogy mondjam: amikor mán ez megtörtént, amikor mán Zádort elvitték, utána idejött egy pap. Arról nem tudnak? [Említették már, de konkrét dolgot nem tudunk róla.] Ez is akkor lehetett mán, a forradalomban. Elmentünk a templomba, oszt akkor odajött egy pap, úgy mutatkozott be, hogy őt üldözték, olyan félszen. Az a pap, aki idejárt, károlyfalvasi volt, de Bereckibe volt pap, az meg befogadta. Sajnálta az egész falu, oszt befogadta a falu is. Ez a pap szentképeket hozott, meg akkor rózsafüzért, a lányok még árulták is neki, akiket megbíztak vele. Ez a pap azután itt maradt, de mán a mi papunk azután innen elment. Ez aztán olyan felhajtást csinált itten, a faluba. Csinált misét, mint egy pap, úgy be tudott vágódni. A kápolna ott volt, ahol most a Tanácsháza. Egy este csinált körmenetet, az egész falu odament. Gálék mellett volt a kereszt, még most is ott van, a templomtól odáig ment a menet. Amerre ment, mindenütt gyertya égett, meg szentkép volt az ablakokban. Úgy tudott beszélni, meg prédikálni. Mai napig sem tudja senki, hogy ki volt ez. Ő vitte a szentséget, a mi papunkat meg elvitték. Tán egy hónapig volt itt, annyira szegénynek tette magát, hogy volt, aki cipőt vett neki, meg a barátnőm is vitt neki kivarrott kendőt, meg ki milyen ajándékot tudott ennek a papnak adni. Hogy ki volt ez, csak az Isten tudja. Csak amikor ez a pap elment, akkor elment a mi papunk is, meg elment Zádor is. Mán őket elvitték.

Kérdés: Akkor már őket elvitték?

Válasz: Ahogy a pap elment, hát őket is elvitték

Kérdés: Akkor rendbe tette a falut ez a pap?

Válasz: Hát ez jól tönkretette. De olyanokat tudott mondani, hogy az ember szinte sírt, mert annyira könnyöretes volt, de hogy ki volt, azt senki sem tudta.

Kérdés: Nem tudták a nevét?

Válasz: Én nem, nem tudom. Római papnak volt álcázva.

Kérdés: Akkor nem is pap volt?

Válasz: Volt valaki, aki megismerte, oszt azt mondta, hogy dolgozott vele, valahol ilyen építkezési vállalatnál. Aztán így kitudódott.

Kérdés: Azt tetszik-e tudni, hogy Szabó Sándort három évi börtönre ítélték. Leülte-e a büntetését?

Válasz: Le.

Kérdés: És amikor kijött a börtönből, mi látszott rajta?

Válasz: Ó, hát gondolhatja! Meg elvették mindenüket, semmije se maradt.

Mihály: Én úgy emlékszem Sanyi bácsira, hogy fecskét szívott, az egyiket dobta, a másikat vette a szájába.

Válasz: Hát nagy kulákok voltak.

Kérdés: Itt azt írják, hogy nekik 800 holdas földbirtokuk volt.

Válasz: Igen, ők már földbirtokosok voltak, de mindent elpazaroltak. Elvette az állam.

Kérdés: A TSZ mikor alakult meg?

Válasz: A forradalom után már az agitálás megtörtént. Ez egy erőltetett volt.

Ildikó: Én arra emlékszem, hogy a nagymamám mindig azt mondta, hogy nagyapádat a TSZ megalakulása tette tönkre, ebbe betegedett bele, mert a földet be kellett adni, meg a tehenet, meg mindent. Ő viszont 1961-ben halt meg,

Válasz: Az én apósom '62-ben halt meg, oszt mikor jöttek agitálni, ő nem írt alá. Ignáth János, az apósom. Neki volt húszon valamennyi hold földje, meg kilenc gyereke. A végén már csak én voltam ott, meg Dezső. A beadás mind a föld után volt. A gyerekei rá lettek volna utalva, de ő, amíg élt, nem adta a földjét, mert az az övé volt. Mi annyit dolgoztunk ezzel az emberrel, de nem ért semmit, mert be kellett adni a föld után. A disznót, a tehenet, a csirkét, a tyúkokat, a tojást, meg mindent be kellett adni. Ha a cséplőgép már beállt az udvarba, az ellenőr már ott volt. és amennyit kiszabtak a föld után, hogy mennyi terményt kell beadni, hát onnan már vitték is el. Annyit dolgoztunk, hogy bele lehetett dögleni, és végül szinte semmi sem maradt.

Kérdés: A beszolgáltatásról mit tud Jolán néni?

Válasz: Egyszer úgy is jártunk, hogy nem tudtuk beadni a tejet, és az egyik fia, akinek nem volt beadása, mert nem volt földje, csak másnak járt dolgozni, a csarnokba a nevünkre adta le a tejet, a tejért meg mi adtuk neki a pénzt. Így kellett megoldani. Amikor már a földet oda kellett adni, nem is bántuk, mert ki bírta már utána fizetni a beadást. Egyszer csak nem is tudom két hét vagy két nap volt, hogy a tojást nem tudtuk beadni arra az időre, úgy megbüntettek minket. Felszólítottak minket. Elmentünk az emberrel a tehenes szekérral Újhelybe, egy krumpilis kosárral vettünk meg a tojást, be is adtuk. Úgy higgyék el, hogy ilyen két süldőt vittek el, hogy később adtuk be a tojást. Én akkor azt a két embert igen összeszidtam, aki húzta ki azt a két nagy süldőt az ólból. Ők is mondták, hogy ebben van hatvan kg. Suskó volt az egyik, meg Feke a másik. Suskó azt mondta, Jolán, ne engem szidjál már, ne átkozz már, minket küldtek, hogy vigyük. Már mindenünket elvittek, még mán ruha sem volt rajtunk, nem volt semmink, semmink sem maradt. Amikor jöttek az agitálók, hogy már mindenki aláírt, hogy már kihagynak bennünket, a két öreg összeveszett, mert nagyapó azt mondta, nem adta a földjét, inkább

felakasztja magát, de a földet nem adja. Ennyire ragaszkodott a földjéhez. Miglécz Jóskáné fel is akasztotta magát, csak utána felélesztették. Anyósom azt mondta neki: ide figyelj, akaszd fel magad, de én a fejfádra ráíratom, hogy:

*„Ignáth Jancsi felakasztotta magát,
mert nem akarta a gyerekeinek szétoztani a földet.”*

Mert hát a gyerekeinek adhatta volna még akkor, de már utána nem, mert be kellett adni a TSZ-be.

Mihály: Dezső bácsi testvére volt az Ignáth Jancsi apjának?

Válasz: Igen. Jaj, de jó, hogy volt villany, mert nagyon szeretjük hallgatni a híreket. Akkor, amikor bejött ez a TSZ, akkor volt nekünk hat jószágunk, egy tehenet lehetett meghagyni, na meg egy üszőt, a többit el kellett vinni, mindet megmérték, és annyit adtak érte, amennyit akartak. Na, oszt ezt kibírni megint! Na, oszt egyszer jöttek, oszt vitték a szekeret, vitték az ekét, vitték a boronát. Vetőgépünk Jákób Sándorékkal volt közös, elvitték a vetőgépet, elvittek mindent. Na, oszt mit attak érte, semmit, mert azt mondták, na még olyan is volt kiírva a deszkakerítésre, hogy:

„Tied az ország, magadnak építéd!”

Hát bizony építette ez a sok szegény ember. [A nénje fia, tudod, Mari nénjének a fia, a nagyhomoki, Mihály nem ismersz rá? A mi utcánkban lakott – mondja Mihály.] Na annak a fia tanár, tanár volt, oszt eljöttek így Mindenszentekre, mert a szülei itt vannak eltemetve, oszt felhozódott, persze, hát igen kommunista párti, mert már Ő abban nőtt fel, mert neki már jó volt, mert ahová elment tanítani, ott pénzt, meg lakást kapott, ő már ezt nem érezte. Amikor eljött egy Mindenszentekre, már vagy hat éve, és ő azt mondta, hogy Szent István idejében rossz volt, mert levágták az ember kezét, hogy ne lopjon, az jobb volt? Ide figyelj csak, Ferikém! Te elmentél gyerekkorodban tanítani, mert te még beleestél abba, hogy gyorstalpalón végeztél, mert igen kellett akkor a tanító. Okos gyerek volt, Edelénybe 24 éven keresztül volt igazgató, onnan nyugdíjazták le, onnan Pest mellé, Törökszentmiklóásra mentek lakni.⁴² Te megkaptad a fizetésed, lakást kaptál, majd szép, nagy saját lakást építettél. Mondd meg nekem, mit vettek el tőled? Amiért megdolgoztál, a pénzt hazavitted, az a tied volt, boldogultál, éltetek boldogan. Olyan pártos ember is volt, mindenük meg volt. Mink meg itt éltünk, mindenünket elvittek, hát akkor hol vagyunk mi együtt. Persze, hogy megbántottam. Hát mi itt így éltünk.

Kérdés: Itt a faluban a párttagok és nem párttagok között nem volt ellentét?

⁴² Ez nyilvánvaló tévedés. Törökszentmiklós Szolnoktól 20 km-re, a Nagykunság szélén található. (A szerk.)

Válasz: Az van, volt is, meg van az mindig. Az minket nem érdekelt. Az apósom mindig azt mondta – mi mindig vallásos emberek voltunk –, hogy amíg itt a TSZ működik, addig itt más párt nem lehet. Nekünk most a Fidesz jött be..., a fiatalokra szavaztunk.⁴³

Ezután a mai politikai helyzetről, a családról beszélgettünk. Megköszöntem a közreműködését Jolán néninek, és utunkat tovább folytattuk.

V. 5.

2016. 06. 09. Sárík Bélát kerestük fel lakásán, és vele folytattuk az emlékezések sorát. Bélát gyermekkorom óta ismerem, így könnyű volt vele a kommunikálás. Igaz, néha-néha eltértünk a témától, de igyekeztem „kézben” tartani a beszélgetést. Ekképpen: Hát kérdezz! – mondta Béla.

Kérdés: Mire emlékszel gyermekként az '56-os eseményekből?

Válasz: Arra, hogy volt huzavona itt, azalatt a rövid idő alatt volt tanácselnök-váltás, Kónya Andris bácsi lett a tanácselnök, majd Babják Sanyi bácsi, újra Kónya Andris bácsi, ezek szinte naponta váltották egymást, mikor melyik került hatalomra. Én mint iskolás gyermek, arra emlékszem, hogy volt itt egy tanító, Juhász Zoltán. Ismerted őt?

Ildikó: Igen, ismertem. Amíg itt dolgoztam az óvodában, ő volt az igazgató helyettes, az óvoda is az iskolához tartozott.

Válasz: Csodálatos ember volt. Ő volt az osztályfőnököm, azt hiszem hatodik vagy hetedik osztályosok voltunk. Inkább hetedikes. Ebben a zűrös helyzetben nem minden gyereket engedtek az iskolába. Én mentem! Hát nem sokat tanultunk. Voltunk az osztályból vagy nyolcan, tizen. Összegyűjtött bennünket, nem ment a tanulás, nem voltak órák, csak beszélgettünk erről-arról. Azt mondta egyszer, hogy megtanítalak egy nótára titeket, de ha megölnek, se mondjátok meg, hogy kitől tanultátok. És merném állítani, hogy nincs még egy, aki tudná. Én tudom!

Kérdés: El tudnád énekelni nekem?

Válasz: El..

*Repülnél lelkem, felrepülnél a táj szellőivel,
Mely a sík rónaság felett még, szabadságot lehel.
A sebzett vad a rengetegben, kínjának hangot ad,
Magát az eltiport magyarnak, kísírni sem szabad.*

Ildikó: Nagyon szép ez a dal.

⁴³ özv. Ignáth Dezsőné (sz: Fabók Jolán 1930. 08. 27.), római katolikus – Földműves volt, jelenleg nyugdíjas. Bodroghalom, Dózsa György u. 8. Gyűjtés ideje: 2016. 07. 08.

Válasz: Azt találtam meg ebben, hogy mennyire aktuális volt ez a dal akkor, abban az időben.

A zűrös politikai helyzetben is fel merte vállalni azt, hogy ezt a dalt mi továbbvigyük. Ezt csodáltam benne, hogy fel merte vállalni. Mi később is tartottuk vele a kapcsolatot, vasárnaponként hárman, négyen összefogtunk, vittünk egy kis bort, és felkerestük az otthonában, és beszélgettünk. Akkoriban a tanárok között is volt huzavona. Volt, aki nagyon vallásos volt, de voltak közöttük olyanok is, akik ezt nem jó szemmel nézték. Senkiben nem lehetett akkor bízni, csak abban, akit közelről ismertünk és tudtuk, hogy milyen. Mélyponton volt az ország, amit leromboltak, azt fel kellett építeni, a magas beadások miatt nagy volt a szegénység. A jászol alól elvitték a tyúkokat, ha levágták a disznót, a felét be kellett szolgáltatni. Zűrös helyzetek voltak azok, nagyon is zűrösek, csak nem túl sokan emlékeznek már rá. Aki tölem idősebb, az még emlékszik, de a fiatalabbak már nem. Az én korosztályom sem figyelt oda mindenre, de én igen, mert engem érdekelt is.

Kérdés: Ti, mint gyerekek, egymás között nem beszélgettetek az '56-os eseményekről, a kialakult helyzetről, vagy a rádióban hallottakról?

Válasz: Hallgattuk, de mint gyermekek, nem igazán tudtunk nyilatkozni. Sokan még a felnőttek sem tudtak. Tiltva volt a Szabad Európa rádió hallgatása, sajnos, be se merték kapcsolni, mert ellenőrizgettek, jártak házról házra. Aztán jött utána az agitálás, mármint a TSZ-be való agitálás. Az is egy veszett munka volt. Bejöttek reggel, aztán este 10–11-ig nem mentek le az ember nyakáról.

Kérdés: Ti beléptetek a TSZ-be?

Válasz: Apám volt az utolsó előtti, de már hány embert elvittek, megverték stb. Apám is makacs volt, nagyon makacs. Nem volt más mese, akkor elvitték volna. De az volt benne a bökkenő, hogy falubeliek is voltak ebben a dologban. Apám azt mondta: „Engemet ne vigyetek sehova, a falu már úgy is aláírta, egy fecske nem csinál nyarat, hát aláírta, mit csináljon.” Utána még egy ember nem írta alá, Lőrincz Bandi bácsi, őt elvitték, csontra, hülyére verték, utána is nyomorék maradt. Lőrincz András, de már ő is meghalt.

Kérdés: Ezek már mind az '56-os események után történtek? Nem emlékszel arra, hogy mikor kezdődött a TSZ megalakítása, vagy ezek az agitálások?

Válasz: '56 után. Hát, megállt a faluba egy kocsis, kiszállt belőle 3–4 ember, ezek el voltak látva fegyverrel, és bementek, ahol éppen megálltak, bementek a portára, bemutatkoztak, elmondták, hogy államosítva lesz, földet, mindent. Úgy fejezték ki, hogy kommunizmust akarnak, de a kommunizmus magántökét nem ismer, tehát mindent, ami van, kisajátítják, és megalakítják a Termelőszövetkezetet, és mindenki ott fog dolgozni és abból fog megélni. Szóval, mindenki a munkája után megkapja a járandóságot. Hát azért hónapokig folyt ez a munka, hatalommal, maximális hatalommal rendelkeztek ezek az

emberek: ha kellett elvitték, ha kellett becsukták, ha kellett megverték, fegyverrel lehetett kényszeríteni, olyan hatalmat kaptak akkor.

Kérdés: A falu választotta meg akkor a TSZ elnököt vagy felülről kapták?

Válasz: Ezt felülről kapták. Esküszöm, hogy nem emlékszem, hogy ki volt az első TSZ-elnök. Amikor már lecsillapodott a helyzet, akkor Cigándról volt itt egy Kiss Béla nevű, de már a többire nem emlékszem. Amikor már lecsendesedett minden, megindult a munka, megkezdődött az építkezés, akkor már Novák Jóska bácsi volt az elnök, erre már emlékszem. Szigorú ember volt, de ahány TSZ-tanyát látsz még a faluban, az mind Novák Jóska bácsi munkája. Szigorú volt, kemény volt, de azért ő tudott felmutatni. Azóta itt semmit nem építettek, csak romboltak. Ezt el kell ismerni. Azóta már volt itt Isten tudja hány, volt itt egy Filemon, na, még ő épített ide egy léüzemet a paradicsomnak a feldolgozáshoz, mert kertészkedett a TSZ-nek egy része, és itt dolgozták fel. Ezt a léüzemet ő építette fel, de le is nyúzta, úgymond minden bevételt. Akkoriban még nem beszéltek milliókban, főleg ilyen kis faluba nem, de minden bevételt lenyúlt a TSZ-től, és utána le is lépett. Aztán volt Szalántai Béla, egy évig, nem tudom, honnan, de az mindig részeg volt, akkor utána volt Szakács Jancsi, úgy hat hónapig, de akkor már kezdték felszámolni a TSZ-t. Akkor megint sokan jól jártak, mert aki közel volt a tűzhöz, Szakács elmondta, hogy duggálták el a traktorokat a határban, és mire jött a Felszámoló Bizottság, már alig volt traktor a Gépállomáson. Amikor ez megtörtént, előszedték a traktorokat, és négy gazdag ember lett belőle. Hát ez így működött!

Ildikó: Igen, erről hallottam már!

Válasz: Hallottad? Nem kell ezt annyira elemezni, de nem volt tisztességes játszma.

Kérdés: A családoból vagy a rokoni körödből részt vett valaki ebben a forradalomban?

Válasz: Nem. Nem volt nagy családom. Apám, anyám, meg volt a nagynénémnek a férje, aki jobban benne volt a politikában. Ő tűzoltó volt, meg úgynevezett húslátó, ez azt jelenti, hogy ha valaki levágott egy jószágot, neki kellett megnézni, hogy fogyasztható-e, vagy nem fogyasztható. Ha kényszervágás volt, akkor megállapította, hogy jó-e. Ő is hamar belépett a TSZ-be.

Kérdés: Tudod, hogy ki volt az első, aki belépett a TSZ-be?

Válasz: Hogy ki volt az első, azt nem tudom.

Kérdés: Vagy legalábbis ott, a letelején?

Válasz: Ki is volt? Hát ezek a veteránok: Pauli Ferinek az apja, akit belefojtottak a vízbe, meg a Koleszárok, Koleszár Bandi bácsinak az apja, de már ő is meghalt. Ki kell jelenteni, hogy ezek a kis-lukaiak olyan nincstelenek voltak akkoriban, hogy könnyen meg lehetett győzni őket. [Itt magánbeszélgetésbe kezdtünk, a hangfelvételen hallható.] Hiányos már

az ismeretem, mert gyermekkoromban elkerültem innen Miskolcra, amikor hazajöttem, nem ezzel foglalkoztam. (3. sz. hangfelvétel)

Megköszöntem az információt, az adatközlést. Kötetlen beszélgetésünk alatt fény derült arra, hogy van információja Szabó Sándorról is. Ezeket mondta:

„Szabó Sanyi bácsi itt a faluban kuláknak számított, mert a szülei sok-sok földdel rendelkeztek. Az édesapja testvére kiment Amerikába, itt hagyta a vagyonát, amit Sanyi bácsiék örökölték. Emiatt tartották őket kuláknak, és üldözték is. A felesége itt volt tanítónő a faluban, a kollégái kiközösítették a férje miatt. A szülők sem igen szerették, pedig nagyon jól bánt a gyerekekkel. Névnapiján vagy az évzáró ünnepélyen a többi tanár kapott virágot, ezt-azt, de Ica néni soha sem kapott semmit a gyerekektől, mert a szülők nem engedték. A forradalom ideje alatt Sanyi bácsit üldözőbe vették, mert be akarták börtönözni, pedig nem csinált semmit, csak gazdálkodott. Egy darabig bujkált, a földeken épített kunyhókban lakott, hol itt, hol ott, a felesége éjszaka vitt neki enni, inni, meg tisztaruhát. Volt, aki segített neki elrejtőzni, de féltő volt, hogy ha megtalálják, még a segítőjét is megbüntetik. Végül mégis megtalálták, pedig bízunk benne, hogy előbb-utóbb elfeledkeznek róla. Hogy leülte-e a büntetését (három év) nem tudom.”⁴⁴

Javasolta, hogy keressem fel Tar Józsefet, Tar Gábor bácsit, ők elég idősek, biztosan sokat tudnak segíteni ebben a témában. Elköszöntem, és rákérdeztem, hogy a hangfelvételt felhasználhatom-e a dolgozatom mellékleteként, mire igent mondott.

[Sajnos, mire Jóska bácsival és Gábor bácsival az időpontot egyeztetttük, hogy mikor megyek hozzájuk „beszélgetni”, egy nap leforgása alatt mindkét bácsi meghalt!]

V. 6. 2016. 06. 10. Ignáth Béláné (Dajka Ilona) lakását felkerestük Mihálllyal, és arról érdeklődtünk, mit tud az édesapja munkásságáról, mire emlékszik arról az időről, amikor az édesapja még Bodroghalom tanácselnöke volt. Bár még él Dajka Mihály felesége (94 éves), de egészségi állapota miatt vele már beszélgetni nem tudtunk. Ilonkát is ismerem gyermekkorra óta, sokat játszottunk együtt, hiszen közel laktunk egymáshoz.

Kérdés: Van-e valamilyen emléked arról az időszokról, amikor még édesapád volt Bodroghalom tanácselnöke? Itt éppen az 1956-os év lenne fontos.

Válasz: Igen, alig múltam hat éves, amikor nem értettem, hogy mi történik körülöttünk.

Édesanyám mindig körülöttünk volt, óvott és terelgetett, nem szabad volt kimennünk az udvarról, ha a szomszédba mentünk, akkor is szólnunk kellett. Egyik este, amikor már

⁴⁴ Sárík Béla (1943. 10. 05.), református – Nyugdíjas. Bodroghalom Rákóczi u. 7. Gyűjtés ideje: 2016. 07. 09.

lefekvéshez készültünk, azt hallottuk, hogy odakinn nagy hangoskodás, kiabálás van, és egyre közelebről hallatszott. Nem tudtuk mi az, és akkor édesapa a szobába küldött minket, meg édesanyát is, ő meg kiment. Mivel féltünk, és nagyon csendben voltunk, hallottuk, hogy mindenféle rosszat kiabáltak az édesapánkra, meg ordították, hogy :

„Nem kell nekünk Dajka Miska, Nem kell nekünk Dajka Miska!”

Hosszú idő telt el, amikor már lecsendesedett a hangzavar, de máskor is előfordult. Így Szántó Lajos bácsi meg Takács András bácsi vigyázott éjjel-nappal az édesapámra, vadászpuskával tartották távol a családtól a hangoskodó, csürhe népet. Pedig az édesapám nagyon becsületes ember volt.

Kérdés: Az egyik dokumentumban azt olvastam, hogy Mihály bácsi pisztollyal fenyegette meg Tóth Bélát. Erről tudsz-e valamit?

Válasz: Ez nem igaz. Édesapámnak nem is volt pisztolya [ezt kivizsgálták], csak vadászpuskája, mert tagja volt az itteni vadásztársaságnak. Egy idő után be is kellett szolgáltatni, így ebben az időszakban már nem is volt nála fegyver. Ez a Tóth Béla itt lakott a közelünkben, édesapa sokat segített neki ebben-abbban, nem is értette, hogy miért fordult így ellene. Olyan dolgokat mondott róla, ami nem is volt igaz! Haragudtak rá, mert neki kellett a beszolgáltatásokat rendezni, de hát őt is utasították és végre kellett hajtani, nem volt mese.

Kérdés: Példákat tudsz-e mondani?

Válasz: Igen. Például itt volt a B. Szabó Sándor bácsiék esete. Tudod, ott laktak a ti házatok háta mögött. Sokan voltak a családban, és egy kis malackát levágtak, hogy legyen mit enni. Ez valahonnan kitudódott, és utasították édesapát, hogy az ellenőrökkel menjen ki, és ellenőrizték, igaz-e a hír. Ekkor édesapa elment hozzátok, és Tóth Pál Jancsi bácsival megbeszélte, hogy hozzá fogja küldeni az ellenőröket, ő lesz B. Szabó Sándor, így mutatkozzon be, és mutassa meg, hogy az ólban ott van még a disznó. Így is történt, és nem lett belőle semmi baj. Hálálkodott is érte az egész család, mert nagyon féltek, hogy az idős bácsit megverik, vagy elviszik. Sok ilyen eset volt, amit a falu nem is tudott.

Kérdés: A családnak volt valamilyen hátránya abból, hogy Mihály bácsit leváltották az elnöki posztról?

Válasz: Igazából nem. Bár még néhány hónapon keresztül ment a huzavona: visszahelyezték, leváltották, újra visszahelyezték, újra leváltották. Kicsit kikészült az egész család, de végül is Tiszakarádon elhelyezkedett az édesapám, jó munkahelye lett, megnyugodott, és már bánta is, hogy elvállalta az elnöki feladatot. Itt-ott még hívogatták, kérdegették, el

kellett mennie a megbeszélésekre, de később ez is megszűnt. Voltak barátok, akik mellette maradtak, voltak, akik ellene fordultak, de már senkit sem érdekelt.⁴⁵

(4. sz. hangfelvétel – részlet)

Beszélggettünk még a gyermekkorunkról, a munkánkról, gyermekekről, és elköszöntünk tőlük.

V. 7. 2016. 06. 10. özv. Szabó Ferencné (Lukács Piroska) 21 éves volt 1956-ban, de még otthon lakott a szülei házában. Édesapja földműves volt, ha volt egy kis pénzük, azon mindig földet vettek. Igyekeztek sokat dolgozni, hogy minél több jusson majd a gyerekeknek, ha férjhez mennek. Emellett még a Szilágyi Feri bácsi földjét is művelték harmadába – de minek? A földek után kellett a beszolgáltatást teljesíteni. Jött Kelemen László meg jött vele egy csendőr, és bementek a kamrába, a hombárból kiszedték a terményt, felmentek a padlásra, onnan is vettek, amit találtak. A szőlőt, a bort is elvitték, nekünk nem is maradt, hiába dolgoztunk vele. Aztán a húst, a tojást, zsírt, krumplit, mindent, amit csak akartak. Nem lehetett ellenszegülni, mert akkor megverték, vagy elvitték az embert.

Kérdés: Piros néniék [így szólították a Piroskát akkoriban] beléptek a TSZ-be?

Válasz: Nem volt más választásunk, mert ha nem tettük volna, elvitték volna apánkat is, mint néhány embert a faluból, és megverték volna, lecsukták volna, még akkor is, ha semmit sem csinált. Ebben az időben hamar elérhette az ember, ha nem engedelmeskedik. Apám is tiltakozott eleinte, de utána csak meggyőzték, hogy jó lesz az a TSZ, több lesz a termés, közösen többre haladnak majd.

Kérdés: Tetszik emlékezni valakire, akit megverték vagy elvittek?

Válasz: Hát elvitték Tomori Jóskát, de nem sokára visszaengedték, meg megverték Zádor Jancsi bácsit is, nagyon beteg lett utána, meg Rózsai Béla bácsit is hallottuk, hogy bántották, őt el is üldözték innen a faluból. Lőrincz Bandi bácsit is úgy megverték, hogy alig élt mire visszajött. Apámat (Lukács Ferencet) is elvitték munkára Bereckibe, dolgoztak, de fizetést nem kaptak érte. A faluból elég sok embert összeszedtek, és „robotmunkára” vitték. A szegények szájából még az ételt is kivették, sokat éhezünk akkoriban. Nagyon rossz világ volt az, remélem, az unokáimnak már nem kell ezeket átélni. Három lányom van, mind a hárman a TSZ-ben, a kertészetben dolgoztak. Nem túl sokat fizettek nekik, de helyben volt, meg szerették őket is a földmunkát. Ma is gazdálkodnak, elég jó körülmények között élnek, de sokat is dolgoznak érte.

⁴⁵ özv. Szabó Ferencné (sz: Lukács Piroska 1935. 02. 13.), református – Földműves, nyugdíjas. Bodroghalom, Ságvári u. 4. Gyűjtés ideje: 2016. 07. 10.

A beszélgetésünket nem engedte felvenni, így jegyzetelés útján írtam le, amit mondott az adatközlőm. Elmesélte a lányai életútját, a férje halálának okát, és azt, hogy ő is beteg, de még sokat dolgozik így is, 81 évesen. Elköszöntem, és további jó egészséget kívántam.⁴⁶

V. 8. 2016. 08.31. Fehér József, bodroghalmi lakos, de munkája Sátoraljaújhelyhez kötötte, (a Kazinczi Múzeum igazgatója volt) így jelenleg is ott lakik, de nosztalgiázni visszatér hetente a szülői házhoz, ahol kertészkedik, és a barátaival találkozik, beszélget. A mai napon én is vendége voltam, ahol arról faggattam, mit tud nekem mondani az '56-os eseményekről. Elém tett egy füzetecskét, és azt mondta: 2012-ben voltam hatvanéves, ebben elmeséltem egy történetet, ami az édesapám és közöttem zajlott le. Olvasd el!

Elolvastam Bojtor János cikkét,⁴⁷ bele is írtam a dolgozatomban, de mivel később Jóska saját elmondása szerint is közölte a történetet, így az ő elmondását közlöm most:

„A forradalomról és egy el nem csattant pofonról...” Így kezdi elbeszélését Fehér József barátom:

„Engem az apám sohasem ütött meg. Pedig hirtelen haragú, nagyakarátú, sokszor erőszakos, ellentmondást nem tűrő ember volt. Egyszer azonban majdnem megvert, s ha sor került volna rá, azt hiszem nem akármilyen verés lett volna. Valamilyen családi alkalommal gyűltünk össze nagyapáméknál egy szombat este. Biztosan szombat volt, mert ő csak, mint több mint egy évtizeden át, 1961-től 1974-ig csak szombat esténként volt otthon, egyébként a diósgyőri Lenin Kohászati Művek martin acélművében volt segédmunkás. Hétfőn hajnalban kelt, három óra körül, beutazott a hajnali busszal Újhelybe vagy Patakra, innen a munkásvonattal Miskolcra s $\frac{3}{4}$ 6-kor már a egyes kapun belépett a vas és acél birodalmába, hogy kenyeret keressen (így szokta tréfásan mondani), s közben az 50-60 fokos melegben tönkregye szívét, tüdejét, s egyébként erős szervezetét. A Béke Szállóban lakott egy héten át, szombat este a fél hetes busszal érkezett haza, Anyám ilyenkor mindig a legjobb vacsorával várta, s megbeszélték, mi történt az elmúlt héten, és sorra vették a következő hét dolgait is. Parasztból azért lett a munkásosztály tagjává, mert nem akart belépni a TSZ-be, igen szerette a földjét, nem igazán értett soha máshoz, pedig szegény embernek számított, alig volt 5-6 holdunk mindössze; ebből épp, hogy meg lehetett élni). Szóval szombat este volt. Csöndes, beszélgetős, vacsora utáni, talán egy-két pohár bor is került az asztalra. Valamilyen régebbi történetet beszélt el egyikük, s közben apám megjegyezte: ez még a forradalom alatt volt.

⁴⁶ Ignáth Béláné (sz: Dajka Ilona 1950. 09. 10.),katolikus – Fodrász, jelenleg nyugdíjas Bodroghalom, Dózsa György u. 6. Gyűjtés ideje: 2016. 07. 10.

⁴⁷ Bojtor 2012.

– Ellenforradalom! – jegyeztem meg, pedig különben nem szoktam beleszólni a felnőttek beszélgetésébe.

Apám egy pillanat alatt mozdulatlaná merevedett, s békés idillikus hangulat azonnal eltűnt, mint amikor a hirtelen jött szél elfújja a mozdulatlan ködöt egy mélyen fekvő helyről.

– Ellenforradalom! – mondtam fölényes biztonsággal, még körbe is pillantottam, hogy na most, mindenki előtt legyőzöm az apámat, hiszen érvek vannak a kezemben, amelyeket az iskolában igen jól megtanultam, s ezeket mindenki könnyen beláthatja!

– Mit beszélsz? – emelte fel hangját az apám.

– Ellenforradalom volt – néztem körül diadalmasan, és soroltam négy okot (kitűnő voltam történelemből!), a külsőket és a belsőket, a nyugati hatalmak fellazító politikáját, a külföldi magyar menekültek szocializmus ellenes propagandamunkáját, a belső, régi uralkodó osztályok újra hatalomra kerülésének vágyát, a Nagy Imre féle revizionista politikáját.

Apám megdöbbenve nézett rám, láttam, ahogy emelkedik fejében a vér, keze ökölbe szorul, alig tudja magát fékezni.

– Te tudod, mit akart akkor ez az ország? – jött indulatba. – Hogy menjenek haza az oroszok, hogy a nép azt válassza meg vezetőjének, akit akar, ne hurcoljanak el mindent ebből az országból, ne csináljanak téeszcsét, jár hassanak templomba, aki akar, ne hurcolják el, akinek más véleménye van a kommunistákról, mindenki szabadon beszélhessen, ne jöjjön az ÁVÓ, ne verjék meg az embereket...

Már úgy ellenkeztem, ahogyan egy 17 év körüli fiú nem hagyja magát, pedig nem is gondolkoztam el azon, amit mondott, úgysem értettem volna meg, hiszen két távoli világban éltünk mi akkor, más élettapasztalatokkal, 1967 körül.

– De hát azt akarták, hogy visszajöjjön a régi rendszer, a bárók, a faluba az intéző, a Horthy-korszak...

– Nagypád cseléd volt a bárónál '45 előtt. Egy nagyujjasunk volt kettőnknek. A nagyanyád úgy szárította éjszaka, hogy felvehessem, mikor ő letette. Ezt akarnám vissza, ezt akarták volna '56-ban a faluban?

Még mondtam valamit a kapitalizmusról, a NATO-ról, a tőkésök sötét, ármányos szándékairól, de valahol a Horthy-korszak emlegetésénél betelt a pohár. Arra emlékszem, hogy nagypámék, anyám együttesen fogták vissza az apámat, hogy nekem ne jöjjön. Engem elküldtek valahová, hogy ne legyek szem előtt.

Most már tudom, hogy azt a verést megérdemeltem volna.

Mert forradalom volt, amikor a magyar nép inkább választotta volna a sebzett, éhes farkasok szabadságát, mint a láncon tartott kutya kényelmes szolgaságát.

Nem tehettem.

Nem is értettem én sokáig, nem is beszélünk apámmal erről többet, máskor sem hittem el politikáról, történelemről alkotott véleményét. 1980 körül kezdett megvilágosodni valami, a lengyel »Szolidaritás« alatt, amikor tapasztaltam magam is, hogy egy nép akaratát hogyan lehet fegyverrel megtörni, diktatúrával kordában tartani. Azóta értettük egymást, azóta nem csak tudom, értem is a történelmet.

Miért mondom el mindezt? Mert mióta tudom, mit jelent '56, amióta szabad emlékezni, két dolog fáj. Először 1990–91-ben az, hogy láttam, hogyan értéktelenedik el az árvalányhajas hangoskodások, színpadiaskodó gyertyagyújtogatások közben ez az ünnep, s most utóbb az, hogyan igyekeznek ünnepét korlátok közé terelni, megszelídíteni, semleges-szürkévé tenni.

Forradalom volt és szabadságharc, melynek voltak hősei és ártatlan áldozatai. Méltóképpen kell mindig emlékezniük rájuk.”⁴⁸

V. 9.

Elgondolkodtam e történet hallatán. Vajon én miként viselkedtem volna, ha ebben a helyzetben vagyok. Ebben az időben én is, mint Jóska azt hittem, az '56 számunkra ellenforradalom volt.

Hogy jobban megértssem '56-ot, elmentem a recski munkatábort megnézni, ahol rádöbentem arra, hogy engem is (a mi korosztályunkat?!), félrevezették. Azt tanultam, hogy a nép fellázadt az akkori rendszer ellen, nem akarták a kommunizmust, ami a népnek, az embereknek a haladást, a jólétet biztosította volna. Bár, ha belegondolok, az én korosztályomnak jó volt a „kisdobos, úttörő, KISZ”, mint közösség, értékrendet, célt, becsületességet és szorgalmat kívánt a fiataloktól. Ezzel szemben mi maradt a mai fiataloknak? Erről érdemes lenni beszélgetni!

Mindaddig, míg ezt a tábort nem néztem meg, nem olvastam el az ott elkövetett embertelen magatartást, azt, hogy koholt vádakkal hogyan szomorították, nyomorították meg az emberek életét, el sem hittem, hogy ilyen dolgok megtörténhettek. Bár gyermekkoromban Váradi nagyapa mesélt a szovjet fogságáról, de mindazt csak „mesének fogtam fel”, ahol bármi megtörténhetett.

V. 10. 2016. 09. 01. Fehér József segítségével lehetőségem volt a sátoraljaújhelyi Levéltárban kutatni a Bodroghalomban történt események jegyzőkönyveit. A kutatásom végén felkeresett Jóska, és azt kérdezte: „Sikerült-e jobban belelátni az '56-os eseményekbe?”

⁴⁸ Fehér József (1952), Magyar nyelv- és irodalom-történelem szakos tanár, muzeológus, jelenleg nyugdíjas. Sátoraljaújhely, Dózsa György u. 4. Gyűjtés ideje: 2016. 08. 31.

Igen, sikerült. Aztán rákérdeztem, hogy is volt az az összetűzés az édesapjával? Forradalom vagy ellenforradalom '56? Kávézás közben sokat mesélt azokról, amit az édesapja elmondott neki. Íme, egy pár kérdés és a válasz rá:

Kérdés: Azt tudtam, hogy édesapádék gazdálkodással foglalkoztak, de tegnap olvastam, hogy vasgyári munkás volt. Miért?

Válasz: Igen, volt a szüleimnek néhány hold földcskéje, de jött az államosítás, a TSZ szervezése, az én apám meg úgy döntött, nem hajlandó aláírni a belépési nyilatkozatot, így elment dolgozni Miskolcra, a Vasgyárba. Hetente csak egyszer jött haza, ilyenkor összeült a család, és mindenki elmondta, mi történt az eltelt hét alatt. Nagyon nehéz időszakot éltünk át, édesanyám sokat dolgozott, hogy itthon is minden rendben legyen. Édesapámék és sokan mások a TSZ-t úgy „becézték”, hogy a „Tovább Szolgáló Cselédség”, ami valahol igaz is volt. Sokat dolgoztak az emberek, de nagyon keveset kaptak érte.

Kérdés: Tudsz-e még valamit, amit édesapádtól hallottál?

Válasz: Igen, van még egy-két dolog a tarsolyomban. Például az, hogy abban az időben Juhász Zoltán, a fiatal tanítónk az utcánkban lakott, valahonnan ide nősült. Ő olyan merész volt, hogy a házuk elejére kitzúzte a magyar zászlót. Nagyon féltették a szomszédjai, hogy ebből baj lesz, ha valaki „besúgja”, de szerencsére nem történt semmi.

A másik: 1957 januárjában, amikor az iskola udvarán összegyűlt az az ezeröttszáz ember, akkor az egyik rokonunk, a fiatal Fodor Bertalan kiállt a közönség elé, és hangosan elszavalta Petőfi Sándor Nemzeti dal-át. A közönség pedig vele együtt harsogta, hogy:

„Esküszünk, esküszünk, rabok tovább nem leszünk!”

Ezen a gyűlésen részt vett édesapám is, és azt is mondta, hogy kiabálták azt is, hogy:

„Nem kell nekünk Dajka Miska, legyen elnök a kis Kónya!”

A tömeg énekelt is.

„Föl, föl, ti rabjai a földnek,

Föl, föl, te éhes Koleszár...

Koleszár András és a családja, testvére is nincstelen, zsellér volt, ők voltak azok, akiket hamar be tudtak szervezni a TSZ-be is, mert nem volt földjük, és örültek, hogy földhöz juthattak. Később a pártba is vezető szerepet töltött be.

Kérdés: Említetted, hogy Hanyecz András élettörténetét szeretnéd feldolgozni. Miért is?

Válasz: Rég foglalkoztat ez a kérdés. Most, a hatvanadik évfordulón időszerű róla is megemlékezni.

Kérdés: Sikerült valamit megtudni az életútjáról?

Válasz: Igen! Ezt hallgasd meg! Hanyecz Bandi emlékére írtam:

„Hanyecz Bandi, merthogy mindenki így ejtette ki a nevét, ha nagyritkán szóba került. Magam úgy látom alakját gyermekkoromból, a hatvanas évekből, ahogy jön fel az emelkedő főutcán a falu középpontja felé. Középtermetű alak, egyszerű, talán kissé szegényesnek tűnő, de mindig tiszta ruhában jár. Egyedül jön. A szembejövők kitérnek előle, van, aki átmegy az utca másik oldalára. Fejbólintással, halkan köszön, többnyire így is fogadják. Mindig egyedül van, társasággal sohasem láttam. Ha vasárnap délután van, bemegy a kocsmába, kikéri pohár borát, félrehúzódik, lassan, csendben iszik, míg rágyújt egy cigarettára. A baráti társaságok, az együtt beszélgetők tisztos távolságot tartanak tőle. A délutáni futballmeccsen is magányosan áll a pálya szélén, míg a többiek nagy kiabálással bíztatják a hazai csapatot, Bandi csak néz, mintha közönyös lenne, alig mozdul, szinte a szeme se rebben. Többször figyeltem gyermeki kíváncsisággal, mert nem tudtam megfejtetni, hogy miért nem olyan, mint a többi, miért magányos mindig, miért húzódnak el, zárkóznak be előtte az emberek. Mert börtönbe volt! – hallottam egyszer félfüllel valakitől. Ötvenhatos! Figyelik! Nem ajánlatos szóba állni vele!... Apám egyszer megkérdezte tőle egy ilyen félrehúzóds helyzetben: á– Mondd Bandi, miért voltál te börtönbe? Miért ültél? Bandi csendesen válaszolt: – Három orosz tankot kilűttem, János bácsi... Bandi '56-ban sorkatona volt Budapesten, tüzér alakulatnál. Ütege a forradalom idején a felkelők oldalára állt, s az oroszok november 4-i bevonulásakor a csepeli Imre téren parancsnoka TŰZ!-et vezényelt a beözönlő harckocsikra. A Bandiék lövege két harckocsit és egy páncélaútót lőtt ki, ezek szerint igen jól célzott az ágyújuk. November 7-én a Rákóczi és az Ady Endre út kereszteződésénél felállított lövegnél szolgált, innen tüzeltek a Csepel légtérben megjelenő szovjet repülőgépekre. A periratokból megállapítható, hogy Bandi november 4-től november 8-ig tevékenyen részt vett a harci cselekményekben. Előbb parancsra, majd teljes bátorsággal és odaadással. Aztán következett a számonkérés. Az ő lövegénél nyolcan szolgáltak, négyőjüket halálra ítélte a katonai Bíróság. Az ítéleteket végrehajtották. Bandi első fokon tíz évet kapott, majd fellebbezés után a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Különtanácsa (ez az orosz katonai bíróságot jelenthette) tizenöt év szabadságvesztésre, tíz év közügyektől eltiltásra és teljes vagyonek kobzásra ítélte. 1957-től 1967-ig ült a Kőbányai Büntetésvégrehajtási Intézetben. Tíz év letöltése után helyezték feltételes szabadságra. Ekkor a Sárospataki Rendőrkapitányság felügyelete alá helyezték. A fennmaradó öt év még ott lógott a levegőben... Ezért nem mertek vele szóba állni az emberek. Az Igazságügyi Minisztérium csak 1989-ben mentesítette kegyelemből a büntetett előéletéhez fűződő hátrányok alól. A Budapesti Katonai Bíróság 1991-ben semmisnek mondta ki elítélését. A Magyar Köztársaság Kormánya 1992-ben megkövette őt és hozzátartozóit... Hanyecz András ártatlan volt.

Hős is, meg áldozat is. A magyar nép igazságos szabadságharcában katonaként a hazáját védte. Egész sorsával fizetett érte.⁴⁹

Ezután még az országban történt eseményekről beszélgettünk, és mindketten bízunk abban, hogy a gyermekeinknek, unokáinknak nem kell átélni ezeket a szörnyű eseményeket.

V. 11.

Levellemmel felkerestem Dajkáné Hanyecz Ildikót, akinek Hanyecz András a nagybátyja és keresztapja volt. Kérdezősködtem, mit tud az András sorsáról, életéről. Elmondta, hogy ő éppen akkor született, 1967-ben, amikor András bátyja hazakerült a börtönből. A család szeretettel fogadta, és megkérték, hogy legyen a keresztapám. Sajnos, a börtön nagyon megviselte, megromlott az egészségi állapota is, így nem alapított családot, hanem leánytestvérével együtt élt a szülői házban, Bodroghalomban. 1934. május 26-án született, 1955 őszén vonult be katonai szolgálatra, 21 évesen. 1957. április 6-án előzetes letartóztatásba került, mert 1956-ban az Imre téren részt vett társaival a szovjet tankok kilövésében. Előbb tíz, majd tizenöt évi börtönre ítélték, amiből tíz évet le kellett ülnie. 1967 augusztusában szabadult, és akkor hazajött a nagyszülei házába. Segítségemmel kérvényt nyújtottunk be a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsához, hogy rehabilitálják. 1988. december 30-án „Kegyelemből mentesítette őt a büntetett előlethez fűződő hátrányok alól” 2003-ban halt meg, Bodroghalomban. Sajnos, sem életében, sem halála után nem tartották számon, mint forradalmárt.⁵⁰ [A dokumentumokat megkaptam, melyet mellékelek a dolgozatomhoz.]

V. 12.

A beszélgetést Perecsényi Mihállyal folytattuk. Ő elmondta, hogy polgármesteri tevékenysége alatt, talán 1994-ben történt, hogy a Történelmi Igazságtételi Bizottság telefonon kérte, hogy értesítse ki Hanyecz András, és hívja be a Polgármesteri Hivatalba, mert szeretnének vele beszélgetni. „Két férfi jelent meg a Bizottság részéről, András meg én, csak 4-en voltunk az irodámban. Az '56-os eseményekről, a börtönbüntetéséről beszélgettek velem, majd egy okiratot és egy Emléklapot adtak át neki, jelezve, hogy elismerik a hősiességét, és századosi rangot kap ezért. A börtönbüntetését pedig semmisnek tekintik, és kárpótlásban részesítik.”⁵¹

Mivel ezzel kapcsolatosan dokumentumot nem találtunk, érdeklődni kezdtem a Történelmi Igazságtételi Bizottságnál, az interneten talált címen, de levelem „ismeretlen a cím”-jelzéssel visszajött. Ezután a Hadtörténeti Levéltárat kerestem fel. 2016. november 24-i levelében

⁴⁹ A Politikai Nyomozó Osztály összefoglaló jelentése: 651. o.

⁵⁰ Dajkáné Hanyecz Ildikó (1967), római katolikus – Masszór. Sátoraljaújhely. Gyűjtés ideje: 2016. 11. 11.

⁵¹ Perecsényi Mihály (1952. 09. 05.), görög katolikus – Agronómus, nyugalmazott polgármester. Bodroghalom, Ságvári u. 28/A. Gyűjtés ideje: 2016. 11. 13

Orgoványi István osztályvezető a következőket írta: „2016. november 24-én kelt levelére válaszolva tájékoztatjuk, hogy az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára számítógépes adatbázisában Hanyecz András szerepel a nyilvántartásban, a róla szóló dokumentumok azonban az '56-os tevékenységét tárgyalják, a rendszerváltozás utáni időszakból sajnos nincsenek irataink.”⁵² (

Vasvári Zoltán javaslatára felkerestem HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Levéltárát, ahol 2016. december 14-i levelükben ezt írta Dr. Bonhart Attila ezredes igazgató: „Tisztelt Asszonyom! Megkeresésére tájékoztatom, hogy Hanyecz András (Bodroghalom, 1934. május 26.) előléptetési javaslata nincs a Hadtörténelmi Levéltár birtokában. Az előléptetés – a semmisségi igazolás birtokában – az érintett vagy hozzátartozója kérésére, a HM Rehabilitációs Osztály előkészítésével a honvédelmi miniszter parancsára történt meg. Különböző társadalmi szervezetek, pl. Történelmi Igazságtételi Bizottság, 1956-os Szövetség javaslataikkal támogathatták a beadványt. Hanyecz András tiszti személyi okmánygyűjtője a HM HIMHL Központi Irattárában (cím: 1076 Budapest, Verseny utca 12., telefonszám: +36-1/212-4430) a Ti-507/1621 számon megtalálható, valószínűleg ebbe került elhelyezésre az előléptetésére vonatkozó anyag.”⁵³

A megadott telefonszámon felhívtam a Központi Irattárat 2017. január 2-án, és örömmel hallottam, hogy a dokumentum náluk megtalálható. A hivatalos utat betartva hamarosan hozzájuthatok. 2017. január 11-én megérkezett a dokumentum, melyet 1994. február 17-én állítottak ki, és amelyben századossá léptették elő. [Mellékletben csatolom.]⁵⁴

Most úgy érzem, valamivel én is hozzájárultam a „forradalmi események felkutatásához”. Olyan dokumentumra akadtam rá, amely sem az Önkormányzat, sem a család birtokában nem volt meg. Úgy érzem, ezzel tartoztunk a forradalmár Hanyecz András emlékének.

V. 13.

Bár az én emlékeim nem igazán a forradalomhoz kapcsolódnak, de ez is 1956-ban történt. Édesapám szülei elég sok földdel rendelkeztek abban a korban, az egész család közösen gazdálkodott, amíg az Édesapám beteg nem lett. „Szélütés!” – így hallottam tőlük, amit ma már tudok, hogy agyvérzés. Az első alkalom után valamelyest rendbejött, de 1955-ben újabb agyvérzést kapott, hosszú ideig kórházban volt, sok pénzt költöttek a kezelésére. Édesanya hetente 1-2 alkalommal gyalog ment Sátoraljaújhelybe (14 km), hogy tejet, vaját, túrót, zsírt,

⁵² Orgoványi István, a Történeti Levéltár osztályvezetője: Budapest, 2016. november 24.

⁵³ Dr. Bonhart Attila ezredes, a Hadtörténelmi Levéltár és Irattár igazgatója: Budapest, 2016. december 14.

⁵⁴ Honvédelmi Minisztérium Rehabilitációs Bizottsága. Ny. sz: 9/297/1994. Szöke László elnök: 2017. 01. 11.

tojást vigyen a városi embereknek. Volt olyan család, ahol ezeket megvették, vagy ruhát, cipőt adtak a termékért. Édesanya elpanaszolta, hogy milyen helyzetbe kerültünk, nem lesz munkaerő, nagypapa sem bír már, nem tudja, mi lesz velünk. Ekkor Feri bácsi, aki a vasúton dolgozott, felajánlotta, hogy menjen el Édesanya hozzájuk dolgozni, ott kap pénzt, és ha a beadásokhoz kell valami, ebből meg tudja venni. Szombatig kapott haladékokat! Ezt a történetet már nagyobb korunkban mesélte el Édesanya. 1956-ban négyéves „nagylány” voltam, ahogy a szüleim becézgettek, és dicsértek, ha valamiben tudtam „segíteni” nekik. Egy februári este nagyon hideg és sötét volt, így Édesanya azt javasolta, bújjunk ágyba. Már majdnem elaludtam, amikor hangos veszekedésre lettem figyelmes, kiugrottam az ágyból és kiszaladtam a konyhába, ahol a szüleim és a nagyszüleim voltak. Megnyugtattak, nincs semmi baj, de most a felnőtteknek fontos dolgot kell megbeszélni, bújjak vissza az ágyba és aludjak. Persze, haragudtam, hogy én nem vehetek részt a beszélgetésbe (hiszen sokszor körülöttem forgott minden). Füleltem, és azt hallottam, hogy az Édesanyám azt mondja: – „Nem engedem, hogy a gyermekem éhezzen, értsék meg, el kell mennem dolgozni!” Mire a nagymamám azt mondta: – „Észnél légy, Piros, mit fog szólni a falu? Majd pletykálnak rólatok! És mi lesz a gyerekekkel?” I– „Minden héten haza lehet jönni, ingyen. Úgy gondoltam, Ilike itthon maradna magukkal, meg az apjával, amíg nem tudok neki helyet találni.” A hallottaktól nagyon félttem, így bebújtam a dunna alá, és valószínű, hogy elaludtam. Másnap próbálta Édesanya megértetni, hogy nem megy el örökre, csak dolgozik, és amikor jön haza, mindig hoz nekem valami szépet. Vártam a hétvégéket, és örömmel mutogattam, amit kaptam ajándékba: baba, „új” ruha (amit a munkatársai gyermekei kinőttek), néha apró cukorka, csoki volt az Édesanya táskájába. Így teltek a napok. 1956. február 16-tól Édesanya Mádon, a MÁV vasútépítési részlegénél kavicsokat, támfákat rakott le társaival (voltak nők is) együtt. A keze tele volt hólyaggal, amit a nagymamám különböző növényekkel, disznózsírral gyógyított. Aztán jött a meglepetés: Édesanya hasában a kistesóm már eléggé rugdosott, de nem mert szólni, mert félt, hogy elküldik a munkahelyéről. Jól jött a családnak az a kis pénz, amit hazahozott Édesanya. Szerencsére nem ez történt, hanem beosztották a munkásszálló takarítására. A húgom, Irénke 1956. november 9-én született. A mentő nem tudott eljönni Édesanyáért, mert Sátoraljaújhelyben elállták a tüntetők az utat, így Tóth nagypapa befogta a teheneket, és így indultak a ligába (szülőotthon). A fájások gyorsan jöttek, így nem jutottak messzire, csak Édesanya szülői házáig. Ide betértek, hogy megpihenjen, de a Béla bátyja felesége elküldte Váradit nagypapát a bábáért, és felkészültek a szülésre. Szerencsére minden komplikáció nélkül megszületett a kistesóm, akit én azonnal látni akartam, és persze játszani vele. Sajnos, a felnőttek „szívtelenek voltak”, és nem engedték, ez nagyon fáj nekem. A szülési szabadság lejáratá után Édesanya elvitt minket magával Mádra, Édesapát is, és ketten vigyáztuk a húgom álmát. Sajnos, az '57-es év kemény volt: Édesapát lebént, a földünket be kellett adni a TSZ-be, Tóth nagypapa belebetegedett, rövidesen meg is halt. Én óvodás lettem, a hugi pedig az

Édesanya munkahelyén volt, valaki mindig nézett rá: vagy Jani bácsi, a fűtő, vagy valaki az irodisták közül. Mire betöltöttem a hat évet, a vállalat Sárospatakra költözött, és mi is jöttünk velük. Itt kezdtem az általános iskolát, a húgom pedig az óvodát, és minden hétvégét Bodroghalomban töltöttük a beteg Édesapánk mellett. Nekem ezek az emlékek jutottak eszembe kisgyermekként 1956-ról.

V. 14.

Ahogy újra és újra átolvasom a dolgozatomat, hiányosságot éreztem, hogy nem tudom, kit miért, mennyi időre büntettek meg, és milyen pénzbírságot róttak ki rá. Újabb kutatásba kezdtem, és felkerestem az Alsózsolcai Levéltárat, ahol a bodroghalmi lakosok büntetőjogi iratait tárolják. Így kiegészítésként egy-egy emberről néhány sorban közlöm, amit a mai napon (2016. 11. 22.) megtudtam. Tomori Józsefet sokat emlegették az adatközlőim, így vele kezdem:

TOMORI JÓZSEF: 1903. július 16-án Zemplénagárdon született, Bodroghalomban lakott feleségével: Szoták Piroskával és három gyermekükkel: 21, 19, 17 évesekkel. Apja: Tomori József, anyja: Liszkai Mária. Földműveléssel foglalkozott, hat hold földön gazdálkodott, ebből négy hold juttatott föld volt. Részt vett a Kommunista Párt 1957. január 11-i alakuló ülésének a megzavarásában, és ezért 1957. január 24-én letartóztatták, majd 1957. február 25-én szabadlábra helyezték, de 1957. március 29-től május 27-ig újra letartóztatás alatt volt Miskolcon a Megyei Börtönben.

Mit tett, mit mondott?

„Bottal a kezében nyomatékosan kiabálta: A két Koleszárt agyon kell verni, mert ismét ők akarják visszaállítani a kommunista világot, és a TSZ-t akarják megalakítani!”

A vád: „Népi demokratikus államrend elleni gyűlöletre izgatás.” A vád alól hosszú tárgyalások után 1957. május 27-én felmentették.

SZÁNTÓ LAJOS: 1896. június 12-én Sárospatakon született, de Bodroghalomban lakott feleségével, Szabó Zsófiával és gyermekeivel: két felnőtt korú és egy 17 évessel. Apja: Szántó Ferenc, anyja: Helmeczi Ágnes. Földműveléssel foglalkozott, hét hold juttatott földön gazdálkodott. Tagja volt három hónapon keresztül a Nyilas Pártnak, majd 1945 szeptemberétől 1951 decemberéig a Magyar Kommunista Pártnak és a Magyar Dolgozók Pártjának, ekkor mindkét pártból kizárták. Részt vett 1957. január 11-én a Kommunista Párt alakuló ülésének megzavarásában, és ezért 1957. január 24-én letartóztatták.

Mit tett, mit mondott?

„Le a kommunistákkal, tizenkét évig eleget szívták a vérünket, vissza akarják állítani a kommunista pártot, meg akarják alakítani a kolhozot, visszahozni a begyűjtést, ne engedjük, verjük agyon őket!”

A vád: „Egyes személyek ellen, azok népi demokratikus meggyőződése miatti gyűlöletre izgatás”

A büntetése: hat havi börtön, amit fellebbezése után 1957. november 12-én három évi próbaidőre változtattak, és 409 Ft 03 fillér megfizetésre köteleztek.

KURUCZ IMRE: 1900. május 25-én Bodroghalomban született (apja: Kurucz András, anyja: Krocskó Mária), itt is élt feleségével, Orosz Juliannával, aki súlyos tüdőbeteg, és nyolc gyermekével: négy felnőtt és négy eltartott (a 34 éves gyengeelméjű, a 19 éves süketnéma, 17 és 12 évesek). Gazdasági cseléd volt, hét hold juttatott földön gazdálkodott.

Mit tett, mit mondott?

Koleszár András azt vallotta, hogy Kurucz Imre szervezte a tömeget a tüntetésre. Hangoztatta, hogy:

„Megalakult az új kormány, eltörölte a népnek fájó beszolgáltatási rendszert, s ezt a kormányt meg kell védeni! Végre elértük, hogy szabadok vagyunk, ezt a szabadságot ha kell, a vérünkkel is megvédjük, akinek nem tetszik ez a helyzet, az üljön autóba és menjen Rákosi után!”

A vád: „Népi demokratikus államrend elleni gyűlöletre izgatás.”

A büntetése: Korára, családi helyzetére való tekintettel a vád alól felmentik

OROSZ GYULA: 1922. március 14-én Bodroghalomban született (apja: Orosz András, anyja: Pacsmag Anna), és itt is lakott feleségével, Mitró Borbálával és négy gyermekével: 9, 8, 5, 3 évesekkel. Gazdasági traktoros, 1956-ban Kiváló Dolgozói címet kapott az Állami Gazdaságtól. Tagja a Magyar Dolgozók Pártjának.

Mit tett, mit mondott?

„Takarodjatok innen piszkos kommunisták! (Traktorjával elállta az utat, így akadályozta a közlekedést.)

A vád: „Közlekedés rendjét veszélyeztető büntettségben bűnös.”

A büntetése: 200,- Ft pénzbüntetés. Napi 10,- Ft-jával megváltva a letartóztatásban töltött napokat 1957. január 24-től 1957. február 25-ig. Majd 1957. március 29-től 1957. május 27-ig volt letartóztatva, így a pénzbüntetése elengedve. Az állami kasszába viszont perköltség címén: 208,- Ft 93 fillért be kell fizetnie.

1957. január 24-én letartóztatták a négy embert, Tomori Józsefet, Szántó Lajost, Kurucz Imrét és Orosz Gyulát. A bodroghalmi lakosok 1957. január 26-i dátummal, a Miskolc Megyei Ügyészségnek címezve, az 1957. január 24-én este letartóztatott négy személy részére szabadrálbra helyezést kértek, 133 fő aláírásával a következő kérvényt nyújtották be: „Ezek az emberek mindannyian a közmegbecsülésnek örvendtek, sosem volt ellenük vád sem rendbontó vagy népellenes magatartás elkövetése miatt a községben. A helyi Pártszervezet alakuló ülésén semmi tettelegességet el nem követtek, a Párthelység küszöbét még át sem lépték. Kérjük a szabadrálbra helyezésüket!”

Szerintem ez egy szép gesztus volt a lakosság részéről, hogy a bajban összefogtak, és megvédték társukat.

Az Alsózsolcai Levéltárban kutatva rátaláltam Zádor István aktáira, jegyzőkönyveire, amiről már korábban olvastam az 1956. július 28-án megtartott Községi Tanács VB rendkívüli ülésén, amikor a kulákkérdéssel foglalkoztak. Akkor özv. Zádor Jánosnét a tanácsstagok megvédték. Most a kilakoltatásával kapcsolatban találtam anyagot.

ZÁDOR ISTVÁN: 1905. január 4-én Bodroghalomban született (apja: Zádor János, anyja: Bartóczi Mária), ott is élt feleségével, Helmeczi Juliannával, és 15 éves gyermekével. Öt elemi végzettségű, földműves volt, tíz hold földön gazdálkodott. Jobb lába hiányzik.

A vád: „A népi demokratikus állam elleni izgatás.”

A büntetése: Hét hónap börtön + 1 év közügyektől való eltiltás + 2000,- Ft vagyonelkobzás és 458,- Ft 80 fillért az állami kasszába kell befizetnie. A letartóztatása 1957. július 12-én megtörtént.

Mi történt, mi vezetett ide?

1955 szeptemberében özv. Zádor Jánosné, bodroghalmi lakos lakását a tanács igénybe vette, és azt a rendőrség részére, a körzeti megbízottnak egy részét lakásként, másik részét pedig irodahelyiségként kiutalta. A benne lakó özv. Zádor Jánosnét pedig a vádlotthoz, Zádor Istvánhoz költöztette, akivel rokonságban is volt. Zádor István a tanácsnak ezen intézkedését törvénysértőnek tartotta, és azt a Járási Tanácshoz megfellebbezte. A Járási Tanács a fellebbezését elutasította, Ezután a vádlott a megyei Ügyészség útján a Legfőbb Ügyészhez tett panaszt. A legfőbb Ügyészség megállapította a törvénysértést, és utasította a Járási Tanácsot, hogy a lakást üríttesse ki és adja vissza özv. Zádor Jánosnénak. A helyi Tanács ezt nem tudta megoldani, így segítséget kért a Járási Tanácstól. 1956. október 26-án Zádor István megjelent a Tanácsházán, ahol jelen volt Bohus János rendőrtörzsőrmester, mint járási parancsnok, és pár napi haladékot kért a körzeti megbízott kiköltöztetésére a lakásból. Ezt a haladékot Zádor István megadta. 1956. október 29-én Hajdok Zoltán körzeti megbízott elkezd kipakolni a helyiségeket.

Esett az eső, de ennek ellenére az udvarra vitték a bútort, ami elázott, mire az autó megérkezett. Délután Zádor István, Kónya András és Vígh Ferenc kimentek a lakásra, hogy megnézzék, milyen kárt tett a lakásban Hajdok Zoltán. Döbbsenten vették észre, hogy a padlót pirosra festette, a csúrról hiányzik néhány deszka, így beázik, és még egy-két tárgy, amit ott hagytak elköltöztetéskor. Ebből kerekedett ki a konfliktus, ami Zádor István letartóztatásához vezetett. Pí ezek hangzottak el: „Szégyelld magad, így még egy cigány sem viselkedik!” „Kommunisták irányítanak, hogy pirosra festetted a padlót!” „Tráger rendőr vagy, most már letűnt neked, Rákosista voltál, letűnt a jogotok, most már mi jöttünk!” „Oda kerülsz, ahová a kutyámat temettem.” (Állítólag Hajdok Zoltán lőtte le a kutyát, per is volt belőle.) Elég hosszadalmasan tárgyalják ezt az ügyet, de végül is Zádor István a büntetése ellen fellebbezett a Legfelsőbb Bizottsághoz. **A Bta. 56§1 tétele értelmében, a Bp. 180§C pont alapján az ellene emelt vád alól felmentette 1958. július 2-án.**

V. 15.

Várad Natália általi kutatásokat böngészve rátaláltam egy bodroghalmi lakos, Feké Mihály Szovjetunióba való deportálására 1956. november 14-i dátummal. Ezzel kapcsolatos információt kértem az Állambiztonsági Szolgálatok Történet Levéltárától, ahol közölték:

„A Történeti Levéltár számítógépes adatbázisában nincsen Feké Mihályra vonatkozó adat, ami azt jelenti, hogy nagy valószínűséggel iratunk sincs róla.”⁵⁵

Ezután megint a Hadtörténelmi Levél és Irattárhoz fordultam segítségért. Ők azt javasolták, hogy: „Figyelmébe ajánljuk, hogy ebben a témában, 2012-ben jelent meg Horváth Miklós–Olekszandr Pahirya: Kényszerkirándulás a Szovjetunióba. Magyar deportáltak a KGB fogságában, 1956 címmel egy kötet, mely egy tanulmány mellett, adattárat is tartalmaz, illetve a forrásokat is megjelöli, ahonnan az iratok származnak.”⁵⁶

A Miskolci Egyetemi Könyvtárban megtaláltam ezt a kiadványt, melyből megtudtam, hogy Feké Mihály honvédot társaival a Kilián laktanyában tartóztatták le 1956. november 6-án. 1956. november 9–10-én szállították Szovjetunióba, ahol december 24-ig börtönbe volt. Ekkor visszaindították Magyarországra, 25-én érkeztek Budapestre. Szabadlábra helyezése 1957. január 26-án történt.

Ezen információk birtokában kutatok tovább, keresem, hogy mi volt az a vád, amivel elítélték.

⁵⁵ Orgoványi István, a Történeti Levéltár osztályvezetője: Budapest, 2016. november 24.

⁵⁶ Dr. Bonhart Attila ezredes, a Hadtörténelmi Levéltár és Irattár igazgatója: Budapest, 2016. december 14.

V. 16. 1974 decemberében mentem férjhez, Miskolcra (előtte Bodroghalomban laktam), az apósomékhöz költöztünk, amíg nem kaptunk lakást. Mit kell tudni róluk?

Szabó Ferenc és Czili Jolán 1949-ben házasodtak össze, Bodroghalomhoz közeli tanyán, a Medvetanyán laktak. Gazdálkodással foglalkoztak, a beszolgáltatások miatt elég nehéz körülmények között éltek. A katonaság alatt apósom megismerkedett néhány miskolci katonatárssal, akik javasolták neki, hogy leszerelés után dolgozzon velük a Diósgyőri Vasgyárban. 1952-ben el is jött munkát keresni. Hetente járt haza, elég rossz volt a vonat- és a buszközlekedés, a tanyára hat km-t kellett gyalogolni a falutól. 1956-ban a férjem, Szabó Ferenc már iskolaköteles lett. A szülők úgy döntöttek, hogy a család legyen együtt, a gyerek kényelmesen járjon iskolába, így felköltöztek Miskolcra. Itt ismerkedett meg a gyermekkori barátjával, Gergely Istvánnal. A férjem sajnos, három éve meghalt, de a barátságot továbbra is ápoljuk Istvánnal. Karácsonykor felkerestem őket, és beszélgetés közben kaptam a kérdést:

– Mivel telnek napjaid? – kérdezte Pisti. Biztos vagyok benne, hogy most is írsz dolgozatot!

– Igen, valóban dolgozom rajta.

– Mi a témád?

– Most az '56-os eseményeket kutatom Bodroghalomban.

– Akkor azt is beleírtad, hogy Feri bácsi levágta a csillagot a Petneházy bérházakkal szembeni TEFU Szerelőcsarnok Irodaházáról? Néhány ember nézte, bízatta, kiabáltak: „Verd le Feri, vágd le Feri!” Anyuval mi az ablakból néztük, és féltünk, hogy valami baj lesz ebből! Amikor meg Jolán néni mondta, hogy apósid készül az országot elhagyni, sírtam, hogy elviszi a legjobb barátomat!

– Látod, ez eszembe sem jutott, de írok róla valamit.

Hazafele jövet megpróbáltam feleleveníteni az 1976. karácsonyi eseményt. Az alábbiak jutottak az eszembe:

V. 17.

„1976 nyarán elköltöztünk, kaptunk lakást, de az ünnepeket férjem családjánál töltöttük. Amikor kinyitottuk a bérház ajtaját, megláttuk, hogy a postaládába van valami. Mivel a kulcs még nálam volt, kinyitottam, és levelet, képeslapokat vettem ki belőle. A lakásban anyósom kérte, olvassam már fel, mert nem találja a szemüvegét.

– Kitől jött? – kérdezte.

– Egy Évától, egy a nagypapától, a levél Czili nagyiéktól, egy meg képeslap Ausztráliából. Nem is tudtam, hogy Ferkónak (így szólítottuk a férjem) van ott is rokona!

– Hát, nem rokon az, csak az én gyermekkori barátom! Vajda Bert, a Jóska apja. Jóskát ismered Te is? – mondta apósom.

– Igen, ismerem. Hogy került ő Ausztráliába? Jóska meg miért nincs ott, velük?

– Hát úgy, hogy 1956-ban disszidáltak. Jóska még nagyon kicsi volt, meg fiú is, őt nem vihették. A kislány olyan négyéves volt, őt elvitték magukkal. Hosszú ideig nem is hallottunk róluk semmit, már azt hittük, nem is élnek. Nem tudtuk, hogy hol vannak. Aztán tavasszal küldött egy levelet, a tanyára címezték, mert nem tudták, hogy már nem ott vagyunk. Innen tudtuk meg, hogy élnek, és egészen Ausztráliáig eljutottak.

– Érdekes volt nekik kimenni? – kérdeztem.

– Azt írta, hogy jól megy a sora, született még két kislányuk, hentesként dolgozott, de most már saját vágóhídja van. Állatokat tart, itt is gazdálkodik, jól érzik magukat, csak a fiúk, Jóska hiányzik nagyon. Szeretne hazajönni, de még mindig nem mer.

– Tudod lányom (így szólított az anyósom), nem sok hiányzott, hogy ez a vén bolond is ki nem ment! Tagadta, de félt ő is a megtorlástól. Nem hallgatott ránk, hogy hagyja békén azt a csillagot! Ő ment a vasfűrészsel meg a szomszéd létrájával, és cselekedett!

– Ezt kívánta a helyzet! Láttad a tankokat, amik az utcán mentek, a pulyák meg rohantak mellette. Ott volt Ferkó is, nem vigyáztál rá! – viccesen mondta apósom.

– Jól el is vert érte anyám, utána meg mehettünk abba a dohos pincébe, az Avasra! – feleselt a párom. Szerencsére sok gyerek volt ott, így volt kivel játszani! (A bérházból ide bújtak az emberek.)

– Tetszik mesélni erről a tervről? – kérdeztem az öreget. (Otthon így szólították, mert a betlehemes játékokban mindig az öreg guba szerepét játszotta. Élvezték a humorát!)

– A gyárból sokan készültek kimenni, így engem is csaltak magukkal. Egy nap hazajöttem, mondtam a feleségemnek, készítsen össze mindent, két nap múlva itt van értünk a Vöröskereszt autója, három helyet lefoglaltam. Azt mondták, vihetem a gyereket is. Aztán amikor itt állt az autó, Joli megmakacsolta magát, és azt mondta: „Megyek, de nem veled, hanem haza, anyámékhoz! Én nem tudom elhagyni sem őket, sem a hazámat! Ha akarsz, menj, nem tart vissza semmi!” Már hogyan tartott volna vissza semmi! Itt volt a fiam, akit nagyon szerettem, meg a feleségem, a hat testvérem, meg a szüleim, barátaim. Csak valahogy kilátástalannak láttam az itthoni helyzetet. Visszamondtam az utazást, de sokáig vívódtam magamban.

– Örülök, hogy megghiúsult a terv, mert akkor én most nem lehetnék itt ebben a családban!

– Nekem meg ki tudja, hol, ki lett volna a feleségem – ölelt magához a férjem.

Szerencsére a megtorlás elmaradt, apósom munkahelyet váltott, és a HCM-ben lakatosként dolgozott egészen nyugdíjas koráig. 1991 májusában halt meg.⁵⁷

⁵⁷ Szabó Ferencné, szül.: Tóth Ildikó (1952. október 30.). – Óvodapedagógus, nyugdíjas. Miskolc, Szalag u. 17.

Sajnos, sem a Levéltárak, sem a Könyvtárak, sem az adatközlőim nem őriznek Bodroghalomban készült fényképeket, képeket erről az eseményekről, így ezzel nem tudom színesíteni a dolgozatomat. Néhány eredeti röplap viszont van a birtokomban, amiről készítettem másolatot.

Irodalomjegyzék

Az 1956-os forradalom eseményei B.-A.-Z. Megyében. Borsodi Kalászos, 3. II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, Miskolc.

Balogh Géza: Bodroghalom története. Szakdolgozat: 1972. 10. 22.

Barna Gábor (szerk.): 1956: Emlékezés és emlékezet. Október 23-a megünneplése és a forradalom történelmi emlékezetének megszerkesztése napjainkban. Egy kutatószeminárium tanulságai. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 2006.

Bodroghalom. A „Szabad Föld” TSZ gazdasági mutatói. 1972.

Bojtor István: Bodroghalomból Széphalomig. Fehér József 60 éves. (személyi bibliográfia) Sátoraljaújhely, 2012.

Egry Ágnes: Bodroghalom község története 1849-től napjainkig. Sátoraljaújhelyi Kossuth Gimnázium (Gimnáziumi dolgozat.)

Feljegyzések a pártokról 1945–50 között. Bodroghalom.

F. M. SZ. 1946-os pénztárkönyv. Bodroghalom.

Földvári Rudolf: „A személyes példamutatáson keresztül szerettem volna magamnak tekintélyt és politikai befolyást szerezni”. In: „Szuronyok hegyén nem lehet dolgozni”. Századvég, Budapest, 1993. 269–292.

Gyórfy Miklós: Akkor is hazafiak. Emigráns interjúk. Új Idő, Budapest, 1990.

Horváth Mihály – Oleksandr Pahirya: Kényszerkirándulás a Szovjetunióba.

Magyar deportáltak a KGB fogságában – 1956. Argumentum Kiadó, Budapest, 2012.

Kis József: A Borsodi perek 1956–61. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2002.

Kis József: Borsod-Abaúj-Zemplén Megye 1956. Sátoraljaújhelyi és Szerencsi Járás. B.-A.-Z. M. Levéltár, Miskolc, 2006.

Kun László: Az 1956-os ellenforradalom kibontakozása, a proletárdiktatúra helyi szerveinek felszámolása Miskolcon és Borsod megyében. In: Borsodi levéltári évkönyv 1. köt. B.-A.-Z. M. Levéltár, Miskolc, 1977. 233–280.

Magyar Munkástanácsok 1956-ban. Dokumentumok. Magyar Füzetek kiadása, Párizs, 1989.

Manchin Róbert: 1956 sajtója. Tudósítások Kiadó, Budapest, 1989.

Mi történt Bodroghalmon? Észak-Magyarország, 1957. január 15.

Pozsgai Imre: Forradalom vagy ellenforradalom. Petőfi Népe, 1957. december 15.

Sós Péter János: Magyar exodus. Magyar menekültek nyugaton, 1956–1959. Gondolat Kiadó, Budapest, 2005.

Váradai Natália: 1956-os deportálások a Szovjetunióba az Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívumában őrzött dokumentumok alapján. (Benne jegyzet: 1956-os deportálások a Szovjetunióba. UKGB nyomozati osztályának 5-ös számú ügyirata 1. kötet. A Magyarországról érkezett letartóztatottak névsora 1956-ban.)

http://kmfr.kmf.uz.ua/kutatasok/deportaltak56/deportaltak_56.html

Várallyay Gyula: Tanulmányúton. Az emigráns magyar diákmozgalom 1956 után. Századvég, Budapest, 1992.

Várallyay Gyula: Tévúton. Ügynökök az ötvenhatos diákmozgalomban nyugaton.

1956-os Intézet–Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2011.

Interjúk

Fodor Andrásné (sz: Lukács Lídia, 1932. 07. 12.), református – Lemez gyári munkás volt, jelenleg nyugdíjas. Bodroghalom, Szabadság u. Gyűjtés ideje: 2016. 07. 08.

Ignáth Béláné (sz: Dajka Ilona, 1950. 09. 10.), római katolikus – Fodrász volt, jelenleg nyugdíjas. Bodroghalom, Dózsa György u. 6. Gyűjtés ideje: 2016. 07. 10.

özv. Ignáth Dezsőné (sz: Fabók Jolán, 1930. 08. 27.), római katolikus – Földműves volt, jelenleg nyugdíjas. Bodroghalom, Dózsa György u. 8. Gyűjtés ideje: 2016. 07. 08.

Salamon Ferencné (sz: Ignáth Jolán, 1952. 07. 06.), római katolikus – A Borsod Volán könyvelője volt, jelenleg nyugdíjas. Bodroghalom, Szabadság u. 150. Gyűjtés ideje: 2016. 07. 08.

Sárik Béla (sz: 1943. 10. 05.), református – Nyugdíjas. Bodroghalom, Rákóczi u. 7. Gyűjtés ideje: 2016. 07. 09.

özv. Szabó Ferencné (sz: Lukács Piroska 1935. 02. 13.), református – Földműves, nyugdíjas. Bodroghalom, Ságvári u. 4. Gyűjtés ideje: 2016. 07. 10.

988

708

Sátoraljaújhelyi Nemzeti Forradalmi Tanács.

Magyar Testvérek!

A nagy fejedelemnek és talpasaink ezernyi ismert és ismeretlen mártirnak a földjéről, az ősi Zemplénből és Kossuth Lajos kedves városából üzenjük nektek:

Még alig halkult el hazánkban a puskaropogás, ahol a nemzet fiatalsága történelmünk legcsodálatosabb harcát vívta. Még nem temettek el minden elesett hős fiút és leányt, még a keserű és öröm könnyei kicsordulnak szemünkből, máris a tisztuló, igazán szabad nemzeti étetöszön alkotó, építő-akarata vált feladatunká és kötelességünké. Még sohasem volt annyira szükségünk a nemzeti segítő összefogásra, mint napjainkban.

Az igazi **nemzeti egységet** követeli tőlünk a történelem és a minket csodáló, tisztelő és támogató egész világ.

Megnyilatkozhatik végre minden szív és akarát, reánk kényszerített hazug brosurák nélkül is. Megindulhatnak a pártok, az emberek sajátos vélemény alkotásának szellemében. Ezek a pártok felfogásban különbözhetnek, de **abban egységesnek** kell lenniük, hogy az államépítés legnehezebb kezdeti időszakában ne gátolják egymás munkáját azzal, hogy **idő előtt pártpolitikai széthúzó, gyűlölködő agitációba kezdjünk.**

Kérünk minden jó hazafit, hogy építsen, indítsa meg a munkát. **Sorsunk visszavonhatatlanul, megmásíthatatlanul eldőlt.** Az ország semlegesnek és függetlennek nyilvánította magát. A megszállást, a diplomácia vonalán számunkra feltétlenül kedvezően és végérvényesen megszüntetik.

Minden ellenkező rémhír valótlán és zavartkeltő koholmány. A rend és munka időszakunka elkezdődött. A személyeskedő bosszúállásnak, torzsalkodásnak akár jobb, akár bal szélső kilengéseknek helye nincs. Aki bűnöse a multnak, aki nem ember, hanem gazember volt, az felelősségrevonással bírói úton elnyeri büntetését. **A világ csodálatát kiérdemelt magyar forradalom tisztaságát senkinek sincs joga beszennyezni.**

Valamennyi párt, társadalmi és egyházi szervezet nevében azt kérjük tőletek, hogy amikor harcunkat már megnyertük, ne veszélyeztessük a békét.

E z é r t :

1. Azonosítjuk magunkat az 1956. november 1-én elhangzott miniszterelnöki bejelentéssel, mely követeli a **szovjet csapatok kivonulását, azonnal felmondta a varsói szerződést és bejelenti Hazánk semlegességét**, — és amely semlegesség biztosítására a négy nagyhatalom garanciáját és az ENSZ támogatását kérte.

2. Ne forgácsoljuk szét pártharcokkal a magyar erőt, mert a magyar nemzet léte, vagy nem léte forog kockán. Ezért egy lélek, egy gondolat, egy eszme, egy test lehet csak a magyar nemzet. Mindaddig, amíg idegen fegyveres erők tartózkodnak az ország területén és amíg a szabad választás lehetősége el nem érkezett, ne legyen más, csak **egységes, építő magyar nemzet.**

3. Munkások! Parasztok! Értelmiségiek! Vegyétek fel a munkát, és most a **pártok sztrájkoljanak**, hogy a honvédelem és dicsőséges forradalom vívmányai biztosítva legyenek.

4. Azonosítjuk magunkat a borsodi munkásság és a Diákszemélyzet összes követeléseivel.

Kossuthal mondjuk:

».....*ha annyi lelkesedés lesz a kivételben, mint amennyit a felajánlásban tapasztaltam, a poklok kapui sem vesznek erőt Magyarországon.*«

Éljen a független, demokratikus és semleges Magyarország!

Sátoraljaújhely, 1956. november hó 2-án.

Nemzeti Forradalmi Tanács

Egyházak, Pártok, Munkástanácsok és Társadalmi szervezetek.

Polgártársak! Magyarok!

A szabadságharcosok üzennek a hegyekből. Mi senkit sem bántunk. Teljesítjük kötelességünket és vigyázunk a falvak és városok nyugalma.

Ha azonban TITEKET akár belső, akár külső ellenség bántalmaz, azonnal ottvagyunk és

megvédünk Benneteket!

Kérünk, segítsetek Bennünket. A segítségünkre adott pénzádományaitokat **közvetlenül juttassátok el hozzánk.**

Szabadságharcosok.

„Még jőni kell, még jőni fog egy jobb kor, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán.“

A SÁTORALJAÚJHELYI MUNKÁSTANÁCS

végrehajtóbizottságának közleménye:

A SÁTORALJAÚJHELYI MUNKÁSTANÁCS 1956. október hó 26-án délután megalakult, hogy a rendkívüli helyzettel kapcsolatban

városunk közbiztonságának, közellátásának és általában véve a közrendnek folyamatos menetét biztosítsa.

A Munkástanács az üzemek munkásaiból, az intézmények és vállalatok dolgozóinak képviselőiből alakult meg. Egyben a munkástanács első ülése alkalmával a következő határozatokat hozta:

1. A Munkástanács követeli, hogy a szovjet csapatokat a kormány azonnali hatállyal vonassa ki az ország területéről.

2. A rend és közbiztonság érdekében a Munkástanács elrendeli a város valamennyi üzem, intézmény, vállalat és kereskedelmi szervek vezetői felé, hogy üzemeikben, intézményeikben, vállalatokon belül a dolgozók közül jelöljenek ki munkásőrséget, melynek hivatása lesz az üzem, intézmény, vállalat megvédése a pusztítástól és rombolástól.

3. A karhatalom segítségére a Munkástanács egy 30—40 tagból álló munkásőrség megszervezését rendelte el, melynek felállításával megbízta a Munkástanács végrehajtóbizottságát.

4. A Munkástanács a Megyei Sztrájkbizottság határozatával kapcsolatban a következőket rendeli el. Nem vehetnek részt a sztrájkban a következő üzemek és intézmények kórház, posta, vasút, szállító vállalatok, városgazdálkodási vállalat, áramszolgáltató vállalat, sütőipar, húsipar, tejipar, a kereskedelmi vállalatok azon része, melyek élelmiszereket árusítanak; gyógyszertárak, Nemzeti Bank, Országos Takarékpénztár, Borforgalmi Vállalat, Dohánygyár. A nyomda tájékoztatás céljára üzemel.

5. A város élelmiszerral való ellátásának érdekében a város kereskedelmi és ellátási szerveit utasítja a Munkástanács, hogy készleteikkel gazdaságosan bánjanak, folyamatosan biztosítsák a város áruval való ellátását. A folyamatos ellátáshoz a készletek jelenleg biztosítva vannak.

6. A felvonulások, tüntetések jelen pillanattól kezdve a Munkástanács engedélyével történhetnek.

7. A helyi karhatalmi szervek mellé a Munkástanács egy megbízottat küldött, akinek feladata a karhatalmi szerveken belül a Munkástanács utasításainak biztosítása.

8. A Városi Munkástanács teljesen egyetért a DIMÁVAG dolgozóinak 21 pontból álló követeléseivel, ugyanakkor a város dolgozóinak követeléseit továbbítja a Megyei Munkástanácshoz.

9. Felszólítja a Munkástanács városunk területén tartozkodó kóbor személyeket, hogy a város területét haladéktalanul hagyják el, ellenkező esetben a Munkástanács csavargásukért felelőségre vonja.

10. Felhívja a Munkástanács a város lakosságát, hogy a Munkástanács rendelkezéseit saját érdekében tartsa be, s egyben kéri a város lakosainak, minden becsületes magyar embernek a segítségét a feladatok megoldásához.

Sátoraljaújhely, 1956. október hó 26.

Munkástanács Végrehajtóbizottsága.

Nagy Imre elvtárs üzenete Borsod népéhez

A diósgyőri üzemek és a miskolci egyetem diákparlamentjének megbízásából Földvári elvtárs vezetésével NAGY IMRE elvtársnál járt küldöttség munkája eredményes volt. NAGY IMRE elvtárs a következőket üzenete Miskolc város és Borsod dolgozóinak, ifjúságának:

Nagy Imre elvtárs a követelések minden pontjával egyetért és vállalja annak végrehajtását. Ma reggelig új Kormányt alakít, ami a Hazafias Népfront kormánya lesz.

A Kormány személyi összetételénél a legmesszebbmenőkig figyelembe veszi a közvélemény kívánságát, követeléseit.

NAGY IMRE elvtárs az új kormány programjában ezeket a követeléseket bedolgozza és rövidesen az Országgyűlés elé terjeszti.

NAGY IMRE elvtársnak volt egy olyan megjegyzése, hogy e program egyes szempontjait rövid időn belül túl is lehet teljesíteni.

NAGY IMRE elvtárs köszöni a miskolci munkások, s a megye dolgozó parasztjainak bizalmát; ez erőt ad neki a munkához.

A következőket kéri Miskolc és a megye dolgozóitól, kommunistáitól és pártonkívülieitől Segítsék és támogassák őt a kormányprogram végrehajtásában, amely teljes mértékben megfelel a diósgyőriek követelésének.

NAGY IMRE elvtárs üzeni, hogy

induljon meg mindenütt a termelő munka, mert a Kormánynak az életszínvonal emeléséhez szükséges intézkedésekhez termelésre és ismét termelésre van szükség. Ez legyen elsősorban a Kormányt támogató lépése a miskolciaknak és borsodiaknak.

NAGY IMRE elvtárs meg van arról győződve, hogy ezt a segítséget és támogatást megkapja a miskolciaktól, a borsodiaktól.

NAGY IMRE elvtárs kijelentette, hogy büszkék lehetnek arra, hogy komolyabb rendzavarásra Miskolcon és a megyében nem került sor. Azt kéri végezetül, biztossítsák a miskolciak és a borsodiak, hogy erre a jövőben sem kerüljön sor.

Budapest, 1956. október 25.

**A Nagy Imre elvtársnál járt
küldöttség résztvevői:**

Katona Katalin

1956 tanyán

Katona Katalin nyugdíjas jászberényi pályázónk Tradíció Pályázatunk rendszeres, eredményes résztvevője. Jelen dolgozata alapvetően forrásközlés, de nem az adatközlők szószerinti emlékeit, adatait adja közre, hanem azok szerkesztett változatát. A Szerző ezt azzal indokolja, hogy a gyűjtés helyszínén 1956 őszén nem történt olyan rendkívüli esemény, amely komoly történelmi figyelemre lenne érdemes, továbbá, hogy az adatközlők nagy részénél az emlékek összemosódtak, keveredtek más történelmi eseményekkel (II. világháború), emlékeik igen szórványosak, ellentmondásosak.

A dolgozat a Jászberény környéki tanyák (Újerdő, Tötevény) népének emlékeit, reflexióit gyűjtötte össze az 1956-os eseményekről. Témakörei: az 1956-ban gyermekek (óvodások, általános iskolai tanulók), a középiskolások és a sorköteles katonák emlékei, disszidensek történetei, élet az állami gazdaságban, gyűjtés a pestieknek, félelmek, tiltakozások, megtorlások.

A Szerző a közölt, szerkesztett visszaemlékezések elemzésére, értelmezésére nem vállalkozott, noha abban komoly folklorisztikai, társadalomnéprajzi tanulságok feltárására kínálkozott volna alkalom. Néhány figyelemre méltó megjegyzést azonban fűzött a visszaemlékezésekhez, amelyek jelzi problémaérzékenységét.

Bevezetőmben szeretném jelezni, hogy folklorisztikai szempontokból milyen lehetőségeket ad a gyűjtött anyag.

Rendkívül érdekes lenne az emlékek összemosódásának vizsgálata: milyen motívumok, történetek, személyek jelennek meg különböző történelmi események kapcsán, a valós történelmi időtől elszakítva, ezeknek mi az oka.

Fontos lenne azt is jobban körüljárni, mi az oka az adatközlői elzárkózásnak („nem emlékszem semmire”, „én már senkinek semmit nem nyilatkozom”).

Végül azt gondolom, az egyik legfontosabb, legizgalmasabb mentalitástörténelmi, népi történelemszemléleti kérdéskör, amely komoly folklorisztikai tanulságokat sejtet az, amiről a Szerző a dolgozat végén így ír: adatközlőinek, akihez nagy reményeket fűzött értelmességük, világos észjárásuk miatt, vajon „átmosták az agyukat?”. Igen izgalmas lenne megérteni, hogy miért nyilatkoznak a 2010-es években '56-tal kapcsolatban olyanokat, amely a jelenlegi történelmi kánontól szögesen különbözik.

(Vasvári Zoltán)

Jászberény külterületén (Újerdő-Tötevény) 1956 őszén nem történt olyan rendkívüli esemény, aminek a történelemkönyv lapjaira feltétlen oda kellene kerülni.

Az itt lakók élték a mindennapi életüket, végezték a paraszti munkákat, miközben figyelték a városi és az országos eseményeket. A II. világháború alatti zsidóüldözésig a lakosság többsége a zsidó szőlőtelepekre járt napszámba dolgozni. Voltak nem zsidó telepek is, és néhány hold földet művelő magángazdák. A holokauszt érzékenyen érintette az itt élőket. A '45-ös földosztással néhány család földhöz jutott. 1949-ben megalakult az Állami Gazdaság, a szomszéd tanyavilágban pedig a termelészövetkezet. Akinek a földje beleesett a gazdaság vagy a téesz területébe, de ő nem akart ide lépni, az csereföldet kapott. Hamarosan bekövetkezett a kuláküldözés. A kulákok sanyargatása, a besúgások, a feljelentések, a verések megváltoztatták az emberi kapcsolatokat. A szegény és gazdagabb családok többsége félt és gyanakvó lett. Mindenbe bele lehetett kötni, aztán jött a szigorú büntetés. A front a tanyán sok családot megszorított, ők nem örültek az oroszoknak.

Az itt lakók 1956. október 23-án a rádióból értesültek, hogy Pesten baj van. A városról a tanyára jövőket kíváncsian kérdezték: mit láttál, mit hallottál? Az egyik családnál szüret után még a tanyán vendégeskedtek néhány napig a pesti rokonok. Amikor megtudták a rádióból, hogy Pesten már lőnek, még tovább maradtak. A jászberényi, városi szovjet emlékmű ledöntése jelezte, hogy valami nagy baj lesz. Szerencsére vér nem folyt. Néhány tanyasi ember is látta a szobordöntést, mert éppen valami dolga volt a városban. Jó volt a kapcsolat az itt állomásozó orosz egységek és a város lakói között.

Egykor a tanyán élt embereket kérdeztem meg ezekről a napokról, hogy milyen emlékeik vannak.

Az 1950 után születettek többsége semmit sem hallott a szüleiktől '56-ról. Esetleg II. világháborús emléktöredékeket mondtak, vagy a tanulmányaikból valami ellenforradalmat emlegettek.

Az idős emberek emlékezetében is a háború és '56 időnként összemosódik. Ha a Főtemplom tornyának lelövését vagy a Bíró tanyai tüzet említik, akkor már jó „adatközlőnek” számítanak.

Óvodások és iskolás gyerekek

Adatközlőim közül az egyik kisgyerekként nagy érdeklődéssel figyelte a Szelei úton, a Farmosról Jászberény irányába vonuló tankokat. Egy másik gyerek a nagyon alacsonyan szálló repülőgép zúgására figyelt. A tanyájuk és a szomszéd tanya közé ért gépből a röpcédulákat szóró ember kezét is látta.

Akik ekkor általános iskolások voltak, a gyerekek leleményességével figyeltek minden változásra. Voltak, akik találtak alumíniumfóliával bevont csíkokat, amit a repülőkről dobtak le a rádióhullámok zavarása céljából. Szinte minden gyerek szeretett volna ilyet találni. A szülői tiltás ellenére is a „fényes papírnak” értéke volt a „cserebere piacon”. A szaloncukor „ezüst” papírját a szülő is gondosan kisimította, és a könyv lapjai között őrizgette a következő

karácsonyig. A házilag készített szaloncukor, aszalt szilva, dió becsomagolására kiváló anyag volt. A sérült fóliából a gyerekek „ezüstoffogát” csináltak maguknak. Ettől féltették a szülők a gyerekeket. Szerencsére a ledobott csíkok erre nem voltak alkalmasak.

Az egyik iskolás talált egy szál ceruzát. Ennek hossza, festése, keresztmetszete eltért az akkor forgalomban lévőkétől. A tanítók is felhívták a gyerekek figyelmét, hogy a határban eldobott tárgyakat ne szedjék fel.

A hajtai templomhoz közel egy tank nekiment az út mentére a selyemhernyó-tenyésztés szorgalmazásának idején ültetett eperfának. A tanknak valami lánc elszakadt, és irányíthatatlanná vált.

A Bíró tanyai tűz idején este a közeli tanyák udvarán nappali világosságnak örülhettek a kisiskolások. Szülői (anyai) felügyelettel késő estig az udvaron játszhattak, közben figyelték a tűz terjedésének irányát.

Ezekben a napokban egy idegen kerékpárost megrohant egy tanyából kiszabadult kutya. Az ember elővett egy fegyvert (pisztolyt) és rálőtt a kutyára. A lövés nem talált. A második lövésnél nem működött a fegyver. Aztán fegyvert cserélt. A kutya megsérült. Az ott lakó gyerekeknek pedig azt mondta: „Ha még egyszer kirohan a kutya, akkor titeket is lelőlek”. A gyerekeket váratlanul érintette a dolog, és nagyon megijedtek.

A tanyáról nem sok diák ment továbbtanulni

A Tanítóképző kollégiumából egy hétre hazaküldték a diákokat. Így aztán ezek a diákok is éltek a tanyasi emberek mindennapjait a szülői háznál, a tanyán. Voltak képzős diákok, akik ezekben a napokban felmentek Pestre. A Pesten tanuló diákok közül néhányan leutaztak Jászberénybe.

A Tanítóképző egykori gimnazista lányának emléke: „Láttuk a felnőttek utcán, és az iskolába jövés-menését. Tanáraink arra kértek, hogy amilyen gyorsan csak tudunk, menjünk haza. Buszjárat nem volt, és én gyalog indultam el. Közben nagy robajt, zajt hallottunk a városközpontból. Ekkor döntötték le a szovjet emlékművet. Tanítási szünetet rendeltek el.”

A szovjet emlékmű ledöntése 1956. október 27-én

A gimnázium tanulóinak kivonulása

A fiúgimnázium tanulóit szervezeten vezényelték ki a szobordöntéshez. Voltak diákok, akiket beszerveztek fegyveres szolgálatra. Köztük volt egy tanyasi fiú is. Ő a társaival a vasútállomásra került. Nekik valami gabonát kellett őrizni.

A Szelei út mentén az egyik tanyába ezekben a napokban betért két pesti fiú és egy lány. Miután látták, hogy gumiskocsi áll az udvaron, azt kérték, hogy a gazda vigye őket Farnosra a pesti vonathoz. A tanyában éppen disznóvágás volt. A fontos munkára való tekintettel a gazda nem vállalta a fuvarát. A diákok illetlen szavakat mondva távoztak.

Varrónőnek tanult az egyik tanyasi lány. Naponta kerékpárral járt több mint tíz kilométerről. A műhelyből délután négy órakor engedték el. A Zagyva Csók utcai hídját két fegyveres katona őrizte. Igaz, hogy nem szóltak hozzá, de ő úgy megijedt, hogy abban a tanévben megszakította tanulmányait.

A sorköteles katonák

Az egyik katona a szovjet határhoz közel töltötte a katonaidejét. Elmondása szerint az egyik nap reggel kimentek gyakorlatra a laktanyán kívülre. Útközben rengeteg tankot láttak. A határtól befelé jövők csöve felfelé állt. A kifelé menőké le volt engedve. Mire ők visszatértek a laktanyába, akkorra az oroszok elfoglalták azt. A feletteseik azt mondták nekik, hogy menjenek haza vagy Pestre. Többnyire gyalog mentek Miskolcig. Az állomáson is nagy volt a fejetlenség.

Szerencsére az egyik társa mozdonyvezető volt. Fogtak egy mozdonyt, és elindultak haza. Ő Hatvanban leszállt, és gyalog jött Jászberényig. Tavasszal letöltötte a még hátralévő katonaidejét.

Néhány évvel ezelőtt mesélte egy idevalósi egykori katona, hogy ő Pesten, nem a maga jószántából, ekkor ávós volt. A város utcáin borzalmas látványban volt része. Neki is löni kellett, mert ha nem, akkor őt lövik. Csak az adta meg a lelki nyugalmát, hogy embert nem lőtt le, és élve megúszta.

Egy másik sorköteles katona így emlékszik vissza: „Összehívtak bennünket az ebédlőbe, ahová bejött három orosz katona és egy civil. Határidőt adtak, hogy adja le mindenki a fegyverét és a nagy harci eszközök zárszerkezetét, mert így nem lesz bántódásunk. A megadott időre az ebédlőben halomban volt minden. A következő napokban a téren a rádióból Nagy Imre beszédét hallgattuk. Nemsokára kaptunk egy hét szabadságot. Visszafelé menet összeverődtünk azokkal, akikkel együtt voltunk szabadságon. Mire a vasútállomásra értünk, jól berúgtunk. Hogy a vonat nem jött-e, vagy éppen már elment, mi úgy döntöttünk, hogy hazamegyünk. Semmi felelősségre vonás nem történt, amiért késve értünk a laktanyába. Nagy volt a fejetlenség. Aztán még két laktanya lakója lettem, meg a határnál is szolgáltam. 1957 őszén szereltem le.”

Akinek esküvője volt

A Főtemplom tornyának lelövése után mi esküdtünk elsőnek. Rom, üszök, füstszag stb. fogadott a templomnál. A szertartás alatt az oltárnál a vőlegény fülébe súgta egy ott álló hozzátartozó, hogy fegyveres orosz katonák állnak az ajtónál. Szerencsére nem történt semmi probléma, de mindannyian megijedtünk, hogy lelőnek bennünket.

A kézfogót akkor tartottuk, mikor a Bíró tanyán a tüzeset volt. Két magyar, fegyver nélküli katona betévedt a mulatozó tanyába. Vacsorát kértek. A háziak közül volt, aki nem értett egyet a szűrűjasok megvendégelésével. Aztán csak asztalhoz, főhelyre ültették őket. Amikor megvacsoráztak, igen jó hangulatban, összekarolva a többi vendéggel daloltak. Valaki észrevette, hogy az egyik katona kabátjának bélésébe fegyver (pisztoly) van bevarrva. Hamarosan vége lett a jó hangulatnak. Feloszlott a mulatozó társaság. A Bíró-tanyai tűz fényét látva, a lépteket gyorsítva tért otthonába minden meghívott család.

Lánytestvérem esküvőjére szabadságot kaptam a honvédségtől. Tekintettel a jászberényi eseményekre, a szertartás nem a városon történt.

Disszidálók

Az egyik sorköteles katona kalandvágyból átszökött a határon, és Amerikában családot alapított. Mára a család minden tagja meghalt. A magyarországi rokonok nem nyilatkoznak rokonuk döntéséről, sorsáról.

A másik fiatal inkább a családi problémák miatt indult „világnak”. A határon vagy elfogták, vagy meggondolta magát. Börtönbüntetést kapott ezért a tetteért. A rendszerváltás után állítólag mint '56-os nyugdíj-kiegészítést kapott. Nem él már. Rokonsága nem nyilatkozik.

1956. december 23-án hagyta el az országot egy másik tanyai fiatalember. Elmondása szerint kalandvágyból indult el. A határnál látták az öröket, de nem szólt hozzájuk senki. Egymástól függetlenül ment mindenki. Gyűjtőtáborba irányították. Néhány magyar csúnyán viselkedett itt. Innét minél hamarabb tovább akart menni. Kapóra jött, hogy angolok bányamunkára kerestek embereket. Rögtön jelentkezett. Mielőtt munkába állt volna, a tengerparton időztek. Ezek csodálatos napok voltak számára. Végül nem a bányában dolgozott, mert jobb kereseti lehetőséget talált. Végig fizikai munkát végzett. Most jó nyugdíja van. Nem alapított családot. Magyarországi családtagjaival, míg azok éltek, tartotta a kapcsolatot (levél, csomag). A rendszerváltozás óta majdnem minden télen hazalátogat, többnyire az ismerősökhöz, mivel a rokonság „elfogyott”. Hazaköltözhetne, de már Angliát érzi otthonának, a magyarok megmaradtak „honfitársaknak”.

Élet az Állami Gazdaságban

Voltak, akik nem igazán örültek az állami gazdaság létrehozásának. A „miénk a föld, miénk a vagyon” szemlélet hevében ezekben a napokban elzavarták az igazgatót. Az igazgató meghagyta, hogy bármit elvihetnek, csak vér ne folyjon. A dolgozók egy kis csoportja követelte a pince kinyitását. A pincemester jobbnak látta, ha az egyik pinceágba beengedi az elégedetlenkedőket. Azok aztán jól berúgtak, és lenyugodva hazatámolyogtak. Néhány napig nyitva állt a pince azok előtt, akik bort akartak inni. Borgózós fejel érezték, hogy övék a gazdaság, így aztán helyreállt a nyugalom. Az igazgató is visszajött, és még sokáig működött a gazdaság.

Vagyonvédelem megszervezése

Erek-közben (Pest megye, Nagykátai járás) élt egy olyan család, akiktől az itt lakók féltették a Kovács-boltot. A bolt folyamatosan szolgálta a lakosságot. A tanyáról katonaviselt emberek a rendőrségtől kértek fegyvert a középületek (a bolt, az iskola, a gazdaság, a Kör) védelmére. Három férfi kapott is fegyvert. A Hajtai Kör közelében lakók is úgy döntöttek, hogy ők is kérnek fegyvert a megyehatárnál lévő híd, a Kör, a tejsarnok és a boltjuk őrzésére. Az engedélyt megkapták, de mire mehettek volna érte, akkorra bejöttek az oroszok, és minden megváltozott.

A lakosok ejtőernyőt láttak leereszkedni. Szóltak az egyik fegyveres őrnek, aki megkereste a helyszínt, ahol egy meteorológiai dobozt talált, és bevitte leadni a városba.

Az egyik pedagóguslakással ellátott iskolába késő este bezörgettek, hogy nyissák ki, mert fegyvereket akarnak lepakolni. A tanító, látva a fegyvereseket, kinyitotta az iskolát. Másnap teherautón leventekorú fiatalok jöttek a fegyverekért. A tanítónak is felajánlottak egy fegyvert, de ő nem fogadta el.

A másik tanyai iskola tanítója, aki megjárta a II. világháborút, a hadifogságot is, a fiatalokat, a hőzöngőket óvta attól, hogy forró fejjel menjenek bármilyen megmozdulásra. „Várjatok még, hadd rendeződjenek az események” – mondogatta.

A Szelei út mentén működő Piffkó-vegyesbolt ablakát (kirakatát) pokróccal fedték be, mert féltek a fosztogatóktól. Az üzlet közvetlenül a kövesút mellett volt.

Gyűjtés a pestieknek

Csepel teherautóval járták a dűlőutakat gyűjtés céljából. A gazdagabb családok padlása jól le volt „söpörve”. A szegény családoké meg majdnem üres volt. Ha adakozásról van szó, mindig a szegények szíve nyílik meg jobban. Volt, akinek a rokona Pesten lakott. Az azért adakozott, hogy hátha jut az adományokból a rokonának, mert ő nem tudja másként segíteni. A lakosok krumplit, lisztet, búzát, babot, bort, tojást, almát, aszalt szilvát, lekvárt, tyúkot, esetleg disznóportékát (zsírt, szalonnát) tudtak adni. A teherautón, mire ideértek, már volt egy birge is.

Lovaskocsival is jártak kéregetni. Ez azért volt emlékezetes, mert az egyik istálló vackáról (ágy) eltűnt az egykor még cselédként szolgáló gazda subája, amit még akkor kapott. Amikor a gazda ezt észrevette, utánament a lovaskocsinak. Egy kis dulakodás után sikerült visszaszerezni a takaróját, a subát.

Az egyik tanyába estefelé érkeztek a kéregetők. Volt köztük egy várandós nő is. Megkérték a háziakat, hogy a gyűjtött lisztből főzzenek nekik nokedlit. A háziak ma is emlegetik, hogy milyen fekete színű nokedli készült abból a lisztből.

A Bíró tanyán égett a szalmakazal

Az Állami Gazdaságnak egyik tanyaközpontja volt az egykori Bíró Kálmán tehető gazda birtoka. Ekkor még a szőlőgazdaság foglalkozott állattartással, takarmánynövények termesztésével is.

Máig sem derült ki, hogy ki gyújtotta fel a szalmát. A tűznek több kilométerre ellátszott a fénye, ahogy beesteledett. A szomszédok lapáttal, villával, kapával mentek tüzet oltani. Másokat katonák hajtottak. A kazalnak közelébe se lehetett menni, mert olyan nagy volt a hőszugárzás. Mivel olyan zavaros napok voltak, a tűzoltóknak se szóltak, csak a gazdaság vezetőit értesítették. A közelben lévő szárkupába pattant szikra okozta tüzet meg tudták fékezni. A szalmakazal környékén a földet villával, kapával lazították, hogy az esetleges lángnyalábok ne terjedjenek tova a föld színén. Az egyik tanyába egy fegyveres katona azzal ment be, hogy a családfő gyújtotta fel a kazlat. A sokgyerekes családnál az anya vacsorára kalácsot sütött a kemencében. A katona a kemence elé állította a család minden tagját, és úgy vallatta a családfőt. Az anya azt kérte, hogy hadd nézzen be a kalácsra, nehogy megégjen a család vacsorája. A katona ezt nem engedte, majd a családfőt kihajtotta az udvarra a gémeskúthoz. A család attól félt, hogy lelövi az apát, ha nem ismeri el a gyújtogatást. A tanyában tovább kutatva a kiskonyhában egy közel lakó ittas, alvó embert talált a katona. Senkinek nem esett bántódása, azonkívül, hogy halálra rémült

mindenki. A tűz közelében egy idegent sikerült lefegyverezni. Reggel jelentették a rendőrségnek, akit elvittek. Állítólag börtönből szabadult embert fogtak el.

„Bizonytalan, mint lámpaoltás után a kutya vacsorája”

Kevés családban volt még ekkor rádió. A Szabad Európa Rádió adását félve hallgatta mindenki. A legbiztonságosabb idő az volt, amikor a kutya a legéberebb volt.

A sertések moslékolása után a kutya birtokba vehette a vályút, azaz kinyalhatta. Ez volt a vacsorája. Majd a kutya az ajtó elé állt, és várta a gazdától azt a kis kenyérhéját, amit kidobtak neki. Ez az idő volt a legalkalmasabb a rádióhallgatásra. Ilyenkor aztán recsegett, zúgott, ropogott a rádió, mert mindig zavarták az adást.

Élt itt a két világháború között egy Budapestről leköltözött 1919-es kommunista. Mindenki tisztelettel szerette. A vallásos tanyai emberek mindig tartottak tőle az ideológiai különbözőség miatt. A közelben megalakult téesz-nek nagy szervezője, lelkes tagja volt. Naponta gyalog vitte a vállára tett szerszámot, aminek a nyelén ott lógott az ennivalót tartalmazó fosztásszatyor, aminek az oldalán nagy ötágú, vörösre festett csillag jelezte a gazdájának hovatarozását. '56 őszén az egészsége megrendült, betegeskedett. A számára megbízható embereket megkérte, hogy hallgassák a Szabad Európa Rádiót, és számoljanak be neki a hírekről. Amikor már nem érezte magát biztonságban, elutazott egy távoli rokonához.

„Fut, mint a piroshasú nyúl”

Az '50-es években a vallásos szomszédok esténként még összejöttek imádkozni (Szent család-járás, lourdes-i, keresztút), majd beszélgettek. Ide kommunista érzelmű szomszéd soha nem ment. „Félt az Istentől” – mondták.

A templombúcsú előtt a rendőrségtől engedélyt kellett kérni, hogy énekelve az Oltáriszentséget körbe lehessen vinni a templom körül. Még kíváncsiságból sem jöttek ide a vallásellenes emberek. „Futottak az Isten elől”.

A vallásos emberek ünnepnek tartották a vasárnapot. A nem vallásosak ezen a napon dolgoztak a legjobban, a leglátványosabban (pl. mosás, meszelés, fogatos munkák).

Néma tiltakozás

'56 után még élesebben elváltak a rendszert csak kényszerűségből támogatók és a szocializmust híven építők.

A kislányok hajából (hajfonat végére kötött szalag, a fejtetőn „hurka” formára csatolt haj mellé helyezett masni) a piros színű szalag eltűnt. Az anyák nem öltöztették piros szoknyába, köténybe, szandálba lányukat. Kivételt képezett a menyecskeruha (piros alapon fehér pöttyös), vagy a munkába használt ugyanilyen kendő.

A homoki Kör épületét megkapták a munkásörök. Évente több alkalommal megjelentek, olykor néhány napra is. Semmilyen összeütközés az itt lakókkal nem volt, de nagyon tartott a lakosság mindig a fegyveres emberektől.

Megtorlások

A megtorlást az a gimnazista fiú sem kerülte el, aki fegyvert fogott. Többször behívták kihallgatásra. Megfelelő testhelyzetben lefogták a fejét, és vallatás közben verték. Az egyik alkalommal kiszabadult a leszorításból, és teljes erővel nekiment a vallatójának. Ezért újabb megtorlást kapott. Kizárták az ország összes gimnáziumából, '56-os múltja miatt később hívták be katonának, mint a kortársait. Munkahelyet nem talált. A szülői háznál többnyire mezőgazdasági munkát tudott csak végezni. Később semmilyen politikai életben nem kívánt részt venni. Nem élt az '56-osoknak adható anyagi juttatással sem.

A Gazdaságban az egyik munkamegbeszélésen egy dolgozó elmondta a véleményét, ami az októberi események után bosszút váltott ki néhány személyből. A sértett dolgozók közül páran szőlőkarókkal „felfegyverkezve” elindultak sérelmüket orvosolni. Szerencsére időben tudta értesíteni egy dolgozó azt, aki el merete mondani véleményét a vezetésről. Ő időben elhagyta lakását, így a bosszúállás nem történt meg. Ennek a dolgozónak különben is szándéka volt elköltözni a Gazdaság területéről. Ezek a napok felgyorsították a szándékát.

A tanyán az egyik fegyveres őrről valaki azt tételezte fel, hogy nem adta le a fegyverét. Házkutatást tartottak a tanyán. A hatóság emberei átkutatták az épületeket, de nem találtak semmit. Odamentek a szénakazalhoz, amiből rögtön kihúztak egy fegyvert. Ezután jött az alapos megtorlás.

Néhányan úgy gondolták, hogy a tanyán végzett élelmiszergyűjtést a disszidensek saját céljaikra akarták fordítani.

Ilyenek voltak az én adatközlőim

Tíz évvel ezelőtt kezdtem a helytörténeti ismereteket lejegyezni. Könnyű dolgom volt. Itt nőttem fel. Egymástól függetlenül bármilyen esetet kettőnél több ember ugyanúgy mondott el. Mindez addig tartott, míg a tötevényi I. világháborús emlékmű állításának körülményeiről nem érdeklődtem. A megkérdezett idős emberek nem akartak nyilatkozni. '56-tal kapcsolatban még rosszabb helyzetbe kerültem. Az első ember, akit megszólítottam, így kezdte: „Tudom, hogy volt. Az egyik ismerősöm levert egy fontos táblát ezekben a napokban. Meg is kapta érte a *jutalmat*”. Rendszerváltás után nyugdíjkiegészítést kapott az '56-os dolgaiért. Ha változik a rendszer, akkor majd visszacsinálnak mindent? Nem szabad a politikával foglalkozni! Könnyen bajba kerülhet az ember.

Egy régi, nagyon sokat segítő, jó adatközlő idős házaspárt is felkerestem. Megegyeztünk, hogy majd még egyszer meglátogatom őket. A második látogatáskor azzal fogadtak, hogy amit előzőleg mondtak, azt ne írjam le, ők nem tudnak az egésztől semmit, nem is emlékeznek semmire. Van nekik elég bajuk (öregség, betegség), nem hiányzik nekik, hogy még több bajuk legyen.

A város egyik köztisztviselője álló, egykor a tanyáról a városi eseményekbe bekerült fiatalját is felkértem adatközlőnek. Meg is ígérte, hogy segít. Amikor újra találkoztunk, azt mondta: ő már senkinek semmit nem nyilatkozik. Felkereste két férfit, hogy emlékezzen a városi eseményekre. Most ezek őt feljelijeltették.

Nem találtam két olyan embert, aki egy esetről ugyanazt mondta volna, kivétel: „nem emlékszem semmire”.

A tanyavilágban a néhány száz méter nem távolság. Most egymás tetteiről sem akarnak tudni.

Néhány évvel ezelőtt találtam két idős embert, akikhez nagy reményt fűztem. Vágott az agyuk, mint a borotva. Teljesen nyomon voltak. Öröm volt velük beszélgetni a háború előtti dolgokról. Igencsak nagyot néztem, amikor a tanyavilágon átvonult frontról érdeklődtem. Az egyik így beszélt: „Mindent az oroszoknak köszönhetünk. Ők felszabadítottak mindenkit, építették az országot, a gyárakat, az utakat, a vasutat, az iskolákat, nélkülük nem tudtuk volna a szocializmust felépíteni. Nem romboltak azok semmit, nem bántottak senkit. Védtek az országot.”

A másik ember így beszélt: „A németek tönkretették az országot. Rommá lőtték hazánkat. Meggyalázták az asszonyokat. Mindent kivettek az országból.” Ő az oroszokról semmit nem beszélt, csak a németeket okolta mindenért. Arról sem tudott, hogy a környezetében hány civil áldozat lett az oroszok fegyverétől. Ilyenről nem hallott semmit. Szerinte a háború olyan, hogy sokan meghalnak.

Mi történhetett ezzel a két férfival? Valamikor, valahol „átmosták az agyukat”? Hatvan, hetven év után is „tudják jól”, hogy mit kell mondani? Nem tartom hitelesnek ezeket a megnyilvánulásokat, mert itt sok apró dolog az örök némaságba temetkezett. Ezért nem tüntetem fel az adatközlők nevét.

Zeleiné Várhalmi Edit

Lángvörös a zászló, lengeti a szellő (részletek)

Forradalmi, mozgalmi dalok, versek

Kik terjesztették?

A forradalmi dalokat (amiket itt a pályázatomban versek formájában láthatunk) legtöbbször a népnevelők terjesztették. Ők voltak azok, akik a nép között jártak, közöttük éltek, és munkájukból kifolyólag megismertették a dolgozó embereket, a diákokat ezekkel a dalokkal. A jeles ünnepekre műsoranyaggal látták el az iskolákat, a munkahelyeket és a Tanácsházákat. Ezen műsorfüzetek segítségével állították össze a kijelölt személyek a jeles ünnepek, események műsorait. De ezek a dalok buzdítottak a munkában a népet, a diákokat az iskolában és erősítette az összetartozás érzését. A népnevelők továbbképzéseken tanulták meg azokat a dalokat, amiket a pártállam politikai célból a nép felé akart közvetíteni.

Kik a népnevelők, és mi a feladatuk?

A népnevelők, az 1940- es évektől kezdték el a tevékenységüket. Feladatuk a kommunikáció és az agitáció volt. Fontos szerepet tölthettek be, hiszen egyfajta kommunikációs csatornaként működtek a párt és a nép között. Minden alapszervezetben működött népnevelő csapat, így az MNDSZ-ben is. Tagjai ott voltak a munkahelyeken, sőt még az otthonokban is. A nép között jártak, dolgoztak, ezért látták a problémáikat, hallották a véleményeiket, ismerték még a családokat is. Ez a kommunikáció csatorna el–vissza működött. Egyrészt tájékoztatták a pártot a nép véleményéről, közhangulatáról, a kulákokról és egyéb pártellenes tevékenységről, másrészt a munkájukkal terjesztették, és ismertették a néppel a párt határozatait, követendő elveit és céljait. A népnevelőket politikai iskolákban és agitációs tanfolyamokon készítették fel, valamint Népnevelő füzetcskével, és egyéb kiadványokkal segítették a munkájukat.

A pártállam kiszolgálói voltak, akik a kommunista párt ideológiáját követve harcoltak a társadalmi különbségek ellen. Szóbeli agitációval próbálták meggyőzni a dolgozó és a szegénységben tengődő embereket arról, hogy a nyomor és a szegénység az előző rendszer elnyomó, kizsákmányoló tőkéseinek, kulákjainak bűne, akik ellen mindenkinek fel kell vennie a harcot, és el kell törölni a társadalmi egyenlőtlenséget. A népnevelők a politikai iskolában nem csak a kommunista párt példaértékű, követendő elveivel, valamint a párt újabb határozataival ismerkedtek meg, hanem az agitáció egy másik fontos eszközével, a mozgalmi dalokkal.

Honnan származik a pályázatomba benyújtott anyag?

Major Istvánné, leánykori néven Fiala Erika egykori óvónő szólt nekem, hogy az Ady Endre utca 20. szám alatti szülői házuk elkelt és ki kell pakolniuk belőle. Sok régi dolog halmozódott fel benne az évtizedek folyamán, és ha valaminek hasznát veszem, szívesen nekem adja. Itt akadtam rá, ezekre a dokumentumokra. Major Istvánné édesanyjának első férje Bölkei Béla volt, aki a II. Világháborúban odaveszett. Bölkei Béláné a háború után aktív tagja lett a Szocialista Pártnak, valamint a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének. Népművelő volt és aktívan részt vett a párt által szervezett gyűléseken, és oktatásokon. A dolgozók iskolájában elvégezte a ruha bolti eladó szakmát, és ebben a minőségében munkálkodott. Sajnos többet nem sikerült róla kiderítenem, mert a gyermeke Erika fél, és félti a gyermekét az esetleges politikai megtorlásoktól. Sajnos nálunk falun, ez a félelem még mindig jelen van.

Ugyan ebben a házban találtam rá, Major Rudolf írásaira is. Major Istvánnak, Erika férjének rokona volt, és Ő is a Szocialista Párt tagja volt, valamint népművelő. A kettőjük írásos emlékeiből szedtem össze ezeket a mozgalmi dalszövegeket.

Bölkei Béláné illetve Major Rudolf hagyatékában talált füzetek utolsó lapjain valamint a lapok között nagyon sok buzdító dal szövegére akadtam, amit saját kezűleg jegyeztek fel. Úgy gondolom, hogy jegyzeteket hallás alapján készítették, mert a fellelhető ismert dalokkal, versekkel összevetve, elhallásról árulkodó különbségeket is találtam. A pályázatba beadott mozgalmi dalok, versek egy része közismert, például az interneten is fellelhetőek, míg másik részükről nem találtam semmilyen információt az interneten kutatva.

Milyen elv alapján készítettem el a pályázatot?

A fellelt írásos anyagot kontroll alá vettem. Kíváncsi voltam, vajon mennyire ismertek az általam felkutatott szövegek. Az internet keresőjébe vagy a fellelt szöveg címét, vagy annak híján a versben lévő sorokat gépeltem be. Ezt követően kiderült, hogy a közösségi médiában ismert, vagy ismeretlen –e az adott vers vagy dal szövege.

A felkutatott anyagot a pályázatomban a fellelt állapotban megtalált szöveggel közöltem. Igaz, némiképp a helyesírásba belenyúltam, például ly helyett j-t írtam.

A szöveg fölött feltüntettem minden egyes versnél/dalnál, hogy az interneten megtaláltam-e a hasonló, vagy éppen, pontos szövegű párját, vagy sem. Akad olyan, ami ugyan az a vers/dal, csak némi változtatás van akár a címében, akár a szavakban, de van olyan is, amit nem találtam a közösségi hálón.

A szövegek a kutatásban talált eredeti formájukban vannak lejegyezve.

1.

1949. november 26-i MSZT Tájékoztató füzet első borítójáról származik.

Dzsambulú

A sztálini alkotmány

A nagy törvényről szól az énekem, a nagy Sztálin törvényét hirdetem,

a nagy törvényt, mely boldogságot ad, amelyből hit fakad, és ifjúság.

A nagy törvényt, mely életet fakaszt,

s vért pezsdít bennünk és dalos tavaszt, mely szikkadt pusztán áraszt dús vizet, mely munkáért
bőséggel fizet.

A nagy törvény, miből a hősi mell feszül, s mely épít, iskolát emel. Amely egyenlő testvéri joggal

ragyog szabad köztársaságokon. Fel, fel regösök! Büszke dalra hát! A nagy törvénynek

zengjétek dalát, s szöjjétek őt énekbe, dalba mind, ki milliókat lelkesít – Sztálin!

2.

Cím nélkül volt eredetileg lejegyezve, de utána kerestem az interneten: Zúgnak a traktorok a dal címe. Zeneszerző Székely Endre, dalszövegíró Raics István.

A kutatásban talált eredeti formájában jegyeztem le.

[Dús kalászung...]

Dús kalászung lengeti a selymes fürge szellők,

Dús táblák hirdetik, hogy jó a jobb jövő.

Zúgjak csak traktorok, szánts, arass te gép

Új élet hajnal fényére ébredt a boldog nép.

Nincs a földön szolga már, a jobbágy sorsnak vége,

Mert kezünkben most a sors, a munka, harc, s a béke.

Zúgjak csak... (refrén)

Zeng a dal és zúg a gép, az élet vígan árad.

Munka épít új hazát, és népet az új hazádnak.

Zúgjak... (refrén)

3.

Cím nélkül volt lejegyezve, és az internetes keresés sem hozott ki a szövegre találatot.

Béke anyja munka, érted harcolunk.

Boldog népnek ajkán, rólad zeng dalunk. Hej, fel ti dolgozók, jobb jövőt hozók,

Győzelemnek napja vár, hej

Fel te hős brigád, épül új világ, Béke, munka együtt jár.

4.

Petőfi Sándor Föltámadott a tenger című verse. A talált formában van lejegyezve.

A föltámadott a tenger

Föltámadott a tenger, a népek tengere ijesztve eget földet szilaj hullámokat vet, rémisztó ereje

Látjátok e táncot halljátok a zenét?

Akik még nem tudjátok, most megtanulhatjátok, hogyan mulat a nép.

Reng és süvölt a tenger hánykolódnak a hajók süllyednek a pokolba, az árbóc és vitorla megtörve, tépve lóg.

Tombold ki özönvíz magadat, mutasd mélységes medred.

S dobáld a fellegekre bősüült tajtékodat

Jegyezd vele az égre örök tanulságot, habár fölül a gálya, alól a víznek árja, azért a víz az úr.

5.

Ennek a szövegnek nem volt címe, az internetet böngészve sem találtam.

Kimegyek, kimegyek a folyóra. Oda látszik a rét, meg a róna

A hazám, a hazám ez a táj itt.

A mezőn de soká el-elállnék.

Te vagy ó, te vagy ó Szovjetország te vagy ó berek és honi síkság.

Hely a part de magas, meredek

Odalátszik a messzi berek. Sehol új gyönyörű haza nincs. Hol a szép gabonák tava ring.

Ami édesanyánk nevelőnk.

Ami hű ölelőn szeretünk.

6.

Ennek a szövegnek sem volt címe, és az interneten sem találtam.

Elmúlt a rabságunk van már szabadságunk.

Éljen a demokrácia. Vígan szánt a traktor a csoport földjében.

Kuláknak hull a könnye azért sír, mert megfordult a világ
nem lesz többé reakciós világ.

Pusztuljon az útból a kulák és fasiszta éljen a demokrácia

Burzsujs és kulák, meg a sok fasiszta egymás között csak azt súgja
ez a magyar világ lesz a mi végzetünk
meg a sok kommunista.

Hej, munkások megfordult a világ, nem lesz többé reakciós világ.

Pusztuljon az útból kulák és fasiszta éljen a demokrácia

7.

Cím nélkül szerepelt az a szöveg is, de az interneten Végtelen mező címen megtalálható. 1950–1953-as orosz népies dal az eredetije. Szövegíró Fischer Sándor, zeneszerző ismeretlen. A szöveget a kutatásban fellelt formában írtam le.

Puszta néma táj, rajta út se visz ott a hó mezőn, halt meg egy kocsis.

Nem volt vele más, csak egy jó barát néki adta át, végső óhaját.

Megbocsájsz, ha tán megbántottalak és temess el itt majd a hó alatt.

Menj apámhoz el, adj át mindenem és anyámat is üdvözlöttem.

Végső búcsú szóm asszonyomnak vidd adjad néki át a gyűrűt is.

Rólam mond csak ezt elrabolt a tél de a szerelemem majd a sírba elkísér

8.

Az interneten nem találtam ilyen szöveget.

Sarjad már az élet

Lángvörös a zászló, lengeti a szellő millió munkás, új munkára kél. Paraszt és proletár a sorba beáll, messze viszi énekünk a szél

refrén: föld, kenyér a jelszavunk szabadságért harcolunk
az élen halad a kommunista párt elvtárs jöjj hát a vörös zászló alá, új világot épít a munkássereg
s ha nehéz is a küzdelem miénk lesz a győzelem,
mert értünk harcol a kommunista párt

Gyári sípok búgnak, ekék földet túrnak dübörög a mozdony, zakatol a gép kattog a távíró, zúg a dinamó önmagáért dolgozik a nép

Refrén:

Sarjad már az élet, újjá épül mindenem megmutatja mit tud, most a proletár. Épül az új haza, a munkás otthona millióknak boldog dala száll.

Refrén

9.

Találtam ilyet az interneten, sőt a címe is ez volt, de a feljegyzett szöveget eredeti, a kutatáskor fellelt formájában írom le.

A csillagok csillaga

Sose hull le a vörös csillag.

Nap, Hold, Vénusz lehullott régen.

S ő följön a keleti égen.

Sose vörös a hulló csillag, rózsás, lila, zöld, kék vagy sápadt.

Szeszélye az égi világnak.

csillag hullj, hullj rogyásig. Ezer eséssel, ezer jajjal.

Egy csillagból is jöhet hajnal.

Vörös csillag ragyogj, és trónolj.

Mióta ember néz az égre, vörös csillag volt a reménysége.

10.

Ady Endre verse ez a buzdító vers, ami egyben ének, meg is lett zenésítve. A kutatásban fellelt eredeti formájában írtam le.

Fölszállott a páva

Fölszállott a páva, a vármegye házra, sok szegény legénynek szabadulására.

Kényes, büszke pávák, napszedítő tollak másképpen lesz holnap, másképpen lesz végre.

Új harcok, új szemek kacagnak az égre új szelek nyögtetik, az ős magyar fákat.

Várjuk már várjuk, az új magyar csodákat vagy bolondok vagyunk, s elveszünk egy szálíg.

Vagy az mi hitünk valóságra válik.

Új lángol új hitek, új kohók új szentek vagy vagytok vagy ismét, semmi ködbe mentek,
vagy láng csap ódon vad vármegye házra.

Vagy itt ül a lelkünk tovább leigázva, vagy lesz új értelmük a magyar igéknek vagy marad a régiben a bús magyar élet.

Fölszállott a páva, a vármegye házra sok szegény legénynek szabadulására.

11.

Ady Endre versének szövege, mint buzdító vers/dal. A kutatásban fellelt formában írtam le.

Az én magyarságom

Az én magyarságom mindennél keserűbb, mindennél igazabb.

Az én magyarságom véres és fekete, véres és szomorú

Az én magyarságom büszke felleg büszke nagy

Az én magyarságom nincs ilyen átkozott nincs ilyen igazi.

12.

Ennek a szövegnek nem volt címe, csak annyi, hogy Dal. Az interneten kutatva nem találtam ilyen szövegű dalt. Az eredeti fellelt szöveggel írtam le.

Dal

Testvér, ha velünk kiállasz, a zászlónk vörös mint a láng.

Csak együtt lesz szép a halálunk, csak együtt lesz győztes a nép.

Hogyha közénk csap a kartács, a húsunkat marja szét a testvért vesz vállra ha elvtárs és csókkal

borítja sebét

Hogyha halálos lesz harcod, a szívedet járja golyó,

A zászló takarja be arcod, a vér nem lobogó

a zászló takarja be arcod a vér színű szent lobogó.

13.

Ennek a szövegnek, szintén csak Dal volt a címe, és nem találtam ilyen szöveget az interneten. A talált formájában jegyeztem le.

Dal

Ránk tört a vész fergeteg vad haragja rajtunk a pokol minden gonosz átka már.
Végső csatánknak most kel fel a nap ki tudja mit hoz a sors, milyen este vár.
De mi mégis büszke arccal nézünk előre, horjuk a munkások vörös zászlaját.
Vélünk a föld szenvedő rabszolga népe, vélünk vív ki majd szabad, jobb hazát

Refrén: Előre utolsó halálos csatára elvtársak előre most győzni kell.
Fel a barikádra fel az osztályharcra munkások rohamát semmi sem tartsa fel.

Burzsuj a munkást ha éhen halasztja
ne tűrjük mi ezt tovább, már nem alkuszunk lássa fiú, hogyan hal meg az apja,
éljen a bosszújában tovább haragunk.
Az eszmében meghalni dicsőség győzelmi énekké lesz a nevünk.
A nép riadóra ha emeli az öklét a nép boldog hála imája leszünk.

Refrén:

14.

Ennek a szövegnek, csak egy versszakát találtam az interneten, aminek a címe ott Munkásoké a jövő. Zeneszerző Szabó Ferenc, Szövegíró Raics Istvánné. A kutatásban fellelt formában írtam le.

Már termelnek újra a gyárak

Már termelnek újra a gyárak a gépben feszít az erő.

Zengjük milliónyi barátunk,

a munkásoké a jövő, a munkásoké a jövő.

Az otthon ma már újra otthon.

Az élet a romból kinő.

És hirdetjük túl minden rosszon.

A munkásoké a jövő, A munkásoké a jövő.

A tett töltse be most a lelket. Pihenni ma még nincs idő. Új országot épít a nemzet.

Hol a munkásoké a jövő, hol munkásoké a jövő.

15.

Ennek a dalnak nem találtam az interneten a szövegét. Címe nincs, csak annyi, hogy

Dal.

Dal

Temetés lesz máma, a nagy Oroszországban,

vajon kit temetnek, vajon ki lesz árva.

Egy magyar katonát kísérnek nagy búsan, utolsó útjára, nagy Oroszországban.

Mikor zuhog a föld a sátor lapunkra, csak egy búcsú szót is hallanék a sírban, csak egy jó

pajtásom kísér ki nagy búsan,

utolsó utamra nagy Oroszországban.

Írjátok meg pajtás az édesanyámnak, hazamenetelét ne várja fiának.

Az a szőke asszony sem várjon hiába, kint nyugszik a párja nagy Oroszországban.

Nincs ott harang zúgás, csak egy ágyú dörgés, egy magyar bakának, ilyen a temetés.

Az Isten áldjon, jó pajtás titeket,

ha majd szép hazámban újra visszatértek.

16.

A dal címe Béke induló. Az interneten keresve, megtaláltam a szöveget, de ott a címe, Drága föld. Szövegírók Raics István és Iszaak Dunajevszkij. A kutatásban fellelt formában írtam le.

Béke induló

Drága föld, szülőhazámnak földje, drága kónél, drágább kincset ad. Nincs a földön gazdag, szebb ország, minden ember érzi, hogy szabad.

Zúg a tenger, szél süvít a síkon. Hegynek ormán gögös szál fenyők. Búza ring, ha lágyan zúg a szellő, szunnyadoznak végtelen erők.

Refrén: az első versszak.

Mint a napfény, víg öröm sugárzik, férfi a nő s a gyermekarcokon.
Mert a jog, szabadság közibünk jött. Megszereztük kemény harcokon.

Refrén

egyik ember, annyi mint a másik, bár a bőre barna, vagy fehér, egyetért, mert egyenlő az ember, mennyi munkát végez, annyit ér.

Refrén

Nincs mi gátat emeljen közöttünk, társ a társra, mindig rátalál.
Mert a rend, a jog és a szabadság bárhová tekints szilárdan áll.

Refrén

17.

A szövegnek a címe Dal. Az interneten kutatva nem találtam ilyen dalt.

Dal

Kerzon körül fű lepte a rónát, egy sírdomb maradt meg csupán. E sír alatt dőlt le örök pihenőre matróz zseleznyák partizán.

Szép Odessza helyett, hej Kerzonba tévedt, és törbe futott a csapat.
Fehér gárda hátul, matróz elől száguld, s gránátjuk maradt tíz darab.

Pácban vagyunk fiúk, hidegvérrel így szólt matróz, zseleznyák, partizán.
Marokra a puskát, szuronnyal törünk át, s a tíz gránát sem tréfa ám.

Rászúrták a fiúk, szuronnyal törünk át s a tíz gránát sem tréfa ám.
Szuronnyal, gránáttal törték maguk által, de meghalt a hős partizán.

Víg nóta, kacaj zeng Ukrajna mezején, a vénből ifjú lesz megint.
Arany búza tábla vár dús aratásra, s a légben acél sas kering.

18.

Ezt a szöveget nem találtam az interneten sem. A kutatásban fellelt szöveget írtam le.

Rongyosak vagyunk

Rongyosak vagyunk, és nekünk pénzünk sincs, gyakran jól sem lakunk mi, bár ez illenék új világot alkotunk, mi éhgyomorral még ez a legszebb mesterség.

Refrén: élesebb legyél a késnél, hangosabb a szenvedésnél, mert az ember másokért él, ez a legszebb mesterség.

A munkás így leéli munka közben életét nem dicséri tetteit, se ház, se bankbetét, de ha jól vigyáz, mivelünk megtanulja még, hogy mi a legszebb mesterség.

Refrén: élesebb legyél a késnél.....

19.

A talált szöveg fölé ez volt írva. Dal. Újvárosi nóta.

Kutatásom alatt nem találtam ezt a szöveget az interneten.

Dal

Pajtás gyere be a kommunista pártba, ez a kérges kezű, dolgozóknak pártja,
szegény kisparasztok, szegény proletárok, gyertek itt születik a ti új hazátok.

Eljött a régen várt szép szabadság napja, rajta itt az idő, rajta magyar rajta.

Aki tétovázik jellemtelen gyáva,

nem kell ne jöjjön a kommunista pártba.

20.

A szöveg fölött Munkás induló cím állott. Az interneten kutatva Bécsi munkás indulóként szerepel. A szöveg itt-ott eltér. Zeneszerző Eisler Hanns Johannes. A kutatásban fellelt formában írtam le.

Munkás induló

Munka hadának a lépte dobog. Zendülő ének az égre lobog. Hajnali fény özön földre leszáll, kézben a kéz, és vállhoz a váll.

Repülj te lángoló, tűzszínű zászló, vezess az éjek éjén át, vezess a harcra sok sápadt arcra derítsd a hajnal bíborát. Refrén: repülj te lángoló, tűz színű zászló.....

Száll a dalunk ég fele tör láncban az építő harcos ököl.

Fáklya vivő kezén zörög a bilincs izzik a tűz, de ki szítsa ma nincs. Légy te a helyére szítsad a lángot, és döngesd bátran a falat.

Vagyunk egy jobb rend hú katonája, leszünk a győztes élcsapat.

Refrén: Repülj te lángoló.....

21.

Ezt a szöveget nem találtam az interneten. Dal részlet. Fentebb már volt egy szinte teljesen hasonló.

Dal részlet

Testvér, ha velünk kiállasz, a zászlónk vörös mint a láng.

Csak együtt lesz szép a halálunk, csak együtt lesz győztes csatánk.

Hogyha közénk csap a kartács a húsunkat

22.

Címe nincs, csak Dal. Az interneten Elől járunk a harcban címmel szerepel. A kutatásban fellelt formában írtam le.

Dal

Elől járunk a harcban és bátran támadunk,
vagyunk a munkás gárda kegyelmet nem adunk.
Egész nap robotolunk és majd hogy éhen veszünk de fogja már
a fegyvert munkába tört kezünk.

Az osztályháborúra a gárda készen áll, nem rettent minket vissza statárium halál.
A gyötrelmünknek vége, nem alkuszunk mi többé már Sallaira, Fürstre emlékezz
proletár.
Az összes vértanúnkra emlékezz proletár.

23.

Ezt a szöveget szintén nem találtam meg az interneten. Címe csak ennyi Dal. A kutatásban fellelt szöveggel írtam le.

Dal

Szélvész tombol, tépáz, rombol, harsan, dübörög az ég.
Gyorsan robog a kerék. Hej!

Zúzd mint gonosz erejét, ágyúnak torkának kilón, orkán mindig
telibe talál.

Harcunk diadala vár
s mind bajtárs szabad a határ.

Villám lobban, patkó dobban, harsan dübörög az ég,
így győz kaszabol a nép.
(így lesz szabad a hazánk)

Géppuskásnak nem kell már sok törvény, sziszeg a szilánk.
Mind hős a mi katonánk, hej! Így lesz szabad a hazánk.

24.

Ennek a dalnak nem volt címe, csak a szövege volt meg. Az interneten a szövegre keresve megtaláltam az Adatbank erdélyi magyar elektronikus könyvtár-könyvek Ácsék tábort vernek című Nagy István műben, de abban is csak az első sora volt meg. A dal címe ott Munkásör induló. Én itt, a kutatásban fellelt szöveget írtam le.

Nézd a mi hadseregünket a büszkét Itt jön a fegyveres munkás csapat Tűzzel erővel töltik be
tisztjét Ércből az ökle s a lépte szabad
Szép paszományt se cirádát nem hord Hanem a munka kopott köpenyét Hadi jele kalapáccsal a
sarló
Vörös a zászló, amely alatt lép.

Refrén: harcon át marsol a munkás gárda aki osztályharcra kész
megvívja a nagy csatát, Az elnyomottakért.

Vedd el a gyárat a lusta herétől Nem lehet élni dologtalanul tőke uralma a semmibe szédül
Ellene hogyha munka vonul
Nem riaszt minket az ezrek sorsa
Kiket a tőke a sírba kaszált A dolgozók millióival együtt visszük előre lenin igazát...

Refrén: Harcon át marsol a munkás gárda